

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola, Irodalomtudományi Doktori Program

Pálfy Eszter

(SZÖVEG)VÁLTOZATOK EGY TÖRTÉNETRE

**Gyöngyösi István *Márssal társolkodó Murányi Vénusának*
történeti hagyománya és a tárgy 19. századi feldolgozásai**

Doktori értekezés

Témavezető: dr. Jankovits László

Pécs, 2018

Tartalomjegyzék

Előszó.....	4
I. A <i>Márssal társolkodó Murányi Vénus</i> kiadástörténete	9
1. Szövegromlás és népszerűség: a 18. századi kiadások	9
2. A <i>Murányi Vénus</i> és a 18. század végi kiadáspolitika.....	17
a. Az 1702-es kiadás megítélése: kultusz és hamisítás	19
3. Az 1702-es kolozsvári kiadás és Tétsi N. Zakariás	21
a. T(s)étsi Zakariás a Gyöngyösi-kutatásban.....	21
b. Tétsi N. Zakariás a 17–18. század fordulójának Erdélyében.....	25
c. Az 1702-es <i>Murányi Vénus</i> -kiadás	28
II. Az 1664-es és az 1702-es kiadás eltérései – költészettörténeti tanulságok	35
1. A két szövegváltozat főbb eltérései	35
a. Poétikai eltérések	36
b. Kihagyások, betoldások, javítások.....	38
2. A Gyöngyösire ható költészeti hagyomány elemei	40
a. Tinódi Sebestyén.....	40
b. A közköltészet.....	41
c. Balassi Bálint	42
d. Czobor Mihály – a <i>Theagenes és Chariclia</i>	44
e. Zrínyi Miklós	45
f. Ovidius	46
3. A költészeti hagyomány felbomlása: Tétsi Zakariás változtatásai	48
a. Szív és elme megjelenései a szövegben	48
b. A szeretet és szerelem fogalmak használata: Balassi, Rimay és a közköltészet. 52	
c. A színek értelmezésének hagyománya	62
Exkurzus: Tétsi Zakariás verseiről	65
III. Barokk udvariság, jezsuita hagyomány – a <i>Murányi Vénus</i> eszmetörténeti hátttere. 75	
1. Európai udvari társadalmak	75
2. Gyöngyösi és a murányi udvar	77
3. A <i>Murányi Vénus</i> és a barokk udvariság	81
4. Gyöngyösi és a magyar jezsuita hagyomány	85

5. Csáky István <i>Politica philosophiai Okoskodása és a Murányi Vénus</i>	88
a. Szerkezeti egyezések.....	88
b. Tematikus hasonlóságok.....	91
IV. Széchy Mária és Wesselényi Ferenc története a (18)–19. században.....	101
1. A Gyöngyösi-hagyománytól a férfias Széchy Mária-alakig.....	101
a. „Gyöngyösi nyomain” – Verseghy Ferenc és Vitkovics Mihály drámái.....	101
b. Széchy Mária irodalmi ábrázolásai a 19. században.....	103
c. A férfias nőalak létrejötte: Mednyánszky Alajos <i>Brautwerbung</i> jának forrásai	108
2. Köz- és magánélet kérdései a 19. századi feldolgozásokban.....	118
a. Társadalomtörténeti változások a 17. és a 19. század között.....	119
b. A Széchy Mária-alak különbségei Gyöngyösinél és a 19. században	120
c. Köz- és magánélet szétválasztása Kisfaludy Károly <i>Szécsi Mária, vagy Murányvár ostromlása</i> című drámájában	124
d. Széchy Mária magánéletének szereplői	129
e. Simulatio és dissimulatio a Gyöngyösi-szövegben és Kisfaludy művében.....	131
3. A Kisfaludy Társaság 1847-es Széchy Mária-pályázata	134
a. Ideológiai kérdések: Széchy Mária vs. Zrínyi Ilona	137
4. A Gyöngyösi-történet elemeinek továbbélése a 19. században.....	140
a. Vahot Imre elbeszélése	140
b. Arany János és a <i>Murány ostroma</i>	144
c. Jókai Mór vígjátéka: <i>A murányi hölgy</i>	146
d. A murányi kaland Jókai regényes rajzában	159
Utószó	162
Bibliográfia	164
Forrásszövegek	164
Szakirodalom	168
Függelék.....	177
A közölt szövegekről	177
A szövegváltozatok közlésének elvei	180
<i>Márssal társolkodó Murányi Vénus</i> – szövegközlés az összes 18. századi szövegvariánssal	183

Előszó

Széchy Mária és Wesselényi Ferenc 17. századi történetének legelső irodalmi feldolgozója, a kortárs Jean de Laboureur „századunk legemlékezetesebb története”-ként említve beszéli el Murány várának 1644-es, a történet szerint szerelmi szállal is átszőtt elfoglalását.¹ A murányi vár Habsburg kézre kerülésének fordulatos történetét a régi magyarországi irodalomban Gyöngyösi István 1664-es *Márssal társolkodó Murányi Vénusa* örökítette meg. A várfoglalást azonban nemcsak a 17. század tartotta emlékezetesnek: Gyöngyösi művének a 18. században is számos kiadása született, a 19. században pedig Széchy Mária alakja és a murányi történet kiváló szerzőket készített a téma feldolgozására, Kisfaludy Károlytól Arany Jánoson át Jókai Morig.

Jelen disszertáció egyszerre tárgyalja Gyöngyösi *Murányi Vénusának* 17–18. századi történeti hagyományát, valamint különböző, a 18–19. századi értékelések és feldolgozások által felvetett kérdéseket. Ezzel némiképp kivételt képez a kontextualista módszertant alkalmazó irodalomtörténeti dolgozatok között, hiszen a módszer logikájából evidensen következik, hogy minél szűkebben meghatározott korszakot fog át a vizsgálódás, egyes jelenségekre annál jobb eséllyel adhatók – az adott korszak gondolkodása szerinti – érvényes magyarázatok. Egy, a 17–19. században egyaránt mozgó dolgozat ráadásul az irodalomtudományos diskurzusban két külön szakmához tartozik: a „rég Magyaros” és a „klasszikus Magyaros” szakmához. A két terület közti különbséget Tóth Orsolya illusztrálja érzékletesen: amikor könyvében felteszi a kérdést, hogy mi tartozik „az irodalomtörténész szerszámosládájába”, azaz milyen módszerei és eszközei lehetnek az irodalomtörténeti kutatásoknak, Bene Sándor és Takáts József egy-egy tanulmányának önreflektív részeit idézve arra a válaszra jut, hogy a különböző korszakok kutatása mellett döntés meghatározza a rendelkezésre álló eszközöket és módszertant is. Eszerint tehát más kerül az irodalomtörténész szerszámosládájába, ha régi Magyar irodalommal, és más, ha klasszikus Magyar irodalommal foglalkozik.² Ez

¹ „[...] : sont à mon opinion l’Histoire la plus memorable de nostre Siecle.” LABOUREUR, Jean de, *Troisième et dernière partie, de la Relation du voyage de la Reine de Pologne*, Paris, 1647, 82.

² „Az utóbbi időszakban két fontos tanulmány szerzője is azzal kezdte gondolatmenetét, hogy meghatározta saját kutatási területét. Bene Sándor önmagát a »rég Magyaros« szakmai közösség tagjának tekintette, de beszélt a felvilágosodás és a XIX. század kutatóiról is, Takáts József pedig 19. századi Magyar irodalmi és politikai szövegek mentén határozta meg saját identitását, hozzátéve azt: »Könnyen lehet, hogy 16. vagy 20. századi szövegek kutatójaként másféle érveket választanék vagy éppen másféleképpen érvelnék velük.«” TÓTH Orsolya, *A mulandó és a múlhatatlan: Kazinczy és kortársai irodalmi szemléletmódjainak diszkurzív határai*, Bp., Ráció, 2009. A Tóth Orsolya által hivatkozott

alighanem így van: számos olyan kérdés van, amely felmerül a 17. századi kutatásoknál, ám jellemzően nem merül fel a 19. század esetében, s fordítva. A régi magyaros kutatások kérdései tipikusan például a szerzősége, a felekezetiiségre vagy a kéziratok és a nyomtatványok leszármazási ágának felfejtésére irányulnak; a 19. századi irodalomtörténeti vizsgálatok nagy része azonban más jellegű kérdésekre keres válaszokat, például a nemzetkép, a regénykarakterek vagy a társadalomtörténeti kontextus kapcsán. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy példáim teljesen esetlegesek: mindössze azt szeretném érzékeltetni velük, hogy a két korszak jellemzően előtérbe kerülő kutatói kérdései – az irodalmi gondolkodás történeti változásainak megfelelően – gyakran különböznek egymástól. Mindemellett azonban azt is gondolom, hogy a különbségek mellett éppúgy vannak megegyező vagy hasonló kérdések is. Dolgozatom, bár többféle megközelítési módot használ fel, alapvetően végig arra a kérdésre próbál válaszokat találni, hogy egy-egy irodalmi mű mögött milyen irodalom-, eszme- vagy társadalomtörténeti hagyományok állnak – legyen szó Gyöngyösi *Murányi Vénusáról*, Mednyánszky Alajos *Brautwerbungjáról* vagy Jókai Mór *A murányi hölgyéről*.

A kettős korszakfókuszról természetesen fakadnak hiányok: számos kérdésnek nemhogy a megválaszolása, de a felvetése is szükségszerűen kimarad, hiszen Gyöngyösi költészetéről, sőt önmagában a *Murányi Vénusról* éppúgy külön disszertációt lehetne írni, mint Széchy Mária 19. századi irodalmi ábrázolásairól. Hogy mégsem csak az egyik vagy csak a másik mellett döntöttem, annak – különböző, a doktori képzés folyamatával összefüggő esetlegességeken túl is – megvannak az okai. Az okok egy része személyes: a disszertációs munka egy Gyöngyösiről szóló mesterszakos szakdolgozat után nyitva maradt kérdések megválaszolásából indult ki, érdeklődésem az évek során azonban fokozatosan a 19. századi irodalomtörténet-írás kérdései felé fordult. Másrészt viszont meggyőződésem, hogy egy hosszabb történeti ívet felvázoló, tematikus alapú vizsgálódás számos értékes tanulsággal szolgálhat, legfőképp a hagyományozódási mechanizmusok nyomon követése kapcsán; az adott tárgy erre kiváló lehetőséget ad. A dolgozat jelentős részt szentel a 19. századnak, de azt mindig Gyöngyösire visszpillantva teszi; szeretném tehát azt hinni, hogy a disszertációm témájául választott tárgy esetében a két tudományterület együttműködésére van szükség.

szövegek és oldalszámaik: BENE Sándor, *Szövegaktus*, ItK, 107(2003), 628–702., 630. és TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*, ItK, 105(2001), 316–324., 317.

*

A disszertáció első nagyobb fejezete a *Murányi Vénus* szöveghagyományozódásával foglalkozik. A *Murányi Vénus* 1664-es első kiadását követően 1702-ben jelent meg újra, a második edíció sajtó alá rendezője azonban számos változtatást eszközölt a szövegen; a szakirodalom egybehangzó véleménye szerint rontottabb szövegváltozatot hozott létre. A kiadás kitüntetett szerepűvé válik a Gyöngyösi-recepciótörténetben, mert a 20. század elejéig, Badics Ferenc kiadásáig minden *Murányi Vénus*-kiadás az 1702-es változaton alapul. A fejezet először a 18. századi kiadásokat mutatja be részletesen, kitérve az egyes szövegváltozatok eltéréseinek öröklődésére, valamint különbséget téve a 18. század mechanikus utánpótlásai és Dugonics András 1796-os kiadása között. Ezt követően a fejezet arra hívja fel a figyelmet, hogy a 18. század végétől a szakirodalomban evidenciaként elterjedt nézet, amely szerint az 1702-es kiadás „meghamisította” a *Murányi Vénust*, a szerzőközpontú irodalomszemléletből fakad. A továbbiakban a fejezet az 1702-es kiadást vizsgálja: azonosítja a Gyöngyösi-szakirodalomban eddig referencia nélkül létező kiadó személyét, Tétsi N. Zakariást, valamint a kiadás helyét, a kolozsvári unitárius nyomdát.

A második fejezet a *Murányi Vénus* 1664-es és 1702-es kiadását veti össze, rögzíti a szövegváltozatok közti különbségeket, s megállapítja – Badics állításával szemben –, hogy az eltérések nem csupán a kiadás alapjául szolgáló kéziratosságból fakadnak, hanem (legalábbis részben) a kiadó Tétsi N. Zakariás koncepciójának eredményei. A fejezet a Gyöngyösi-költészetet alakító, a szakirodalom által már feltárt irodalmi hagyományok összegzése után azt vizsgálja, miképp bomlik fel a Gyöngyösi által követett hagyomány Tétsi N. Zakariás változtatásaival. A vizsgálat a *szív* és az *elme*, valamint a *szerelem* és a *szeret* fogalompárok középpontba állításával zajlik; a fejezet állítása szerint amíg Gyöngyösi költői rendszerében az egyes fogalmak alkalmazása következetes és szabályok mentén történik, addig az 1702-es szövegváltozat nincs birtokában a Gyöngyösi által ismert költői összefüggéseknek, s a fogalmakat gyakran csereszavatosán használja. A fejezethez tartozó exkurzusban a Tétsi N. Zakariás nevéhez köthető verseket, versszakokat vizsgálom. Az első két nagy fejezetet egészíti ki és illusztrálja a dolgozat melléklete, amely az összes 18. századi kiadás összes eltérését rögzíti, az 1664-es eredeti szövegváltozat Jankovics József által 1998-ban megjelentetett kiadásához képest.

A *Murányi Vénus* eszmetörténeti háttérét a kutatás már korábban a barokk udvariságban találta meg, a dolgozat következő, harmadik fejezete ehhez a kérdéshez fűz kiegészítéseket. A fejezet bevonja a vizsgálódásba a Gyöngyösi-kutatás 2017-es jelentős fejleményét, amely szerint a költő Gyöngyösi István korábban ismert életrajzi adatainak jelentős része téves, mert egy másik Gyöngyösi Istvánra vonatkozik. A dolgozat szempontjából ez azért lesz lényeges, mert eszerint Gyöngyösi nem protestáns, hanem katolikus neveltetésben részesült, s a nagyszombati jezsuita egyetemre járt; ily módon a *Murányi Vénus* barokk jezsuita hagyomány felől való vizsgálata életrajzilag is megalapozottá válik. A fejezet a jezsuita főúr, Csáky István *Politica philosophiai Okoskodása* című udvari maximagyűjteményével veti egybe a *Murányi Vénust*, kiemelve a Gyöngyösi-mű azon jellemzőit, amelyek nagy valószínűséggel a jezsuita oktatásban gyökereznek.

A disszertáció negyedik nagy egysége Széchy Mária és Wesselényi Ferenc történetének 18–19. századi feldolgozásait vizsgálja. Elsőként Versegly Ferenc és Vitkovics Mihály drámáival foglalkozik röviden, amelyek Gyöngyösi 18. század végi népszerűségével összhangban, a *Murányi Vénust* követve keletkeznek, majd a 19. századi feldolgozásokat veszi sorra, amelyek Gyöngyösitől függetlenül építik fel a történetet Széchy Mária alakja köré. A 19. század első feldolgozása Mednyánszky Alajos német nyelvű elbeszélése, a *Brautwerbung*. Ez a szöveg teremti meg azt a férfias, Murány várát ténylegesen védő Széchy Mária-alakot, amelyet később a század magyar nyelvű feldolgozásai is alapul vesznek. Mednyánszky kapcsán a fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen minta alapján hozta létre a Gyöngyösitől eltérő harcias nőalakot. A 19. század eleji Bécs és a birodalmi ideológia folyóiratainak kontextusát vizsgálva a keresett minta nagy valószínűséggel Joseph Heinrich von Collin *Bianca della Porta* című szomorújátékának hősnője lehetett.

A 19. századi egységen belül a következő rész Kisfaludy Károly Széchy Mária-drámáját veti össze a *Murányi Vénusszal* a 17. és a 19. század között lejátszott társadalomtörténeti változások fényében, Niklas Luhmann és Jürgen Habermas elméletei alapján. A rész konklúziója, hogy míg Gyöngyösinél Széchy Mária esetében nem válik külön köz- és magánérdek, addig Kisfaludy Károly drámájában hangsúlyosan jelenik meg a dilemma, hogy Széchy Mária a közéletben képviselt eszméit vagy magánéleti boldogságát válassza. A fejezet foglalkozik továbbá a Kisfaludy Társaság 1847-es Széchy Mária-pályázatának történeti kontextusával is, Széchy Mária alakját Zrínyi Ilonával

összehasonlítva pedig a századeleji Habsburg ideológia irodalomtörténetre gyakorolt jelentős hatását hangsúlyozza.

Noha a 19. századi irodalmi hagyomány nem Gyöngyösit, hanem Mednyánszkyt követi a történet megformálásában, a dolgozat utolsó része mégis visszatér Gyöngyösihez. A dolgozat itt három 19. századi művet elemez, amelyekben megjelennek a történet Gyöngyösi-féle hagyományának elemei: Vahot Imre elbeszélését, Arany János *Murány ostroma* című elbeszélő költeményét, illetve Jókai Mór *A murányi hölgy* című vígjátékát és a murányi kalandról szóló regényes rajzát. Vahot Imre szövegében a két főszereplő közti levelezés idézi fel a *Murányi Vénus* sorait, Arany esetében (Ruttkay Veronika által jórészt már feltárt) Gyöngyösi-allúziókról beszélhetünk, Jókai Mórnál pedig vígjátékában és regényes rajzában is a Gyöngyösi-hagyomány ironikus átértelmezését figyelhetjük meg.

I. A Márssal társolkodó Murányi Vénus kiadástörténete

1. Szövegromlás és népszerűség: a 18. századi kiadások

Jelen fejezet a *Márssal társolkodó Murányi Vénus* kiadástörténeti áttekintését nyújtja: a dolgozat függelékében feltüntetett szövegkiadásokat (az 1664-es első megjelenéstől az 1796-ban Dugonics András által közölt szövegváltozatig)³ veszi sorra és mutatja be. A *Murányi Vénus* esetében különösen hangsúlyosan mutatkozik meg az, hogy egy szöveg kiadástörténete egyben recepcióját és a kanonizációját is befolyásolja; a következő oldalakon szereplő kiadástörténeti áttekintésben elkerülhetetlenül megjelenik a recepciótörténet néhány elnagyolt eleme is. A recepciótörténeti szempontú elemzés azonban nem célunk (a kutatástörténeti előzmények miatt sem): Jankovics József 1998-as kiadásának kísérőtanulmányában átfogó képet adott Gyöngyösi és a *Murányi Vénus* megítélésének alakulásáról,⁴ Demeter Zsuzsa pedig 2014-es kötetében a 18. század végi Gyöngyösi-recepció jellemző vonásait tárta fel részletesen.⁵

A *Murányi Vénus* 1664-ben jelent meg először, Kassán. Fennmaradt kézirat híján a szakirodalom ezt tekinti a hiteles Gyöngyösi-szövegnek. Címlapján a következő olvasható:

„Mársal Társolkodó Murányi Venus. Avagy annak emlekezete. Miképpen az Méltóságos Groff Hadádi Wesseleni Ferencz, Mágyar Ország Palatinussa akkor Füleki fő Kapitány, az Tékéntetes, és Nagyságos Groff Rima-Szécsi, Szecsi Maria Aszszonyal, jövendőbeli házasságokrul való titkos vegezése által csudálatos képen meg-vette az hires Murany varat. Iratot ugyan az ő N[agys]ágok Komornikja Gyöngössi István által.”

A kiadvány címlapján a nyomda vagy a nyomdász nem szerepel, csak Kassa városa és az 1664-es évszám. A kiadással legújabban foglalkozó Demeter Zsuzsa Badics 1909-es kutatási eredményeit fogadja el, amelyek szerint a kiadvány Susana Severini nyomdájából származik, s néhány száz példányban nyomtathatták ki Széchy Mária és

³ A kiadások pontos adatait, a szövegek elveit a melléklet előtt szereplő kísérőtanulmány foglalja össze.

⁴ GYÖNGYÖSI István, *Márssal társolkodó Murányi Vénus*, szöveggond. és jegyz. JANKOVICS József és NYERGES Judit, utószó JANKOVICS József, Bp., 1998 (Régi magyar könyvtár, Források 8).

⁵ DEMETER Zsuzsa, *Költői tradíció és könyvkiadás: Gyöngyösi István példája*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2014 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 282).

Wesselényi Ferenc költségén.⁶ A kiadás kapcsán már Ráday Gedeon utal a későbbi fejleményekre a Gyöngyösi-műveket összegző 18. század végi listájában: „circiter 400 rendel vagyis 50 Strophával több van benne, mint az Ujabb Editiókba.”⁷ – írja.

A Ráday által „ujabb editióknak” nevezett 18. századi kiadások között az 1702-es kolozsvári nyomtatvány jelenti a kezdőpontot. Ez a kolozsvári kiadás nagymértékben eltér az 1664-es szövegtől, s döntő jelentőségűvé válik a Gyöngyösi-recepció történetében. Már a címlapon változásokat vehetünk észre az 1664-eshez képest: a cím *társolkodó* helyett *társalkodóra* módosul,⁸ az *iratot* helyett *irt vólt* szerepel, a Gyöngyösi István név után pedig hozzáteszi a kiadó, hogy „Magyar Verseken Szerevén. Mostan pedig újabb meg-jobbitásával a’ verseknek ki-botsáttatott.” A „megjobbítás” nagymértékben változtat a szövegen. Számos strófa kimarad, főként azok, amelyek a szorosan vett cselekményhez nem tartoznak hozzá, hanem kitérések, mitológiai analógiák; más, az eredetiben nem szereplő strófák viszont bekerülnek a szövegbe. A mindkét változatban egyaránt megtalálható versszakok is alakulnak: az 1702-es kiadás jó néhány retorikai alakzata leegyszerűsödik; a sajtó alá rendező szemmel láthatóan nincs birtokában annak a költői hagyománynak, amelyet Gyöngyösinél még tisztán látunk működni. Az 1702-es kolozsvári kiadásban a Gyöngyösi-szöveg kiegészül továbbá egy hétstrófás magyar nyelvű verssel: a *Murányi Vénus* előtt a *Tisztelem Én-is Tudományának Szépségét Jelentő, ’s Nagy Zengéssel A’ Castalus Hegyéről Alá Repült Írását, Álmélkodván Szépségén Gyöngyösi István Magyar Verseinek* című, Gyöngyösi költészetét dicsőítő alkotás áll.

Az 1664-es változat a későbbi századok kiadói-nyomdászai előtt ismeretlen maradt: a 18. és a 19. század *Murányi Vénus*-kiadásai mind az 1702-es változat alapján készültek el. Ez a szövegváltozat szolgált a kanonizáció alapjául egészen a 20. század elejéig. A szövegről való véleményformálást tehát nem az eredeti Gyöngyösi-szöveg érényei és hibái határozták meg. A *Murányi Vénus* kiadásának filológiai fordulópontja a 20. század elején jött el, Badics Ferenc szövegkiadásával, aki visszanyúlt az 1664-es

⁶ Uo. 27. (A következő Badics-helyre hivatkozva: *Gyöngyösi István összes költeményei*, kiad. és bev. BADICS Ferenc, 1–4., Bp., 1914–1937, 1914 (RMKT), 463.)

⁷ Id. Gróf RÁDAY Gedeon, *Gyöngyösi munkáinak Chronologica rendi = Gyöngyösi-almanach*, Bp., 1935, Gyöngyösi István Társaság (A Vármegyei Tisztviselők Irodalmi és Művészeti Gyöngyösi István Társaságának kiadványa 3.), 137–140.

⁸ Ezzel megnyitva az utat az első félreértés felé: a *társalkodás* beszélgetés értelmű, a *társolkodás* viszont szövetkezést jelent. Lásd: MARTINKÓ András, *Társalog vagy társalkodik a Murányi Vénus?*, Magyar Nyelv, 1949, 57–63.

változathoz, s ez alapján bocsátotta közre először 1905-ben népszerű, majd 1909-ben kritikai kiadás formájában is a *Murányi Vénust*.⁹

E recepciótörténeti ív felvázolása szakirodalmi közhelynek számít ugyan,¹⁰ mégis fontos kiemelni: a 20. század elejéig minden, Gyöngyösi *Murányi Vénus*áról tett megállapítás az 1702-es változaton, illetve annak későbbi, rontottabb verzióin alapszik. Mivel Gyöngyösi az 1700-as években a legnépszerűbb, számos ilyen verzió létezik. Nyerges Judit bibliográfiája az 1702-est követően további tizenegy 18. századi kiadást sorol fel¹¹ – beleszámolva azt is, hogy 1751-ben, 1767-ben és 1775-ben kétszer is kiadták a művet. Míg azonban az 1702-es kolozsvári változat önálló szerkesztői leleményről és koncepcióról tanúskodik, addig a század további *Murányi Vénus*-kiadásai többé-kevésbé mechanikusan másolták az 1702-est; eltéréseik jobbra nem értelmezői készítésből fakadnak, pusztán a szöveg modernizálásával és másolói-szedői hibákkal találkozunk.

Ezek a kiadások nagyrészt Budán jelentek meg, először 1725-ben a Landerer-nyomdában. Az 1725-ös kiadás címlapján Landerer János Sebestyén neve szerepel kiadóként, s noha a legelső sorból kiderül, hogy „Nyomtattatott Budán”, a kiadó teljes mértékben a kolozsvári címlapot másolta, az újabb megjobbításról szóló szöveg és a „kibocsátatott KOLOSVARATT” felirat is változatlan maradt. A szövegromlások már a címlapon elkezdődnek: az évszám mellett kimarad egy betű: „1725. Esztendőbn”; az első részt megelőző előljáró beszéd pedig MARSAL TARSALKODO MURUNYI VENUSRÓL szól. Landerer 1727-ben halt meg, felesége a következő évben új házasságot kötött, Nottenstein János Györggyel, aki 1738-ban bekövetkezett haláláig vezette a nyomdát.¹² Ebben az időszakban az ő kiadásában kétszer is megjelent újra a *Murányi Vénus*: 1730-ban és 1735-ben.¹³ Az 1730-as szöveg újabb sajtóhibákkal jelentkezett, amellet, hogy megörökölte az 1725-ös kiadásait is, az „Esztendőbn”-t és a MURUNYI VENUS-t is beleértve. 1730-ban Gyöngyösi Széchy Máriához és Wesselényi Ferenchez intézett ajánlása után az eredeti kiadás keltezése 1664-ről 1674-re változott, valamint a *Murányi Vénus* után megjelent egy latin nyelvű vers *Cantio de aeternitate* címmel. A nyomtatott szövegek hagyományozódásának megfelelően az, ami az egyik 18.

⁹ Gyöngyösi István *munkái*, sajtó alá rend., bev. BADICS Ferenc, Bp., 1905, (Magyar Remekírók, 3.) és GYÖNGYÖSI István, *Márssal társolkodó Murányi Venus*, kiad. és bev. BADICS Ferenc, Bp., MTA, 1909.

¹⁰ Az itt felvázolt recepciótörténeti áttekintést pl. Nagy Levente is evidenciaként kezeli a Jankovics József által kiadott Gyöngyösi-szövegekről írott ismertetőjében. NAGY Levente, ItK, (105)2001, 724–732.

¹¹ GYÖNGYÖSI István (1629–1704), *Bibliográfia*, összeállította NYERGES Judit, Bp., 2006, <http://mek.niif.hu/03800/03890/03890.htm> (2017-09-18).

¹² DEMETER, *i. m.*, 39.

¹³ Badics 1909-ben e két kiadásról nem tud.

századi kiadásban megjelenik, az utána következő összes többiben is úgy marad az egész században. Ahogyan a Gyöngyösit dicsőítő magyar nyelvű vers 1702-től öröklődött tovább, úgy 1730-tól a latin nyelvű ének is magától értetődő részét képezte a későbbi kiadásoknak, valamint az 1664-es kiadási évet is elhomályosította a század kiadásaiban minduntalan ismételt 1674-es. Jellemző, a kiadói jogokhoz kapcsolódó kivételt képez A KOLOSVARATT kibocsátás szerepeltetése, amely mindkét Nottenstein-kiadásban, sőt, a már Nottenstein[n]é özvegy neve alatt megjelenő következő kiadásban, az 1739-esben is változatlan volt, a későbbi kiadási időszakra azonban eltűnt. Ez a későbbi kiadási időszak a nyomda történetében csaknem egybeesett az újbóli tulajdonosváltással: 1738 és 1752 között özvegy Nottenstein Veronika jegyezte a kiadásokat, 1752-ben viszont fia, Landerer Lipót Ferenc vette át a nyomda irányítását.¹⁴ A *Murányi Vénus* 1751-ben jelent meg legközelebb, még Nottenstein Veronika neve alatt. Ezt követően 1767-es az újabb kiadás, amelyet már Landerer Leopold Ferenc jegyzett. A század második feléből az utolsó változatlanok szánt utánnomás 1775-ből származik: ez a kiadás helye nélkül jelent meg, de a Gyöngyösi-bibliográfia ezt is a budai Landerer-nyomda kiadásaként tartja számon.

Sajtóhibák tekintetében a 18. századon belül a század első felének kiadásai többekévesbé együtt mozognak, a század második felében viszont kissé módosulnak. Szinte minden eltérés esetében apró változásokról van szó, mindenesetre jól látható, hogy az 1725-30-35-39-es kiadások hibái nagyrészt megegyeznek, a későbbiek viszont a meglévő hibák átvétele mellett új rontási hullámot indítanak. A szövegromlásokat világítsuk meg néhány példával. Akadnak sorok, amelyek az 1739-es verzióig megőrzik eredeti, 1664-es alakjukat, 1751-től viszont már hibásan öröklődnek tovább. Ilyen az 1058. sor,¹⁵ vagyis a 2. rész 58. strófájának egy sora, amelyben Wesselényi Széchy Mária szívének lágyágában reménykedik: a „Szíve keménsége mi nem győzhetetlen” mondat 1751-ben „Szíve keménsége mind nem győzhetetlen”-né alakul – valószínűsíthetően az értelmesebbé formálás szándékával, alapvetően azonban mégiscsak szövegromlás történik. Szintén 1751-ben változik a 2. rész 103. versszakából az 1237. sor „Hetven ezüsttallér nem tréfa s bolondság” mondata, egy kevésbé indokolt tárgyraggal kiegészülve: „Hetven ezüst tallért nem tréfa s bolondság”.

Előfordulnak olyan sorok is, amelyek kétszer mennek keresztül változáson: egyszer 1702-ben (ez a forma jelenik meg 1739-ig), majd pedig 1751-ben újra, s

¹⁴ DEMETER, *i. m.*, 45.

¹⁵ A sorok számaira a dolgozat mellékletének sorszámozása szerint hivatkozom.

értelemszerűen az 1767-es és 1775-ös kiadásokban is ez az 1751-es változás szerepel. Erre példa az 1095. sor, a 2. rész 67. strófájából, amelyben Wesselényi Széchy Máriának szánt levelét újra és újra átírja: „Amazt nem szereti, ezt is változtatja” – áll az 1664-es szövegben, majd 1702-ben az első módosulással a következő sor jön létre: „A’ mást nem szereti, azt is változtatja”. A sor értelmét a második, 1751-ben bekövetkező változás módosítja teljes egészében: „A’ mást szeretet(t)i, azt is változtatja”. (Az 1751-es kiadásban két t-vel szerepel a szeretetti, ezt javítják szeretetire az 1767-es és az 1775-ös kiadások.) Hasonló példa az 1235. sor a 2. rész 102. strófájában. Itt a pénzről van szó, amelynek megpillantásakor az eredeti Gyöngyösi-szöveg megfogalmazása szerint a következő történik: „Érkezik az szemnek honnét csiklandása”. Az 1702-es verziótól 1739-ig ezt úgy olvashatjuk, hogy „A’ honnét szemnek-is lehet tsillámlása”, végül egy betű kihagyásával 1751-ben, 1767-ben és 1775-ben az „A’ honnét szemnek-is lehet *csillámása*” sor szerepel.

Az eddig tárgyalt 18. századi kiadások alapvetően a népszerűsége alapozó utánnyomások. Nem tudhatjuk biztosan, hogy az egyes kiadások melyik előző kiadások alapján jöttek létre, valószínűsíthető azonban, hogy többé-kevésbé mindegyik kiadás az eggyel korábbi alapján készülhetett. Az 1725-ösnek értelemszerűen az 1702-es a forrása, a későbbi kiadásoknak azonban szemmel láthatóan nem célja, hogy legalábbis az 1702-esből dolgozzanak: egyetlen kiadás sem mutatja jeleit annak, hogy az őt közvetlenül megelőző kiadás hibáinak továbbörökítése helyett egy korábbi, kevésbé vagy másképp rontott változatot követne. Egyedül talán az 1735-ösről feltételezhetjük, hogy nemcsak az őt közvetlenül megelőző 1730-as szolgált alapjául, hanem talán az 1725-ös is: az 1730-as szövegváltozat esetében ugyanis feltűnően sok egyedi sajtóhibával találkozunk, amelyek nem öröklődnek tovább a későbbi kiadásokra. A 819. sorban például az „Úgy meghatta szívét s foglalta magának” utolsó szava helyett az 1730-as szöveg a *mangának* szövegváltozatot szerepelteti, s ez sehol másutt nem jelenik meg.

Ezzel együtt is vélelmezhető, hogy az egyes újranomások csupán a nem túl nagy időbeli különbséggel megjelent előzményeikből dolgoznak; a kiadások térbeli eltéréseivel pedig nem kell számolnunk, hiszen ugyanannak a nyomdának a termékeiről van szó. A szövegek átvizsgálása alapján úgy látjuk, hogy a szövegváltozatok közül az 1751-es kiadásnál tűnik fel némi szerkesztői önállóság. Ennek oka az lehet, hogy az 1730-as évek folyamatos újraközlései után 1751-ben valószínűleg más kezekbe kerültek a kiadás munkálatai – noha a fentebb ismertetett történet szerint Landerer Leopold Ferenc

hivatalosan csak 1752-ben lett a nyomda új vezetője, a kiadás szövegéből az látszik, hogy a munkálatokat alighanem már egy évvel korábban is más nyomdászok végezték.

Néhány példát érdemes felhozni a szerkesztői önállóságra. Valószínűsíthetően a szótagszám kiigazítása miatt változtat például a kiadó a 2. rész 1. strófájában. Itt a 829. sor Gyöngyösinél „Az üdő éjjeli gyászát levetette”. Az 1702-es, 1725-ös és 1730-as változatokban ez így változik: „Az idő már éjji gyászszát levetette”, 1735-ben és 1739-ben pedig szövegromlás következtében „Az idő már *éjjeli* gyászszát levetette” jelenik meg. Ezzel azonban már 13 szótagonál tart a sor a 12 helyett. Az 1751-es változat feltehetően emiatt nyúl más megoldáshoz, s a kétszótagos „sötét” jelzőt illeszti be az „éjjeli” helyére. Ez bizonyítja az eggyel-kettővel korábbi kiadások használatára vonatkozó megállapításunkat is: az 1751-es kiadó az 1730-as verzióig minden bizonnyal már nem ment vissza vizsgálódásaiban, hogy az *éji* megoldásra rátaláljon.

A tudatos szerkesztésről tanúskodó nyomok néhol jelen vannak tehát a szövegváltozatokban, arányaiban azonban azt kell látnunk, hogy az ilyen típusú önállóság a szövegromlások összességéhez viszonyítva elhanyagolható mértékű. Az 1725 és 1775 közötti *Murányi Vénus*-kiadások alapvetően a népszerűséget követve tették újra és újra elérhetővé a szöveget; céljuk a másolás volt, nem pedig a szerkesztés vagy a szöveggondozás.

A század eddig tárgyalt *Murányi Vénus*-kiadásaitól eltér az utolsó 18. századi kiadás. Ez Dugonics András nevéhez fűződik, aki 1796-ban a Gyöngyösi-életmű darabjainak összegyűjtésére és kiadására tett kísérletet. Munkájának a *Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai* címet adta, a két kötet Pozsonyban és Pesten jelent meg Fűskúti Landerer Mihály nyomdájában.¹⁶ Dugonics Gyöngyösi-kiadása a 18. század végén a kritikai igényű szövegközlés egyik első példája a magyar irodalomban.¹⁷ A *Murányi Vénus* esetében szövegközlése azonban korántsem problémamentes. Már Kazinczy „felette szerencsétlen Kiadónak” tartotta Dugonicsot, Badics szerint a kritikai kiadás a *Murányi Vénus* esetében „sehogy sem sikerült”,¹⁸ Mezei Márta félsikerűnek titulálja a közlést,¹⁹ Jankovics pedig az 1702-es kiadás szavát veszi kölcsön, s a *Murányi*

¹⁶ *Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai, melyeket egybeszedett és a legrégebb nyomtatványok és kézírások szerint hibáiból kimentett Dugonics András*, 1–2., Pozsony–Pest, Fűskúti Landerer Mihály költségével és bőttüivel, 1796

¹⁷ Mezei Márta az ekkor formálódó gyakorlat, az írók általi szövegkiadás további példáiként Révai, Batsányi és Kazinczy munkáit tárgyalja Dugonics mellett kötetében. MEZEI Márta, *A kiadó mandátuma. Kiadói nézetek és eljárások Révaitól Kazinczyig*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1998 (Csokonai Könyvtár 15).

¹⁸ BADICS, 1909, i. m., XLI.

¹⁹ *Uo.* 21.

Vénus kiadásainak kontextusában jellemzően negatív kifejezéssel él, amikor megállapítja, hogy Dugonics a szöveget „»megjobbította«”.²⁰

S valóban: bár a kiadás Dugonics által írott *Elő-intéséből* megtudjuk, hogy Dugonics sokat fáradozott a *Murányi Vénus* eredeti példányának megszerzésén, sajnos arról is értesülünk, hogy nem járt sikerrel: olyannyira nem, hogy még a kassai kiadás helyes dátumát sem tudja, hanem beleesik az 1730-tól öröklődő dátum csapdájába, vagyis 1674-esnek hiszi azt. *Elő-intésében* saját maga is reflektál arra a szerencsétlen helyzetre, hogy rontott kiadásból kell dolgoznia: Fűskúti Landerer, a kiadó küldi el neki az 1775-ös szövegváltozatot, ez alapján dolgozik főként, bár rendelkezésére áll az 1767-es is. Tisztában van vele, hogy ezekből a Gyöngyösi-szöveget nem fogja tudni helyreállítani, mivel azonban értelmesebb szöveget akar létrehozni, mint a sokszoros romlason keresztülment 1775-ös változat, jobb híján saját javításai mellett dönt. „Ha el-nem-értem is Gyöngyösinek gondolattját, leg-alább a’ verset érthetőnek tettem” – írja.²¹

Ha Dugonicsnak az első kiadást nem is sikerült fellelnie, legalábbis az a vigasz juthat neki, hogy egy-egy versszak átdolgozásakor néha az eredeti ismerete nélkül sikerül megszabadulnia későbbi szövegromlásoktól, s az eredeti 1664-es szövegváltozatot helyreállítania. A 2. rész 288. strófájában például a „Hova fordul az nap, ott van fényessége” sort a többi kiadás, 1725-től 1775-ig „Hova fordul az nap, ott van egyessége”-ként közli, Dugonics viszont a józan ész szavára hallgatva újból visszahozza a sorba a *fényessége* szót. Hasonló a helyzet a 2. rész 192. strófájában, ahol Wesselényi Ferenc arról ábrándozik, hogy fecskéként száll fel Murányba Széchy Máriához: „Apró lábaimra sárját függeszteném” – szól egy sor, amelyből a Dugonics által használt kiadásokban a *lábaimra* szó *habaimra* változik, Dugonics azonban, ismét csak a vershelyzet összefüggéseire támaszkodva, az eredetivel egyezőre javítja a *lábaimra* szót. Szintén megtalálja az eredeti változatot a 664. sorban. „S különb-különbféle muzsika hallatik” – fogalmaz Gyöngyösi Cupido háztájának leírásakor. Ez már az 1702-es kiadásban is (talán a kéziratos forrás félreolvasása miatt) így szerepel: „Külömb külömb-féle *másikban* hallatik”. Dugonics helyesen következtet az értelem hiányára, s az eredetihez közeli változatra javít: „Ott sok külömbféle muzsika hallatik”. Még kevésbé egyezik az eredetivel, de értelmesebb javítás a következő példa: a 499.

²⁰ *Jankovics, i. m.*, 193.

²¹ Olvasóit Dugonics azonban mindenképp szeretné kárpótolni: a *Murányi Vénus* 1775-ös kiadásáról megjegyzi, hogy „noha ugyan temérdek hibákkal tele van, de mindazokat ki-pótollya VESELÉNYI Ferencznek azon képe, melly a könyv eleibe függesztetett”. *DUGONICS, i. m.*, XXV–XXVI.

sorban, amely az eredeti szövegben „Sok törődésében majd betegséget ér”, a betegség helyett 1702-től 1775-ig békesség szerepel – Dugonics azonban, mivel nem mechanikusan másol, valószínűleg érzékeli, hogy negatív főnevet kellene ott szerepeltetnie, így nála a sor így jelenik meg: „Sok törődésében csak veszességet ér”.

Dugonics az *Elő-intés*ben maga is hoz néhány példát saját szövegjavításaira. Ezek alapján képet alkothatunk arról, milyen szempontok szerint és milyen módszerekkel módosítja a szöveget. A rendelkezésére álló kiadásokból idézi például a következő részt (az 1702-es kiadás betoldásáról van szó):

„Szivem rejtékinek tündöklő csillaga,
Helena szépegyü kedvemnek virága.
Fel-derültt napomnak nálad van világa.
'S-új fényel tündöklő pesg világossága.”

A versszak kapcsán Dugonics ezt írja: „Sokáig nem tudhattam, mire magyarázzam ezen haszontalan *pesg* szavat. Észre-vettem az-után: hogy az előbbeni versben Szécsi Mária Fel-derültt nap világnak neveztetik Veselényitől, a' másikban tehát est-hajnali csillágnak hivattathatik; e' verset tehát így jobbítottam-meg: 'S-új fényel tündöklő estt világossága.”²² Jellemző példa ez arra, hogy Dugonics felhasználja saját költői ismereteit a szöveg homályos helyeinek tisztázására. Noha a modern filológiai megközelítéstől ez a módszer távol áll, Dugonics ezen kiegészítése hasznos információt szolgáltat saját költői gyakorlatáról és a 18. század végének poétikai elvárásairól is.

Dugonics a kiadás szerkezetén is változtat. Az 1702-as kiadás az Első rész 28 strófáját *Elöljáró beszéd* címmel különválasztja, s utána kezdi el az *Első részt*. Dugonics az így megrövidített *Első részből* további tizenöt strófát emel át az *Elöl-járó beszéd* részbe. Ez tartalmilag magyarázható azzal, hogy az ország siralmas helyzetét leíró strófákat egy szövegrészként kezeli, s csak ezután, Wesselényi Ferenc színre lépésével kezdi el az *Első részt*. Dugonics legfőbb javítási szempontjait Mezei Márta foglalja össze találóan: „Legradikálisabb átírásai a pontosság igényéből származtak. Szórendi változtatásaiban a nyelvhelyességre és a hangsúlyok erősítésére törekszik. [...] Az önkénynél nála jellemzőbbnek tűnik az értelmi, nyelvi pontosság, az általa vélt helyesség igénye.”²³ S valóban, Dugonics jellemzően nemcsak az évtizedek alatt értelmetlenné

²² DUGONICS, *i. m.*, XXVI

²³ MEZEI, *i. m.* 46–47.

formálódott sorokon javít, hanem gyakran saját nyelvérzéke szerint alakítja a szöveget. Általában persze olyan apróságokról van szó, mint hogy a 489. sorban az „ez addig véghez vitt dolgok”-at „az addig véghez vitt dolgok”-ra javítja, azonban pontosan ez a következetesen alkalmazott javítási rendszer világítja meg legjobban Dugonics szöveghez való viszonyát.

A 18. század fokozatos szövegromlását, majd Dugonics saját javítási módszereit szemléltessük egy példán keresztül. Az 1320. sor az 1702-es kiadásban a következőképp szerepel: „S nem mersz arról szólni olly bátorságosan”. Ez az 1725-ös, 1730-as és 1735-ös kiadásokba még változatlanul átkerül. Az 1739-es verzióban már kimarad az *arról* szó, az 51-es, 67-es és 75-ös kiadások pedig a hiányt érzékelve az *aztat* szót szúrják be – hogy aztán Dugonics az 1796-os kiadásban saját nyelvérzéke szerint „S nem mered azt szólni olly bátorságossan”-ra alakítsa a sort.

2. A *Murányi Vénus* és a 18. század végi kiadáspolitika

A fentebb bemutatott eljárások jól illusztrálják azt a változást, amely a 18. század végén ment végbe a szövegkiadási gyakorlatban. A század végére kialakultak az irodalmi nyilvánosság intézményei, s ez volt az irodalommal való foglalkozás önálló tudománnyá válásának időszaka is.²⁴ A kibontakozó kritika Gyöngyösi költészetének értékelésére különösen nagy hangsúlyt fektetett; számos olyan meggyőződés látott ekkor napvilágot, amely alapjaiban határozta meg a későbbi kanonizációt és recepciót is. A továbbiakban a *Murányi Vénus* 1702-es kiadása kapcsán helyezünk középpontba és vizsgálunk meg egy ebben az időszakban keletkező és megszilárduló elgondolást.

A századvég Gyöngyösi-képével részletesen foglalkozik Demeter Zsuzsa monográfiája,²⁵ amely azt vizsgálja, milyen kiadáspolitikai elvek állhatnak a különböző korokban keletkezett Gyöngyösi-kiadások mögött, s e kiadások miként jelzik a kánon változásait.²⁶ A 18. századi megjelenéseket tanulmányozva kétféle kiadáspolitikát különít el: egyrészt a korabeli nyomdászok olvasói népszerűsége alapozó gyakorlatát, másrészt a század végének már a felvilágosodás irodalomszemlélete jegyében szerveződő kiadási

²⁴ A 18. század végi irodalmi változásokról lásd például DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek. Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*, Bp., Universitas, 2009, különösen 20–22., 35–39. és 250–253.

²⁵ DEMETER, *i. m.*

²⁶ *Uo.*, 23.

törekvéseit. Az előbbi típusú kiadáspolitika nagy mennyiségű romlott szövegű kiadáshoz vezetett, amelyekben nem jelent meg célként a szerzőség tisztázása vagy a szövegek rekonstrukciója. A századvégi kiadási törekvésekben viszont fontos szemponttá válik a szerzői életmű kijelölése, valamint az eredeti kiadások alapján történő szövegközlés.²⁷ A *Murányi Vénus* esetében is a 18. század végén merül fel először az első, eredeti változathoz való visszatérés igénye, a választóvonal pedig, amint az előzőekben láttuk, érzékelhető a 18. század során készült nagyszámú kiadás és a 18. század legvégén, 1796-ban megjelent Dugonics-edíció között. Itt jelenik meg a kétkedés az 1702-es kiadás „megjobbításával” kapcsolatban, s ettől kezdve bélyegzik rontottnak a kiadást. A negatív ítéletet kiváltó eltérés kétségtelen, fontos látnunk azonban a különbséget a 17–18. század fordulójának és a 18. század végének kiadási módszerei, elvei között.

A 17–18. század fordulóján születő kiadások jellemző gyakorlata, hogy a kiadó – a szerzőt még nem kitüntetett helyen kezelve – szabadon belenyúlhat egy-egy kéziratba, módosíthat a szövegen. Gyöngyösi maga is buzdít hasonlóra a *Porábúl megéledett Főnix* utószavában: „Mindazonáltal, akik azokhoz többet értenek nálomnál, azok censurája alá örömet bocsátom azokat, és amit correctióra valót találnak azokban, aminthogy találnak is, annak megigazításátul nem fogom meg kezeket, sőt kedvesen veszem azt tőlök // mind a magam, mind azok részérül, akik a magyar versek olvasásában gyönyörködven, ezt az én munkáskámat nem restellik szemek eleiben venni, akik legyenek ezekkel jó egészségben és éljenek sokáig.”²⁸ Noha az ilyen jellegű szerzői szerénykedés kötelező toposznak tartható, topikus voltával együtt is rávilágít a szövegek korabeli kezelésének jellegére. Hasonlót nyomatékosít Gyöngyösi szövegeiről írva Gyenis Vilmos is: kiemeli, hogy Gyöngyösi korában a szövegek változtatására és alakítására még jóval több lehetőség nyílt. Véleményét a kéziratosság dominanciájára és az ezáltal előhívott más típusú olvasói elvárásokra alapozza.²⁹

Ettől a kortól és gyakorlattól a 18. század végének kiadáspolitikája jelentősen eltér. A 18. század végén már ténylegesen beszélhetünk szűkebb értelemben vett

²⁷ *Uo.*, 23.

²⁸ GYÖNGYÖSI István, *Porábúl megéledett Főnix avagy Kemény János emlékezete*, szöveggond. és jegyz. JANKOVICS József, NYERGES Judit, utószó JANKOVICS József, Bp., Balassi Kiadó (Régi Magyar Könyvtár, Források 10.), 200.

²⁹ GYENIS Vilmos, *Gyöngyösi: a korigények és a közízlés*, Irodalomtörténet, 1980/1, 105–134., 113–114. http://epa.oszk.hu/02500/02518/00221/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1980_01_105-134.pdf (2015-12-15)

„Életében művei túlnyomórészt csak kéziratban formában terjedtek. A kéziratból olvasók és a másolatok olvasói más igénnyel fordultak a műhöz, mint a nyomtatott irodalom részesei, s Gyöngyösinek magának is számítani kellett erre.” [...] „Emitt még a változtatásnak és alakításnak nagyobb lehetőségei voltak adottak, s mint maga is tapasztalhatta, a kortársak éltek is e lehetőségekkel.”

kiadáspolitikáról: előzetes koncepcióról, célokról. A 18. század végén – ahogyan Demeter Zsuzsa fogalmaz – „Gyöngyösi műveinek kiadása [...] már alárendelődik a szerzői életműnek – célja nemcsak a szerzői biográfia megalkotása, hanem a minél alaposabb és minél teljesebb életműkiadás”.³⁰

Gyöngyösi-életműkiadást a század végén többen is terveztek. Ráday Gedeon könyvtárában megvolt a Dugonics által oly fájón nélkülözött 1664-es kassai kiadás. Ráday 1787-ben tervezett kritikai kiadást Gyöngyösi műveiből, s a nyomdával való egyeztetést Szerencsi Nagy Istvánra bízta. Szerencsi kérte is Rádayt, hogy küldje el „a jó originalis editiókat és az ezek eleibe teendő praefatiót.”³¹ Ráday vállalkozásával párhuzamosan Kovásznai Sándor marosvásárhelyi professzor is dolgozott egy Gyöngyösi-kiadáson. Demeter kutatásaiból tudjuk, hogy Ráday küldte el Kovásznainak is az 1664-es *Murányi Vénust*.³² Mellettük Rádayn és Kovásznain kívül arra is van forrásunk, hogy Verseghy Ferenc is biztosan látta az 1664-es kiadást, még hozzá szintén Ráday segítségével: 1793-as *Mi a poézis?* című művében ékesszólóan bosszankodik azon, hogy az 1702-es változat mennyire belekontárkodott az eredeti Gyöngyösi-szövegbe.³³ Sajnos mind a Ráday-, mind a Kovásznai-kiadás létrejöttét megakadályozta a szövegkiadók ugyanazon évben, 1792-ben bekövetkezett halála. Ezután kérte fel Fűskúti Landerer Mihály Dugonics Andrást a kiadás elkészítésére.³⁴

A 18. század végi törekvésekben jól látható tehát, hogy Gyöngyösi mint szerző felértékelődik. A korábbi 18. századi kiadásokkal ellentétben itt nem az önmagában vett és népszerű történet, hanem a szerzői névhez rendelhető szöveg válik központi szerepűvé. Az „originalis editió” megszerzése csak egy szerzőközpontú irodalomfelfogás jegyében tűzhető ki célul.

a. Az 1702-es kiadás megítélése: kultusz és hamisítás

³⁰ DEMETER, *i. m.*, 24.

³¹ Szerencsi Nagy István levele Báró Ráday Gedeonhoz, közread. Kis Áron, Figyelő, Bp. 1876/1. 182–184., 182.

³² DEMETER, *i. m.*, 52.

³³ VERSEGHY Ferenc, *Mi a poézis? és ki az igaz Poéta?* Budán, Landerer Katalin betőivel és költségével, 1793, 30–31.

(https://books.google.hu/books?id=srJeAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summ ary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 2015-12-15)

³⁴ DEMETER, *i. m.*, 48.

A 18. század végén induló Gyöngyösi-recepció hangsúlyos eleme a véleményformálás az 1702-es kiadásról. Ekkor fogalmazódik meg az a vélemény, amely többé-kevésbé azóta is tartja magát a kutatástörténetben. Verseghy a következőket írja:

„A kolozvári herélő, a ki Murányi Vénust 1702. esztendőben kiadta, s a kit azután a többi nyomtatók is követtek, – halhatatlan Gyöngyösinek szép gondolattját fogytig megrontotta” [...] Valahány szó, melly a kolozsvári kiadónak agyvelejéből származik, annyi szentségtörés, annyi méreg-forrasztó kábaság.”³⁵

Verseghy a kiadás kapcsán tehát konkrét személyt hibáztat: sérelmezi, hogy ama dilettáns elrontotta az alapvetően szép gondolatú és halhatatlan Gyöngyösit. Ez a megközelítés nem tartja szem előtt a kiadás keletkezésének, a 17–18. század fordulójának szövegkiadói gyakorlatát: Verseghy nem a régiség eltérő kiadási módszerének példajaként értékeli a szöveget, hanem saját korának szerző-centrikus felfogásából indul ki. A szerzőt kitértetett helyen kezelő szemlélet a 18. század végén a Gyöngyösi-kultusz kialakulását is eredményezte; erre számos példa idézhető a korszakból. Verseghy a „halhatatlan Gyöngyösi”-ről beszél, Kovásznai Gyöngyösi „drága gyöngy verseit”, valamint „drágalátos és bölcs munkái”-t emlegeti; Gvadányi József véleménye szerint pedig „nála nagyobb poétát magyar anya még nem szült.”³⁶ Gyöngyösi személyét tehát magas polcra helyezi az irodalmi közbeszéd: ebből a pozícióból nem nehéz az 1702-es kiadást Gyöngyösi elleni támadásnak vélni, s kárhóztatni a támadót.

A 19. században Gyöngyösi egyre inkább kikerül az irodalmi vizsgálódás homlokteréből: ahogyan Demeter Zsuzsa írja, a 18. század legnépszerűbb költőjének hanyatlása az első rendszerezett kiadással kezdődik.³⁷ A népszerűség csökkenését mutatja, hogy az ebben a században keletkezett edíciók nem törekednek az első megjelenés felkutatására: beérik a Dugonics-féle kiadással. Az egyetlen említésre méltó kiadás Toldy Ferencé, aki szintén a Dugonics-féle változatot veszi alapul, s nem kutatja fel az 1664-es szöveget.

Amint arról a korábbiakban már szó volt, a 20. század elején a szaktudós Badics Ferenc az eredeti szöveg alapján készíti el a *Murányi Vénus* kritikai kiadását. Badics Verseghyhez hasonlóan gondolkodik: megsemmisítő véleménnyel van az „1702-i hamisított kolozsvári kiadás”-ról, vagyis „a romlott, és nem az egyedül hiteles eredeti

³⁵ *Uo.*

³⁶ Idézi BADICS *Murányi Vénus*-kiadásának kísérőtanulmányában: BADICS, 1909, *i. m.*, XXXVIII.

³⁷ DEMETER, *i. m.*, 22.

szöveg”³⁸-ről. Többször is hangsúlyozza: „ez, a kétszáz éven át (1702–1904) utána nyomtatott többi kiadással együtt, mind hamisítvány”.³⁹ Badics, noha tulajdonképpen tisztában van a korábbi korszak eltérő szövegkiadási gyakorlatával, mégis mintha Verseghez hasonlóan járna el, s későbbi korok irodalmi elveit kérné számon a kiadáson: „Akkoriban a kritikai érzék oly kevés, a kiadás és az önkényes átdolgozás tekintetében pedig a szabadság még jóval később is oly nagy volt, hogy mindenki büntetlenül tehetett rá kezét a mások szellemi termékeire.”⁴⁰ – írja a kritikai kiadás kísérőtanulmányában.

Badics érdeme vitathatatlan a Gyöngyösi-filológiában: a 20. század második felének recepciója nagyrészt az ő Gyöngyösi-tanulmányait tartja kiindulási alapnak. Ez viszont azt is jelenti, hogy az 1702-es kiadás tekintetében a szakirodalom legújabbban is Badics retorikájára épít, amely szerint a *Murányi Vénus* méltatlan hamisítás áldozata lett. A *Murányi Vénust* legutóbb kiadó Jankovics József kísérőtanulmányában egyetértőleg idézi Badicsot: a kiadó személyéről mint „sajtó alá hamisító”-ról beszél, a kiadást pedig „filológiai büntett”-ként értelmezi, amelynek elkövetőjeként Tsétsi Zachariást nevezi meg.⁴¹ Badics és Jankovics nyomán Demeter Zsuzsa szintén mint „a hamisítót” tárgyalja az immár névvel is rendelkező 1702-es kiadót. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az 1702-es kiadás büntényként és csalásként való értékelése nem a kiadás keletkezési korának elvei szerinti véleményformálás, hanem az irodalmi gondolkodást a 18. század végétől meghatározó szerzőközpontúság felőli ítélet.

3. Az 1702-es kolozsvári kiadás és Tétsi N. Zakariás

a. T(s)étsi Zakariás a Gyöngyösi-kutatásban

Jankovics és Demeter Tsétsi Zakariást tartja az 1702-es *Murányi Vénus*-kiadás „megjobbítójá”-nak; a *Régi Magyar Nyomtatványok* 2012-ben megjelent kötete tőlük átvéve említi „Csécsi Zakariást” mint átdolgozót.⁴²

³⁸ BADICS 1909, *i. m.*, LIV.

³⁹ *Uo.* LI.

⁴⁰ *Uo.* XXXV.

⁴¹ GYÖNGYÖSI István, *Márssal...*, 1998, *i. m.*, 192.

⁴² *Régi Magyarországi Nyomtatványok 1656–1670*, 4. kötet, szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., Akadémiai, 2012, 506. <http://mek.oszk.hu/11900/11979/11979.pdf> (2015-12-15)

Az 1702-es kiadás név nélkül lát napvilágot, a *Murányi Vénus* szövegét azonban egy Gyöngyösi érdemeit magasztaló vers előzi meg. A hét strófából álló vers a következő címet viseli: „Tisztelem Én is Tudományának Szépségét Jelentő s Nagy Zengéssel a’ Castalus Hegyéről Alá Repült Irását, Álmélkodván Szépségén Gyöngyösi István Magyar Verseinek.” Amint arra már Kovásznai Sándor felhívta a figyelmet, a cím kezdőbetűiből egy név olvasható ki. Kovásznai egy Rádaynak címzett levélben így ír:

„Azt már könnyen el-hiszem és meg-engedem hogy a’ Murányi Vénus’ eleibe irt hét strófa Tétsi Zachariásé, mellyeknek titulussában a’ szóknak első betűiben az a’ Név vagyon belé tsinálva.” Kiegészítésképp pedig egy másik levélhelyen: „[...] meg-lehet hogy mikor a’ Murányi Venus először ki-nyomtatott, akkor irta Tétsi az eleibe ezen *applausust*.”⁴³

Kovácsznai itt nem utal arra, hogy maga a kiadás is Tétsi Zakariás nevéhez kötődik, csak azt jegyzi meg, hogy az említett Gyöngyösit dicsőítő versnek ő a szerzője. Később Badics az 1909-es kritikai kiadás kísérőtanulmányában is hivatkozik erre a Kovásznai-szöveghelyre:

„A kezdő-betűkből, mint már Kovásznai S. (1790.) észrevette (Figyelő, 1876. 373. 1.): *Tétsi Zakariás neve tűnik ki, ő tehát a vers szerzője (s talán a kiadásé is)*; de verse miatt joggal mondja őt Kovásznai »igen sületlen elméjű ember«-nek.”⁴⁴

Badics 1909-ben tehát csak feltételesen állítja, hogy az említett vers címének kezdőbetűiből kibontakozó Tétsi Zakariás az átdolgozó és kiadó. 1939-es Gyöngyösi-monográfiájában azonban már bizonyossággá teszi a *talánt*: „Az 1702-iki »csapni való kiadásnak« (Ráday szavai) eszközlője Tétsi Zakariás (mint ez a Gyöngyösit magasztaló verseinek kezdőbetűiből kitűnik)”⁴⁵ – írja. Nézzük, mi változtathatta álláspontját bizonyossággá.

1914-es tanulmányában⁴⁶ Badics azt tűzi ki célul, hogy bizonyítsa: az 1702-es kiadás semmiképp sem eredhet Gyöngyösitől. (Gyöngyösi 1702-ben még él, tehát joggal feltételezhetnénk ennek ellenkezőjét is.) Ha ekkoriban Badics tudta volna bizonyosan, s

⁴³ Kovásznai Sándor leveleit Demeter Zsuzsa közli 2011-es disszertációjának mellékletében, a szöveghelyeket innen idézem. DEMETER Zsuzsa, *Gyöngyösi István műveinek recepciótörténete: A kiadás kérdései*, Doktori értekezés, Melléklet, Kolozsvár, 2011 (kézirat)

⁴⁴ BADICS 1909, *i. m.*, XXXI

⁴⁵ BADICS Ferenc, *Gyöngyösi István élete és költészete*, Bp., 1939 (A Vármegyei Tisztviselők Irodalmi és Művészeti Gyöngyösi István Társaságának kiadványai 11.), 202.

⁴⁶ Badics 1914, *i. m.*

nem csak *talán*, hogy Tétsi Zakariás műve a kiadás, nyilvánvalóan nem szentelt volna tanulmányt annak, hogy kifejtse, nem Gyöngyösi áll a szöveg átdolgozása mögött. Badics véleményének változása valószínűleg egy időközben publikált Ráday-szövegnek tudható be. Ráday *Gyöngyösi munkáinak Chronologica rendi* cím alatt veszi sorra Gyöngyösi műveit, s beszámol mindarról, amit az egyes kiadásokról tud. Ez a kronológia azonban csak 1938-ban jelenik meg.⁴⁷ Badics valószínűleg kéziratban sem ismerte korábban, mert 1909-es és 1914-es tanulmányaiban nem hivatkozik rá. Az 1939-es monográfia azonban már tud a Ráday-féle összegzésről. Idézzük mi is Rádayt a *Murányi Vénus* kapcsán:

„Muranyi Venus Első Editioja jött ki, Kassan 1664-ben [...] Ezen Editio van dedicalva Palatinus Groff Vesselenyi Ferentznek és Gr Szétsi Anna Marianak, és circiter 400 rendel vagyis 50 Strophával több van benne, mint az Ujabb Editiókba. Ez úgy látszik hogy első Munkája néki, leggalabb azok kozt az kiket ki nyomtattatott. Ugyan Annak Második jó Editioja jött 1702-ben ki [...] Kolosvart. Még ezen Editio (jött) életében nyomtattatott ki, és Tétsi Zacharias a Dedalus Autora applaudált néki: Ebbül ki hagyta azokat a verseket, amelyekkel az első Editio bővebb, nemellyet pedig önként változtatott es edgyetlen egy Strophat Szurt bele mely az első Editioba nints.”⁴⁸

A megfogalmazásból valószínűnek tűnik, hogy a „Tétsi Zakariás applaudált néki” rész kettőspontja után a szöveg egyes szám harmadik személyben Tétsire utal, s nem magára Gyöngyösire. Ráday fogalmazza meg tehát először azt a véleményt, amely szerint mind a magasztaló vers, mind pedig a kiadás Tétsi Zakariás műve.

Többet is megtudhatunk Tétsi Zakariásról, ha Ráday és Kovásznai levelezését vizsgáljuk. Ők még úgy beszélnek Tétsiről, mintha ténylegesen azonosítani tudnák személyét. Nagy hiány, hogy Ráday levelei nem maradtak fenn – már Badics leírja ezt, s a Gyöngyösi-kutatás azóta sem bukkant nyomukra; Demeter is csak a Kovásznai által írott leveleket közölhette. A Ráday-levelek esetében tehát csak tartalom-rekonstruálással lehet próbálkozni – ezt mind Badics, mind Demeter részletesen megteszi. Itt csak a Tétsi Zakariást érintő részekre szorítkozunk. Kovásznai és Ráday levelezésében kiemelt helyet kap a szerzőség kérdése, többek között Tétsi Zakariással összefüggésben. A *Cuma városában építetett Daedalus temploma* című munka szerzősége vita tárgyát képezi kettejük között: míg Kovásznai biztos abban, hogy Gyöngyösi műve, Ráday Tétsi Zakariásnak tulajdonítja. A legfőbb bizonyítékot erre nem is Kovásznai levelei, hanem Ráday saját szavai szolgáltatják az 1938-ban közölt kronológiában: „Nemellyek, az Ugy

⁴⁷ Id. Gróf RÁDAY Gedeon, *i. m.*

⁴⁸ *Uo.* 137.

nevezetett *Daedalus Templomatis* az Gyöngyösiének tartják. De az Tétsi Zachariasse.”⁴⁹
– írja.

Fontos forrásnak bizonyulnak továbbá Zilai Sámuel Rádaynak írott levelei. Ráday Zilaival is tárgyalja a Gyöngyösi-kérdéseket. (A Ráday-levelek tudomásunk szerint itt sem maradtak fenn.) Rádayval ellentétben és Kovásznaival egyetértésben Zilai szintén Gyöngyösit tartja a *Daedalus temploma* szerzőjének:

„Obiter méltóztatott Ngod említeni Levelében, hogy a *Daedalus auctora* Tétsi Zakhariás volna. Méltóztatnék Ngod vélünk közleni honnan vészen ezen értelemre argumentumot: mert mi ezt Gyöngyösinek tulajdonítjuk.”⁵⁰

Noha tehát Kovásznai leveleiből Tétsi Zakariás neve a *Daedalus templomának* szerzőjeként nem kerül elő, a Ráday-kronológiából és Zilai leveléből tudhatjuk, hogy Ráday neki tulajdonítja. Kovásznai pedig, mint már jeleztük, cáfolja ezt:

„Akarnám ha Nagyságoddal egy értelemben lehetnék a’ *Daedalus Temploma*’ írója iránt-is, de én az iránt-is meg-maradok elébbi értelmében és azt hiszem álhatatosan, hogy azt Gyöngyösi írta.”

Elképzelhető ugyanakkor, hogy Ráday Kovásznaival folytatott vitája legalábbis elbizonytalanította mindkét felet, mert Kovásznai így ír utoljára a kérdésről: „Addig hányjuk-vetjük a *Daedalus templomát*, hogy talán utoljára közelébb jutunk hozzá.” Badics ebből arra következtet, hogy Rádayra hatottak Kovásznai érvei. Azt azonban nem tudjuk, sikerült-e megegyezésre jutni, mert a levelezésben erről a kérdésről nem ismerünk további adatot.⁵¹

Kovácsznai a levelezésben máshol is említi Tétsit: egy helyen arról számol be Rádaynak, hogy nemcsak a *Murányi Vénus*-kiadásban szereplő Gyöngyösi-dicsérő strófákat szerezte ő, hanem más Gyöngyösi-művekhez is írt verseket, bár azokat latin nyelven:

„Vagynak a’ Phoenix előtt-is valami Deák versek, mellyeknek kezdeti ez: *Virgilius vates Romanae gloria gentis, Hungaricae nostrae gloria Ing. manes* cet. Ezeket könnyen elhiszem hogy Tétsi Zachariáséi. Ugy

⁴⁹ Uo. 140.

⁵⁰ LADÁNYI Sándor, *Zrínyi Török áfiuma és Gyöngyösi verseinek XVIII. század végi kiadástörténeti problémáihoz, Zilai Sámuel levelei Ráday Gedeonhoz (1787-1792)*, ItK, 79(1975), 482–498., 493.
http://epa.oszk.hu/00000/00001/00294/pdf/itk_EPA00001_1975_04_482-498.pdf

⁵¹ BADICS Ferenc, *Gyöngyösi István ismert és ismeretlen költeményei*, Bp., 1912, 84.

a'melylek a' *Daedalus Templomának* végiben találtatnak és így kezdetnek: *Illa relicta Ariadna feris, nunc improbe Theseu cet.*"

A 19. század során maguk a Gyöngyösi-művek is háttérbe szorulnak, Tétsi alakja pedig végképp érdektelenné válik. Badics átveszi ugyan a nevet Kovásznaitól, referencialitása azonban már aligha lehet számára. Bizonytalan Tétsi Zakariás kilétét illetően az 1939-es Badics-monográfia szerkesztője is a *Daedalus templomáról* írva: „Id. Ráday Gedeon Tétsi Zakariásnak (?) tulajdonítja, alább nevezett kritikai jegyzeteiben. (A szerk. megjegyzése)”.⁵²

Tétsi következő megjelenése Ladányi Sándor 1975-es *ItK*-közléséhez köthető. Ladányi a Zilai-levelek Tétsi Zakariásáról lábjegyzetben csak ennyit ír: „Tétsi Zakariás előttünk ismeretlen személy.” A név Jankovicsnál kerül elő újra, aki Rádaytól, Kovásznaitól és Badicstól hivatkozva a nevet. Jankovicsnál, s az 1702-es kiadást Jankovics alapján tárgyaló Demeternél azonban nem Tétsi, hanem Tsétsi név található.

Tétsi Zakariásról az eddigiek alapján tehát annyi tudható, hogy közepes tehetségű magyarul és latinul is verselő költő, aki nagy tisztelője a Gyöngyösi-életműnek – olyannyira, hogy ő rendezi sajtó alá a *Murányi Vénust* 1702-es kolozsvári kiadását.

b. Tétsi N. Zakariás a 17–18. század fordulójának Erdélyében

Tétsi Zakariásról azonban a Gyöngyösi-kutatástól függetlenül is beszélhetünk. A *Régi magyarországi szerzők* tárgyal egy bizonyos Tétsi N. Zakariást: tanuló mivoltát kérdőjellel említi, s két, a kolozsvári református kollégiumhoz köthető alkalmi vers szerzőjeként tartja számon, 1698-ból és 1702-ből.⁵³ Az említés forrása Dézsi Lajos közleménye,⁵⁴ amely a *Régi magyar könyvtár* második kötetéhez közli adalékul nyolc egyleveles nyomtatvány főbb adatait. Dézsi közlése alapján Tétsi Zakariás két halotti kártánál működött közre: a kolozsvári református kollégium alumnusaként mindkettőre egy-egy latin nyelvű gyászverset szerzett. A korábbi, az 1698-as kárta Bátai György

⁵² BADICS, *Gyöngyösi István élete...*, i. m., 126.

⁵³ WIX Györgyné, *Régi magyarországi szerzők I. A kezdetektől 1700-ig*, szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., OSZK, 2007, 815.

⁵⁴ DÉZSI Lajos, *A kolozsvári református belső templom egyleveles hazai nyomtatványai*, Magyar Könyvszemle, 6(1898), 277–281.

<http://epa.oszk.hu/00000/00021/00102/pdf/277-281.pdf>

Dézsi Zoványi Jenő 1895-ös, részletesebb szövegközlésére támaszkodik: ZOVÁNYI Jenő, *Egyleveles nyomtatványok s irodalomtörténeti adatok a kolozsvári reformátusok belső templomában*, *ItK*, 5(1895), 82–95. http://epa.oszk.hu/00000/00001/00030/pdf/ITK_1895_1_065-108.pdf

kolozsvári református lelkész halálára készült, az 1702-es nyomtatvány pedig Tótfalusi Kis Miklóst búcsúztatja.

Tétsi kolozsvári tartózkodása előtt a nagyenyedi Bethlen Kollégium diákja volt. Erről a nagyenyedi kollégiumból fennmaradt diáknévsor tanúskodik.⁵⁵ Az évek szerint csoportosított diáknévsorokat Jakó Zsigmond és Juhász István a kollégium ún. aláírási jegyzőkönyvei (*matricula studiosorum*) alapján adja ki. Ezekben a jegyzőkönyvekben nem szerepel az iskola összes diákja, csupán a felsőbb tudományok tagozatára lépett és bentlakó ösztöndíjas (*alumnus*) diákokat ismerhetjük meg belőlük.⁵⁶ Közéjük tartozott Zacharias Técsi is, aki 1694. október 22-én írta alá a kollégium törvényeit. Utólagos kiegészítésként pedig a következőt olvashatjuk a neve mellett: „Exturbatus ivit Claudiopolim.”⁵⁷ Nemcsak az derül tehát ki, hogy a nagyenyedi kollégium diákja volt, de az is, hogy Nagyenyedről Kolozsvárra távozott – s hogy ezt valószínűleg nem önszántából tette. Arról, hogy a nagyenyedi kollégiumból miért küldik el, sajnos nincs adatunk.

Herepei János hívja fel a figyelmet arra,⁵⁸ hogy a kisebb falvakból származó fiataloknál a 17. századi kollégiumi feljegyzések az otthoni családneveket a falu nevével helyettesítik. Herepei Gidófalva település diákjait vizsgálja, s megállapítja, hogy a gidófalvi gyökerű diákok a kollégiumban elvesztik családneveiket (pl. Nagy, Jancsó), s egységesen Gidófalvi vezetéknevűvé válnak. Juhász István tanulmányában Herepei írásából kiindulva úgy véli, hogy ez a nagyenyedi kollégiumra is jellemző gyakorlat lehetett, s feltételezi, hogy a névsor 17. századi diákjainál a származás helyéből formálódott a vezetéknev, elfedve egyúttal az eredeti, otthoni családnevet.⁵⁹ Ez alapján valószínűnek tarthatjuk, hogy a nagyenyedi matrikulában szereplő „Técsi Zacharias” Técsőről származott. Annál is inkább, hiszen neve a későbbiekben több helyen Tétsi N. Zakariásként bukkan fel – az N. betű utalhat otthoni, técsői családnevére.

⁵⁵ A névsorokat közli: JAKÓ Zsigmond—JUHÁSZ István, *Nagyenyedi diákok, 1662–1848*, Bukarest, Kriterion, 1979, 91–259.

⁵⁶ JAKÓ Zsigmond, *A Bethlen Kollégium diáktársadalma a feudalizmus korában* = JAKÓ Zsigmond—JUHÁSZ István, *i. m.*, 41–80., 43.

⁵⁷ JAKÓ—JUHÁSZ, *i. m.*, 116.

⁵⁸ HEREPEI János, *Gidófalva deákös végeztségű fiai a XVII. században* = *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez III. Művelődési törekvések a század második felében. Herepei János cikkei*, szerk. KESERŰ Bálint, Budapest–Szeged, 1971, 275–281.

http://epa.oszk.hu/00000/00021/00231/pdf/MKSZ_EPA00021_1958_74_01_056-062.pdf

⁵⁹ JUHÁSZ István, *Diákélet a Bethlen Kollégiumban* = J. Zs.–J. I., *i. m.*, 5–40., 23.

Bélay Vilmos⁶⁰ részletes képet nyújt a korabeli técsői családnevekről. Az N betűvel kezdődő neveket kiválogatva Técsőről az alábbiak jöhetnek szóba: Nagy, Nehéz, Nikos (Nyikos), Német(hi).⁶¹ Hogy ezek közül vajon melyiket rövidítheti az N betű Zakariás esetében, nem tudjuk, sejtésünk szerint azonban árulkodó lehet a *Murányi Vénus*-kiadásban szereplő Gyöngyösi-dicsőítő vers, amelynek címében a Tétsi N. Zakariás nevet magába foglaló akrosztichon N betűjét a Nagy szó adja – s miért ne feltételezhetnénk, hogy Tétsi legalább ily módon, az akrosztichonban megragadta a lehetőséget családneve jelzésére?

Azt, hogy Tétsi a kolozsvári református kollégium diákja is volt, a két már említett halotti kárta „coll. alum.” jelzéseiből tudhatjuk, a Herepei által közölt diáknévsorban nem szerepel a neve.⁶² A névsor alapvetően a subscriált alumnus diákok neveire épül: ők azok, akik aláírták az iskola törvényeit, s akik épp ezért a legkönnyebben tarthatók számon az utókor számára. Herepei azonban nem állítja, hogy az általa gyűjtött nevek teljes mértékben lefedik az egykori kolozsvári diákságot: az aláíró, bentlakó alumnusok és a néhány más forrásból összeszedett publicus diákok nevei mellett említ olyanokat is, akik más, nem iskolai forrású alumniumból éltek, s akiknek a nevei az iskolai névsorokban nem találhatóak meg. Leírja, hogy az általa közölt névsor nem teljes, s olyan

⁶⁰ BÉLAY Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Sylvester nyomda Rt., Bp., 1943, http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3409.pdf Técsőre vonatkozó részek (az online elérhető kiadásban): 205–7.

⁶¹ Herepei János hasonlóképp vizsgálódik Técsi E. András egykori kolozsvári diák körül. Lásd HERPEI János, *A bánffihunyadi iskola régi nagy mesterei (részlet)* = H. J., *i. m.*, 353.: „Técsi E. András (1717 körül). A nevét adó Técső máramarosi város lakói között „E” kezdőbetűs családnévül a XVII. század második s a XVIII. század első felében csakis az Erdő nevet találtam. Ez azután a törzsökös lakossághoz tartozott: már az 1600. évi összeírásban a polgárság között megjelenik Stephanus Erdeo, 1614-ben Gasparus Erdő, 1693-ban mint szolgáló s adófizető munkás ember Erdő János, mint marhátlan, gyalogszerrel szolgáló Erdő István, a sóvágók között másik Erdő István, 1715-ben Erdő Gáspár és 1720-ban két Stephanus Erdő. Tekintettel arra a körülményre, hogy e családnév eredetileg személynévből származott (így például Uglya birtokosa 1389-ben Erdő fia Aprusa), mutatja e polgárcsaládnak abból az időből való származását, amikor e név még mint egyéni (személyi) név volt közhasználatos. Tehát e Técsi András is az Erdő-család tagjai közé tartozott, apja pedig, vagy János, vagy valamelyik István szegénysorsú munkásember lehetett. Técsi az 1707 körüli időben lépett Kolozsvárt a diákok sorába, s mint kollégiumi tanuló az 1709. szeptember 28-án elnyugodott Szathmár-Némethi Mihály professzor emlékére nyomtatásban is megjelent nyolcsoros latin verset szerzett.”

⁶² Herepei egyrészt a Török István által közreadott névsorra (az 1905-06-os tanév értesítőjének függelékében, TÖRÖK István, *A kolozsvári collegium tanulóinak névsora = A Kolozsvári Ev. Rev. collegium Értesítője az 1905/6. tanévről*, Kolozsvár, 1906), másrészt pedig saját levéltári kutatásaira támaszkodik. Az általa összeállított, 1668-tól kezdődő és 1817-ben lezárt névsor első felét az 1971-es Adattár-kötetben olvashatjuk (HEREPEI János, *A Kolozsvári Református Kollégium Apáczai utáni diákjainak névsorából (részlet)* = *Adattár...*, *i. m.*, 334-349. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00231/pdf/MKSZ_EPA00021_1958_74_01_056-062.pdf), második felét pedig Sas Péter rendezte sajtó alá 2004-ben, Herepei több, addig kiadatlan tanulmányával együtt. (HEREPEI János, *A Kolozsvári Református Kollégium Apáczai utáni diákjainak névsorából (Második rész)* = H. J., *A kolozsvári Farkas utcai református templom és kollégium történetéből*, sajtó alá rend., szerk. és az előszót írta Sas Péter, Kolozsvár, Művelődés, 2004.)

kutatókat buzdít a kiegészítésre, akik hozzáférnek például az Apáczai-albumban a patrónusok és pártfogoltjaik jegyzékéhez. „Lényeges ugyanis azt is tudnunk, hogy különösen Bánfi Dénes és Teleki Mihály utódaira átszálló kötelezettségét élvező kolozsvári, enyedi, vásárhelyi, udvarhelyi alumniuma kiknek tette lehetővé a tanulást, minthogy a Habsburg-uralommal beköszöntött súlyos idők nagyon sok más tanulmányi segély alapjait tették tönkre.”⁶³ Mivel az ismert két halotti kárta tanúsága szerint Tétsi alumnus volt, feltételezhetjük, hogy alumniumát máshonnan, nem az iskolától kapta. Feltételezésünket ebben az esetben is megerősítheti, ha más erdélyi kollégiumi diákokról végzett kutatásokkal vetjük egybe Tétsi helyzetét. Ebben Herepeinek a dési református iskola 17–18. századbeli tanárainak névsorait közlő munkája lehet segítségünkre. Egy Márkusfalvi Miklós nevű diákról például (aki a dési kollégiumi jegyzékben már tanárként találunk meg) Herepei leírja, hogy Kolozsváron tanult, és hogy Teleki Mihály kővári főkapitánytól kapott alumniumot, a kollégiumi tanulók névsorában azonban nem szerepel – csak az Apáczai-albumban bukkanhatunk rá nevére.⁶⁴ Az Apáczai-albumból azonban, mint a fenti idézetből kiderül, Herepei nem tárt fel minden nevet. Valószínűsíthetjük tehát, hogy Tétsi Zakariás Márkusfalvihoz hasonlóan külső alumniumból élő diák lehetett, s nevét ezért nem találjuk a kolozsvári diákok névsorában.

c. Az 1702-es Murányi Vénus-kiadás

Kolozsváron 1702-ben két nyomda is működik: a református egyházközség és a református kollégium Tótfalusi Kis Miklós által vezetett nyomdája, valamint az unitáriusok nyomdája, Kmita (Lengyel) Andrásné vezetésével. A *Murányi Vénus* kiadásának éve nem zűrzavaroktól mentes időszak a kolozsvári nyomdászat történetében. Tótfalusi Kis Miklós 1702. március 20-án meghal, nyomdafelszerelésének azonban csak egy része van a református egyházközség tulajdonában, másik része Tótfalusi saját készlete.⁶⁵ Az előbbi nyomdai eszközöket 1702. május 20-ai dátummal kezdődően kapja bérbe az egyházközségtől Tótfalusi egykori nyomdászlegénye, Telegdi Pap Sámuel,⁶⁶ az

⁶³ HEREPEI, *A Kolozsvári Református Kollégium Apáczai utáni... = Adattár...III., i. m.*, 335.

⁶⁴ HEREPEI János, *A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói*, Minerva irodalmi és nyomdai műintézet, R.-T. Kolozsvár, 1941 (Erdélyi Tudományos Füzetek 130.) 7. <http://mek.oszk.hu/07500/07597/07597.pdf>

⁶⁵ HAIMAN György, *Tótfalusi Kis Miklós betűmetszői és tipográfusi hagyatékához* = H. Gy., *A könyv műhelyében*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979, 19-38., 24.

⁶⁶ A bérbeadásról az okiratot Jakó Zsigmond közli: *Erdélyi Féniks. Misztótfalusi Kis Miklós öröksége*, Bevezető tanulmányokkal és magyarázó jegyzetekkel közzéteszi JAKÓ Zsigmond, Bukarest, Kriterion, 1974, 373–374.

utóbbiakat viszont még évek múlva is a hagyatékban, Tótfalusi özvegyénél találjuk.⁶⁷ Ferenczi Zoltán⁶⁸ a *Murányi Vénust* Telegdi Pap 1702-ből származó nyomtatványai között tartja számon, besorolását azonban nem indokolja, s egyéb adatot sem közöl a kiadásról. A szakirodalomban ezt követően nem találunk kísérletet a nyomtatvány nyomdához vagy névhez kötésére.

A történet a most már jobban megismert Tétsi Zakariást középpontba állítva válik különösen érdekessé. Láttuk, hogy Tétsi mind Nagyenyeden, mint Kolozsváron a református kollégium diákja, s református kötődésűek a halotti kárták is, amelyekre gyászverset szerez: Bátai György református lelkész, Tótfalusi pedig a református egyházközség nyomdáját vezeti. Joggal gondolhatnánk tehát, hogy a kiadvány, amelyet Tétsi nevéhez kötünk, református nyomdából kerül ki; a Tótfalusi halála utáni időszakban igen könnyen elképzelhető lenne egy elárvult nyomda nem hivatalos termékeként.

A kérdés eldöntéséhez érdemes megvizsgálni a kiadványt nyomdászati szempontból. Név nélkül megjelent kiadással van dolgunk, így a nyomda azonosításában a betűtípusok, iniciálék, fejléc- és záródíszek lehetnek segítségünkre. A vizsgálatnál az egyes nyomtatványok összevetésén túl a nyomdai illusztrációk legújabb megjelent repertóriumára nyújtott végső bizonyítékot.⁶⁹ Ennek segítségével a nyomdahely pontosan megállapítható. Az illusztrációk összevetése alapján az 1702-es *Murányi Vénus* egyértelműen a Kolozsváron 1697 és 1703 között működő unitárius nyomda kiadványa. Az általunk tárgyalt nyomtatvány betűi, díszei és iniciáléi kivétel nélkül megtalálhatóak a kolozsvári unitárius nyomdáról közölt illusztrációk között.

Az unitárius nyomda fejléc- és záródíszei:⁷⁰

⁶⁷ Azok a levelek, amelyekben az özvegy még 1711-12-ben is kéri az egyházközséget, hogy vásárolják meg tőle a hagyatékban maradt nyomdai eszközöket, szintén Jakó Zsigmond közlésében olvashatók: *Erdélyi Féniks, i. m.*, 374–375., 384–385.

⁶⁸ FERENCZI Zoltán, *A kolozsvári nyomdászat története*, Kolozsvár, Kereskedelmi és Iparkamara, 1896 <http://mek.oszk.hu/07800/07852/07852.htm> (2015-12-07).

⁶⁹ BÁNFI Szilvia—PAVERCSIK Ilona—PERGER Péter—V. ECSÉDY Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század, Illusztrációk*, Balassi kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 2014.

⁷⁰ *Uo.* 1021.

IV/1

IV/2

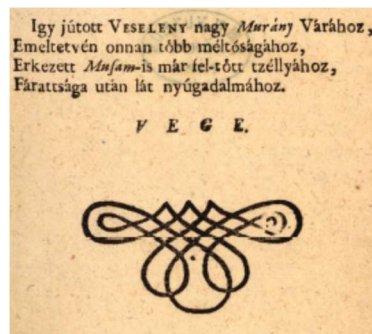
IV/4

A díszek az 1702-es *Murányi Vénusban*:

Nagyságtoknak leg-kifibbik
szolgája GYÖNGYÖSI ISTVÁN.

ANYNUELN
KÖNYV-
TÁRA

Igy jütött VESELENY nagy *Murány* Várához,
Emeltetvén onnan több méltóságához,
Erkezett *Musam*-is már fel-rött tzellyához,
Fáratsága után lát nyugadalmához.

V E G E.

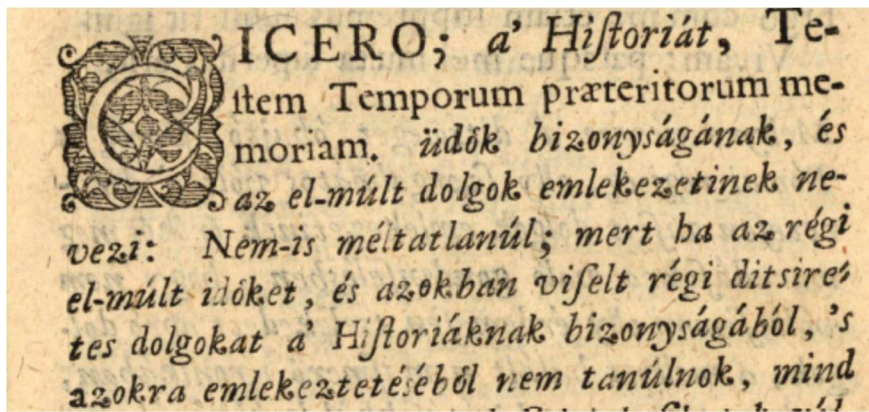
Midőn meg-fremlélem fő' romlót baflyját
Szepeány Orfá: omak, s meg-tompó: szablyját,
Szélyéft közt habzó bújdosó bárkáját,
Sohajtálál mondom keferves notáját.

Az unitárius nyomdából származó iniciálé az *Illusztrációk*-kötetből:⁷¹

Iniciálé a *Murányi Vénusból*:

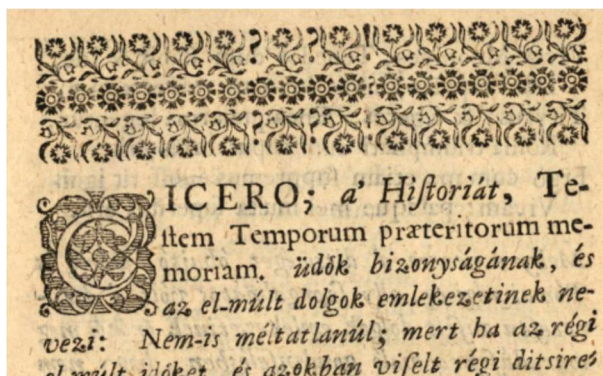
⁷¹ Uo. 1022.

Fejléc egy szintén 1702-es unitárius nyomtatványból (*Lucius Annaeus Florusnak, A' Romai viselt dolgokról irott negy könyve. KOLOSVARATT, LENYGEL [!] ANDRASNENAL, Helczdörffer Mihály által. Anno 1702.*):⁷²

Fejléc a *Murányi Vénusból*:

⁷² RMK I. 1649, online elérés: http://rmk.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_1649/?pg=3&layout=s (A LENYGEL szó a nyomtatvány sajtóhibája – P. E.)

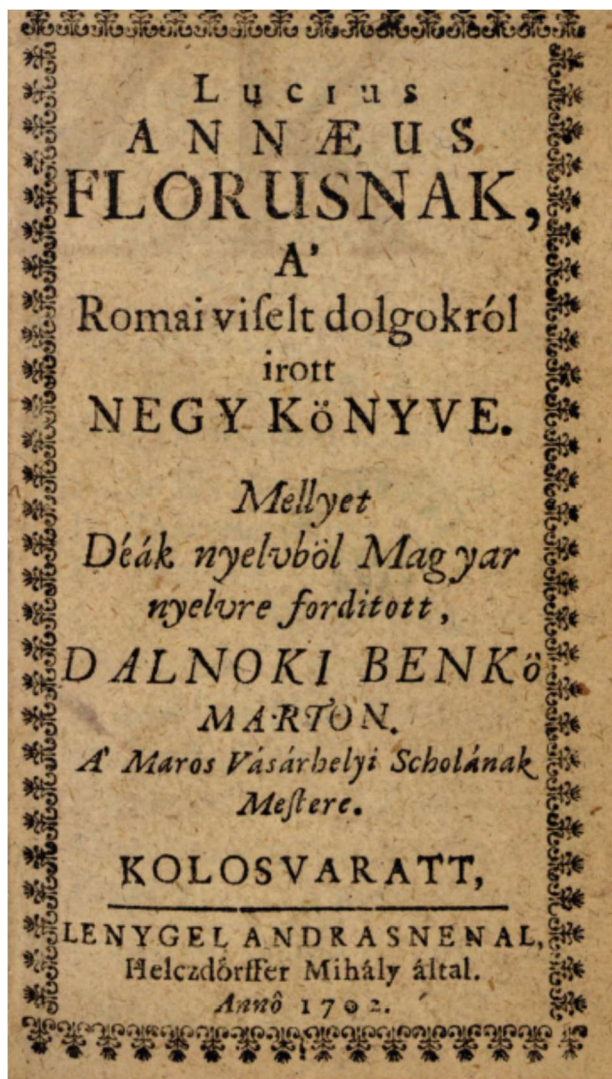
Az összevetés alapján tehát megállapítható, hogy Ferenczi Zoltán tévesen sorolja a *Murányi Vénust* Telegdi Pap Sámuel kiadványai közé: a kiadás egyértelműen a Kmita Andrásné által vezetett unitárius nyomda terméke. A Telegdi Pap Sámuel-nyomtatványokkal viszont nem mutat hasonlóságokat az 1702-es *Murányi Vénus*. Ez a díszek és iniciálék különbözősége mellett az ékezeteknél is megfigyelhető. Ha még a Telegdi Pap-korszak előtt vizsgálódunk: a Tótfalusi-nyomda betűiről Haiman György írja le, hogy Tótfalusi „saját betűin magyar szokás szerinti ékezeteket használ, nem helyettesítve az *ö, ü* kettős ékezetét az *o, u* betű felett elhelyezett kis *e* betűvel.”⁷³ Telegdi Pap kiadványai, mivel Tótfalusi betűivel dolgozik, szintén *ö* és *ü* betűket tartalmaznak, ellentétben az unitárius nyomtatványokkal és a *Murányi Vénusszal*, amelyek következetesen az *o* és *u* betűk feletti *e*-vel jelölik a kettős ékezetet.

A *Murányi Vénus* nyomdájának azonosítása után azonban különböző kérdések merülnek fel: hogyan kerül Tétsi Zakariás unitárius környezetbe? Biztosak lehetünk-e abban, hogy a kiadvány valóban Tétsi Zakariás közreműködésével jött létre? Ha alaposabban megvizsgáljuk az unitárius nyomda történetét, legalábbis valószínűsíthető válaszokat találhatunk.⁷⁴

Kmita Andrásné Lengyelországból érkezik Kolozsvárra, s az ő költségén szervezik újra az unitárius nyomdát. Az unitáriusoknak a 17. század végén már évtizedek óta nincs nyomdájuk, az előd Heltai-nyomda 1661-ben szűnik meg. Az új nyomda első kiadványai 1697-ből származnak, s a működés 1703-ig, Kmita Andrásné haláláig folyamatos. A nyomtatványok többségén szerepel, hogy a nyomtatás költségeit Kmita Andrásné fedezte, tudható azonban, hogy az özvegy nyomdászokat alkalmazott. S itt bukkanhatunk rá a kapcsolatra az unitárius nyomda és Tótfalusi Kis Miklós nyomdája között: az unitárius nyomda vezetője 1702-ben Heltzdörffer Mihály volt. Heltzdörffer neve fel is tűnik a fentebb már nyomdászati példaként szolgáló Florus-kiadás címlapján:

⁷³ HAIMAN György, *Tótfalusi Kis Miklós. A betűművész és a tipográfus. Élete műve betűinek és nyomtatványainak tükrében*, Magyar Helikon, 1972, 99.

⁷⁴ Például: PERGER Péter, *A kolozsvári unitárius egyház nyomdájáról való számvetés = Fata libelli. A nyolcvanéves Borsa Gedeon köszöntésére írták barátai és tanítványai*, Budapest 2013, OSzK, 289–304.; PERGER Péter, *A kolozsvári unitárius nyomda* = Bánfi Szilvia—Pavercsik Ilona—Perger Péter—V. Ecsedy Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század 2. kötet, Kelet-Magyarországi és erdélyi nyomdák, Lőcse, Kassa, Tanulmányok és katalógus*, Balassi kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 2014, 132–138.; V. ECSEDY Judit, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában 1473–1800*, Bp., Balassi, 1999

Heltzdörffer Mihályról tudható, hogy korábban Tótfalusi mellett dolgozott nyomdászlegényként, kolozsvári tartózkodását követően pedig Brassóban és Szébenben vezetett városi nyomdát.⁷⁵ Tótfalusi halotti kártájára is szerzett gyászverset; a kártán neve mellett az „artis typographiae cultor” megnevezés szerepel. Herepei feltételezése szerint Heltzdörffer korábban volt Tótfalusi nyomdászlegénye, nem közvetlenül a Tótfalusi halála körüli időkben.⁷⁶ (Herepei 1702-ből négy nevet tart számon Tótfalusi nyomdászlegényeként: Fekete Jakabét, Némethi Mihályét, Telegdi Pap Sámuelét és Miskolczi Csulyak Ferencét.⁷⁷)

Feltételezésünk szerint tehát az unitárius nyomdából 1702-ben kikerülő *Murányi Vénus* Heltzdörffer Mihály kiadványa lehet. Nem tudhatjuk ugyan, hogy az ugyanazon

⁷⁵ V. ECSEDY Judit, *A könyvnyomtatás...i. m.*, 166.

⁷⁶ HEREPEI, *Adattár... III., i. m.*, 176.

⁷⁷ HEREPEI János, *Tótfalusi Kis Miklós kolozsvári műhelye és munkatársai*, Magyar Könyvszemle, 74(1958), 56–62.

halotti kártákra gyászverset szerzők között milyen szoros lehetett az ismeretség, tehát hogy a Gyöngyösi-dicsőítő Tétsi Zakariás milyen viszonyban állhatott Heltzdörfferrel, az 1702-es *Murányi Vénust* a fentiek alapján azonban valamilyen módon kettejük közös vállalkozásának gondoljuk – két református háttérű személy szövetkezésének egy unitárius nyomdában.

II. Az 1664-es és az 1702-es kiadás eltérései – költészettörténeti tanulságok

1. A két szövegváltozat főbb eltérései

A *Murányi Vénus* 1702-es kolozsvári szövegváltozatát elsőként Badics veti egybe részletesen az 1664-es első kiadással. Állítása szerint Gyöngyösinek aligha lehetett köze az 1702-es kiadáshoz, továbbá feltételezi, hogy annak szerkesztője, Tétsi N. Zakariás nem a szöveg 1664-es kassai kiadása alapján, hanem kéziratból dolgozhatott. Badics feltevése szerint a Tétsi forrásául szolgáló kézirat kimondottan rossz minőségű lehetett:

„Gyöngyösi semmi esetre sem rútíthatta így el kedvelt költeményét; de azt is nehéz föltennünk ép érzékű emberről, hogy szándékosan vigyen bele annyi értelmetlenséget a sajtóhibái és különleges helyesírása mellett is eléggé olvasható, értelmes szövegbe, és ok nélkül egész lapokat kihagyjon az eredeti szövegből s így e hézagokkal növelje a szöveg érthetlenségeit. Azt kell tehát hinnünk, hogy a kolozsvári kiadó nem is látta az eredeti kiadást, hanem valami régi, elrongyolott vagy a sok másolással megrontott s részben már átdolgozott kéziratot használt, melynek hézagait azután pótolta a maga és kora ízlésének megfelelő változtatásokkal.”⁷⁸

Badics a 17. század szokásaiból kiindulva valószínűsíti, hogy a mű 1664-ben Wesselényi Ferenc és Széchy Mária költségén jelent meg, s figyelmeztet arra, hogy ez mindössze néhány száz példányos kiadást jelenthetett. Eszerint már a 17. század végére nagyon ritka lehetett az eredeti kiadás, sok olvasó legfeljebb kéziratosságból ismerhette a *Murányi Vénust*. Badics gondolatmenete szerint ez az ok vezette Gyöngyösi egyik tisztelőjét, Tétsi Zakariást a kolozsvári kiadás közrebocsátására. A megjobbítás tehát értelmezhető egyrészt a már nehezen elérhető és a kéziratosságban jelentős változásokon átment szöveg hozzáférhetővé tételeként, másrészt pedig úgy is, hogy Tétsi Zakariás mint kiadó saját és kora ízlése szerint alakított a szöveget.

Tétsi kéziratosságból forrása nem áll rendelkezésünkre. Azt sem tudjuk, hogy eredeti Gyöngyösi-kézirat lehetett-e, vagy az 1664-es nyomtatványról készült kéziratosságból másolat – noha a két kiadás közti térbeli és időbeli távolság, valamint Badics fentebb idézett meglátásai nyomán inkább az utóbbit valószínűsíthetjük. A konkrét forrás ismerete nélkül nehéz ugyan feltárni az egyes változtatások háttérében álló lehetséges okokat és

⁷⁸ BADICS, *i. m.*, 1914, 465.

motivációkat, a szövegváltozatok összevetése azonban így is adalékul szolgálhat mind a Gyöngyösi-recepció, mind pedig a *Murányi Vénus* poétikai megformáltságának kérdéséhez.

a. *Poétikai eltérések*

Akármilyen okok állnak a változtatások mögött, mindenképp leszögezhető, hogy a létrehozott új szöveg a legtöbb esetben nem törekszik sem szemantikai, sem szintaktikai koherenciára. Az átírás sok esetben eredményez értelmetlennek tűnő szókapcsolatokat. Nehéz értelmezni például azt a sort, amely a Széchy Mária által Wesselényinek küldött órácskát hivatott bemutatni: az 1664-es kiadás „Feltekert láncának minthogy nyugta nincsen” (2, 215) sora az 1702-es változatban „Feltekert lánczon áll mint hogy lyuka nintsen” formában olvasható. Éppígy jellemző a kiadásra, hogy egy-egy rész átfogalmazásánál nem mindig mérlegeli a szöveggörnyezetbe illeszkedést. Ennek egyik példája a mondatrészek egyeztetésének hiánya. Az 1664-es szövegben található két sor, amelyekben Vénus „Cyprusból felkelvén, járul az fiához, / Nyilakat válogat annak gyors íjához” (1, 165); ezek az 1702-es kiadásban így módosulnak: Venus „Cyprusból fel-kélvén fog az utazáshoz / Nyilakat villogtat annak gyors ijjához”. A Tétisi-változat kihagyja tehát Venus fiát, benne hagyja viszont az „annak” szót, amely így referencia nélkül marad.

Gyakran fordul elő továbbá, hogy az átalakítások miatt szóismétlések kerülnek a szövegbe, például hogy a sorvégi rím a strófában már korábban szereplő szó megismétlésével keletkezik. Az 1664-es kiadásban például a következő strófát olvashatjuk: „De esik szívének igen sérelmesen, / Hogy szép személyétül válni el kellessen / Azmint búcsúzik is tőle keservesen.” (2, 345) Az 1702-es szövegben ehhez képest a *keservesen* nemcsak a strófazáró rím, de a *sérelmesen* szó is *keservesenre* változik.

Már nem a szerkezeti és jelentésbeli koherencia példajaként, de a két szövegváltozat összevetésénél érdemes kitérnünk arra is, hogy az 1702-es változat jó néhány alakzatot elhagy 1664-es elődjéhez képest. „Mint hold fotta s tölte, változik mindenben.” (1, 42) – szerepel az 1664-es szövegben. Tétisi Zakariás kiadása megszabadul a hasonlattól: „Ditsiretek így fogy ’s változik mindenben.” Szintén egy hasonlat eltűnéséről van szó az alábbi helyen: az „Akarmi szélre

is nádként ingadozik” sort az „Akármí szélre is mindgyárt ingadozik” sor váltja fel (1, 40).

Tétsi nemcsak hasonlatokat bont meg, hanem bonyolultabb retorikai alakzatokat is. Az 1664-es kiadásban a második rész 26. strófájában például egy khiazmus esik áldozatul (2, 26). A „*Gyakran gyenge szép szűz amaz rothadt vénnek / Vén kofa jut pedig az ifjabb személynek*” sorok szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy a fiatal lány-öregember és az öreg nő-fiatalember párok khiasztikusan tükrözik egymást. Az 1702-es kiadásban a két sor a következőképp változik meg: „*Gyakran gyenge szüzek rút személyhez mennek / Vén kofa gyakran jut szép ifjú legénynek.*” A khiasztikus szerkezet tehát a rútság minőségének megjelenésével felbomlik. Hasonló módon változik a 2. rész 102. strófája is. Az 1664-es szövegben így hangzik:

„Kivett talléroknek ragyog szép rakása,
Egymáshoz üttetvén, cseng az olvasása,
Érkezik az szemnek honnét csiklandása,
S az szűnek is indul nem kevés vágyása.”

Az 1702-es verzióban a strófa harmadik sora cserélődik az alábbira: „*A' honnét szemnek is lehet tsillámlása.*” S ezzel ismét a versszak Gyöngyösi által kiépített szerkezete roncsolódik: míg az eredetiben az érzékszervek logikusan követik egymást a külső érzékeléstől a belső vágyig (a ragyogással a látás, a csengéssel a hallás, a csiklandással a tapintás idéződik fel, eljutva végül a szív érintettségéig), addig az 1702-es szöveg megbontja a sort azzal, hogy látás és hallás után újra a látást szerepelteti.

Egyetértünk Badiccsal abban, hogy a változtatások egy része magyarázható a kézirat rossz minőségével, s hogy a szerkesztőnek jelentős hézagpótló munkát kellett végeznie. A szövegeltérések egy típusának indokául valóban megnevezhetünk fizikai tényezőket: egyes strófák azért módosulhattak, mert a továbbmásolás során sérülés miatt kipótolták őket. A következőkben idézett két, egymást követő strófában jól megfigyelhető, hogy a sorvégek az 1664-es és az 1702-es kiadásban teljesen azonosak, a sor elején szereplő szavak viszont jelentős eltérést mutatnak. (A két kiadásban az eltéréseket emeltem ki félkövérrel, a jelöletlen szavak teljes egyezést mutatnak.)

1664:

1702:

És azmint támadván ellenkező üdők,
Ha tengerre kelnek az dús kereskedők,
Amaz zúgó habok ellenek jövendők,
Kik hányatásátúl majd el is veszendők. (2, 27)

És a' mint támadván ellenkező idők,
Tengerre ha kelnek a' dús kereskedők,
Ellenek fel-kelvén nagy habok jövendők
Teles háborúktól majd szinte veszendők.

Kedvezése nélkül így az isteneknek
Veszedelmes dolgok az szerelmeseknek,
Gyakran hol tüzeknek megoltást keresnek,
Egy kis nyalánságért halállal fizetnek. (2, 28)

Sors-vetések-nélkül így az isteneknek
Igen veszett dolgok sok szerelmeseknek,
Nagy tüzeknek gyakran hól óltást keresnek,
Zabált nyalánságért halállal fizetnek.

Feltételezésünk szerint a két strófa változtatásai nem az 1702-es kiadó esztétikai preferenciáiból, hanem fizikai okokból fakadnak: a forrásul szolgáló kézirat egy sorelőket érintő foltban olvashatatlaná válhatott, a kiadó pedig az olvasható szavakra alapozta a maga nyomdakész változatának előállítását.

A fizikai okból fakadó módosítások közé sorolhatjuk azokat az eltéréseket is, amelyek valószínűsíthetően a forrás kéziratosa miatt alakulnak át. Tipikusan ilyennek tűnik a *súgott* módosulása *fogottra*, az *ólommal álommalként* való megjelenése vagy a *színeben szívébenre* alakulása. Több esetben regisztrálhatjuk a lectio facilior szerinti szóalak feltűnését, vagyis az átíró sok esetben választja a magától értetődőbb, könnyebb olvasatot. Jellemző a következő példa: az 1664-es szöveg „S reggeli szellőnek folyni eresztette” (2, 1) sorából a *folyni* szó az 1702-es kiadásban *fújnira* módosul – a sajtó alá rendező indokoltan párosíthatta a *szellő* mellé a *fújni* főnévi igenevet.

b. Kihagyások, betoldások, javítások

Korántsem magyarázható azonban minden változtatás a rossz minőségű forrásszöveggel. Abban, hogy Tétsi „ok nélkül” hagy ki egész lapokat az eredeti szövegből, nem tudunk egyetérteni Badiccsal. Az 1702-es verzió strófaelhagyásai ugyanis sosem véletlenszerűek, hanem tudatos szerkesztői koncepció részének tűnnek.

A strófaelhagyásnak több típusát különíthetjük el, azonban mindegyik esetében közös, hogy azok a versszakok maradnak el, amelyek a mű cselekményét nem mozdítják előre. Gyöngyösi jellemzően számtalan kitérővel késlelteti a történéseket, elmerülve az egyes részletekben. Azt, hogy miképpen vált ez a módszer kérdésessé a 18–19. századi hagyományban, a leghatásosabb képpel Arany János érzékelteti: „az esetleg tollába ötlött tárgyon egy nadály szívósságával csügg s addig ott nem hagyja, míg minden oldalról ki

nem facsarta, mint a citromot.”⁷⁹ Tétsi az 1702-es kiadásban legfőképp az ilyen digresszióktól szabadítja meg a *Murányi Vénust*. Elhanyagolhatónak ítéli például a *sententiákat* tartalmazó kitérőket: az elmélkedést arról, hogy minden kezdet nehéz (2, 157–158), vagy annak részletezését, hogy a szemérmes nő hogyan tudja pirulás nélkül viselni a kényes helyzeteket (2, 135). Eltekint attól is, hogy hosszasan jellemezze a szereplők lelkiállapotát: szövegváltozatában nem kap helyet sem Széchy Mária vívódása (2, 139–140), sem a Mária levelére várakozó Wesselényi indulatainak leírása (2, 154). Gyakran kimaradnak továbbá a Gyöngyösi által a történet elemeinek analógiáiként szerepeltetett mitológiai példák is, mint például a Próteuszra való hivatkozás (2, 184–187). Azok a strófák azonban, amelyek a történet alakulása szempontjából kulcsfontosságúak, soha nem mozdulnak a helyükről. A betoldott strófák tekintetében még magától értetődőbben kell tudatosságot feltételeznünk. Egy kézirat „elrongyolottsága” nem indokolja, hogy a szövegbe az ország romlottságán kesergő vagy Széchy Mária szépségét ecsetelő új strófák kerüljenek.

Bizonyos változtatások tehát nemcsak a talált szöveg helyreállításának szándékára utalnak. A kézirat forrásszöveg ismerete nélkül is előrebocsátható, hogy a fizikai típusú eltérések mellett tudatos szerkesztői koncepcióval is számolnunk kell. Tétsitől ugyanis a fent tárgyalt következetlenségek ellenére sem vitatható el, hogy iskolázott és költői ismeretekkel rendelkező szerző. Ezt nemcsak az előző fejezet Tétsi Zakariás-képe támasztja alá, de a *Murányi Vénus*ba betoldott versszakok és a kiadás elején szereplő Gyöngyösi dicsőítő költemény is erről tanúskodik. Hozzátehetjük továbbá, hogy olykor Tétsi az, aki a Gyöngyösi-szöveg tévedését javítja. Egy helyen az 1664-es szövegváltozat például hibás mitológiai utalást tartalmaz, mert felcseréli a sorsistennőket:⁸⁰ „Azonban ollóját Lachesis fordítja, / Atropost, élete fonóját szólítja” (1, 82). Tétsi azonban helyesen tudja, hogy a mitológia sorsistennői közül Lachesis az, aki fon, Atropos pedig ollójával elmetszi az élet fonalát; helyrehozza Gyöngyösi tévedését: „Azonban Atropos ollóját fordítja, / Lachesis élete fonalát szólítja.” (1, 82)

Tétsi felhasznált forrásának hiányában a két szöveg közti eltérések mögött számos indok vélelmezhető: az olvashatatlan kéziratrészek olvashatóvá tétele és a kiadás címlapján is olvasható megjobbító szándék egyaránt motiválhatta a Gyöngyösihez képest

⁷⁹ ARANY János, *Gyöngyösi István = A. J. Összes művei*, XI, *Próza művek*, 2, 1860–1882, szerk. KERESZTURY Dezső, Bp., 1968, 421–440., 432.

⁸⁰ Ezt Jankovics József is rögzíti a *Murányi Vénus*-kiadás jegyzeteiben, s utal arra, hogy Gyöngyösi éppúgy cseréli fel a sorsistennőket, mint Czobor Mihály. GYÖNGYÖSI, Márssal..., 1998, *i. m.*, 167.

szerényebb képességekkel bíró költőt. Akárhogy is, amint azt fentebb láthattuk, az 1664-es kiadás és a romlottabb szövegű Tétisi-átdolgozás összevetése alkalmat ad arra is, hogy az 1664-es Gyöngyösi-szöveg retorikai-poétikai erényei előtérbe kerülhessenek.

2. A Gyöngyösire ható költészeti hagyomány elemei

A szövegváltozatok eltéréseiből levonható következtetések egyúttal arra is alkalmasak, hogy segítségükkel kijelöljük Gyöngyösi helyét a magyar költészet- és eszmetörténeti hagyományban. A fejezet további részében erre vállalkozunk, először röviden felvázolva a kutatástörténet eddigi költészettörténeti eredményeit, majd kiegészítve azt a két kiadás különbségeiből leszűrhető tanulságokkal.

a. *Tinódi Sebestyén*

Gyöngyösi költészettörténeti helyének kijelölésében számos kutatási előzményre támaszkodhatunk. A magyar költészeti hagyományból Tinódi Lantos Sebestyén nevét érdemes először említeni: ő az egyetlen, akit elődjei közül Gyöngyösi megnevez, s noha saját költészetfelfogását épphogy a Tinódi-féle históriás énekekkel szemben határozza meg, vitathatatlan, hogy egy hagyománnyal való szembehelyezkedés feltételezi az adott hagyomány ismeretét. A *Porábúl megéledett Főnix* kritikátörténeti jelentősége miatt sokat idézett ajánlásában Gyöngyösi a következőképp ír:

„szaporítottam azt [verses históriácskáját] holmi régi fabulás dolgoknak, hasonlatosságoknak és másféle leleményes toldalékoknak közbenvetésével, akik nélkül is a história és abban lévő dolgok valósága végben mehetett volna ugyan, mindazonáltal azoknak nagyobb ékességére és kedvesebb voltára nézve inkább tetszett azt az említett dolgokkal megszínlenem, mint azok nélkül, Tinódy Sebestyén módgyára csupán csak a dolog valóságát fejeznem ki a versek egyögyűségével.”⁸¹

⁸¹ GYÖNGYÖSI István, *Az olvasóhoz = Gy. I., Porábúl megéledett Főnix*, Bp, Balassi, 1999, 199–200. A kritikátörténeti jelentőségéről lásd pl. BARTÓK István, *História és poézis: Gyöngyösi István megjegyzései a költészetről = A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján, Sárospatak, 2004. május 26-29.*, szerk. SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Bp., Universitas, 2007 (http://www.iti.mta.hu/Spatak-2004/A_szerelem_koltoi.pdf, 2015-12-15).

Az itt megfogalmazott költészeteszmény éppúgy érvényes a *Murányi Vénusra* is, a „régibabulások”, „hasonlatosságok” és „leleményes toldalékok” cselekménybe illesztése és a történet ékesítése pedig az ovidiusi költői gyakorlattal állnak összhangban. A „csupán a dolog valóságát” kifejező Tinódit Gyöngyösi ebből a szempontból valóban nem követi, Jankovics elemzése szerint azonban a Tinódi-hatás „a versszerzés egyes szintjein” kétségtelen.⁸²

b. A közköltészet

Gyöngyösi műfaji mintáit Bitskey István is történelmi énekekben, széphistóriákban, valamint a 17. századi közköltészetben látja: „A Gyöngyösit megelőző évszázad magyar költői termését tanulmányozva – különösen pedig az őt közvetlenül megelőző évtizedekre irányítva a figyelmet – feltűnő, hogy munkássága mily sok ponton gyökerezik e korszak közköltészetében, mennyire ebből az irodalmi közegből emelkedik ki és válik egyéni veretű poézissé.”⁸³ Állítását Bitskey számos költői képpel és motívummal támasztja alá. A *Murányi Vénus* óra-hasonlatát például a Fanchali Jób-kódex egyik verséből származtatja, s utal arra is, hogy itt a közköltészet kedvelt toposzáról van szó:

„Feltekert láncának minthogy nyugta nincsen,
Apró kerekein valahányat percen,
Emlékezetedre elmém annyit serken,
Elcélzott dolgunkhoz az Isten segítsen.” (2, 215)

A Bitskey által párhuzamul idézett versszak a következő:

„Ily hívsíggel vöttem tőle ezeket,
Mint óra forgása mely sőrőn pecent,
Ily szöntelen jajgat érte szerelmem,
Halált is kiesz vagyok érte szenvednem.” (Az Mihály vajda nótájára)⁸⁴

A Fanchali Jób-kódexből Bitskey más párhuzamot is említ: a szerelmesek búcsúzásának jellemző motívumait (szerető, búcsú, gyász), amelyek a *Soproni virágénekek*ben tűnnek fel

⁸² GYÖNGYÖSI, *Márssal...*, 1998, i. m., 201.

⁸³ BITSKEY István, *Gyöngyösi István és a magyar költői hagyomány*, i. m., 22.

⁸⁴ *Régi Magyar Költők Tára XVII. század 3.*, sajtó alá rend. STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1961, 23.

először, majd Balassi költészetén keresztül Gyöngyösinél is megjelennek, a *Porábúl megéledett Főnixben* és a *Thököly Imre és Zrínyi Ilona házasságában*. A női alakok szépségének leírását pedig az 1655-60 között keletkezett Teleki-énekeskönyvből származtatja a tanulmány: az ott szereplő galamb szelídségű teremtést Gyöngyösinél Zrínyi Ilona-jellemzésének mintájaként tárgyalja.⁸⁵

Bitskey alapvetően a protestáns hagyományt veszi szemügyre, amikor Gyöngyösi költészetének előzményeit keresi.⁸⁶ A műfaji minták kijelölésénél például a protestáns retorikák tanításaira támaszkodik, a *Porábúl megéledett Főnix* aprólékos vadászatleíró részének lehetséges mintájává pedig a protestáns mesterségdicsérő énekeket, különösen az ezek közé sorolható vadászatdicsérő verseket teszi meg.⁸⁷

c. *Balassi Bálint*

Eckhardt Sándor 1913-as tanulmányában⁸⁸ Balassi Bálint verseinek hatását mutatja ki Gyöngyösi költészetében. A hatást életrajzi érveléssel is alátámasztja: Balassi Céliáját Szárkándi Annával azonosítja, aki Wesselényi Ferenc nagyanyja volt; Eckhardt így a Wesselényi-levelekben feltűnő Balassi-szöveghelyeket és Gyöngyösi reminiszenciáit ugyanazon forrásból származtatja, a Wesselényi-család birtokában lévő Balassi-versek kéziratos másolatából.⁸⁹ Eckhardt tanulmánya végén listázza is a Balassi-verseket, amelyek hatását felfedezi a Gyöngyösi-költészetben.⁹⁰ Arra a következtetésre jut, hogy a Gyöngyösi által forgatott kéziratban Balassi szerelmes versei mind együtt voltak, mert a legtöbb reminiszenciát a Júlia-ciklusból fedezi fel, s a Célia-énekekkel is talál

⁸⁵ BITSKEY, *i. m.*, 29.

⁸⁶ Tusor Péter 2017-es tanulmánya jelentősen átalakította Gyöngyösi addig ismert életrajzát: Tusor levéltári források alapján bizonyította többek között azt, hogy Gyöngyösi nem protestáns, hanem jezsuita neveltetésben részesült. A disszertáció egy későbbi fejezetében részletesen tárgyaljuk még a kérdést, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy Bitskey tanulmánya érthetően még Gyöngyösi protestáns vallására alapozta állításait. TUSOR Péter, *A gömöri prókátor és az ungi fiskális – Megoldott problémák Gyöngyösi István életrajzában?*, ItK, 121(2017), 85-98.

⁸⁷ BITSKEY, *i. m.*, 30.

⁸⁸ ECKHARDT Sándor, *Balassi Bálint utóélete = E. S., Balassi-tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 1972, 387–424.

⁸⁹ ECKHARDT, *Balassi Bálint utóélete, i. m.*, 390. Amint arra Kőszeghy Péter rámutatott, Szárkándy Anna Céliával való azonosítása minden bizonnyal téves. KŐSZEGHY Péter, *Balassi Bálint (1554–1594)*, Pozsony, Kalligram, 2009, 238. Ez a tény azonban nyilvánvalóan nem vonja kétségbe Balassi Gyöngyösi-költészetre tett hatását, sőt, Gyöngyösit Kőszeghy egyértelműen azokhoz a szerzőkhöz sorolja, akiknél Balassi közvetlen mintát jelentett. (KŐSZEGHY Péter, *Balassi Bálint, Magyar Amphión*, Bp., Balassi, 2014, 160.)

⁹⁰ Eckhardt táblázatát a Gyöngyösi-versek Balassi-motívumairól Kőszeghy Péter is átveszi, KŐSZEGHY, *Balassi Bálint, Magyar Amphión, i. m.*, 203.

egyezéseket.⁹¹ Eckhardt ennek megfelelően elsősorban a szerelem megjelenítési módjában látja a Balassi-hatást Gyöngyösinél. „Gyöngyösi [...] természetszerűleg ott emlékezik nagy elődjére, ahol a szerelem hatásának ábrázolásához fog.”⁹² – fogalmaz. Az udvarlás mitológiai keretbe helyezésében, az istenek allegorikus szerepeltetésében és a Cupido nyilának hatására létrejövő szerelemben Eckhardt azt a humanista hagyományt fedezi fel, amelyet legfőképp Angerianus közvetített Balassi számára. Eszerint Gyöngyösi Balassitól átvéve alkalmazza nagyobb epikus formákra a keretet.⁹³

Eckhardt korábbi, alapvető tanulmányában⁹⁴ részletesebben tárgyalja a humanista szerelmi költészetnek azt a nemzetközi hagyományát, amelybe Balassi szerelmes versei is illeszkednek. A szerelem ebben a koncepcióban Catullus, Propertius és Ovidius lírájának „rendszerre merevedett kivonata”, amelyben egyetlen férfi-nő viszony sem rendelkezik egyediséggel. Ez a szerelem végzettségű: a költőt hatalmába keríti Cupido ereje, aki nyilával gyötrő lángra lobbantja a szívét. Balassi szerelmes versei erre a sablonra épülnek, mutat rá Eckhardt: a szerelme hatalmas tűz emészti, lángol egy nőért, udvarol, bókol, és legfőképp: szenved. A sablon hasonló Gyöngyösinél is: „Gyöngyösi hősei is gerjednek, lángolnak, mert Cupido nyila találta szívükön.”⁹⁵ Eckhardt egyes Gyöngyösi-szöveghelyek konkrét párhuzamait is közli, részletesen bemutatva a Balassit idéző hasonlatokat, rímeket és specifikus kifejezéseket. Emellett egyező mozzanatokra is felhívja a figyelmet, például arra, hogy a szerelmi ostromban a tárgyak Balassinál és Gyöngyösinél is szimbolikus szerepet töltenek be: a *Murányi Vénus*ban a Széchy Mária által Wesselényinek küldött ezüstóra hasonló funkcióval jelenik meg, mint ahogyan Balassi beszélője egy helyen gyűrűt küld kedvesének.⁹⁶

A Balassi-párhuzamokat Jankovics József is megerősíti a *Murányi Vénus*-kiadás szövegmagyarázó jegyzeteiben. „Balassi-reminiscenciái a költő alapos ismeretéről tesznek tanúbizonyságot.”⁹⁷ – állapítja meg, s Eckhardt megfigyeléséhez csatlakozva hozzáteszi, hogy Wesselényiék murányi udvarában bizonyosan megvolt Balassi *Maga kezével írott könyvének* másolata, s talán egyéb Balassi-darabok is. Jankovics Eckhardt szövegpárhuzamait kiegészítve utalja az egyes Gyöngyösi-sorokat adott Balassi-versek szöveghelyeihez. Cupido szívbe lőtt nyiláról Eckhardt is ír általánosságban, Jankovics

⁹¹ ECKHARDT, *Balassi Bálint utóélete*, i. m., 406.

⁹² *Uo.*, 392.

⁹³ *Uo.*

⁹⁴ ECKHARDT Sándor, *Balassi Bálint irodalmi mintái = E. S., Balassi-tanulmányok*, i. m., 172–252.

⁹⁵ ECKHARDT, *Balassi Bálint utóélete*, i. m., 393.

⁹⁶ *Uo.* 401.

⁹⁷ GYÖNGYÖSI, *Márssal...*, 1998, i. m., 201

azonban pontos párhuzamos szöveghelyeket rendel a „Cupido szívemben maga helyheztesztett” Gyöngyösi-sorhoz: Balassi két versével is összekapcsolja, a *Mi dolog, Úristen... -nel*, illetve az *Óh, nagy kerek ég...-gel*.⁹⁸

Az udvarláshoz kapcsolódó Jankovics-kiegészítéseknél maradvá különösen érdekes, ahogyan Gyöngyösinél közvetetté válik a Balassinál közvetlen viszony: míg Balassinál a szerelmes költő kedvese előtt fejezi ki tiszteletét *Hogy Juliára találá, így köszöne néki* című versben (*Térdet-fejet néki hajték*), addig Wesselényi a követét instruálja a Széchy Mária előtti megfelelő viselkedésre az „Alázva fejedet s térgyedet meghajtod” sorral.

Jankovics nemcsak a szerelemábrázoláshoz kapcsolódva vélelmez Balassi-imitációt, hanem számos más helyen is. A „fornak elméjére” kifejezést például Balassi-reminiscenciaként azonosítja, az *Az maga elméjének gyors voltáról* című vers „Forr gerjedt elmémre, mint hangyafészekre, sok új vers, mint sok hangya” sorát fedezi fel benne.⁹⁹ Az „Amaz magos tornyok üdővel épülnek” Gyöngyösi-sort pedig Balassi *Idővel paloták, házak, erős várak, városok elromolnak...* kezdetű versével rokonítja.¹⁰⁰

d. Czobor Mihály – a *Theagenes* és *Chariclia*

Czobor Mihály *Theagenes* és *Charicliáját* szintén fontos Gyöngyösi-előzményként tartja számon a kutatástörténet. A szöveget Kőszeghy Péter rendezte sajtó alá 1996-ban, kísérőtanulmányában pedig megjegyzi, hogy „a *Theagenes* és *Chariclia* Zrínyi s kivált Gyöngyösi felé nyit utat”.¹⁰¹ A hasonlóság már formailag is feltűnő: a *Theagenes* és *Chariclia* szövege szintén felező tizenkettesben íródott, azzal a különbséggel, hogy ott egy strófa öt sort rímeltet. Jankovics a *Murányi Vénus*-kiadás jegyzeteiben a *Theagenes* és *Chariclia* konkrét párhuzamos szöveghelyeit is rögzíti, valamint – amint erre korábban már utaltunk – jelzi, hogy Czobor éppen úgy cseréli fel a párkák neveit, akár csak Gyöngyösi.

⁹⁸ *Uo.*, 149.

⁹⁹ *Uo.* 155.

¹⁰⁰ *Uo.* 143

¹⁰¹ CZOBOR Mihály (?), *Theagenes* és *Chariclia*, sajtó alá rend. KŐSZEGHY Péter, Bp., Akadémiai–Balassi, 1996 (Régi Magyar Költők Tára XVI. századbeli magyar költők művei, 10.), 331. Kőszeghy Czobor szerzőségét kérdőjellel említi, mert bár számos érv szól amellett, hogy ő magyarította a művet, Czobor ismert életrajzában ennek nincs nyoma. A dolgozatban az egyszerűség kedvéért Czobor műveként hivatkozom a *Theagenes* és *Charicliára*.

A Czobor-szöveg Gyöngyösi versnyelvére tett hatását a *Régi magyar szövegyűjtemény* is hangsúlyozza. Jankovics József, Kőszeghy Péter és Szentmártoni Szabó Géza közös tanulmánya szerint: „A szerző egyéni szóalkotásai, költői licenciái később – korszakosultabb formában – Gyöngyösinél köszönnek vissza. [...] Tény, hogy annak a poétikai szemléletnek, amely a 17. századtól a 19. század első feléig a legsikeresebb Magyarországon, Gyöngyösi volt a legnevesebb képviselője, de nem ő, hanem a *Theagenes és Chariclia* szerzője volt e szemlélet kezdeményezője s ennek a stílusnak – egy manierista poétika szempontjából – legnagyobb mestere.”¹⁰² Jankovics állítása szerint Gyöngyösi nemcsak az *Új életre hozatott Chariclia* írásakor találkozott a Czobor-szöveggel, hanem már a *Murányi Vénus* megírása előtt, Wesselényi udvarában megismerte.¹⁰³

e. Zrínyi Miklós

Gyöngyösire a magyar irodalmi hagyományból Zrínyi Miklós is hatást gyakorolt: a *Porábúl megéledett Főnix* Zrínyi-reminiszcenciáit Kovács Sándor Iván tárta fel részletesen.¹⁰⁴ Kovács a korábbi irodalomtörténeti kutatásokból hiányolja a Zrínyi és Gyöngyösi költői viszonyát tisztázó dolgozatokat; véleménye szerint „ami életrajzilag nyilvánvaló, hogy tudniillik a nádor titkárának feltétlenül ismernie kellett a horvát bánt, az költői értelemben még kézenfekvőbb.”¹⁰⁵ Egyedül Horváth Jánostól tud olyan megfigyelést idézni, amely Gyöngyösi Zrínyi-imitációira hívja fel a figyelmet: a hivatkozott részben Horváth a *Murányi Vénus* nyíllövés-jelenetét a *Szigeti veszedelem* feszület-jelenetének paródiájaként értelmezi. Kovács Sándor Iván tanulmánya legfőképp a *Porábúl megéledett Főnixre* koncentrálna a Gyöngyösi-művek közül. A *Murányi Vénus* előszava és Zrínyi Syrena-kötetének olvasóhoz írott ajánlása közötti párhuzamok regisztrálását követően a *Murányi Vénus* Zrínyit idéző szöveghelyeit csupán lábjegyzetben közli. Feltételezése szerint a *Porábúl megéledett Főnixben* azért szerepel jelentősen több Zrínyi-reminiszcencia, mint a *Murányi Vénusban*, mert ez utóbbi mű írása

¹⁰² *Régi magyar irodalmi szövegyűjtemény II, A 16. század magyar nyelvű világi irodalma*, szerk. JANKOVICS József, KŐSZEGHY Péter, SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Balassi, Bp., 2000, 633. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/regi-magyar-irodalmi-2/ch07.html>

¹⁰³ GYÖNGYÖSI István, *Új életre hozatott Chariclia*, jegyz. JANKOVICS József és NYERGES Judit, Bp., Balassi, 2005, 491.

¹⁰⁴ KOVÁCS Sándor Iván, *Gyöngyösi István Kemény-eposzának Zrínyi-imitációi*, = K. S. I., *Eleink tündöklősege*, Bp., Balassi, 1996, 19–51.

¹⁰⁵ *Uo.* 19.

idején Zrínyi még életben volt.¹⁰⁶ Jankovics több helyen kiegészíti ezeket a párhuzamokat: például az „Elméjekkel, azmint akarják, játsszonak” sort a *Murányi Vénusból* a *Szigeti veszedelem* kezdősoraihoz köti („Én az ki azelőtt iffiu elmével / Játszottam szerelemnek édes versével”).

f. Ovidius

A Gyöngyösi költészetét ért különböző hatások feltérképezésénél mindaddig a 20–21. századi szaktudomány kutatásaira támaszkodtunk. A kronológiai sorrendet megbontva szándékosan hagytuk utoljára azt az antik költőt, akinek neve evidensen merül fel Gyöngyösi költészetének fő meghatározójaként: Publius Ovidius Nasót. A Gyöngyösi-költészet ovidiusi mintáit ugyanis nem a modern irodalomtudomány fedte fel; azok már az irodalomtörténeti gondolkozás kibontakozásakor nyilvánvalóvá váltak.

1766-ban Bod Péter a *Magyar Athenas*ban „magyar Ovidius”-nak nevezi Gyöngyösit: „lehet méltán mondani Magyar Ovidiusnak vagy Márónak”¹⁰⁷ – jellemzi a költőt. A már egyértelmű „magyar Ovidius” címke Kovásznai Sándor nevéhez köthető. Kovásznai 1791-ben, a *Porábúl megéledett Főnix*hez írott kommentárjának előszavában nem kevesebbet állít, mint hogy Ovidius nélkül nem lehet Gyöngyösit megérteni, sőt, legfőképp azért tartja kiválónak a költőt, mert Ovidiusból merít: „ezeknek a verseknek olyan csudálatos édessége kivált az Ovidiusnak követéséből származnak.”¹⁰⁸ – írja.

Míg Bod Péter Ovidiust és Vergiliust egyenrangú Gyöngyösi-elődökként láttatta, addig a 19. századi hagyomány különbséget tesz a két költő között: Vergiliust jóval Ovidius fölé helyezi a költők ranglétráján. A 19. századi hagyomány úgy látja, hogy a túlságosan részletező strófák, *digressiók* (amelyeket az 1702-es *Murányi Vénus*-kiadás kihagy) gyakori alkalmazását Gyöngyösi Ovidiustól vette át.¹⁰⁹ Kazinczy Ferenc például – sok más mellett – az ovidiusi költészettel való rokonságot is előszeretettel használja fel Gyöngyösi elmarasztalására. Az *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél*-ben

¹⁰⁶ *Uo.* 24.

¹⁰⁷ BOD Péter, *Magyar Athenas*, kiad. TORDA István, Bp., Magvető, 1982.

http://mek.niif.hu/01800/01811/html/pages/OSZK_M46282_BP_Magyar_Athenas0129.htm

¹⁰⁸ KOVÁSZNAI TÓTH Sándor, *A Gyöngyösi István Porábúl megéledett PHOENIX-ének, avagy Kemény János dolgairól írt magyar verseinek jegyzések által való magyarázatja = Magyarországi gondolkodók – 18. század.*, vál., szerk. TÜSKÉS Gábor, Bp., Kortárs Kiadó, 2010, 592–605.

¹⁰⁹ Ovidiust már saját kora, illetve az utána következő nemzedék is vádolta túlzottan részletező, terjengős ábrázolásra való hajlama miatt: pl. Seneca Ovidius vízözön-leírását kritizálja. SENECA, *Természettudományos vizsgálódások*, ford. KOPECZKY Rita = *Seneca prózai művei II*, Bp., Szenczár, 2004, 501–698., 594–595. A 19. századi magyar irodalomkritika szintén ezeket a toposzokat használja Ovidius-értékelésénél.

így ír: „Gyöngyösinek a Múzsák kerek ajkát adta, nem teremtő lelket is, s tudománya kevés volt. Szerencsétlenségünkre Rómának költői közül nem Virgilt ismeré, hanem Ovidba szeretett, ki a bőbeszédűt még bővebb beszédűvé tette.”¹¹⁰ Ezen a vonalon indul tovább s alkotó képet Kölcsey is Gyöngyösiről, amikor megállapítja róla, hogy „ovidiusi descriptioviszketeget és eláradozást tanult” a rómaiaktól, s nem adott „a nemzetnek semmit, ami poétái nevet érdemeljen.”¹¹¹ Ez az ítélet a 19. század Gyöngyösi-képét alapjaiban határozta meg: még a Kazinczynál és Kölcseynél jóval megengedőbb Arany is megállapítja Gyöngyösiről, hogy hőskölteménynek aligha nevezhetők munkái, hiszen „a költő előtt nem lebegett egy Virgil-féle eposz, hanem legföljebb ovidiusi elbeszélés.”¹¹²

Rupp Kornél a század végén, 1891-ben közöl részletes elemzést az ovidiusi hatásról Gyöngyösi költészetében.¹¹³ Rupp konkrét párhuzamokra mutat rá a két költő műveiben és részletesen elemzi, mely szöveghelyeket vett át Gyöngyösi teljes egészében vagy minimális változtatásokkal Ovidiustól. Rupp a 19. század Kazinczytól eredeztethető Gyöngyösi-ítélethez igazodik. Vizsgálódásai során leszögezi, hogy Gyöngyösit Ovidius tanulmányozása tette költővé, ám ő maga nem alkotó tehetség. Ennek megfelelően a *Murányi Vénusról* azt a véleményt fogalmazza meg, hogy az semmi egyébből nem áll, mint a már eleve adott murányi történetből és az Ovidiustól vett részekből.

Amint látható, az ovidiusi minták átvétele esetében tehát többről van szó, mint költészeti hatásról: az Ovidius-követés Gyöngyösi megítélésének alapjává válik. Míg az Ovidiushoz való hasonlítás a 18. század végén, Kovásznai írásaiban még pozitív előjelű, addig a 19. században, Kazinczyval kezdve negatívvá alakul át. A korszak és a hagyomány, amely a vergiliusi eposzt jelöli ki eszményeként, Ovidiust bőbeszédűsége, részletező hajlama miatt ítéli el, s vele együtt Gyöngyösi költészetét is elmarasztalja, ugyanezen jellemzők miatt.

¹¹⁰ KAZINCZY Ferenc, *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél* = K. F., *Versek, műfordítások, széppróza, tanulmányok*, vál., szöveggyűjt. és jegyz. SZAUDER Mária, Bp., Szépirodalmi, 1979, 813–833., 818.

¹¹¹ Idézi BITSKEY István, *Gyöngyösi István és a magyar költői hagyomány*, *Studia Litteraria*, A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének közleményei, 1981, Debrecen, 21–35., 21.

¹¹² ARANY János, *Gyöngyösi István*, i. m., 434.

¹¹³ RUPP Kornél, *Ovidius és Gyöngyösi = Egyetemes Philologiai Közlemény*, 1891, 361–410.

3. A költészeti hagyomány felbomlása: Tétsi Zakariás változtatásai

A továbbiakban az itt felvázolt képet szeretnénk kiegészíteni, árnyalni, s a Gyöngyösi által felhasznált költői hagyomány egyes elemeit az 1664-es és az 1702-es szövegváltozat együttes szoros olvasásával hangsúlyozni. Az egyes szövegeltéréseket tágabb környezetbe illesztve a fejezet további része arra vállalkozik, hogy bemutassa: a Gyöngyösi szövegét szervező költészeti konvenciók közül számos nem érvényesül Tétsi Zakariás 1702-es verziója esetében. Meglátásunk szerint az 1702-es kiadás által irányítja rá a figyelmet a költőelődök és Gyöngyösi poétikai hagyományainak egységességére, hogy ezt az egységes hagyományt megtöri. Ennek oka kettős lehet: egyrészt számolnunk kell azzal, hogy a két kiadás között eltelt évtizedekben bizonyos poétikai hagyományok átalakuláson mehettek keresztül, másrészt – amint annak példáit a fentiekben is láttuk – Tétsi Zakariás poétikai képzettsége és tehetsége különbözött Gyöngyösiétől.

a. *Szív és elme megjelenései a szövegben*

Elsőként arra a különbségre hívjuk fel a figyelmet a két szövegváltozatban, amely az *elme* és a *szív* szavak használatában jelenik meg. Ennek példáját láthatjuk abban a strófában, amelyben Wesselényi Ferenc Széchy Máriának írt levelében szerelembe esésének mikéntjét írja le. Az 1664-es szöveg a következőképp ábrázolja a folyamatot:

„Az nyíl azmint szálla sebesen *melly*emben,
Azzal együtt mindjárt te tünél *szív*emben.
Kénlódván azolta *szűbéli* sebemben,
Éjjel s nappal nem más, te forgasz *elmé*mben.” (2, 80) (Kiem. P. E.)

A Cupido nyilának hatásáról szóló versszak 1664-es változatában a szerelmet okozó nyíl fokozatosan fejt ki hatását áldozatában. A nyílvevő elsőként a *mell(y)*et éri, vagyis a külsőt, a testet találja el, ezt követően belül, a *szív*ben landol. A *szív*ben ennek hatására seb jön létre, amely az elmét is forgásra, gondolkozásra készíti. A versszakban tehát a szerelembe esés pontosan felépített folyamatát láthatjuk. Gyöngyösi strófája ezzel ahhoz a költészeti hagyományhoz csatlakozik, amelyben *szív*nek és *elme*nek egyaránt megvan a maga határozottan elkülöníthető funkciója: a *szív* az a hely, ahol indulatok támadnak,

az elme pedig a rációt képviseli, a szív indulatainak ésszel való átgondolását. E költészeti hagyomány példájaként Balassira hivatkozhatunk. Idézzünk az *Az maga elméjének gyors voltáról* című versből:

„Forr gerjedt elmémre, mint hangyafészekre, sok új vers, mint sok hangya,
Arra, mert szívemben gerjede szüntelen szerelmed tüzes lángja,
Szózatod búm verő vigasságtételnek gyönyörű édes hangja.”¹¹⁴

A strófa tanúsága szerint az elme sok új verse a szívben feltámadt szerelem hatására formálódik. A szerelem tehát a szívben keletkezik, innen hat ki az elmére s készíti a versszerzésre azt. A Balassi-féle hagyományban szív és elme azáltal is elkülönül egymástól, hogy a szerelmes szív állandóan ki van téve az indulatoknak, ezáltal pedig az egyébként stabil elmét is megháboríthatja. Több példát is idézhetünk, az *Ó, nagy kerek kék ég...* kezdetű versben így forog az elme:

„Mert valahol járok s valamit csinállok, elmémbe mind ott forog
Julia szép képe, gyönyörű beszéde, lelkem érte forr, buzog,
Valahova nézek, úgy tetszik szememnek, hogy mind előttem mozog.”¹¹⁵

Az *Ó, te csalárd világ* kezdetű versben pedig a tévelygő elme jelenik meg:

„Elmém csak tévelyeg széjjel kétségében,
Mint vasmacska nélkül gálya a tengerben
Kormányeltörésben,
Nincsen reménysége senki szerelmében.”¹¹⁶

Mint fentebb Eckhardt és Jankovics meglátásaiból már kiderült, Gyöngyösi mindhárom itt idézett Balassi-verset ismerhette. Balassi Gyöngyösire gyakorolt hatását tehát árnyalhatjuk azzal, hogy a szerelembe esés lépéseit (Cupido nyila mint külső inger – belső, szívbeli indulat keletkezése – elme forgása) a *Murányi Vénus* a Balassi-hagyományból veszi át, illetve Gyöngyösi Balassihoz hasonlóan e konvenció szerint ír.

¹¹⁴ BALASSI Bálint összes művei, sajtó alá rend. és jegyz. KÖSZEGHY Péter, Bp., Osiris, 2004, 100.

¹¹⁵ *Uo.* 142.

¹¹⁶ *Uo.* 32.

Az 1702-es szövegváltozatban több változás is végbemegy. Ha a fentieket figyelembe véve vizsgáljuk a versszakot, sorait szemmel láthatóan zavarosabbnak találhatjuk. A strófa a következő:

„Az nyíl mint szálla sebesen *szívemben*
Azzal együtt menten te tüntél *elmém*ben
Kínlódván azolta *belső szerelemben*
Éjjel nappal mind csak te forgasz *szívemben*.” (Kiem. P. E.)

Tétsi kihagyja azt a folyamatot, amelynek során a külső belsővé válik, és a nyíl egyenesen a szívbe jut. A szívből hatása hirtelen az elmében tűnik fel, ezt követően pedig a szívben forog a kedves képe. Mindebben már nehezebb fellelni a Balassi-hagyomány hatását: egyrészt a nyíllövés utáni történések megbontott sorrendje, másrészt a szív szerepének átalakulása miatt. A Balassi-versekben a szív lehet bús, sebesült, gerjedt, meggyúlt, stb., a szeretett nő képe pedig lehet a szívbe metszve („Ez amaz Julia, kinek ábrázatja, / mint címer egy pecsétbe, Szívedben felmetszve, kiben magát nézze, ha képét tükerébe / Ő látni akarja, mert ott szebben látja, minémő színe, képe.”¹¹⁷ és „Cupido, ne mesd fel ilyen szörnyű sebbel szívemben annak képét”¹¹⁸) vagy a szívbe fészkelve („Fészket vert szívemben már az ő szerelme”¹¹⁹), ám sehol nem fordul elő az, hogy a szeretett nő képe a szívben *forog*na. A forgás, mint már láttuk a korábbi példákban, a gondolatok forgását jelöli, ily módon pedig az elme hatáskörébe tartozik.

Hasonló probléma merül fel annál a szövegrésznél is, amelyben a Wesselényitől Széchy Máriának ajándékba küldött óra mutatójának percenése kerül párhuzamba az elme működésével. Az 1664-es szövegrész strófája a következő:

„Feltekert láncának minthogy nyugta nincsen,
Apró kerekein valahányat percen,
Emlékezetedre *elmém annyit serken*,
Elcélzott dolgunkhoz az Isten segítsen.” (2, 215) (Kiem. P. E.)

A versszak illeszkedik az imént felvázolt költészeti hagyományba: a *serken* mozgást kifejező ige, s mint ilyen, az elméhez kapcsolódik. Az 1702-es változatban azonban az

¹¹⁷ *Ez világgal bíró... Uo. 92.*

¹¹⁸ *Cupidonak való könyörgés... Uo. 99.*

¹¹⁹ *Mire most, barátom... Uo. 77.*

elme helyett a szív serken (a többi sor változásaival ezúttal nem foglalkozunk): „Emlékezetedre szívem annyit serken” – alakul át a sor. Tétsi verziójában a szív és az elme külön funkciói tehát megszűnnek, a két szó csereszavatossá válik. Az 1702-es és a nyomában terjedő többi szövegváltozat tehát ennyivel is kevésbé közvetíti a Gyöngyösi által követett költészeti hagyományt.

A költészeti hagyományok felbomlására rávilágító szövegeltérések közül következő példánkban továbbra is a *szív* és *elme* szavak körül vizsgálódunk. Az 1664-es Gyöngyösi-szövegből a következő strófát idézzük:

„Fejtssem meg előtted szívemnek titkait
S értsed hűségemnek igaz szándékait
Megvallom elmémnek elcélzott dolgait,
Melyeknek egyedül te nyithatod útjait.” (2, 87)

A történet szerint Wesselényi Ferenc itt épp levélben kér személyes találkozót Széchy Máriától. A strófa a találkozó indokait, céljait hivatott felsorolni: Wesselényi személyesen szeretné szíve titkait megfejteni Mária előtt, egyúttal megvallani elméjének elcélzott dolgait. Egy hosszabb levél utolsó részéről van szó, amelynek szerkezete a következőképp épül fel: Wesselényi először személyes találkozót kér, ezt követően röviden indokolja, miért, majd leszögezi, hogy bármilyen időpontot és helyszínt határoz meg Mária, ő ott lesz.

Mint azt hősünk korábbi vívódásaiból és a mű címéből egyaránt tudjuk, Széchy Máriával kettős dolga van Wesselényinek: egyrészt a szerelem, másrészt Murány várának elfoglalása. Az elsőről Wesselényi a levélben részletesen beszámol, megosztja Széchy Máriával a Cupido-látogatás történetét. A másodikról, a várfoglalás tervéről a levélben expliciten nincs szó, azt Wesselényi csak később, a személyes találkozón fejt ki. Értelmezésünk szerint azonban a versszak utolsó két sora utal arra, hogy Wesselényinek a szerelmi ügyön kívül (noha azzal szorosán összefonódva) is van mondanivalója: „Megvallom elmémnek elcélzott dolgait, / Melyeknek egyedül te nyithatod útjait.” – ígéri, s valóban ez történik majd a találkozón. *Szív* és *elme* itt is megjelenik, s (a költészeti hagyományt követve) itt is igaz az, hogy mindkettőnek megvan a maga funkciója. A *szív titkai* a strófa első sorában Mária meghódítására vonatkozik, a harmadik sorban szereplő *elmémnek elcélzott dolgai* kifejezés pedig a vár meghódítására – a háború nélkül, ám sok

furfanggal és színleléssel megvalósítandó küldetés az elme ügye. Az 1702-es szövegváltozatban a versszak a következőképp szerepel:

„Had nyissam-fel néked szívem rejtekéit,
Értsed szándékomnak igaz hűségeit
Megvallom szívednek szívó nagy erejit
Mellyel bús elmémnek többited sebeit.”

Az imént felvázolt szerkezet itt nem működik: bár az utolsó sorba bekerül az *elme* szó, egyedül a (kétszer is szereplő) *szív* lesz hangsúlyos. Valószínűleg arról van szó, hogy Tétsi számára nem látható az ezt megelőző és az ezt követő strófa által kijelölt gondolatmenet: a jövőbeli személyes találkozó céljainak ismertetése a strófa utolsó két sorában jelen idejű szerelmi vallomássá egyszerűsödik. Az egyszerűsödést jelzi az is, hogy a *hűségem igaz szándékait* Tétsi *szándékom igaz hűségeire* cseréli. Az első verzióban indokolt a többes szám, mert a hűség egyik szándéka Mária szíve, a másik pedig a murányi vár; mindkettő igaz szándék s mindkettőnek alapja a Máriához való hűség. Az 1702-es verzió viszont homályosabb: mivel Tétsi csak a szerelmi szándékot érzékeli, amelynek általában kívánatos velejárója a hűség, felcseréli a sorrendet, mit sem törődve azzal, hogy a hűségnek többes számban kevés értelme van.

Szív és elme vonatkozásában a fentiekén túl fontos az 1702-es strófa azon része is, amely szerint Mária szívének vonzása Wesselényi elméjének sebeit többíti: a seb eszerint tehát az elmében keletkezik és sokasodik. Itt újra bizonyossá válik, hogy az 1702-es szövegből eltűnt a szív és az elme szavak következetes használatának ismerete: a szív gyakran sebes Balassinál, Rimaynál és Gyöngyösinél is, az elme azonban soha.

b. A szeretet és szerelem fogalmak használata: Balassi, Rimay és a közköltészet

A szív és az elme konvencióinak vizsgálata után két további fogalmat állítunk középpontba, amelyek szintén alkalmasak a Gyöngyösi-költészet hagyományba ágyazására. Tekintve, hogy a *Murányi Vénusban* a szerelmet megtestesítő Venus játssza az egyik főszerepet, különösen fontos, hogy a *szerelem* és a *szeretet* szavak használati módja körül vizsgálódjunk. Megjelenésük az itt tárgyalt két szövegváltozatban eltérő: Tétsi gyakran cseréli Gyöngyösi *szerelem* szavát *szeretetre*. Ennek lehetséges magyarázatait térképezzük most fel.

Mindenekelőtt szükséges tisztázni, hogy milyen hagyományok szervezik a *Murányi Vénus* szerelemfelfogását. A költő feladata nem egyszerű: hiteles szerelmet kell ábrázolnia két ember között, akik soha nem találkoztak egymással. Gyöngyösi a cél érdekében kétféle szerelemfelfogást hoz játékba, s működtet egymással párhuzamosan. Az egyik felfogás az az antikvitásban gyökerező hagyomány, amely szerint a szerelem a másik ember megpillantásánál kezdődik. Gyöngyösi magától értetődőként hivatkozik erre a gondolatra, amikor Wesselényi Ferenc hirtelen szerelembe eséséről beszél:

„Nem látta soha is, mégis ég érette,
Ily ösmeretlenül miként szerethette?
Hiszem az szerelmet az látás szerzette,
S hogy szeressen az szű, az szem cselekedte.” (2, 9)

A szöveg a továbbiakban a szerelembe esés bevett gyakorlatának lépésein vezet végig. Eszerint a másik megpillantását az alapos megtekintés követi, majd sok beszélgetés, innentől pedig egyenes út vezet a csókhoz és (Gyöngyösi szemérmes megfogalmazásában) „más”-hoz.

„Szerelemnek ott van az gyarapodása,
Hol szemnek adatik szabad sétálása,
Sőt annál is nagyobb kedve áradása,
Hol az nyelvnek is van szabados járása. (2, 11)

Az alkalmatosság fő mestere ennek,
Ifjak az szüzekkel addig gyönnék s mennek,
Beszédrül csókokra s arrúl másra kelnek,
S olthatatlan lángot szívekben nevelnek.” (2, 12)

A szövegnek azonban legitimmé kell tennie azt az eljárást is, amikor a szerelem személyes találkozó nélkül, egyedül Venus és Cupido mesterkedése által jön létre. Itt van szükség a másik szerelemfelfogásra – vagy legalábbis egy fontos kiegészítésre. Gyöngyösi felvázolja ugyan a szerelembe esés mintáját, hozzáteszi azonban, hogy ez csak akkor működőképes, ha az istenek is így rendelték el:

„De szerelem dolga isteni végezés,
S szűben az egekből fuvallott lélegzés,

Hová ez nem járul, olyan ott az szemzés,
Mint habok közt kormán nélkül az evezés.” (2, 17)

Gyöngyösi tehát a megpillantáson alapuló szerelemelmélet fölé az isteni akaratot rendeli, amely minden emberi akaratot felülírhat. A szöveg így nemcsak hitelessé, de magasabb rendűvé is emeli a Cupido nyilatól támadt szerelmet, sikeresen elkerülve, hogy Wesselényi és Széchy Mária románca pusztá érdekkapcsolatnak tűnjön. Gyöngyösi itt mindvégig a szerelemről beszél: akkor is, amikor leszögezi, hogy „Nehéz az látatlant szerelemben venni” (2, 10), vagy amikor megállapítja, hogy „[...] szerelem dolga isteni végezés” (2, 17). Tétsi az 1702-es kiadásban azonban a szerelem szót mindkét helyen szeretetre cseréli.

A szerelem és a szeretet szavak 17. századi jelentéseinek feltérképezésében Szenci Molnár Albert 1604-es latin-magyar szótára lehet segítségünkre.¹²⁰ A szerelem és a szeretet latin fordításai is érzékeltetik a jelentésbeli különbséget a két szó között: míg a szerelem latinul csak *amor* lehet, addig a szeretet jelentései az *amor* mellett a *dilectió*val és a *charitasszal* bővülnek. A *charitas* szót a szótár latin része pontosítja: magyar jelentéseként a tiszta szeretetet adja meg. A *charitast*, vagyis a három keresztény erény egyikét tehát a magyar szóhasználat a *tiszta* jelzővel egyértelműsíti. Mindezek fényében tekintsük át a 17. századi magyar költészeti hagyomány szóhasználatát, s tekintsük át, milyen szövegkörnyezetben és konnotációkkal jelennek meg a szerelem és szeretet szavak a 17. századi versekben. Elsőként Balassi és Rimay verseit vizsgáljuk, majd a 17. századi közköltészetet.

Balassi verseiben számtalanszor megjelenik a szerelem: versei, mint arról Eckhardt tanulmányai nyomán fentebb már szó volt, a nemzetközi humanista szerelmi költészet mintáját követve sablonszerűek. Balassinál a *szerelem* Cupido nyila által jön létre, sebet ejt és kínt okoz: más egyebet nem tudunk meg róla. A *szeretet* szót Balassinál majdnem teljesen hiába keressük: nő és férfi viszonyának kontextusában egyáltalán nem szerepel. Az egész életműben mindössze egyszer jelenik meg, az *Áldott szép pünkösdsnek...* kezdetű vers nyolcadik strófájában, Isten dicséretével kiegészítve és az emberek egymás iránti szeretetére buzdítva.¹²¹

¹²⁰ SZENCI MOLNÁR Albert, *Dictionarium Latinoungaricum*, Nürnberg, 1604. Hasonmás kiadás: Bp., Akadémiai, MTA Irodalomtudományi Intézete, Akadémiai, 1990 (Bibliotheca Hungarica Antiqua XXV.)

¹²¹ A „szeretet” szónál a Balassi-szótár is ezt az egy szöveghelyet közli, jelentéseként a tiszteletet és a megbecsülést adja meg. JAKAB László–BÖLCSKEI András, *Balassi-szótár*, Debrecen, Debreceni Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2000 (Számítógépes nyelvtörténeti adattár 8.), 389. <http://mek.oszk.hu/01300/01363/#>

„Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenkint jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!”¹²²

Balassi szótárában tehát a *szeretet* nem tartozik a szerelmi költészet szavai közé, nem vonatkoztatható a házasság előtti udvarlásban nő és férfi viszonyára. A szerelem e hagyományban negatív konnotációjú, hiszen kegyetlen, kint és gyötrődést okoz; ily módon pedig távol áll a fenti strófában szereplő szeretettől, amely az Isten dicséretének kontextusában áll, így jelentésében a latin *charitas*nak feleltethető meg.

A szeretet mint erény különösen hangsúlyosan jelenik meg Rimaynál, aki a következőképp határozza meg az erényeket: „Az jóságos fő cselekedetek, mellyek deák nyelven Virtusoknak hívatatnak, úgymint: Hit, Reménség, Szeretet, Igazság, Okosság, Józanság, Nyájasság, Mértékletesség, Erősség, Tűrés és Szenvedés, [...] mellyekkel az emberi elme felruházván magát, Isten és emberek előtt kedvesekké teszik azokat, s ékesítik személyeket, akikben lakoznak, [...]” Rimay az *Encomia virtutum* ill. az *Encomia et effecta virtutum* című verseiben veszi sorra az erényeket, a szeretetet a hit és a reménység keresztény erényei mellett megjelenítve:

„HITtel mellesleg ül anchorás REMÉNSÉG,
Ő szomszédságában SZERETET is ott ég”¹²³
„Égő, hű Szeretet velem járjon s háljon,
Szódot ne cseréljem embertalálmányon.”¹²⁴

Rimay istenes verseiben szintén előkerül a szeretet mint a keresztény hit alappillére. A *Nem lehet szebb dolog az keresztényiségnél...* kezdetű versben például a következőképp:

„Nem rest az igaz hit és nem hivalkodik,
Az szeretet által épít s dolgoódik,
Az Úr szavátúl ért s azon forgolódik,
Távoztassa, mivel Igije kotródik.”¹²⁵

¹²² BALASSI Bálint *összes...*, i. m., 37.

¹²³ RIMAY János *összes művei*, összeáll. ECKHARDT Sándor, Bp., Akadémiai, 1955, 140.

¹²⁴ *Uo.* 139.

¹²⁵ *Uo.* 64.

Dolgozatunk szempontjából fontosabb azonban, hogy Rimay, Balassival ellentétben, a szerelmi kapcsolatok kontextusában is használja a szeretet szót. A legfigyelemreméltóbb példa a Balassi-kódex szerelmes énekeinek negyedik versében található. A vers beszélőjét a szerelem kínjai gyötrik; a nyíllal sebző szerelem és a szeretet egyaránt feltűnik.

„Gyors, vidám szemei, *velek szerelmet hint.*
Ő szép szemöldeke gyengén hajlott íja,
Kiben áll *szüntelen édes mérgő nyila,*
Sebesít, ha tekint, ló, ha nem esik hája.
Gyógyulhatatlan seb innen reám esék,
Kibűl teljes szívem úgy elmérgesedék,
Hogy hely magán kívől nincs, hol könnyebbedjék.
Azért keservemet, kérlek, ne csudáljad,
Esetem sőt szánjad, s kínom ne utáljad,
Fuss, kiért szívem bús, éltem annak valljad.
Megorvosolhat még, ha ő szeretetit
Adja, s rám terjeszti vidám tekintetit,
Megvidít, tartsa meg az Isten életit.”¹²⁶ (Kiem. P. E.)

Az itt idézett részben először a szerelem jelenik meg, mintaszerűen, a fentebb Balassi kapcsán részletezett hagyomány motívumait követve: a megpillantás szerelmi lövésként hat, sebet ejt a szívben, s ez temérdek kínt von maga után. A vers zárlatában azonban kiderül, hogy a kínt a *szeretet* általi orvoslás enyhíti. A szeretet tehát más jelentésben és funkcióban jelenik meg, mint a szerelem.

Arra, hogy Rimay szerelemképe eltér Balassiétól, Ács Pál is felhívja a figyelmet tanulmányában,¹²⁷ amikor Rimaynál a szerelem ideológiája tekintetében is hangsúlyeltolódást lát Balassihoz képest. Ács Rimay Balassi-kódexben szereplő szerelmi énekeinek kezdődarabja (*Első, kiben azt írja meg, miképpen hódoltatta őtet Venus az ő zászlója alá, egy kegyest égérvén neki, kit ő Lidiának nevez*) alapján állapítja meg, hogy Rimay esetében tudós *ars amatoriá*ról beszélhetünk: ezt főként a mitológiai szimbolikával véli alátámaszthatónak. Venus ugyanis, írja Ács, aki első múzsáját ajánlja

¹²⁶ *Uo.* 53–54.

¹²⁷ Ács Pál, *Utószó = Rimay János írásai*, összeáll., szövegmond., jegyz. Ács Pál, Bp., Balassi, 1992, 276–277.

a költőnek, elismeri Pallas felsőbbségét. Ennek bizonyítására Ács a következő sorokat idézi a versből:

„Mint látom peniglen, téged Pallas rígen ehhez hozzákészített,
Minden tudományal, ki becsületet vall, büven felékesített”¹²⁸

Rimay szerelemképéhez Ács meglátása szerint ennek megfelelően hozzátartozik az okosság, józanság, bölcs ész, hűség és tisztaság is. Dolgozatunk szempontjából az Ács által idézett vers egy másik része is érdekes: azok a strófák, amelyek a Venus által kínált szerelem természetét írják le.

„Nézd meg csak két szemet, mely bü szikrákot vet, méltó gyulladozásra,
De mihelt betegít, megint gyógyít, segít, hord vizet oltásodra,
Hogy szintén el ne fogyj, de neki kedvet hordj, kész ő megtartásodra.
Igaz szeretettel, tökéletességgel foglald te is magadhoz,
S jó szolgálatodért ad ő jó, hasznos bért, csalárdsággal sem kínoz,
Mert áldott szerelme s hozzád való kedve hű leszen s rád bút sem hoz.”

A szerkezet hasonló, mint a fentebb idézett Rimay-versnél: a szerelem létrejötténél először a szem vet gyúlékony szikrát, a szerelem tehát a megpillantásból fakad. Ezt követi az a fázis, amelyben a szerelem orvoslást nyer. Itt a kapcsolat már „igaz szeretet”-et kíván: amelyben nincs csalárdság, van viszont hűség. Rimay Balassihoz képest egy fázissal továbblép a szerelem ábrázolásánál: a szerelem által okozott sebet szeretettel gyógyítja.

Noha néhány példát Rimaynál is láttunk a szeretet szó használatára férfi és nő szerelmi viszonyában, a szó világi kontextusban való elterjedése alighanem a közköltészetnek köszönhető.¹²⁹ A szeretet szó gyakori felbukkanása leginkább a 16–17. század névtelen szerelmi költészetet jellemzi, valószínűsíthetjük, hogy Rimay is merít ezekből az énekekből. A Vásárhelyi daloskönyv egy kolofónja szerint 1590-es keltezésű versében a Venus által lőtt sebet éppúgy a szeretet gyógyítja, mint Rimaynál:

¹²⁸ *Uo.*

¹²⁹ Közköltészet fogalmán a szerző nélküli, többségében alkalmi, szerelmes és lakodalmos verseket értjük. Arra a versanyagra tekintünk közköltészetként, amelyre Bitskey is hivatkozik: az RMKT 17. századi sorozatának harmadik kötetében szereplő versekre. Noha alapvetően szerelmi költészetről van szó, jelezzük, hogy a szeretet szó eredeti kontextusa, a Balassinál és Rimaynál is megjelenő vallásos használat e versek között is felbukkan, például a következő strófában: „Az én könyörgésem, bizonynal elhiszem, Istenem meghallgatja, / Meg is adja nekem, azmit kíván szívem, ha kedves akarátja, / Csak hogy igaz hitből, lelki szeretetből könyörgésemet várja.” (*RMKT XVII. század 3., i. m., 311.*)

„5. Csak nem mészsze az bokortol
Egy kicsiny vad el rejtezők,
Az Vénustól mégh láttaték,
Mérgecs nyila rá lövetek.

6. Gyötrődik szegény vadacska,
Kénlódik nagy sok kénjában,
De az Vénus gyorsasággal,
Tűnők onnat sietséggel.

7. De én, íme, az szép vadon
Keserüle búszult lelkem,
Ű sebeit tiszta vízzel
Mosogattam szeretettel.”¹³⁰

Ha a közköltészeti alkotások alapján próbáljuk összegyűjteni a *szeretet* jellemzőit, megállapíthatjuk, hogy annak legfőbb meghatározója és velejárója a hűség. Az alábbi, a Teleki-énekeskönyvben szereplő versben a hűség mellett olyan jellemzők is megjelennek, amelyek az érzés tartósságára, szilárdságára utalnak: a névtelen szerző a szeretet metaforáiként a holtig tartó láncot vagy a szilárd mágnes szerepelteti.

3. „Íme, látod, szívem, te jóakaródat,
Azki fogadással szerelmedbe jutott,
Azki szívéhez szíved kapcsoltatott,
Holtig szeretettel öszveláncolatott.

4. Mágnesnél keményebb az te szereteted,
Mert sebes szívemet mihennel értetted,
Azonnal kész menni hozzád személyem,
Kihez mutatád te nagy hűséged.”¹³¹

A következő példaként hozott vers (szintén a Vásárhelyi-daloskönyvből) beszélője panaszkodik és kesereg, mert elhagyták őt. A csalárdnak bizonyuló szeretőt a vers a következőképp oktatja, a szeretetet mintegy a hűség erényével definiálva:

¹³⁰ *RMKT XVII. század 3., i. m.*, 13.

¹³¹ *Uo.* 107.

3. „Tudd-e, miben áll főképpen az szeretet?
Jó hűséget kíván, higgyed, az ismeret,
Azt ne gondold mindenkoron, hogy ha szeret,
Bátor legyen, félretegyen szűfélelmet.”¹³²

Egy másik versben, amely a Thorday-kódexben és a Vásárhelyi-daloskönyvben is megtalálható, szintén együtt szerepel hűség és szeretet:

2. „Nem mulathatom el, hogy ez verseimmel ne köszöntsem sok jódat,
Hozzám hűsegédért, szép szeretetedért hogy ne említsem szódat,
Isten ez életben nagy jó egészeben adgya megh jutalmadat.”¹³³

A szeretet azonban nemcsak hű a 17. század közköltészetében, hanem igaz is. A Balassa-kódex következő verse remekül példázza a szerelem és a szeretet közti különbséget: a szeretet „igaz szívből való” és „nem kíván képmutatást”, a „játszódtabb” szerelem viszont könnyen megcsalhat.

3. „Ezvégre vágytam-e te szerelmedben, (s kedvedben,)
Hogy úgy hozád szegény fejem veszélyben? (s esetben)
Remíntelen szomorú törtínetben,
Vigasságtul üres rab tömlöcödben?
Vártam inkább, hogy bevéggy te vég kedvedben,
Igaz szívből való te szeretetedben.

4. De kérlek, ha lehet, hogy már szánj meg, (s engedj meg,)
Nám, érted szívem panaszát, ne állj meg, (de újíts meg,)
Az mit mostan tőled kérek, legyen meg,
Jatszódtabb szerelmed ne csaljon meg,
Hozzám való hív szerelmed legyen csak úgy,
Mert szívem fájdalmát így gyógyíthatd csak meg.

5. Nem kíván ám szeretet képmutatást, (áltatást,)
Hanem igaz szívből való indulást, (megállást,)
Isten is úgy ad azoknak végáldást,
Szerencséjekben elő való mozdulást,

¹³² *Uo.* 295.

¹³³ *Uo.* 59.

Énbennem se kételkedjél, de nagy bizvást
Szolgáltass, ha ezt követed mindjárt.”¹³⁴

A következő, egyben utolsó, a Mátray-kódexből vett közköltészeti példánkban a vers beszélője arra kéri kedvesét, hogy ne hagyja el őt. Érvei közt szerepel, hogy nincs szebb dolog az igaz szeretetnél:

3. „Mi lehet szebb dolog világi életben,
Mint két szív egymáshoz igaz szeretetben,
Hogyha találtnak egyenlő mértékben.”¹³⁵

A szeretet szó a 16–17. századi közköltészetben tehát gyakran jelenik meg szerelmi viszonyokra vonatkoztatva. A közköltészeti hagyományban a szó jelentése elkülönül a szerelem jelentésétől: míg a szerelem megmarad annak a pillanat alatt létrejövő és kint okozó indulatnak, amelyet a Balassi-hagyományból ismerünk, addig a szeretet szó tartós, nyugodt lelkiállapotú viszonyra utal, s férfi és nő szerelmének hűségét jelöli.¹³⁶

Szerelem és szeretet fogalomhasználatának ez az a hagyománya, amelyet a *Murányi Vénus* is követ. A szerelem jelentésének körvonalait Gyöngyösi meglehetősen pontosan rajzolja meg; az alábbi strófák adhatnak képet arról, hogy valóban a Balassi-féle, Cupido által gerjesztett szerelemről van szó:

„Az szerelem előtt nincs, ki elbújhasson,
S ennek erejével s tüzével bírhasson,
Ellene bár erős bástyákat állasson,
Nincs oly erő, azkin ez bé ne hághasson. (1, 157)

Hatalmas mindenem, s holdul néki sok nép,
Azt ostromlja pedig inkább, ki erős s szép,
Roppant városokat s várakat öszvetép,
Ennek hatalmátúl volt-é valaki ép? (1, 158)

[...]

¹³⁴ *Uo.* 37–38.

¹³⁵ *Uo.* 149.

¹³⁶ Akár azt az állítást is megkockáztathatjuk, hogy a Szenci Molnár-szótár „tisza szeretet” kifejezése hasonló jelentéssel „igaz szeretet”-re módosul férfi és nő szerelmi kapcsolatának viszonyában.

„Csudálatos dolog szerelem mivolta,
Melynek tüze miatt lett sokaknak holta,
Azkit Ferencben is Cupido úgy olta,
Hogy gyötrelmes neki minden óra folyta.” (2, 7)

Ha pedig a szerelem szó konkrét elfordulási helyeit vizsgáljuk, ugyancsak a szó következetes használatára figyelhetünk fel. Amikor például az istenek eldöntik, hogy a murányi küldetés egyik segítője a szerelem istennője lesz, így indokolnak: „Ugyanis mestere az Vénus mindennek, / Ezer találmánya van az szerelemnek.” (1, 150) Nyilvánvaló, hogy arról a szerelemről van itt szó, amely Cupido lövése után amely megannyi szenvedést okoz majd Wesselényinek, míg el nem éri célját. „Szárnya, tüze, nyila van az szerelemnek” (1, 159) – jellemzi Cupidót néhány strófával később Gyöngyösi, majd a szerelembe esés leírásánál megfogalmazza, hogy „Nehéz az láthatlant szerelemben venni.” (2, 10), s hogy „szerelem dolga isteni végezés” (2, 17). Később, amikor Wesselényi követét küldi el a Máriának szánt levéllel, ő maga pedig egyedül szenved, anélkül, hogy szerelmét láthatná, a szöveg még mindig a Cupido-féle szerelemről beszél, amikor megfogalmazza, hogy „Minthogy az szerelem veszedelmes pálya.” (2, 183).

A szeretet szót a *Murányi Vénus* már más kontextusokban alkalmazza. Cupido háztáját Gyöngyösi két részre osztja: leírása szerint az egyik részben a boldogtalan szerelmesek emésztik magukat, a másikon pedig a boldog, beteljesült szerelmek laknak. Ez utóbbiban kerül elő a szeretet szó, még hozzá az igaz jelzővel, a közköltészetben korábban már megfigyelt módon:

„Azok szoktak pedig mulatni ezekben,
Kik, egymáshoz lévén *igaz szeretetben*.
Semmi szűvajúdást nem láttak éltekben,
Hanem kedvek szerint élnek mindenekben.” (1, 174) (Kiem. P. E.)

Az igaz szeretet szókapcsolat más helyeken is felbukkan a szövegben, Cupido háztájának leírása után legközelebb Széchy Mária és Wesselényi Ferenc személyes találkozásán. Wesselényi tulajdonképpen azt ígéri meg szíve hölgyének, hogy minden más is jó lesz, ha szeretik egymást:

„Azon lészek: miként velem együtt Muránt
Te kezekben adjam, s tarts sajátod gyalánt,
*Igaz szeretet*ünk csak legyen egyaránt,
Megadja az Isten, azmit szívünk kívánt.” (2, 331)

S ha van a szerelmi kapcsolatnak olyan pillanata, amely tartós szeretetet ígér, az mindenekelőtt a házasság. Meg is találjuk az igaz szeretet kifejezést a két főhős egybekelésénél is:

„Hanem Hymen, Juno, Vénus jelen lének,
Az új házasoknak jókkal kedvezének,
Igaz szeretetet holtig ígírének,
S nagy reménségeket szívekben szerzének.” (3, 388)

Mindezek alapján úgy tűnik, Gyöngyösinél következetes a rendszer: szerelemnek és szeretetnek egyaránt megvan a maga jelentése, a fogalmak egymástól elkülöníthetők. Míg a Cupido lövése általi és szenvedést okozó szerelembe esés a Balassi-hagyományból kerül át, addig a szeretet szó világi, férfi és nő szerelmi viszonyának leírására szolgáló használata jórészt a közköltészetből öröklődik a Gyöngyösi-költészetbe.¹³⁷

Tétsi az 1702-es kiadásban, a szív és elme fogalmak használatához hasonlóan, itt is megbontja a Gyöngyösinél egységesen működtetett hagyományt: a fenti példákban a *szerelem* szót jellemzően *szeretetre* cseréli, így az 1702-es kiadástól kezdve a *szeretetek* lesz szárnya és tüze, a *szeretet* dolga lesz isteni végezés, és így tovább. Tétsi valószínűsíthetően nem ismeri azokat a szabályokat, amelyek szerint szerelem és szeretet megkülönböztethető. Akár saját eltérő műveltségéből, akár a konvenciók felbomlásából fakad ez, megállapítható, hogy az antik mintáktól Balassin keresztül Gyöngyösiig érvényes szerelmi költészeti hagyomány itt is összezavarodik.

c. A színek értelmezésének hagyománya

Ehhez a példához a *Murányi Vénus* barokk udvari kultúrába ágyazottságára kell felhívunk a figyelmet. (Az udvariság kérdését a disszertáció egy külön fejezete

¹³⁷ Gyöngyösi közköltészetbe való kapcsolódásának vizsgálatakor konkrét sorokat is találhatunk, amelyek egyértelműsítik a kapcsolatot. A „Csodálatos valami a szerelem dolga” (*RMKT XVII. század 3., i. m.*, 195.) sor és Gyöngyösi „Csodálatos dolog szerelem mivolta” (2, 7) sora például kétségtelenül összezsengenek.

részletesen tárgyalja majd, itt csak röviden térünk ki rá.) Számos udvari kultúrával foglalkozó kutatás hangsúlyozza, hogy a barokk kultúrában és társasági életben hangsúlyos szerepet töltenek be a jelek és azok értelmezései. A vizsgálódások szerint a barokk kor embere jelek felfejtésével próbál tájékozódni a világban, s a látszattól, a külsőtől próbál a valós tartalomra, a belsőre következtetni.¹³⁸ A *Murányi Vénus*ban ennek kiemelten fontos szerepe van, mivel Wesselényinek és Széchy Máriának titokban kell tartania szerelmét; emiatt színlelésre kényszerülnek. Céljuk, hogy félrevezető jelek segítségével titokban tarthassák szándékukat, ugyanakkor egymást is mustrálják, amíg nem biztosak a másik szerelmében. Ennek a mustrálásnak egyik állomását ábrázolja az a jelenet, amelyben Wesselényi Széchy Mária válaszlevelének külső megjelenése alapján próbál következtetni a levél tartalmára. Amikor meglátja, hogy a levélen sárga a pecsét, a korban bevett színértelmezési kódok szerint gondolkozik, s azt hiszi, hogy a válasz kedvezőtlen lesz, hiszen a „sárga bolond szín.” Az alábbi strófáról van szó:

„Levelét megadja kis sárga viaszban,
Kit látván, megbúsul szívében újobban;
Az sárga bolond szín, s van oly gondolatban,
Talám üzenetét vették csak csúfságban.” (2, 163)

A versszakban a narrátori hang fogalmazza meg, hogy „Az sárga bolond szín”, ettől pedig egyértelműnek tűnik, hogy a mű itt a korabeli közmegegyezésre számít: olvasói valószínűleg tisztában lesznek azzal, hogy az egyes színeknek pontosan meghatározott jelentésük van. Gyöngyösi a következő strófákban egyrészt maga is világossá teszi a kor konvencióját, hogy a színekből szokás a szív titkaira következtetni, másrészt össze is foglalja az egyes színek jelentéseit:

„Ugyanis vizsgálni szokták az színeket,
S ezzel magyarázzák titkosan szíveket,
Szereti maga is az Vénus ezeket,
Azmint örömet is lakja az kerteket. (2, 164)

Az sárga szín ugyan olyannak az jele,
Azmelyet érdegel az bolondság szele;

¹³⁸ Pl. VÍGH Éva, *Éthos és Kratos között. Udvar és udvari ember a 16-17. századi Itáliában*, Bp., Osiris, 1999. vagy LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek. A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*, Bp., ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, 2009.

Kinek dolga pedig reménségre kele,
Az maga titkához kedves zöld színt lele. (2, 165)

Az fekete szín gyászt, az aranyszín lángot,
Májszín szelídséget, s az lángszín haragot,
Kék titkos gyászt, s testszín megváltozóságot
Jegyez, s sok különb szín különbféle dolgot.” (2, 166)

A korból a színértelmezési hagyomány kapcsán nemcsak ezt a *Murányi Vénusz*-szöveghelyet említhetjük, hanem Beniczky Péter *Az különböző szín festékeknek értelme és magyarázatja*¹³⁹ című versét is, szintén 1664-ből. Beniczky szövege lényege szerint ugyanolyan, mint a fentebb idézett Gyöngyösi-versszakok: a vers összefoglalja, hogy az egyes színek mit jelentenek. Kiinduló strófánkat az 1702-es verzió némileg megváltoztatva közli, a következőképp:

„Levelét meg-adgya kis sárga *írásban*,
Kit látván újonnan lőn nagy busulásban,
Gondollya: bolond szín van illy sárgaságban,
Talám izeneti ment tsak tsufolásban.”

Ha megvizsgáljuk meg a kiemelt sorban történt változást, feltűnik, hogy itt nem a narrátor utal a sárga szín bolondság jelentésére, hanem Wesselényi gondolataként olvassuk azt. Egy szereplő gondolata azonban már nem idéz fel köztudatban élő hagyományt: általános igazságból értelmezéssé válik. Alátámasztja ezt az is, hogy a fentebb már idézett következő három strófa kimarad a Tétisi-változatból, ily módon a teljes színértelmezési hagyományt kiiktatva a műből.

¹³⁹ *Régi Magyar Költők Tára, XVII. század 12.*, sajtó alá rend. VARGA Imre, CS. HAVAS Ágnes, STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1987, 215.

Exkurzus: Tétsi Zakariás verseiről

Mint az eddigiekben láthattuk, Tétsi szövegváltozata sokféle módon hoz zavart a Gyöngyösi által követett költészeti hagyományba. Ebben a rövid kitérőben Tétsi Zakariás saját alkotásait vizsgáljuk. Tétsi (általunk ismert) magyar nyelvű életműve viszonylag kevés szöveget foglal magában. Vizsgálatunk tárgyát az 1702-es kiadásban, a szöveg előtt szereplő hétstrófás Gyöngyösi-dicsérő vers és a *Murányi Vénus* szövegébe betoldott néhány versszak képezi. Mindenekelőtt a cím akrosztichonjában Tétsi N. Zakariás monogramját kiadó Gyöngyösi-magasztaló verset elemezzük. A hét strófa a következő:

„Homerus mind addig fog élni hírében,
Valamig a' Nap jár fényes szekerében,
Icarus a' míg úsz maga tengerében;
A' míg ember fetreng tulajdon vérében:

Maronak nagy nevét mind addig hirdetik,
Valamig hartzólni a hadat szedetik,
Vagy az emberek közt barom tenyésztetik,
Meszszébre munkája addig terjesztetik.

Ki vólna Gyöngyösi szép elmés munkáját
A' ki nem ditsirné fris, 's módos Stropháját,
Ugy látom hirének zöldellő Pálmáját
El-nyerte, 's Poeták Laurus Koronáját.

Hirednek van módgya meg-maradásának,
Czélt teszel verseddel idők járásának,
Oka lesz felölled nyelvek szóllásának,
Míg léssen zúgása vizek folyásának.

Méltán mondathatol Amphion társának,
Kinek mássa nem volt ékes szóllásának,
Látom laktad helyét Musák szállásának,
Tudod-is szép ízit Nymphák forrásának.

Mútattya elmédnek e' jeles munkája,
Szerentsén mint úszkált VESELENY Bárkája,
Kemény Jánosnak-is lebegő sajkája,

Ki tudta a' Chamnak millyen haza-tájja.

El a' Chariclia Musád Irásával,
Írásban kezednek nem Hibázásával,
Hiba nélkül esett Koronázásával,
Koronás légy Te-is Bacchus Laurusával.”

Nem példátlan jelenség a magyar költészettörténetben, hogy egy költő tisztelete jeléül sajtó alá rendezi mestere művét/műveit, s a kiadást a mester költészetét méltató verssel vezeti be. Ugyanezt a gesztust fedezhetjük fel Rimay elogiumában, az *Ad Valentinum Balassam Joannes Rimainus* cím alatt közölt versben, amely az általa kiadásra összegyűjtött Balassi-verseket előzi meg.¹⁴⁰ Tétsi versének pozíciója hasonló tehát Rimayéhoz. Akárcsak az elogiumban, a költőmester itt is egyes szám második személyben szólíttatik meg. Mindkét esetben hangsúlyosan jelenik meg továbbá annak toposza, hogy a szövegkiadás az örök emlékezetet biztosítja. A költői mitológiai alakokhoz való hasonlításában is vannak egyezések – noha míg Rimaynál Balassi maga a „magyar Amphion”, addig Gyöngyösinek már csak az Amphion társául való szegődés jutott.

A vers strófái négy sorból, a sorok pedig felező tizenkettesekből állnak: Gyöngyösi versformájának követése szintén a tisztelet kifejezésének jele. Tétsi egészen figyelemre méltó költői sor folytatójaként ír Gyöngyösiről: előrejelzése alapján Gyöngyösi hírneve Homérosz és Vergilius hírnevéhez hasonlóan fog örökre fennmaradni. A Homéroszról és Vergiliusról szóló egy-egy versszak továbbá Tétsi mitológiában és költészettörténetben való jártasságát is bizonyítja. A „Valamig a' Nap jár fényes szekérében” sor felidézi, hogy Homérosznál (a Himnusz a naphoz című alkotásban,¹⁴¹ de az Íliász és az Odüsszeia egyes jeleneteiben is) a Nap szekéren rója az eget, az „Icarus a'míg úsz maga tengerében” sor pedig Ikarusz történetére utal, aki a tengerben lelte halálát. A második, a Vergiliusról szóló strófában Tétsi Vergilius műveit idézi fel: a strófa

¹⁴⁰ RIMAY János összes..., i. m., 45.

¹⁴¹ „s Élioszt, ki nem ernyed s isteneinkre hasonlít, fénylik a földi halandóknak meg az égilakóknak, száll szekérében, s kitekint éles szeme fényes aranyló harci-sisakjából, pompás sugarak ragyogóan áradnak szét róla, halántékán meg a fényes hajfürtök koszorúzzák szép és messzirelátzó arcát. Testén könnyűszövésű szép köpeny áraszt fényt, míg szélben leng. S szekérével szállnak a ménék.” (ford. DEVECSERI Gábor)
Homérosz, *Himnusz a Naphoz* = *Görög költők antológiája*, vál. és szerk. FALUS Róbert, Bp., Európa, 1959 (A világirodalom klasszikusai).

második sora („Valamig hartzólni a hadat szedetik”) az *Aeneis*re, a harmadik „Vagy az emberek közt barom tenyésztetik” pedig a vergiliusi eklogákra utalhat.

Tétsi Gyöngyösi egyes munkáinak ismeretét is jelzi a versben, a Gyöngyösihez való kapcsolódás azonban nem merül ki az egyes művekre tett felsorolásszerű utalásokban: a vers egy-egy kifejezéséről is megállapítható, hogy Gyöngyösitől származik. Vizsgáljuk most az első strófa „A’ míg ember fetreng tulajdon vérében” sorát. A *Murányi Vénusban* a *vérben fetrengés* kifejezés ugyan nem található meg, Jankovics azonban jegyzeteiben a „vetrengés” szóhoz a következő magyarázatot fűzi: „vetrengéssel – lelki hánykolódással, gyötrődéssel. Badics ’fetrengés’ jelentéssel értelmezi. Vö. Balassi, Óh, magas kősziklák..., 3: „vertengeni” (Ötvennegyedik, Kőszeghy–Szentmártoni Szabó, 107); Czobor: „vérebe förtengve” (217); Gyöngyösi, A porábúl megéledett Phoenix: „fetrengni vérében” (II, IV, 31).”¹⁴² Mint látható, a jegyzet a *vérben fetrengeni* kifejezésre két szöveghelyet talál: Czobor Mihály *Theagenes és Charicliájából*¹⁴³ egy részt, valamint Gyöngyösi *Porábúl megéledett Főnixének* szöveghelyét. E felsorolást kiegészíthetjük még két szöveghellyel, a *Theagenes és Chariclia* Gyöngyösi által átdolgozott verziójából, az *Új életre hozatott Charicliából* (mindkettő abból a részből, amikor Chariclia felidézi Pyramus és Thisbe tragikus szerelmének történetét): „Mert azon azt látja: a maga vérében / Mint fetreng Piramus, Thisbe is törében / Mint ereszti magát” (XII, 91),¹⁴⁴ valamint: „Azzal földre dülve, a’ midőn vérében, / Fetreng már, imhol jó Thisbe, félelmében / Bátorodván, a vad onnét elmentében, / S bízván, hogy Piramust leli már helyében.” (XII, 105).¹⁴⁵

A Jankovics által hivatkozott Czobor-szöveghelyen egy támadás utáni kép leírásáról van szó, ahol a holttesteket szemlélő tolvajok bukkannak rá a két szerelmesre, az istenasszonynak tetsző Charicliára és a mellette fekvő sebesült Theagenesre:

„Istenasszony módra ennek lány ruhája,
Laurus-ágból fején zöld gyöngykoszorója,
Nyakában és mellyén gyémántos násfája,
Bal oldalán fénlő zománcos puzdrája,
Jobb kezében cifrás, aranyas kézija. (1, 42)
[...]

¹⁴² GYÖNGYÖSI, *Márssal...*, i. m., 1998, 177.

¹⁴³ Kőszeghy Péter kritikai kiadásában: CZOBOR Mihály(?), *Theagenes és Chariclia* = RMKT X., i. m.

¹⁴⁴ GYÖNGYÖSI István, *Új életre...*, i. m., 368.

¹⁴⁵ *Uo.* 370.

„Legközelb egy ifjú hozzája heverve
Nagy sebekbe fekszik, *vérebe förtengve*,” (1, 44)

E ponton érdemes megvizsgálni, mit tudhatunk a szókapcsolat Czobor előtti előfordulásáról. A *véreben fetrengés* először az Érdy-kódexben (vereeben förtöng) és egy 1517-es Domonkos kódexben található meg (Hattatok volna fevrtevngeni az en testemet az ev vereben), majd Samarjai Jánosnak *A helv. ecclesiák ceremoniájokról* című 1636-os lőcsei kiadványában (Késsel metélik vala magokat, míg nem vérekben förtögének) tűnik fel.¹⁴⁶ A kifejezés tehát kódexekben, prédikációkban jelenik meg; e szöveghelyek alapján levonhatjuk a következtetést, hogy a *véreben fetrengés* (és általánosságban a *fetrengés* kifejezés is) Czobor előtt csak vallásos környezetben szerepel, isteni büntetést jelölve.

Czobor műve fordítás, forrása Johann Zschorn német nyelvű szövege. A magyar változat többségében szöveghűen követi a németet, az általunk vizsgált sor esetében azonban eltérés tapasztalható. „Der jüngling aber war mit vil wunden verwundet” – áll a Zschorn-szövegben. Szó szerinti fordításban: „de az ifjú sok sebbel volt sebesült”. A német változatban sem vér, sem fetrengés nem jelenik meg: Czobor a kifejezést tehát nem a német forrásból veszi, hanem a magyar nyelvű egyházi szövegekörnyezet szókapcsolatát emeli át a világi költészet hagyományába.

Gyöngyösi *véreben fetrengése*, azaz a *Porábúl megéledett Főnix* és az *Új életre hozatott Chariclia* szöveghelyei tehát nagy valószínűséggel Czobor világiasított kifejezésének átvételei. Czobor *Theagenes és Charicliája* töredékben maradt fenn, s tudható, hogy az *Új életre hozatott Chariclia* a IX. résztől kezdődően már egyedül Gyöngyösi szövege. Gyöngyösi maga is jelöli a szövegben saját részének kezdetét: „Ezen História ennek előtte csak eddig volt írásba véve, amely hogy tovább is csonkán ne légyen, a következő részek most adattak béfejezésére.”¹⁴⁷ A *véreben fetrengés* fent már idézett két példáját a XII. részben tehát Gyöngyösi saját ízlése szerint illeszti be a saját maga által kitalált cselekménybe, s könnyen feltehető az is, hogy a Czobornál már látott szókapcsolat alkalmazásával is folytonosságot biztosítson a meglévő és az általa írt szövegrész között. Tekintve, hogy Jankovics szerint a Czobor-szöveget már jóval korábban is ismerte Gyöngyösi, minthogy a történet kiegészítését megírta volna, azt is

¹⁴⁶ *Magyar nyelvtörténeti szótár. A legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig*, szerk. SZARVAS Gábor és SIMONYI Zsigmond, Első kötet, Bp., Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése, 1890, 830. A szótár emellett Gyöngyösi-szöveghelyet is említ, legalábbis azt hiszi: a „Förteng tulajdon véreben” sort a *Murányi Vénus* 1767-es budai kiadásából idézi. A szöveghely forrása azonban valójában a *Murányi Vénus* szövegét megelőző Gyöngyösi-magasztaló vers, Tétsi Zakariás versikéjének első strófája.

¹⁴⁷ GYÖNGYÖSI István, *Új életre...*, i. m., 279–280.

valószínűnek tarthatjuk, hogy nemcsak az újraírt Chariclia-szövegben alkalmazott szókapcsolat eredhet Czobortól, de már a korábbi, a *Porábúl megéledett Főnixben* szereplő is.¹⁴⁸ Tétsi Zakariásnál pedig szinte evidens, hogy a *vérben fetrengés* kifejezés használata a Gyöngyösi-imitáció jele: a kifejezés értelmezésünkben azt példázza, ahogyan Tétsi egyes kifejezéseket eltanul mesterétől.

Tétsi a *Murányi Vénusba* négy helyen told be strófákat. Elsőként azt a gondolatmenetet egészíti ki, amelyben a narrátor a mű elején az ország szomorú helyzetét festi le és a magyarok ellenségeskedését panaszolja, a következő két strófiával:

„Miképpen sirassam ily romltságodat,
Mivel könnyebbitsem nagy fárattságodat,
Mellyel épithetném romlott Országodat,
Miként vigasztalnám szomorúságodat?

Midön meg-szemlélem sok romlott bastyáját
Szegény Országomnak, s meg-tompúlt szablyáját,
Szélvész közt habozó bújdosó bárkáját,
Sohajtással mondom keserves notáját.”

Tétsi következő kiegészítése Széchy Mária és Wesselényi Ferenc első találkozásának jelenetében található, ahol Wesselényi a következőképp udvarol Máriának:

„Szívem rejtékinek tündöklő csillaga!
Helena-szépségű kedvemnek világa!
Felderült napomnak nálad van világa!
S új fényvel tündöklő est világossága!

Hattyúi termeted mert szívem igen szép
Vagy is vidám, deli, egész testedben ép.
Nyelved friss, eszed nagy, orcád is kedves kép,
Magad kelletése szemeket fogó lép.

Ha rózsám szépségét kezdeném számlálni,
Ami benne tetsző, azt mind feltalálni,
Aki azt meghallja, tudom, meg fog állni,

¹⁴⁸ Ott a nemzet vérben fetrengéséről van szó, a tatár támadás miatt. „Mint a metszett bárány halálos sebében, / Míg nem hül párája mozogó testében, / Szánd szép nemzetedet a tatár kezében / Hasonlatosképpen fetrengni vérében.”

Vagy, hogy többet halljon, nálam is fog hálni.”

A két szöveghelyet érdemes együtt elemezni. A haza sorsán való kesergés és a Széchy Mária-bókolás második strófája Imre Mihály rímtoposz-tanulmánya nyomán kapcsolható össze.¹⁴⁹ Imre Mihály dolgozatában Rimay János *Kiben kesereg a magyar nemzetnek romlásán s fogyásán* című versének első versszakából kiindulva¹⁵⁰ állítja, hogy az ott szereplő nép-szép-kép-ép ríme gyüttes a Rimay után következő két évszázad magyar költészetében toposzá válik, s meghatározott politikai jelentéshez, az ország és a magyarság romlásának gondolatához kapcsolódik: „rímtoposzunk kibontakozó hazafias-politikai költészetünk értékviszonyainak állandósuló értékszerkezetét állandósuló poétikai kódjával fejezi ki.”¹⁵¹

Imre Mihály a rímtoposz alakulását két hagyományszálra bontja: az egyik a Rimaytól induló, a politikai-hazafias költészetben előkerülő s a haza állapotán kesergő szólam, amelynek példáiként többek között Nyéki Vörös Mátyás, Thordai János, Váradi Mihály, Oroszhegyi Mihály és Tótfalusi Kis Miklós szövegeit sorolja, végpontjaként pedig a Rákóczi-nótát nevezi meg. A másik szál Imre szerint Gyöngyösi nevéhez fűződik, aki használja ugyan a rímtoposzt, ám függetleníti azt az először Rimay által használt, a fenti szerzők által pedig megszilárdított jelentéstől. A tanulmány meglátása szerint Gyöngyösi minden bizonnyal ismerte a ríme gyüttes jelentését és használatát a politikai költészetben, azonban tudatosan nem alkalmazta a haza sorsának kontextusában. „Nem vállalta ezen értékszerkezet kifejezését, ezzel megindul annak fölbomlása, eltűnik a rím szókban rögzített jelentéshálózat, megszűnik kulcsszavakként való szerepeltetésük, szerepük a rím akusztikai funkciójára redukálódik, bekövetkezik a rímsablonná válás.” – összegzi a folyamatot Imre. A *Murányi Vénusból* azt a részt idézi, amelyben a szerelem mindent lebíró erejét demonstrálja Gyöngyösi ezekkel a rímekkel:

„Hatalmas mindenben, hódol néki sok nép,
Azt ostromollya pedig inkább, ki erős, s szép.
Roppant városokat s várakat egyben tép.

¹⁴⁹ IMRE Mihály, *Egy rímtoposz története (nép-szép-kép-ép...tép)*, ItK, 88(1984), 399–426.

¹⁵⁰ A vers Rimay ifjúkori versgyűjteményének egyik darabja, amelynek a ríme gyüttest tartalmazó első strófája a Balassa-kódex Rimay-verseiben is szerepel. A strófa a következő:

„Oh szegény megromlott s elfogyott Magyar nép,
Vitézséggel nevelt hírrel vagy igen szép,
Kár, hogy tartatol úgy, mint senyvedendő kép,
Előmenetedre nincs egy utad is ép.” (RIMAY János összes..., i. m., 83.)

¹⁵¹ IMRE, i. m., 414.

Ennek hatalmától vólt-é valaki ép?” (1, 114)¹⁵²

Imre Mihály Rimay mellett Czobor Mihály Chariclia-fordítását is megemlíti, amelyben szintén megjelenik a ríme gyűttes. Czobor műve közel egy időpontban jött létre a Rimay-szöveggel: „annak kiderítése most lehetetlen, hogy melyik vers keletkezett előbb, amint azt sem tudjuk eldönteni, hogy a rímötlet esetleg Czobor nyomán jelent meg Rimaynál, vagy pedig fordítva. Persze az is elképzelhető, hogy a két költő egymástól függetlenül élt a rímötlettel.”¹⁵³ – írja Imre, s hozzáteszi, hogy valószínűnek tartható ez utóbbi verzió is, mert Czobor az adott helyen hűen fordítja forrását, a német szöveget. A Czobornál szereplő és Imre által is idézett strófa a következő:

„Nem volt az Arachne szövése ilyen szép,
Noha mesterséggel vala az igen ép,
Mert ezt Dryadesek szűtték, erdei nép
És istenasszonyok, s volt rajta nagy szép kép,
Gyönggyel, kővel ékes, fogott szemet, mint lép.”¹⁵⁴

Imre a Czobor-versszakot nem fő gondolatmenetébe illeszti bele, hanem lábjegyzetben tárgyalja. Itt utal arra a jelentős hatásra is, amelyet Czobor költészete Gyöngyösiére gyakorolt, illetve a ríme gyűttes megjelenésére az *Új életre hozatott Charicliában*.¹⁵⁵ Noha Imre koncepciója szerint a rímsablont Gyöngyösi megfosztja meghatározott jelentésétől, mindezek alapján azt is lehetségesnek tartjuk, hogy Gyöngyösi esetében nem megfosztásról, s nem is a Rimay-féle használatról való tudatos elhatárolódásról van szó, hanem egyszerűen a czobori minta követéséről.

Tétsi a fent idézett első betoldásban a haza sorsán kesereg, a rímtoposzt azonban nem itt, hanem a következő betoldásban, Széchy Mária szépségének ecsetelésénél alkalmazza. Czoborhoz és Gyöngyösihez hasonlóan tehát Tétsi sem a Rimay-hagyományt követi. Felhívnanék még a figyelmet arra is, hogy a Tétsi-strófa feltűnő rokonságot mutat a Czobor-versszakkal. Czobor *szép-ép-nép-kép-lép* rímeiből Tétsi négysoros strófája kihagyja a középső *nép*-et, ugyanakkor a többi rím szó ugyanabban a sorrendben szerepel, az utolsó sorban használt kép pedig megegyezik („szemeket fogó lép” Czobornál és „fogott szemet, mint lép” Tétsinél). Tétsi betoldott strófájának legközelebbi rokonát

¹⁵² IMRE, *i. m.*, 415.

¹⁵³ *Uo.*, 409.

¹⁵⁴ Czobor Mihály (?), *Theagenes...*, *i. m.*, 249. (4236-40. sor, 3. rész, 30. strófa)

¹⁵⁵ IMRE, *i. m.*, 409.

azonban nem Czobornál, hanem egy közköltészeti alkotásban találhatjuk meg. Lepsényi István 1700 és 1706 között összegyűjtött *Poesis ludens* című kötetéből az *Az én árva fejem...* kezdetű vers¹⁵⁶ egy strófájáról van szó. A vers éppúgy a női szépségét írja le, mint a Tétisi-versszak. Egymás mellé állítva a két strófát:

„3. Mert neki termete s- teste állasa *Szep*,
A . . . *vidám, deli, egész testeben ép*,
Nyelve friss, esze nagy, orczaja kedves kep,
Szemeket fogó lép.” (*Az én árva...*)

„Hattyúi termeted mert szívem igen *szép*
Vagy is *vidám, deli, egész testedben ép*.
Nyelved friss, eszed nagy, orcád is kedves kép,
Magad kelletése *szemeket fogó lép.*” (Tétisi)

A kéziratos énekeskönyvről tudható, hogy annak latin nyelvű törzsanyagát Lepsényi írta össze Pápán. A magyar nyelvű versek utólagos betoldások, valószínűleg 1706 körül Erdélyben kerültek be a kötetbe.¹⁵⁷ A két vers biztos hagyományozódási sorrendjét azonban a dátumok ismeretében sem állíthatjuk fel. Ha az 1706-os évszámot irányadónak tartjuk, akkor feltételezhetjük, hogy a strófát a *Murányi Vénus* 1702-es kiadása nyomán másolták be az énekeskönyvbe – ez esetben a mű egyes elemei nagyon hamar önálló életre kelnek a közköltészetben.¹⁵⁸ Sőt, e feltételezés mellett még az sem tartható kizártnak, (bár ezt csak nagyon bizonytalanul jegyezzük meg), hogy maga Tétisi írt a kötetbe: emellett szólhat az, hogy a magyar nyelvű kéziratos anyagban többnyire gyászversek és köszöntők találhatók, Tétisitől pedig pontosan ilyen alkalmi verseket ismerünk. Ugyanakkor lehetségesnek tűnik a fordított hagyományozódás is: közköltészeti műről lévén szó, a lejegyzés dátumához képest korábban is ismert lehetett, így könnyen elképzelhető, hogy Tétisi használta fel a közzájón forgó alkotást.

¹⁵⁶ *RMKT XVII. század 3., i. m.*, 516.

¹⁵⁷ *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542-1840)*, összeáll. STOLL Béla, Bp., Balassi, 2002, 99-100. <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/magyar-keziratos/ch03.html#BM161> (2018-02-01)

¹⁵⁸ Hogy ez a rész közköltészeti jellegű, Arany János is sejtí: Gyöngyösi sajátjának vélve a három strófát, ironikus módon épp ezeket idézi Gyöngyösi lírai tehetségének bizonyítására. A strófák erényének azt tartja, ami a közköltészeti alkotásokra jellemző: az általános megszólalást. „Természetes aztán, hogy e lyrai lendülésben kevesebb a tárgyilag jellemző, mint az általános emberi. A szerelmes beszéd olyanná válik, melyet *minden* szerelmes elmondhat: ez éppen lyrai jellem.” – írja. (Kiemelés az eredetiben.) ARANY János, *Gyöngyösi István, i. m.*, 437.

Tétsi következő kiegészítésére Széchy Mária és Wesselényi Ferenc személyes találkozásának végén, a búcsúzásnál kerül sor. Amikor Wesselényi a pillanat hevében csókra kapná szerelmesét, Mária viszont nem hagyja ezt, Tétsi a következő magyarázkodást tartja szükségesnek Mária részéről:

„Ne neheztelly kérlek hogy most nem engedtem,
'S tsókod elől magam hirtelen le-töttem
Ne gondold rosz végre hogy ezt tselekedtem,
Ládd-é szemérmemet most gyászommal fedtem.

Tudod hogy nem vagyunk buja szeretetben,
Hanem hitünk szerént majd őszve keletben,
De nintsen még dolgunk egész végezetben
Kerüllyük ne legyünk ezért itiletben.”

E szövegrész ismételten bizonyítja, hogy Tétsi következtlenül használja a szerelem és a szeretet szavakat: a fentebb részletezett példákhoz hasonlóan a *charitas* jelentésű fogalmat keveri bele a testi szerelem kontextusába.

A következő, egyben utolsó Tétsi-betoldás a *Murányi Vénusban* már a várfoglalás közepette szerepel: amikor éjszaka Wesselényiék megjelennek, a vár öregasszonya is felriad álmából, s zavartan téblábol – egy darabig pucéran, mert, mint kiderül, a bolhák miatt ruha nélkül aludt. A betoldott strófa, amely az öregasszony testét írja le, a következő:

„Itt látták nagy sokan Esopus tükörét,
Fejérült testének meg-fonyadott bőrét,
A' minden kéjén-is őszszel tarkás szőrét,
Félelemmel vitte ki-vont csonka törét.”

A strófa leginkább az Esopus tüköre kifejezés miatt érdekes. Arra következtethetünk ugyanis belőle, hogy Tétsi ismerte a kora újkor Esopus-képét, akár Pesti Gábor Esopus-kiadása,¹⁵⁹ akár Laskai János fordítása, az *Az Aesopus életéről, erkölcséről, minden fő dolgairól és haláláról való história*¹⁶⁰ alapján. Laskai műve 1592-ben jelent meg

¹⁵⁹ *Esopus fabulái Pesti Gábor szerint*, vál. szerk. és jegyz. ÁCS Pál, Bp., Magvető, 1980 (Magyar Hírmondó)

¹⁶⁰ LASKAI János, *Az Aesopus életéről, erkölcséről, minden fő dolgairól és haláláról való história*

Debrecenben, magyar nyelven a legteljesebb Esopus-életrajznak mondható, amely Európa-szerte ismert volt. Esopus legfőbb tulajdonsága mindkét leírásban az, hogy kivételesen csúf ember, ám roppant eszes. Pesti Gábor szerint:

„És vala nemcsak rab, de még az ő idejébe való emberek között mindennél rútabb és termeti szerint undokb. Mert néki feje csúcsos vala, orra lapos, nyaka rövid, ajakai szertelen nagyok, fekete, törpe, hasa nagy, ő maga görbe, és mely legnagyobb fogyatkozás vala benne, akadozva szóló és rekedezve, úgyannyira, hogy mindenitt méltán való rabnak mondhatták, de, noha testi állapotja szerint rút és éktelen, azért elméje szerint gyors és okos, és csodálatos mindennemű okos tréfabeszédnek megtalálására.”¹⁶¹

Laskai jellemzésében pedig:

„Minekokaért ez szegény Aesopus szolgálta volt, és igen rút termetű, undok és fekete színű, honnét az görögök őtet Aesopusnak neveznék, azért, hogy oly fekete orculatú volt, mint egy szerecsen. Továbbá és feje teteje hegyes volt, az nyaka csak egy kicsinke, az ajaka lepittedt, ő maga peniglen oly törpe és rút volt, hogy ember nálánál soha rútabb nem lehetett.”¹⁶²

Esopus e hagyomány szerint nemcsak csúnya, de szerecsen, vagyis fekete is. Értelmezésünkben az *Esopus tüköre* kifejezésben Esopus alakja az öregasszony csúfságára utal, a *tüköre* szó pedig a közvetlenül utána következő „Fejérült testének” szókapcsolattal kiegészítve Esopus feketeségének tükörképeként, ellentétéként jelenik meg.

kit Laskai János, az debreceni mester, görögből és deákból magyar nyelvre fordított = Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény II., i. m., 834–852.

¹⁶¹ *Esopus fabulái...*, i. m., 15.

¹⁶² LASKAI, i. m., 835.

III. Barokk udvariság, jezsuita hagyomány – a *Murányi Vénus* eszmetörténeti háttere

A *Murányi Vénust*, amint arra korábban már utaltunk, a kutatás jelentős része a barokk udvari világba illeszkedő műként tárgyalja.¹⁶³ Ez a kutatási irány az udvari morálfilozófiai irodalom alkotásai közül leginkább Baltasar Gracián *Oráculo manual* című művének gondolataival rokonítja a *Murányi Vénust*.¹⁶⁴ A fejezetben arra vállalkozunk, hogy átfogó képet adjunk Gyöngyösi, a *Murányi Vénus* és az udvariság kapcsolatáról, egyrészt az eddigi kutatástörténet összegzésével, másrészt egy új összehasonlító elemzéssel kiegészítve azt: Csáky István *Politica philosophiai Okoskodás-szerint való rendes életnek példája* című munkájának vizsgálatával.

1. Európai udvari társadalmak

Norbert Elias *A civilizáció folyamata*¹⁶⁵ című a modern udvariságkutatást megalapozó munkájában a nyugati (francia és a német) udvari társadalmat állította középpontba, s a középkortól a 17-18. századig vizsgálta az emberi viselkedés változását. Elias civilizáción a társas viselkedés szabályozott rendszerét értette, amelyet felfogásában az udvari társadalom hívott életre. Filozófiai-etikai munkák, viselkedési kézikönyvek elemzésével regisztrálta azt a folyamatot, amelynek során az emberben fokozatosan egyre erősebbé vált az önkontroll igénye, s az ösztönök, affektusok elrejtésére mind több viselkedési

¹⁶³ A legfontosabb előzmények: FAZEKAS Sándor—LABÁDI Gergely, „Sok festékkel kelle az dolgot színleni”. 1664: Meghal Zrínyi Miklós, színre lép Gyöngyösi = *A magyar irodalom története – A kezdetektől 1800-ig*, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, Bp., Gondolat, 2008, 514–521.; LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek. A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*. ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, Budapest, 2009; VOGEL Zsuzsa, *Az udvari ember (Faludi – Gyöngyösi) = A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján, Sárospatak, 2004. május 26-29.*, szerk. SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Bp., Universitas, 2007, 405–418. (http://www.iti.mta.hu/Spatak-2004/A_szerlem_koltoi.pdf, 2015-12-15)

¹⁶⁴ Arra, hogy magyar kontextusban, tehát Gyöngyösi esetén a barokk udvariság hagyományának átvételéről van szó, Klaniczay Gábor szolgál magyarázattal, amikor megjegyzi, hogy a 15–17. századi magyar kultúrából teljesen hiányoznak az udvari illemtankönyvek: csak a 17–18. században jelennek meg, de azok már nem a reneszánsz udvari kultúrát veszik alapul, hanem a spanyol udvar barokk életfelfogását és Baltasar Gracián művét. (KLANICZAY Gábor, *Udvari kultúra és civilizáció folyamata = Magyar reneszánsz udvari kultúra*, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, Bp., Gondolat, 1987, 17–52., 48–49.)

¹⁶⁵ ELIAS, Norbert, *A civilizáció folyamata*, ford. BERÉNYI Gábor, Bp., Gondolat, 1987. A témáról másik kötetében is ír, ELIAS, Norbert, *Az udvari társadalom*, ford. GELLÉRINÉ LÁZÁR Márta, HARMATHY Veronika, NÉMETH Zsuzsa, Bp., Napvilág, 2005

minta szilárdult meg. Elias munkájának kritikai összegzését adó tanulmányában Klaniczay Gábor¹⁶⁶ hangsúlyozza a különbséget a középkori illemtankönyvek és a reneszánsz-humanista munkák között: míg az előbbiek a cselekvések szűkebb körét szabályozták (például az étkezési szokásokat, a köszönést, a nőekkel való bánásmódot), addig az utóbbi korszak szerzői (Baldassare Castiglione, Rotterdami Erasmus vagy Giovanni Della Casa) a társasélet és az emberi megnyilvánulások minden részletére kitértek.¹⁶⁷

Vígh Éva¹⁶⁸ további elkülönítéssel is él, amikor Giovanni Della Casa *Galateo* című művét és Stefano Guazzo *Della civil conversazione* című munkáját Castiglionéhoz képest is az udvariság új korszakaként határozza meg.¹⁶⁹ Vígh szerint e két 16. századi szöveg az udvariságnak azt a fázisát jelképezi, amelyben az udvar a civilizált életforma és kultúra szimbolikus színterévé válik, ily módon pedig a társadalom szélesebb rétegei számára is követendő példaként szolgál. Vígh a reneszánsz és a barokk kor morálfilozófiai diskurzusa között is különbséget tesz. Összefoglalásában Castiglione reneszánsz udvari embere az ideális udvari ember megformálására törekszik, aki harmóniában él az őt körülvevő világgal, beszédét és cselekedeteit fesztelen könnyedség és kellem jellemzi. Ez az egyértelműség és rend a 17. század politikai változásaival (az itáliai városállamok spanyol fennhatóságával) és az ellenreformációval felborul. A változásokat az udvari értekezésirodalom hangsúlyeltolódásaiból is érzékelhetőnek látja: Castiglionéval Graciánt állítja szembe, mint aki az *Oráculo manual*-ban a Castiglione-féle udvari ember barokk tükörképét alkotta meg. A barokk művészet és a politikai élet jegyei Vígh leírásában megegyeznek: mindkét területet az elleplezés (*dissimulatio*), a többértelműség, a metaforikusság uralja.¹⁷⁰ A *dissimulatio* fokozott jelenlétét a korban Vígh az itáliai politikai helyzetből eredezteti: az ellenreformáció és a spanyol uralom minden szellemi és politikai tevékenységre kiterjedő ellenőrzése mellett az udvari értelmiség csak folyamatos *simulatio/dissimulatio* segítségével maradhatott fenn.¹⁷¹

A kutatástörténet szerint a magyar udvari hagyomány a nyugat-európaihoz képest több szempontból is másképp alakul. A szakirodalom egyrészt megkétszerezte a regisztrál:

¹⁶⁶ KLANICZAY Gábor, *i. m.*

¹⁶⁷ *Uo.* 20.

¹⁶⁸ VÍGH Éva, *Éthos és Kratos között. Udvar és udvari ember a 16–17. századi Itáliában*, Bp., Osiris, 1999, valamint *Az udvari élet művészete Itáliában. Szöveggyűjtemény*, szerk. VÍGH Éva, Bp., Balassi, 2004

¹⁶⁹ VÍGH Éva, *Éthos és Kratos között...*, *i. m.*, 28.

¹⁷⁰ *Uo.* 121.

¹⁷¹ *Uo.* 123.

míg Európában a főúri udvarok helyét a 17. században fokozatosan átveszik a királyi-császári udvarok, addig Magyarországon a főúri udvarok jellemzők.¹⁷² Betudható ez annak is, hogy – mint Pálffy Géza kutatásai nyomán tudjuk – a budai királyi udvar egyrészt az 1526-os mohácsi csata, másrészt Buda 1541-es török elfoglalása után nem töltött be valós funkciót, fő tisztségei névlegessé váltak, a valódi udvar pedig a Habsburg Monarchia központi, közös udvara lett, amely Bécsbe helyeződött át.¹⁷³ Várkonyi Gábor arra is felhívja a figyelmet, hogy a magyar arisztokrata udvarok személyzete alapvetően funkcionális szempontok alapján épült fel, s udvaroncoknak alig jutott hely benne.¹⁷⁴ Ez arra enged következtetni, hogy a magyar udvarok európai társaikhoz viszonyítva kevésbé működtek a társasági élet középpontjaiként. Épp ezért nem is foglalkozhatunk konkrétan a 17. századi magyar főúri udvarokkal: a hangsúlyt sokkal inkább az általánosságban udvari etikaként ismert szabályokra, magatartásmódokra és stratégiákra, illetve ezek irodalmi megjelenésére fektetjük.

2. Gyöngyösi és a murányi udvar

Gyöngyösi társadalmi pozíciójánál fogva egy magyar főúri udvarhoz kötődött: 1663-tól Wesselényi Ferenc nádor és Széchy Mária komornikja volt a murányi udvarban. A *Murányi Vénus* címében is megjelenik a titulus: „Íratott ugyan az őnagyságok komornikja, Gyöngyösi István által”; az ajánlás lezárásában pedig „Nagyságtoknak legkisebb szolgálja”-ként hivatkozik saját magára. Mivel Gyöngyösi a *Murányi Vénus* megírásával indult el költői pályáján, aligha tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy 1664 körül mindenekelőtt középnemesi családból származó udvari komornikként tarthatták számon, s nem költőként. A *Murányi Vénus* előszavában kifejtett gondolatok szerint a mű megírásának egyedüli célja is Széchy Mária és Wesselényi Ferenc szolgálata, házasságuk történetének megörökítésével: „hogy azért azon Nagyságtok örök emlékezet érdemlő cselekedete is az mostani azont viselő nyelveknek szava elállásával megnémulást vévén, jövődöben az feledékenségtől örökös hallgatás alá ne vettessék”¹⁷⁵ – írja Gyöngyösi. A

¹⁷² KOLTAI András, *Előszó. Udvar és rendtartás a 17. századi Magyarországon = Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708*, Bp., Osiris, 2001, 7–57., 11–12.

¹⁷³ PÁLFFY Géza, *A Magyar Királyság és Habsburg Monarchia a 16. században*, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2011, 134.

¹⁷⁴ VÁRKONYI Gábor, *Arisztokrata társasági élet a kora újkori Magyarországon = Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században*, Bp., Balassi, 2005, 417.

¹⁷⁵ Gyöngyösi, *Márssal... i. m.*, 10.

bevezető szövegben a mű létrejöttét nehezítő körülményekre való hivatkozást („nagyobbrészt úton s sok értetlen csöcselék kiáltásával zajgó szállásokon írtam”¹⁷⁶) értelmezhetjük a *captatio benevolentiae* toposzaként, tarthatjuk azonban hihetőnek is, hogy az írással valóban csak a komornyiki teendők ellátása mellett foglalkozhatott. Eszerint értelmezve a megnyilvánulás egybevág azzal, amit Koltai András ír a 17. századi főúri udvarok komornyiki státuszáról: a komornyik nem mindig tartózkodott ura körül, hanem sokat utazott, hogy az udvartól távolabb eső tárházakat felügyelhesse.¹⁷⁷

Gyöngyösit 1669-ben, már Wesselényi halála után nevezi ki Széchy Mária Balogvár kapitányává. Ebből az időszakból maradt fenn 1669. május 4-éről keltezt Széchy Máriának szóló levele, amelyben az udvarról fogalmaz meg elítélő véleményt. Gyöngyösi azt panaszolja, hogy az udvarban egyesek ok nélkül mocskolják be őt úrnőjénél. Noha nyilván saját tapasztalatokból táplálkozik, soraiból úgy tűnik, hogy az elméleti udvari irodalmat is jól ismeri:

„Keservesen jutnak eszemben azok, az melyekkel engemet eleitül fogvást az udvar érdemetlenül rongált. Bokros szerencsétlenségim nem elégedének meg azzal, hogy az elmúlt esztendőkbéli sok rövidséges szenvedésim után (azmikor kakas nélkül is kotlanak vala az jércék) végre bizony merő gyermeki te-mondákból származott s ok nélkül okozott gyanós gondolatokra, s azokból valamely subtilisáló elmének helytelenül inferált consequentiáira nézve, az én Kegyelmes Asszonyom önagysága kegyelmességébül proscibáltattam; hanem *azmikor már az udvarnak habjaiból kikélvén, azoknak hányatási után valami kevés megpihenést mostani remeteségemben reméllenék.* Akkor sem enged az *udvari tündérség* nyugovást, hanem, minthogy kifogyott volt immár talám más mesterségébül, az szolgálúmról vészen okot ok nélkül, s azt nem tudom micsoda deli Dianának, szép Helénának s kacér Venusnak hirdetvén, olajt tölt az tűzre, s újabb nehezítést támaszt ellenem. Átkozott hírharangok!”¹⁷⁸

Az idézet kiemelt részeiben az udvari irodalom toposzait ismerhetjük fel. Jankovics József tanulmányában az udvari élet tengerhez való hasonlítását vándormotívumnak nevezi: az udvar mint tenger és több más metafora ősforrásának Henricus Petreus Herdesianus először 1577-ben megjelent *Udvari élet* című antológiáját tartja.¹⁷⁹ Vigh Éva szintén felhívja a figyelmet arra, hogy az udvar tengerként való megjelenítése az olasz morálfilozófiai irodalom szinte mindegyik értekezésében megjelenő közhely. Számos

¹⁷⁶ *Uo.*

¹⁷⁷ KOLTAI András, *Előszó...*, i. m. 28–29.

¹⁷⁸ GYÖNGYÖSI István *Levelei és iratai*, szerk. JANKOVICS József, NYERGES Judit, TUSOR Péter, Bp., Balassi, 2017, 16. (Kiemelések tőlem, P. E.)

¹⁷⁹ JANKOVICS József, *Udvarellenes tendenciák a 17. század eleji magyar költészetben* = J. J., *Ex occidente... A 17. századi magyar irodalom európai kapcsolatai*, Bp., Balassi, 1999, 23–38., 24–25.

példája közül Pio Rossi *Erkölcsei lakoma* című munkáját idézzük: „nagy tenger az udvar: számtalan hal úszik benne: szegény, gazdag, szolgál, fejedelem. [...] (M)ind az udvari ember, mind a kormányos a szerencse forgandóságának van kitéve. Az udvar tengere csak annyiban különbözik, hogy a tengeren, aki jól navigál, míg az udvarban, aki rosszat cselekszik, többnyire az ér révbe.”¹⁸⁰

A hajózás és a tenger metaforája a *Murányi Vénusban* is számtalanszor megjelenik. Cupido például, miközben az istenek döntése értelmében Wesselényi Ferenc szívébe lövi nyilát, a következő szavakkal biztatja áldozatát:

„Háborodott tenger az te bús életed,
Hányatott hajónak magadot vélheted,
Hab az sok gondolat, mellyel ezt vereted,
Szécsi Mária lesz az kormány melletted. (1, 200)

Partra vezettetel általa ezekből,
Felszabadul hajód az forgószelekből,
Kedves tavaszra hoz mostani teledből,
Vigasság érkezik az gondos életből.” (1, 201)

A szöveg egy későbbi részében Solymosi Ferenc, Wesselényi embere hasonlítja Wesselényit kormányoshoz:

„Mint okos kormányost az támadt habokban,
Olynak tartottalak téged az hadakban,
Lett volna is ha mi rémülés másokban,
Tőled reméltem biztatást azokban.” (3, 130)

Egy másik helyen pedig az elbeszélő a szerelem megpróbáltatásait hasonlítja a tenger hánykódásához:

„Így az szerelemnek ki ül hajójára,
Sok ellenkező szél gyön vitorlájára,
S nem kevés rémítés veszi próbájára,
Míg verekedhetik óhajtott partjára. (2, 200)

¹⁸⁰ Idézi VÍGH, *Az udvari élet..., i. m.*, 40.

Azmint Wesseléni bő példája ennek,
Hány akadály a nincs, azmiolta mennek,
S mennyi rémítések ellene nem kelnek!
Megtetszik, hogy Vénus lyánya az tengernek.” (2, 201)

Az *udvari tündérség* kifejezés szintén topikus jellegű. A *tündér* szó a 17. századi használatban varázsló hatalmú, magát elváltoztatni képes alakot jelöl,¹⁸¹ így válik a Gyöngyösi-levélben is változékonyságot jelentő közhellyé, amely az aktuális érdekek szerint folytonosan magatartást változtató udvari embereket jelöli. Gyöngyösi nemcsak a levélben, de a *Murányi Vénusban* is elítéli ezt a viselkedést:

„Nem nemes elme az, mely mindjárt változik,
Akarmi szélre is nádként ingadozik,
Ott tisztul az arany, hol az tűz lángozik,
Az rózsza is tövis között virágozik. (1, 40)

Az nagy szív, ki előtt az böcsület forog,
Inkább halált kíván, s belőle vér csorog,
Hogysem tántorítsa valami oly dolog,
Ki becsületivel ellenkezik s morog.” (1, 41)

A *tündér* szó jelentését Gyöngyösi a *Murányi Vénusban* a század tradícióinak megfelelően határozza meg, amikor az alakváltoztatás képességével rendelkező lényeket nevezi meg így:

„S mond: mely boldog dolga volt az tündéreknek,
Ha másképpen nem volt módja szerelmeknek,
Változtatni tudták mivoltát testeknek,
Megcsalták szemeit minden irigyeknek.” (2, 182)

A változósághoz Gyöngyösi a tündér mellett Próteusz alakját kapcsolja, az idézett rész így folytatódik:

„Mint Protheus régen forgott sok veszélyben,
Hol egynek, hol másnak levén szerelmében,

¹⁸¹ *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, Harmadik kötet, főszerk. BENKŐ Loránd, szerk. KUBINYI László és PAPP László, Bp., Akadémiai, 1976, 1012.

De minthogy változó vala személyében,
Senki nem árthatott tűnhető testében.” (2, 184)

E szövegrészeket követően több strófa olvasható Wesselényi Ferenc óhajáról: bárcsak Próteusz lehetne, hogy alakját elváltoztatva (fecske képében) megjelenhessen Széchy Máriánál. Próteusz szerepeltetése szintén az udvari hagyományba illeszkedik, alakja Gracián udvari kézikönyvében is feltűnik: „A forgott Udvari ember *Protheus* légyen” – szól a spanyol jezsuita szerző Faludi Ferenc fordításában.¹⁸² Vígh Éva meglátása szerint Próteusz alakváltoztatási képességével megtestesíti az udvari kultúrában oly fontossá váló ötödik erényt, a *dissimulatiót*, s mintegy a barokk kor szimbólumává válik.¹⁸³

3. A *Murányi Vénus* és a barokk udvariság

Gyöngyösi *Murányi Vénus*ának udvari jellegét elsőként Horváth János hangsúlyozza.¹⁸⁴ Horváth eredetileg 1924-ben megjelent tanulmányában „udvaronci poétizálás”-ként és „merő »mintha«-költészetként” jellemzi Gyöngyösi költői tevékenységét.¹⁸⁵ Horváth Gyöngyösinél a barokk egyik típusát fedezi fel, noha nem az általa preferált fajtát: mint írja, a Gyöngyösi-költészet „ez ízlésfajnak [ti. a barokknak] nem közvetlen, nem tövén termett, hanem csak beléje oltott sarja, s melyben a tiszta barokktól visszaszorítani megkísérlett profán, reneszánsz hagyományok: az antikizált hőstípus és az erotikum kultusza küzdöttek ki létjogot maguknak.”¹⁸⁶ A tiszta barokk képviselőinek Pázmány Pétert és Zrínyi Miklóst tartja, a *Murányi Vénust* pedig a korábbi históriás énekek műfaji követőjeként tünteti fel, mert azokhoz hasonlóan „*látszólag* országos, politikai érdekű tárgyat vesz fel”, s „történeti hűségre, hiteles értesítésre *látszik* törekedni”.¹⁸⁷ Gyöngyösi költészetét Horváth a hit és a komolyság hiánya miatt is elítéli, összegezve így formál

¹⁸² FALUDI Ferenc, *Udvari ember = F. F. Prózai művei*, I, sajtó alá rend., magyar nyelvű szöveggond. VÖRÖS Imre, latin nyelvű szöveggond. URAY Piroska, Bp., Akadémiai, 1991 (Régi magyar prózai emlékek), 297-464., 341., kiemelés az eredetiben.

¹⁸³ VÍGH, *Éthos és kratos...*, i. m., 141.

¹⁸⁴ HORVÁTH János, *A barokk ízlés irodalmunkban* = H. J. *Tanulmányok*, Bp., 1956, 72-89.

¹⁸⁵ *Uo.* 84. Horváth megfogalmazásában bővebben: „Csupa felemáság, belső ellenkezés, duplicitas, discrepantia, kontraszt: látszat és voltaképpeni szándék között, csodás (költői) elem és valóság –, mez és jellem között.”

¹⁸⁶ *Uo.* 97.

¹⁸⁷ *Uo.*, kiemelés az eredetiben.

róla véleményyt: „Belső hit nélküli szórakozó játék egy csodált régi költészet hagyatékával.”¹⁸⁸

Arra, hogy Gyöngyösi szereplői a *Murányi Vénus*ban udvari viselkedésmintákat követnek, R. Várkonyi Ágnes is felhívta a figyelmet *A rejtőzködő Murányi Vénus* című kötetében.¹⁸⁹ R. Várkonyi az udvariság mint viselkedésforma legfőbb megjelenését férfi és nő kapcsolatának változásában látta, a szerelem és a politika területén egyaránt. „Szinte mulatságos, hogy a murányi várfoglalásra háború közben vállalkozó Wesselényinek [...] végig kell játszania a gondtalan gavallérnak az Udvarban megkövetelt udvarlási koreográfiáját”¹⁹⁰ – írja az udvari szabályok *Murányi Vénus*beli érvényesüléséről. Példaként Wesselényi szerelmes levelét és a titkos találkát idézi fel a műből, valamint Széchy Mária udvari illemhez igazodó esküvő előtti tartózkodó magatartását.

Az udvariság és a *Murányi Vénus* kapcsolatát Fazekas Sándor és Labádi Gergely értelmezi át. Közös tanulmányuk Horváth János „udvaronci poétizálás” kifejezésének felidézésével készíti elő a terepet a *Murányi Vénus* elhelyezésére a barokk udvari etika kontextusában – mint hangsúlyozzák, az udvart nem társadalmi intézményként, hanem világnézetként felfogva.¹⁹¹ A látszat és a játék-mivolt hangsúlyozása jó alapot szolgáltat a *Murányi Vénus* és a barokk udvari etika kapcsolatának felfejtéséhez; Fazekas és Labádi tanulmánya azonban eltünteti a Horváth János-i negatív előjelet a Gyöngyösi-féle udvariság elől. Fazekas és Labádi az udvariság morálfilozófiai hagyományában értelmezi a *Murányi Vénust*, a *dissimulatio* és a *simulatio* etikájának működését

¹⁸⁸ Uo. 99. Távoli párhuzamként Horváth barokk-csoportosításáról Bagi Zsolt Esterházy Péter *Estijéről* írott tanulmánya is eszünkbe juthat. Esterházy könyve Bagi szerint annak a(z általa társalgásinak nevezett) barokk hagyománynak a folytatója, amely a magyar irodalomban soha nem létezett. „Mivel a magyar barokk számára sohasem voltak adottak azok a feltételek, amelyek a társalgás művészetét létrehozták (nem volt udvar, nem volt szalon), a magyar irodalom számára a barokk mindig csupán legfenségesebb (Zrínyi és Pázmány) és legpraktikusabb (az emlékirat-írók, a prédikátorok és Rákóczi politika-filozófiája) formájában volt adott. Korántsem jelentéktelen, de rendkívül hiányos műveltség ez, hiányzik belőle az, ami a barokk legjellemzőbb vonását adja: a szellemesség és a könnyedség. Egyetlen jelentős levélírónk, Mikes Kelemen is csak a magyar provincializmus (bármilyen zseniális) szószólójává volt képes válni társaság hiányában. Ha Esterházy stílusa barokk, akkor az Castiglione, Guy de Balzac és Chevalier Méré értelmében barokk, nem Torquato Tassóéban és nem Bossuet-jében: legfontosabb jellemzője ennek a hiányzó szellemességnek a pótlása. Arisztokratikus barokk, udvari barokk, amely egy exkluzív társaság számára volt csak adott, mégis egy bizonyos értelemben megalapozta az európai műveltséget, még ha sok esetben éppen a modern értelemben vett műveltség ellenében lépett is fel.” BAGI Zsolt, *Elmeél és Bildung. Az Esti stílusáról*, Műút, 55(2010), 56–60.

http://epa.oszk.hu/02300/02381/00020/pdf/EPA02381_Muut_2010_020.pdf.

Úgy véljük, hogy Gyöngyösi és a *Murányi Vénus* az udvari kultúra kontextusába helyezve képes legalábbis felvillantani a Bagi által hiányolt könnyed, társalgási barokkot.

¹⁸⁹ R. VÁRKONYI Ágnes, *A rejtőzködő Murányi Vénus*, Bp., Helikon, 1987

¹⁹⁰ Uo. 118.

¹⁹¹ FAZEKAS–LABÁDI, *i. m.*, 515.

megfigyelve és elemezve a műben. A tanulmány részletes példákkal támasztja alá a színlelés megjelenéseit a szereplők viselkedésénél és a narrátori szólamban egyaránt, az udvari elemek kidomborításával pedig Gyöngyösi 18. századi népszerűségére kíván választ adni: amellet foglal állást, hogy a *Murányi Vénus* népszerűsége a Faludi Ferenc által magyarra fordított Gracián-mű 18. századi kultuszából eredeztethető. A szerzők a *Murányi Vénus* világnézeti hátterét Gracián *Oráculo manual*jában találják meg: összehasonlításaikból arra az észrevételre hívjuk fel a figyelmet, amely szerint a *dissimulatio* mindkét műben Istenre hivatkozva, Isten rendeléseként jelenik meg, s mint ilyen, etikus magatartásként tűnik fel. A Graciántól idézett rész a következő:

„Senkit mélységes titkaidnak fenekére ne botsáss. [...] Kövessük e’ dologban a’ Felséges Isteni elmét, a’ melly az egek sarkán mélységes titkainak tzigérét ki nem szokta kötni”; Gyöngyösi pedig így igazolja a színlelést: „Sok festékkal kelle az dolgot színleni, Mint Isten rendelte de úgy kelle lenni”.¹⁹²

Vogel Zsuzsa Faludi Ferenc Gracián-fordítását, az *Udvari embert* a Gyöngyösi-költészet hagyományával rokonító tanulmányában a Fazekas–Labádi-dolgozathoz hasonló következtetésekre jut, mind a barokk udvariság hátterében megjelenő Isten képe, mind pedig Gyöngyösi 18. századi recepciója kapcsán.¹⁹³ Az udvariságot – Szauder József Faludi-tanulmányának meghatározása nyomán – Vogel is általános emberi magatartásformaként kezeli, s nem konkrét korszakok konkrét udvaraiban vizsgálódik. Gracián és Gyöngyösi műveinek 18. századi népszerűsége között ő is összefüggést feltételez, s az összefüggést az udvari hagyomány elemeinek jelenlétében látja.¹⁹⁴ A Faludi és Gyöngyösi között regisztrált párhuzamok közül kiemelendő az a meglátás, hogy a színlelés mint az udvariság egyik legfőbb jellemzője mindkét műben értéként, pozitívan jelenik meg.¹⁹⁵ Vogel ezt követően Faludira vonatkoztatva fűzi tovább a gondolatot, amely szerint a folyamatosan változó emberi világban kalauzként szolgáló mű mögött szilárd viszonyítási pontként az „istenes erkölts” eszménye áll, a színlelés pedig ennek érvényre juttatása érdekében történik. Ezt kiegészíthetjük a Fazekas–Labádi-tanulmány fentebb már idézett meglátásával: tehát nemcsak a Faludi-fordításban, de a *Murányi Vénus* színleléseiben is Isten a viszonyítási pont. Vogel tanulmánya zárlatában egy különbségre is felhívja a figyelmet: míg Faludi spanyolból

¹⁹² FAZEKAS—LABÁDI, *i. m.*, 516-517.

¹⁹³ VOGEL, *Udvari ember...*, *i. m.*

¹⁹⁴ *Uo.* 406.

¹⁹⁵ *Uo.* 413.

fordított *Udvari embere* abban a nyugati kultúrában gyökerezik, amelyben a 15–17. század során a nemesség elveszti katonai funkcióját, s helyette az udvari életben érvényesül, addig Gyöngyösi munkájának háttérében az a magyar társadalom áll, amelyben még a vitézség, a tényleges harci erény hagyománya is meghatározó, de az udvari erényekkel kiegészülve.¹⁹⁶

A Gyöngyösi udvariságával legrészletesebben foglalkozó Laczházi Gyula *Hősi szenvedélyek* című kötetében külön fejezeteket szentel a *Murányi Vénus* és a *Porábul megéledett Főnix* udvari háttérének. Laczházi *Murányi Vénus*-fejezetének kimondott célja, hogy a műben már Agárdi Péter által regisztrált (s mint az imént láttuk, Vogel Zsuzsa által is alátámasztott) dicsőségközpontú vitézi etika mellett a szöveg udvari etikához kötődő jegyeit is láthatóvá tegye. Az udvari etikában „nem annyira a helyes cselekvés, mintsem a megfelelő látszat a fontos.”¹⁹⁷ E két hagyomány párhuzamos jelenlétéből ellentmondásosság is fakad: Laczházi arra hívja fel a figyelmet, hogy noha az elbeszélő Wesselényit a kardforgatás bajnokaként és a vitézség példaképeként jellemzi, vagyis a vitézi etika tulajdonságaival ruházza fel, a vár elfoglalása során nem vitézi, hanem kizárólag udvari erények, a színlelés technikáinak alkalmazása révén boldogul. Laczházi a fentebb már tárgyalt tanulmányokhoz hasonlóan nagy hangsúlyt fektet a *simulatio* és *dissimulatio* stratégiáinak szövegbeli megjelenésére, emellett azonban hozzáteszi, hogy a mű nemcsak a színlelés, de az őszinteség szükségességét is hirdeti. Az ellentmondást a magán- és a közérdek elkülönítésével oldja fel: „A két protagonista privát viszonyában az őszinteség követelményét támasztják egymással szemben, politikai tetteikben viszont a *simulatio* és a *dissimulatio* technikáit alkalmazzák.”¹⁹⁸ Laczházi tanulmánya szintén Gracián maximáit idézi a *Murányi Vénus* eszmetörténeti háttereként: a titoktartás vagy az indulatok racionális uralmának követelményét az *Oráculo manual* vonatkozó szabályai szerint fejt ki. Laczházi ezen udvari normákhoz való alkalmazkodás sikeressége szempontjából elemzi a *Murányi Vénus* szereplőinek viselkedését: leírja például, hogy míg Széchy Mária okos színlelőnek bizonyul, addig Wesselényi Ferenc nem mindig képes indulatai uralására, s ezzel a várszerzés sikerét kockáztatja. A színlelő szerepből való kiesés példaképként Laczházi azt a jelenetet említi, amelyben Széchy Mária és Wesselényi Ferenc első személyes találkozásját követően Wesselényi legszívesebben Mária után rohanna:

¹⁹⁶ *Uo.* 418.

¹⁹⁷ LACZHÁZI, *Hősi szenvedélyek... i. m.*, 197.

¹⁹⁸ *Uo.* 195.

„S vissza akar térni, nem bírhat tüzével,
Azmint meg is indul fellobbant szívével” (2, 348).

Ebben a helyzetben a racionalitást Wesselényi helyett egyik embere, Vadászi Pál képviseli:

„Kéri Vadászi Pál, s inti beszédével:
Hogy ezt ne mívelje, s majd tartja kezével. (2, 348)

Tészen vala nagy kárt visszamenésével,
Máriának jutván szemben cselédével,
Elárulta volna magát személyével,
Mely lett volna dolga hamar veszélyével.” (2, 349)

Amikor tehát a *simulatio* és *dissimulatio* stratégiáinak alkalmazására van szükség, a ráció uralma alól felszabaduló indulatok spontán kimutatása, a nem meggondolt viselkedés veszélyezteti a kitűzött cél elérését.¹⁹⁹

4. Gyöngyösi és a magyar jezsuita hagyomány

A Gyöngyösi és a *Murányi Vénus* udvari jellemzőit kiemelő tanulmányok tehát Gracián maximáiban találják meg a Gyöngyösi-szöveg párhuzamait. Köpeczi Béla tanulmánya nyomán ismert, hogy Gracián *Oráculo manual*ja 1647-ben jelenik meg Spanyolországban, fordítása és európai elterjedése azonban csak 1684-ben, a francia fordítással kezdődik. Magyarországon pedig még inkább megkésett a Gracián-recepció: az *Oráculo manual* a 18. században, Faludi Ferenc először 1750-ben megjelent fordításával kerül be az irodalmi köztudatba.²⁰⁰ A *Murányi Vénus* keletkezésének időpontjában az *Oráculo manual* aligha lehetett ismert Magyarországon, kézikönyvműfajából és összegző jellegéből adódóan azonban feltételezhetjük, hogy a Gracián által összegyűjtött és megfogalmazott gondolatok már jóval a mű keletkezése előtt részét képezhették a jezsuita gondolkodásnak. Vogel, Fazekas-Labádi és Laczházi *Murányi*

¹⁹⁹ *Uo.* 190.

²⁰⁰ KÖPECZI Béla, *Gracián Magyarországon. A keresztény embertől az udvari emberig*, ItK, (84)1980, 315-321., 315-316.

Vénus-elemzéseiben tehát teljes joggal szerepelnek Gracián-párhuzamok: a Gyöngyösi szövegében megjelenő udvari-morálfilozófiai elvek a kor általános európai gondolkodási tendenciái.

Laczházi Gyula nemcsak Gracián alapján részletezi azokat a magatartásmintákat és stratégiákat, amelyek nélkülözhetetlenek a sikeres udvari ember számára. Gracián mellett megemlíti Csáky István *Politica philosophiai Okoskodás-szerint való rendes életnek példája* című traktátusát is, mint az első magyar nyelvű munkát, amely az udvari etika szabályait foglalja össze.²⁰¹ Elemzésében azonban nem kap helyet Csáky maximagyűjteményének és Gyöngyösi *Murányi Vénusának* részletes összehasonlítása. A következőkben ezt kíséreljük meg; annál is inkább, mivel a kérdés a friss Gyöngyösi-kutatások fényében különösen relevánssá vált.

Csáky István *Politica philosophiai Okoskodás-szerint való rendes életnek példája* című művét Hargittay Emil szövegkiadása és tanulmányai alapján ismerhetjük.²⁰² Csáky a 17. századi katolikus arisztokrácia alakja, országbíró volt. A most tárgyalt munka 1674-ben jelent meg latinul a kassai, magyarul a lőcsei nyomdában, egy másik latin nyelvű változatát pedig 1664 és 1674 között Prágában is kiadták. Csáky művét Hargittay a 16-17. századi Európában népszerű udvari moralizáló-etikai művek csoportjába sorolja. Műfajában a fejedelmi- és erkölcstükörrel, valamint az emblémával rokonítja: Csáky műve e műfajok alapjaira, az antik és keresztény forrásanyagra támaszkodik.²⁰³ A szövegben valóban szép számmal szerepelnek antik, középkori és reneszánsz szerzők, Hargittay szerint azonban nem ezek a szerzők határozzák meg a mű irányultságát és műfaji sajátosságát, hanem a kortárs cseh, spanyol és német(alföldi) jezsuita szerzőkre való hivatkozások:²⁰⁴ „Csáky műve elsősorban a kortárs, XVII. század közepi jezsuita politikai elméletnek a magyar tolmácsolója, s mint ilyen, Magyarországon az első.”²⁰⁵

Hargittaynak a szöveg műfajára vonatkozó megjegyzései közül számunkra azok érdekesek különösképpen, amelyek a művet a jezsuita oktatási gyakorlattal kapcsolják össze. Hargittay felhívja a figyelmet arra, hogy a kéziratári katalógusok tankönyvkéziratként tartják számon a munkát. Ezt azzal a műfaji sajátossággal

²⁰¹ LACZHÁZI, *Hősi szenvedélyek...*, i. m. 186–187.

²⁰² CSÁKY István, *Politica philosophiai Okoskodás-szerint való rendes életnek példája (1664-1674)*, kiad., bev. HARGITTAY Emil, Bp., 1992.

²⁰³ HARGITTAY Emil, *Bevezetés: „Írók avatunk”* = CSÁKY István, *Politica...*, i. m., 5–39.

²⁰⁴ *Uo.* 21.

²⁰⁵ *Uo.* 22.

magyarázza, hogy „e kompiláció a filozófiai fakultáson tanult általános tételeket konkretizálva, azokat a hétköznapi udvari élet etikájává dolgozta át.”²⁰⁶ Csáky kompilációja ötven kisebb részből áll, ezek pedig három nagy egységre oszlanak: az 1-10. részek a *Logikabul* címet viselik, a 11-38. részek *Physikábul* valók, a 39-50. részek pedig a *Metaphysikabul* egységhez tartoznak. Ez a három terület a 17. századi jezsuita egyetem filozófiai fakultásán oktatott tárgyakat képezi le: a hallgatók az első évben logikát, a másodikban fizikát, a harmadikban pedig metafizikát tanultak. Hargittay megfogalmazásában „A mű, mint oktatási segédkönyv, úgy kapcsolódhatott a logikai-fizikai-metafizikai tanulmányokhoz, hogy azoknak egyes tételeit a társadalmi élet morális-etikai szabályaiként magyarázta, fejtette ki és illusztrálta történelmi és irodalmi példák sokaságával.”²⁰⁷ Hargittay nemcsak a Csáky-mű és a jezsuita egyetemi képzés szerkezeti azonosságát regisztrálja, hanem egybeveti a mű fejezetcímeit Pázmánynak a 16. század utolsó éveiben a grazi jezsuita főiskolán tartott előadásaival; sok esetben szó szerinti egyezéseket talál a pázmányi quaestiók és Csáky fejezetcímei között.²⁰⁸

Csáky életéről, tanulmányairól kevés a fennmaradt és biztos adat. Hargittay újabb kutatások szükségességét veti fel, szövegkiadásának kísérőtanulmányában az életút részletes rekonstrukciójára értelemszerűen nem vállalkozik. Egyvalami azonban biztosnak tűnik: a *Politica philosophiai Okoskodás-szerint való rendes életnek példája* című munka kiadója a jezsuita oktatási rendszerben nevelkedett és szerezte műveltségét.

Gyöngyösi Csáky István kortársa volt, a Wesselényi Ferenc udvarában betöltött komornyiki pozíció révén érintkezésbe is kerülhetett a Csáky-családdal. Deák Farkas életrajzi munkájából kiderül, hogy Csáky István édesapja Wesselényi Ferenc unokatestvére volt,²⁰⁹ s a Wesselényi-Széchy házaspár 1660-as Csákyaknál tett szepesvári látogatásáról is ugyanő közöl adatot.²¹⁰ Gyöngyösi a *Porábúl megéledett Főnix*ben meg is említi Csáky Istvánt: a 17. századi arisztokrata főúri családok összefonódásairól ad képet, hogy a főhősnő, Lónyai Anna Margit húgának férjeként szerepelteti.²¹¹

²⁰⁶ Uo. 23.

²⁰⁷ Uo.

²⁰⁸ Uo. 24.

²⁰⁹ DEÁK FARKAS, *Egy magyar főúr a XVII. században: Gr. Csáky István életrajza*, Bp., Ráth Mór kiadása, 1883, 175. (Hasonmás kiadás: Bp., Históriaantik, 2011)

²¹⁰ Uo. 183.

²¹¹ GYÖNGYÖSI István, *Porábúl megéledett Főnix avagy Kemény János emlékezete*, Bp., Balassi, 1999, 15. „Margit, ki közöttök ifjabbnak tartatott, Telegdi Istvánnak elsőben adatott, Az meghalván, soká gyászban nem hagyatott, Gróf Csáki Istvánnak azután hozatott.” (1, 34)

Gyöngyösi és Csáky fő kapcsolódási pontjára azonban egészen a legújabb időkig, Tusor Péter 2017-es Gyöngyösi-tanulmányáig nem derült fény. Tusor levéltári kutatások alapján meggyőzően bizonyítja, hogy az eddig ismert Gyöngyösi-életrajz legtöbb eleme téves. A költő Gyöngyösivel egy időben egy Ung megyei fiskális is viselte ugyanezt a nevet: életének mozzanatait az irodalomtörténetírás mindeddig magától értetődően, ám tévesen vette kölcsön a költő életének megrajzolásához. Tusor tanulmányának a költői életpálya szempontjából (s dolgozatunk szempontjából is) legérdekesebb hozadéka az az eddig ismeretlen adat, amely szerint Gyöngyösi az 1650-es évek elején jezsuita oktatást kapott a nagyszombati egyetemen: az 1651/1652-es tanévben az egyetem elsőéves (*Logici*) évfolyamának hallgatói között szerepel a neve a diáknévsorban.²¹² „A Pázmány alapította egyetem látogatása Gyöngyösi István pályáját egyenletes ívre helyezi, identitását egyértelművé, erőssé és magabiztossá teszi: éppen úgy, ahogy költészetéből, életművéből sugárzik.”²¹³ – írja Tusor.

Gyöngyösi István tehát nemcsak alacsonyabb társadalmi státuszú kortársa Csáky Istvánnak; műveltsége az övéhez hasonló jezsuita oktatási alapokon áll. A kutatás Gyöngyösi udvari elemeit már eddig is jezsuita szerzőnél, Graciánál találta meg; Tusor tanulmánya után ez az irány nemcsak életrajzi megerősítést kapott, de létjogosultságot ad a vizsgálat Csáky munkájával való kiegészítésének is.

5. Csáky István *Politica philosophiai* Okoskodása és a Murányi Vénus

a. *Szerkezeti egyezések*

A *Politica philosophiai Okoskodás*-szerint való rendes életnek példája és a *Murányi Vénus* összevetésénél mindenekelőtt szerkezeti hasonlóságot regisztrálhatunk. Csáky moralizáló maximagyűjteményének általános felépítéséről már volt szó. A három részre tagolt művön belül az egyes fejezetek egy-egy tételmondat (szentenciával) indítanak, amelyet a tételmondat hosszabb kifejtése és antik, bibliai, középkori példákkal való

²¹² „Az 1651/1652-es tanévben ott találjuk a nagyszombati egyetem elsőéves (*Logici*) évfolyamának a városban lakó (*Externi*) hallgatói között, nem mással, mint a későbbi nádor Esterházy Pállal.” TUSOR Péter, i. m., 97. (A hivatkozott diáknévsor: *Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635–1701. A nagyszombati egyetem anyakönyve 1635–1701*, szerk. ZSOLDOS Attila, Bp., ELTE, 1990, Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből, 11, 72–73.)

²¹³ *Uo.*

alátámasztása követ. A *Murányi Vénus* szépirodalmi műként természetesen más formába illeszkedik, a nagy szerkezeten belül azonban egyes részei – éppen a 19. századi kritika által kárhozottatott digressziók, a cselekményhez nem szorosan hozzátartozó elemek – felépítésükben a Csáky által alkalmazott módszert követik. A Csáky által is használt, *szentencia—szentencia kifejtése—szentencia példával való alátámasztása* felépítésű szerkezetre például idézzük a *Murányi Vénusból* a szerelem hatalmáról szóló részt, amely a következő szentenciával kezdődik:

„Az szerelem előtt nincs, ki elbújhasson,
S ennek erejével s tüzével bírhasson,
Ellene bár erős bástyákat állasson,
Nincs oly erő, azkin ez bé ne hághasson.” (1, 157)

A szentencia kifejtésben megismerkedhetünk a szerelem tulajdonságaival:

„Szárnya, tüze, nyila van az szerelemnek,
Gyors, erős s haragos, nem enged senkinek,
Széles e világon nagy hatalma ennek,
Nem állhat ellene senki erejének.” (1, 159)

Ezután a szerelem erejét bizonyító mitológiai példák következnek:

„Jupitert az égből hánszor le nem vont,
Földön járva, szívét mire nem hajtotta,
Itt bikává, amott sassá változtatta,
Holott pásztor-, holott kos-képben jártatta.” (1, 161)

„Phæbussal s Plutóval bánt hasonlóképpen,
Ezek személyét is formálta sokképpen.
Ki számlálhatná meg azokat mind éppen,
Az szerelem kiket hordozott miképpen.” (1, 162)

A digressziókról az utóbbi évtizedekben meggyőzően bizonyította a kutatás, hogy nem szerkezeti hibák, hanem a barokk poétika sajátjai. Az állítást most azzal is kiegészíthetjük, hogy ezek a szerkezeti elemek a korabeli jezsuita oktatási gyakorlat hagyományából eredeztethetők.

A két mű között meglévő szerkezeti analógiák egyes esetekben tartalmi szempontból is rokoníthatók. Csáky gyűjteményének *Logikabul* való első része azzal a gondolattal indít, hogy nem helyes, ha valaki a közérdek helyett a magánérdekét helyezi előtérbe: „Ualaki keöz jot keres uagi szerez, magános njereségre uagi iora neis tekintsen”²¹⁴ – szól a tételmondat. Néhány mondatos magyarázat után a kompiláló a Római Birodalom példájával él, amelyet tönkretettek az egyéni érdekek, az „egimas ellen ualo giülőlségh” és a „ueszedelmes harc”: „Szerencsétlen, boldogtalan birodalom az, ki ualamikor Oceanus tenger hatarit meghalatta; uégtére Roma Városának falai megett is eligh akadt. [...] Kiki magának, nem hazájának.”²¹⁵ Ugyanez a tárgy megjelenik a *Murányi Vénus* elején is, amikor a narrátor arról panaszkodik, hogy a magyar nemességben széthúzás van, mindenki egyéni érdekeket követ, s nem a haza hasznát tartja szem előtt. A tételmondat-szerű felütés a következő:

„Az egyenetlenség ártalmas mindenben,
Gyükeret szakasztott sok győzedelmekben,
Sokak, míg egyesek voltak idejekben,
Gazdag szerencséjék épült mindenekben.” (1, 34)

S éppúgy, mint Csákynál, ezt Gyöngyösinél is a Róma példájára való hivatkozás követi:

„Régen Rómát hitták világ asszonyának,
Holdult is sok nemzet nagy birodalmának,
Vad Scythiáig nyúlt széle hatalmának,
Ki tudhatja számát sok birodalmának?

Egyes erkölcsében esvén végre vadság,
Mihelt sokfelé vont az akaratosság,
Oly változásokat fajzott az sok újság,
Hogy majd pad alá hullt az régi méltóság.” (1, 36-37.)

A párhuzam még tovább vihető. Csáky (ugyanebben a fejezetben) pozitív példaként olyan embereket idéz fel, akik életüket áldozták hazájukért: „Hogi az Romaj nepnek haldoklo szabadsága élne, Brutus Uerit, Curtius életét atta.”²¹⁶ A *Murányi Vénus* elbeszélői

²¹⁴ CSÁKY, *i. m.*, 43. Csáky művének részeit Hargittay szövegkiadása alapján idézzük.

²¹⁵ *Uo.*

²¹⁶ *Uo.* 44.

szólamában Wesselényi lesz az az ember, aki egyedülként törekszik a köz érdekében való cselekvésre; jellemzésében az önmagát a hazáért való feláldozás gondolata is hangsúlyosan jelenik meg:

„Az nagy szív, ki előtt az böcsület forog,
Inkább halált kíván, s belőle vér csorog,
Hogysem tántorítsa valami oly dolog,
Ki becsületivel ellenkezik s morog.” (1, 41.)

Néhány strófával később pedig a Curtiushoz való hasonlítás sem marad ki:

„Nem szánja életét, fárad hazájáért
Második Curtius, megmaradásáért.” (1, 48.)

Csáky és Gyöngyösi műve között a szerkezeti egyezéseken túl számos tartalmi párhuzam is található. A fejezet további részében ezeket tárgyaljuk részletesen, az egyezéseket a mindkét szövegben kulcsfontosságú szerepet játszó fogalmak mentén csoportosítva.

b. Tematikus hasonlóságok

Színlelés

Az udvari értekezésirodalom ötödik kardinális erényként tartja számon a *dissimulatio* erényét. Csáky munkájában mint az udvar szabályait rögzítő műben szintén találunk a színlelést hangsúlyozó megjegyzést. A *Logikabul* származó szövegegység 9. részében olvashatjuk:

„Nem tudom, az Uduari tudomanjoknak nem elseöb reszeé az tettetes. Nem az, kjuel a’ uigiazatlan megh csalatik, hanem az, kiuel a’ ki iol uigiaz, keuetkezendö ueszedelmeket meg előzhet. Nem jllik Uduari emberhez sziuét, elméjet mindenek eleut tatua, nitua tartani. Jgiekezeted reitekben, titokban legien, hofi az ellenség fel ne fordithassa. Kiuánsagidat tettesd, ha nagi dologra igiekezel: az miket láttál, mintha nem láttad uolna, az miket halottál, mintha nem hallottad uolna. [...] Gyakran véghez megyen képmutatással, az mi fegyverrel véghez nem mehet; és *külömbözö uton* végét érhetni a’ dolognak, kit nem lehetne nyilván véghez vinni.”²¹⁷

²¹⁷ Uo. 55–56. Kiemelés tőlem, P. E.

A szöveg első fele nagyon hasonlít Gracián egy gondolatához. Faludi Ferenc fordításában: „Ki fititott, és fel fordult kártyákkal játszadozni; se mulatság, se haszon. [...] Senkit mélységes titkaidnak fenekére ne botsáss. Gondolataidnak kintses tárházát szabadon ne jártassad.”²¹⁸ Mint korábban is láthattuk, a *Murányi Vénus* esetében az egyik legfontosabb kérdés szintén a színlelés jelenléte. Az elleplezés lényegisége a mű kimondott alapkonceptiója és tétje is: a fegyverrel, nyílt harcban véghez nem vihető küldetést eltérő, közvetett, színlelt módon teljesíteni. Murány vára fegyverrel győzhetetlen, az istenek azonban kieszelik a megoldást: Wesselényit Vénus és Mars segíti a cél eléréséhez. Fazekas és Labádi ezt a következőképp fogalmazzák meg: „[...] a feladat elfoglalni a várat. Ezt lehet a hagyományos hőseszmény szerint, a rögös úton, illetve lehet titkon, könnyebb módon. Nos, az utóbbiról szól a *Murányi Vénus*.”²¹⁹ A *Murányi Vénus*ban a színlelés számtalanszor jelenik meg szövegszerűen is, Gyöngyösi mindig fontosnak tartja közölni, ha egy adott szereplő nem a valóságnak megfelelően cselekszik. Széchy Mária például így készül titokban a Wesselényivel való találkozásra:

„Szombaton oly fogás színével lemegyek,
Hogy valami halas vizet félre vegyek” (2, 211)

Amikor pedig a találkozás előtt Illyésházi Gábor, a legyőzni kívánt sógor hosszas jelenlétével feltartja, Mária a következő leírás szerint viselkedik:

„Vígan tartja ugyan kételenségéből,
S örömét mutatja kedve színléséből,
De megveti módját majd mesterségéből,
Hogy kifejtőzhessék kelletlenségéből.” (2, 271)

A fentebb már idézett részben pedig a mű általánosságban is megfogalmazza:

„Sok festékkal kelle az dolgot színleni;
Mint Isten rendelte de úgy kelle lenni
Akaratja ellen nem vala mit tenni.” (3, 378)

²¹⁸ FALUDI Ferenc, *Udvari ember, i. m.*, 301–302.

²¹⁹ FAZEKAS—LABÁDI, *i. m.*, 516.

A színlelés-tettetés kapcsán közös jellemző még, hogy pozitív és negatív színben egyaránt feltűnik. Csáky művében az imént idézett, a tettetést szükségszerűnek és helyesnek beállító fejezetet közvetlenül követi az a rész, amelyben az álnokság, csalárdság elmarasztalása és a hitelességre, egyenességre buzdítás szerepel.

„Álnokságh kovácsi, csalárdság Mesteri, tettetni jók, kép mutatni elmések, Historiákból, vagy példákbul család hiúzok, Mesékbül árgusok, mindenüt száz szemük, hármal lelkü Anteusok, hét fejü Hydrak, három szinu Geryonok, Roka s Oroszlani beörben öltözöt Machiavellusok, titkon mást suttogo, niluan mást kialto rettentő Uázok. Kit nem csalnak megh?” [...] „Mondgy igazat, meg csalod a’ családod; ki téged magáról itil, mindent visszára magyarázván törben esik.”²²⁰

Hargittay figyelmeztet arra, hogy itt az ellentmondás csak látszólagos.²²¹ Úgy véljük, azért az, mert (mint az idézett rész utolsó félmondatából kitűnik) az őszinteség nem önmagában értékes morális követelmény,²²² hanem a tettetők kicselezésére szolgál. Ahogyan Csáky-nál a színlelés egyszerre tűnik fel negatív színben és követendő példaként, úgy a *Murányi Vénus*-ban is összeegyeztethető az, hogy szereplői a színlelő világ miatt sajnálkoznak, miközben ők maguk is a színlelés segítségével boldogulnak. Wesselényi például kesereg a világ csalárdságán, amikor titkon szeretné elküldeni levelét Máriának:

„Csalárd most a világ, nincsen kinek hinni,
Elébb az erkölcsöt jól meg kell ösmérni,
Miként az aranyat, próbára kell venni,
Mert nem mind arany az, ki szokott félneni.” (2, 42)

Ugyanakkor a várfoglalási expedíció során mind Széchy Mária, mind Wesselényi esetében a legtermészetesebb dolog, hogy a siker érdekében színlelnek. Széchy Mária például halászatnak álcázza a Wesselényi-randevút:

„Legyön azért most is halászat színével,
Hogy az patakhöz ér, megáll cselédével,
Otthagyja az többit színes beszédével,
Maga továbbmégyen két meghitt hívével.” (2, 281);

²²⁰ CSÁKY, *i. m.*, 57–58–59.

²²¹ HARGITTAY Emil, *Bevezetés: „Írók avatunk”* = CSÁKY István, *Politica...*, *i. m.* 25.

²²² Amint fentebb, Laczházi tanulmányának összefoglalásánál már utaltunk rá, a *Murányi Vénus* egyes helyein az őszinteség kívánalma önjogán is megjelenik.

Wesselényi pedig eltitkolja katonái előtt, merre jár:

„Elhagyott sereghez azonban jutának,
Azkik ez dologban semmit sem tudának,
Hogy továbbmentek volt, annak színt adának,
Melyet az vitézek valónak tudának.” (2, 352).

Okosság

A pozitív értelmű színleléshez kapcsolható a Csáky- és a Gyöngyösi-műben egyaránt hangsúlyos erény, az okosság. A *prudentia* kardinális erény, amely az antikvitástól kezdve központi szerepet tölt be a morálfilozófiai irodalomban. A barokk udvariság is kiemeli fontosságát: „Uak az akarát ész nélkül, utra nem igazithat, mint az okosság. [...] Uak, az ki vak akarát után jndul.”²²³ [...] El vész az okoskodásnak minden nyeresége, valahol az érzékenség meg nem zaboláztatik.”²²⁴ – olvashatjuk Csáky-nál. Laczházi elemzésénél már utaltunk a *Murányi Vénus* szöveghelyére, amelyben Wesselényi indulatától elragadtatva kockára teszi a várfoglalás sikerét. A helyzet a Csáky-mű kifejezésével is jól jellemezhető: Wesselényi vak akarát az ész nem akadályozta meg, amikor Széchy Mária után rohant volna. A szövegrésznél maga a vakság is megjelenik, a szerelemre vonatkoztatva:

„Azért szokták vakon írni az szerelmet,
Hogy nem tud ösmérni semmi veszedelmet;
Vadászi Pál ha ád vala engedelmet,
Ferenc is vesztére talál vala vermet.” (2, 350)

Wesselényivel ellentétben Széchy Mária erényei között gyakran szerepel az okosság a műben. Az ő sikeres színleléséről olvashatjuk a következőt:

„Az okosság talál mindjárt fogásokat,

²²³ CSÁKY, *i. m.*, 104.

²²⁴ *Uo.* 99.

S tudja oly paláttal földni az dolgokat,
Mely alól nem látni azok mivoltokat,
Együgyű halak is így nyelnek horgokat.” (3, 30)

A várfoglalást és menyasszonyszerzést követően, ám még az esküvő előtt pedig ismét csak Wesselényi az, aki engedne vágyainak, ha Mária okossága nem figyelmeztetné:

„Nem lány forró szállott Wesselénire is,
Ingerli Cupido szabadnál többre is,
Nehéz várakozni kevés időre is,
De vigyáz Mária az böcsületre is. (3, 381)

Az orca cégére az belső dolgoknak,
S az árolja tüzét titkos szándékoknak,
Ösmérvén szikráját innét az lángoknak,
Gyars okosságával vet ellent azoknak.” (3, 382)

Alkalmasság

Csákynál és a *Murányi Vénus*ban egyaránt hangsúlyos szerep jut az alkalmasság fogalmának. A maximagyűjtemény 26. része egy „regi uduari mondás”-sal indít: „Szükség az üdöknek és erkölcsöknek engedni.” A fejezet így folytatódik: „Az üdöknek szolgálni kel, az alkalmatosságra vigiázni; ki eleöl hajas, hátul kopasz, homlokat megh foghatni; nem nyakszirt. [...] Emberek cselekedetinek és dolgainak lelke az alkalmasság. Dolgod uan a’ feiedelemmel? Idejét megh’ válazd, uagi az Romai mondás szerint jdejeben jöj.”²²⁵ Az antik görög *kairosz*, a latin *occasio*, vagyis a megfelelő, alkalmas pillanat képi ábrázolását is felidéző szövegrészhez a *Murányi Vénus* számtalan helye illeszkedik: a mű többször hangsúlyozza, hogy mindennek megvan a maga ideje. Wesselényi levelének megírásánál is találunk erre elbeszélői figyelmeztetést:

„Valakinek azki titkot akar írni,
Szükség annak szívet először ösmérni,
Alkalmatos üdöt s helt kell ahhoz venni,
Bizonyos követnek kell azt mégis vinni.” (2, 54)

²²⁵ Uo. 85.

Emellett értesülünk arról is, hogy Wesselényi fecskévé változása esetén is kívárná a Széchy Máriával való találkozás megfelelő pillanatát:

„Hálólháza körül tovább is lest hánnék,
Alkalmatosságot az üdőtől várnék;
Fecske volnék, akkor házában is járnék,
Míg egynéhány szálát hajából találnék.” (2, 193)

Végül pedig a szerelmesek egymásra találását sem lehet siettetni:

„Nehéz ugyan várni az szerelmeseknek,
Azszerént az próbaleső vitézeknek,
De az üdő szabván módját mindeneknek,
Annak rendi ellen ezek sem mehetnek. (3.17) (Kiemelések tőlem, P. E.)

Kezdet

„Mindenek a kezdettől fügnek, a kezdet ha kicsiny-is, megh ne uesd” – így szól Csáky gyűjteményében a 22. rész címe. „Dolgoknak eleire vigjaz, ha annal kisebb-is. [...] Kezdetre vigyáz, kitől mint fundamentomatol függ az io neuelés.”²²⁶ – figyelmeztet a szöveg. A *Murányi Vénusban* szintűgy található egy rész, ahol a narrátor több strófán keresztül elmélkedik a dolgok kezdeteiről annak kapcsán, hogy Wesselényi választ vár Széchy Máriától levelére, vagyis kezdetét veszi a kettejük közti kommunikáció. A lényeg hasonló, mint Csáknál: ha a kezdet kedvező, ha a „fundamentom” szilárd, minden utána következő dolog biztató lesz.

„Mindenben nehezek az első kezdetek,
Azmint havasok is az új kikeletok,
Úgy pedig állandók az szép épületek,
Jó fundamentomra azmikor tétettek. (2, 157)

Azmely dolognak jó az első kezdeti,
Következőknek is leszen szép keleti,
Azholott az víznek van bő eredeti,
Sebes folyásának nincs ottan szüneti. (2, 158)

²²⁶ *Uo.* 79.

Leggyengébb mivolta az első kezdetnek,
Lásd: mely hamar hervad csírája füveknek,
Akarmi kis hideg megárt az zsengeknek,
Az új virágok is hamar elsüttetnek. (2, 159)

Szerencse s az üdő az új kezdeteket
Próbálja leginkább, s ostromlja ezeket,
Tudja, hogy könnyebben bírja az zsengeket,
Mint erőben álló vastagult tölkéket.” (2, 160)

Állandóság, szerencse

A „fundamentom” szilárdsága előkerül Csákyknál máshol is: a 8. rész a szerencse fogalmával hozza összefüggésbe. A gyűjtemény felidézi az emblémagyűjtemények szerencse-ábrázolását, a golyóbison álló szerencsét: „Goliobison ál, kjuel edgiarant fel ’s ala forgando. [...] Az szerencse felettéb lezzengeő, bizontalansaga legh bizoniossab, naprul napra uáltozik.”²²⁷ A szerencse a gyűjtemény szerint állhatatlan és változékony, mégis, akad belőle szilárdabb alapokon álló is – az intés szerint igyekezni kell, hogy ilyen, szilárdabb oszlophoz támaszkodjunk, mert „Minemű az fundamentom ereje, ollian az épület állandósága; az szerencse is hasonlő. Senki szerencséje fundamentomanal nem erősebb.”²²⁸ A *Murányi Vénusban* mind az állhatatlanság, mind a szerencse fogalma gyakran kerül elő. A mű elején, az ország sorsán kesergő rész a nem szilárd meggyőződésű, érdekek szerint álláspontot változtató nemességet ítéli el az elbeszélő:

„Az állhatatlanság nagy szívhez nem illik,
Gyenge épület az, mely hirtelen omlik,
Lásd az erős töllfát, elébb öszveromlik,
Ostromló szelekre hogysémmint meghajlik.” (1, 39)

Feltűnik Gyöngyösinél a Phaedrus-fabulából származó, ám a magyar költészeti hagyományba Rimay János *Hitető szerencse* című verse által átörökített kép, a golyóbison álló szerencse is:

²²⁷ *Uo.* 54. Csáky hivatkozása Alciatus emblémagyűjteményét jelöli meg.

²²⁸ *Uo.*

„Szerencse lábai golyóbison állnak,
Hirtelen fordulván, jobbról balra szállnak,
Hol széppé, hol rúttá, mint tündérek, válnak,
Állandó nyugovást nehezen találják.” (3, 192)

Istenkép

Csáky gyűjteményében magától értetődően Isten áll minden életvezetési szabály mögött. A *Logikából* való egység 32. része *Senki nem elég magának* cím alatt fejt ki, hogy „Embernek minden hatalma eszközök nélkül merő tehetetlenség. Egyedül Isten mindenhatósága ö magától hatalom, ki eszközök-nélkül nem szükös. [...] Az órasmester nehezen lehet óra-nélkül, de órasmester nélkül az ora soha nem lehet.”²²⁹ A *Metaphysikából* származó rész s egyben a gyűjtemény befejező, 50. része pedig egyszerre heves elítélése a hitetleneknek és fohászokodás Istenhez. A *Murányi Vénus* esetében szintén volt már szó arról, hogy Isten a háttérben fontos szerepet tölt be a színlelés legitimálásával. Nemcsak erről van szó azonban, hanem arról is, hogy Isten időről időre a szereplők sorsáért felelős és a várfoglalás sikerét őrző atyaként tűnik fel a szövegben. Tőle függ végsősoron a szereplők szerencséje is, amint Széchy Mária Wesselényihez bizalommal forduló válaszlevelében láthatjuk:

„Mindazáltal menjen szerencsém kockára,
Talám az jó Isten fordítja hatjára,
Nem szaporít több bút gyászoló árvájára,
S virraszt kedves napot kezdendő dolgára.” (2, 209)

A Wesselényitől Széchy Máriának küldött ajándék pedig a követ megbízhatatlansága miatt kis híján nem ér célt, Isten azonban ügyel és jóra fordítja a történéseket:

„Melytől kezdett dolga csak el nem rontaték,
Az jó Isten vala, melytől őrizteték,
Az óra s az levél, mely reá bízaték,
Hogy ellenség-kézben tőle nem viteték.” (2, 177)

[...]

²²⁹ *Uo.* 95.

„Rútul veszi vala dolga szép zsengejét,
Ha nem őrzi vala Isten szerencsáját,
Az titkos latroknak nem tudván elmélet,
Sok szű csalatik ott, hol veti reményét.” (2, 179)

Érdeemes megfigyelni a műben a pogány-antik istenségek és a keresztény Isten egymás mellé kerülését. A murányi vár elfoglalásában, tehát a történet céljának elérésében az istenségek segítenek: tanácskoznak, amikor Wesselényi már rég elcsüggedt, s Marsot és Vénust küldik, akik sikerre is viszik a küldetést. A felszínen ők a központi szereplők, a háttérben azonban újra és újra megjelenik a keresztény Isten alakja is. Egy szöveghelyen érdekesen csúszik egybe a kettő. Amikor arról van szó, hogy a házasság isteni rendelés, s az égi beleegyezés nélkül nem sok jóra vezet, mind a kedvező „istenek”, mind a végző „Isten” megjelenik:

„Kedvezése nélkül így az isteneknek
Veszedelmes dolgok az szerelmeseknek,
Gyakran hol tüzeknek megoltást keresnek,
Egy kis nyalánkságért halállal fizetnek. (2, 28)

Hanem az Istennek bölcs végezéseként,
Azkit az szerencse jobb szemével tekint,
Csendes szerelmében, nem szenved az bút s kényt,
Vagyon békességes öröme óránként. (2, 29)

Gyakran azkik egymást soha nem is látták,
Avagy híreket is aligha hallották,
De az nagy istenek minthogy így akarták,
Sok száz mélföldrül is egy ágyban juttatták. (2, 30)

Istenekek lévén tetszéséből ez is,
Ferenc Máriával ha ösmeretlen is,
Érette oly tüzet visel szíve mégis,
Melytül nyugodalma nincs pillantásig is.” (2, 31)

Az a strófa, amelyben Isten egyes számban szerepel, hangnemében is elüt a többitől. Egyrészt a szerelmesek sem többes számban tűnnek fel, mint a többi strófában, hanem az egyénről van szó; másrészt ott kimarad a tűz megoltása, a nyalánkság és az egy ágyba juttatás – marad a szerelem lelki része.

A keresztény Isten tehát meghatározó szerepet tölt be a *Murányi Vénusban*, s ez a Csáky István-kompiláció többi párhuzamával együtt ékesen bizonyítja, hogy a művet Gyöngyösi nagyszombati egyetemi tanulmányai, a jezsuita gondolkodás is formálta. Minden fent leírtat egybevetve talán nem túlságosan merész azt állítani, hogy Gyöngyösi művének udvari sajátosságai a jezsuita oktatásban is gyökereznek.

IV. Széchy Mária és Wesselényi Ferenc története a (18)–19. században

1. A Gyöngyösi-hagyománytól a férfias Széchy Mária-alakig

a. „Gyöngyösi nyomain” – Versegly Ferenc és Vitkovics Mihály drámái

Amint azt a dolgozat első részében áttekintett számos *Murányi Vénus*-kiadás bizonyítja, a munka ajánlásában megfogalmazott cél, Széchy Mária és Wesselényi Ferenc dicső történetének utókor számára való továbbörökítése a 18. században mindenképp megvalósult. A népszerűséget azonban nem csak az újrakiadások jelezték: a murányi várfoglalás története a 18. század végén és a 19. század elején a formálódó magyar színjátszás számára is jól hasznosítható alapnyagnak bizonyult.²³⁰ A kutatás ebből az időszakból két színpadi átdolgozásról számol be, Versegly Ferenc *Szétsi Mária* című és Vitkovics Mihály *Mars Venussal Murány alatt* című drámáiról. Nyomtatásban egyik sem jelent meg, szövegük nem maradt fenn.²³¹ A két színmű illeszkedik a Gyöngyösi-recepció alakulási folyamatába: a Gyöngyösit övező 18. század végi irodalmi érdeklődés tetőpontján keletkeznek. Versegly műve az 1790-es években, Vitkovicsé pedig az 1800-as évek legelején születik meg.

Császár Elemér 1903-ban kiadott Versegly-monográfiájában²³² a *Szétsi Mária* kapcsán a Mérey Sándor által 1796-ban összeállított Magyar Játékszíni Darabok lajstromára támaszkodik.²³³ Versegly Szétsi Máriaja itt az eredeti munkák között tűnik fel, s az ötfelvonásos vitézi játék műfajába sorolják. A lista nemcsak szerzőneveket és drámacímeket közöl a korszakból, hanem feltünteti az egyes munkák forrását („A munka vagy Tárgy mellyből készítettett”) is: Versegly *Szétsi Máriaja* esetében a *Murányi Vénust* nevezi meg. Versegly *Szétsi Máriaja* összesen kétszer került színre, 1794. június 11-én és 1808. dec. 7-én. Császár a drámát mint Versegly írói fejlődésének egy láncszemét tárgyalja: megállapítja, hogy Versegly is végighaladt azon az úton,

²³⁰ Versegly Ferenc drámáját a *Magyar színháztörténet* is megemlíti. KERÉNYI Ferenc, *Magyar színháztörténet Pest-Budán (1790–1796) = Magyar színháztörténet 1790–1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1990, 61–83., 68.

²³¹ Lásd pl. VISZOTA Gyula, *Széchy Mária a drámai költészetben*, Bp., Heisler, 1892., 3.

²³² CSÁSZÁR Elemér, *Versegly Ferencz élete és művei*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága, 1903.

²³³ A lajstromot közli: BAYER József, *A magyar drámai irodalom története. A legrégebb nyomokon 1867-ig*, II. köt., Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1897, 425.

amely a fordítással kezdődik, s innen a magyarosításokon keresztül az eredeti alkotásig vezet.²³⁴ S hozzáteszi: „Kora divatja szerint ő is megírta a maga történeti drámáját; mint a többiek, ő is a nemzeti szellem erősödését akarta munkálni a nemzet dicsőséges multjából merítvén tárgyat, de a kész színművet úgy látszik nem tartotta érdemesnek, hogy kinyomtassa.”²³⁵

Ahogy Verseghynél, úgy Vitkovics Mihály esetében is biztosak lehetünk abban, hogy feldolgozásához Gyöngyösi *Murányi Vénusát* vette alapul. Nemcsak az erősen Gyöngyösit idéző címválasztás, de Toldy Ferenc megállapítása miatt is, akinek irodalomtörténeti összefoglalására minden későbbi Vitkoviccsal foglalkozó dolgozat támaszkodik.²³⁶ Toldy Vitkovics drámaírói korszakát az 1800-as évek legelejére teszi, s néhány egyéb darab mellett a *Márs Vénussal Murány alatt* címűt is felsorolja, hozzátéve, hogy az „Gyöngyösi István nyomain” készült.²³⁷ Toldyt követve Horváth János szintén tényként kezeli, hogy Vitkovics „Gyöngyösi nyomán” írta meg nemzeti vitézi játékát.²³⁸ Újabban pedig ismert az is, hogy Vitkovics könyvtárában megvolt a Dugonics-féle kétkötetes Gyöngyösi-összkiadás,²³⁹ így valószínűsíthetjük, hogy a „Gyöngyösi nyomán” való átdolgozás Vitkovics esetében a Dugonics által kiadott szöveg felhasználását jelentette.

Verseghy és Vitkovics feldolgozásai tehát azokban az évtizedekben születnek, amikor Gyöngyösi mind az olvasóközönség, mind a kibontakozó irodalmi szakma szemében elismert szerző. A két dráma, a recepció ekkori irányához alkalmazkodva, erősen kötődik a *Murányi Vénushoz*.

²³⁴ CSÁSZÁR, *i. m.*, 67.

²³⁵ *Uo.*

²³⁶ A Vitkovics munkáit 1879-ben sajtó alá rendező Szvorényi József szerint Toldynak a mű egy része megvolt kéziratban. SZVORÉNYI József, *Vitkovics Mihály élete = Vitkovics Mihály művei*, III. (Válogatott levelek), kiad. SZVORÉNYI József, Bp., 1879.

²³⁷ TOLDY Ferenc, *A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a legújabb időig*, Második, átdolgozott kiadás, III. kötet, Pest, 1876., 231. „Vitkovics egész lélekkel a színiköltészet felé fordult, s részint eredeti darabokat dolgozott, részint fordítgatott; ilyek voltak: *II. Rákóci Ferenc Rodostóban*, szomorújáték 3 felv., melyhez Mikes Kelemen Levelei adtak tárgyat és lelkesedést, s melyet Döbrentei az erkölcsök szerencsés festéseért dicsér; *Márs Vénussal Murány alatt*, nemzeti vitézi játék 5 felv., Gyöngyösi István nyomain; *A keresztis vitézek*, színjáték 5 felv. Kotzebue után, de Dugonics és mások nyavalyás példája szerint az eredetinek személyei helyett magyar historiai embereket szerepeltetve; *A pozsonyi kabát*, vígj. Jünger „Lyoni öltözeté” után szinte megmagyarosítva; *A Megengesztelés*, érzékeny játék 3 felv., eredetie francia, németből fordítva. Tudtomra színpadon csak ez utóbbi jelent meg, nyomtatásban egy sem.”

²³⁸ HORVÁTH János, *Vitkovics Mihály*, Irodalomtörténet, (60)1978, közread. KOROMPAY H. János és KOROMPAY Klára, 749–787., 766.

http://epa.oszk.hu/02500/02518/00215/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1978_03_749-787.pdf (2017-12-18)

²³⁹ „*Könyvim az én fiaim*”. *Vitkovics Mihály könyvtára*, feld. és szerk. CSEPREGI Klára, BOR Kálmán, bev. tanulmány BOR Kálmán, Bp., Gondolat, 2013, 358. tétel, 103.

b. Széchy Mária irodalmi ábrázolásai a 19. században

A 19. század során a kritikai megítélés korábban tárgyalt változása miatt Gyöngyösi költészete háttérbe szorult. A *Murányi Vénus* tárgya, Széchy Mária és Wesselényi Ferenc házasságának története ugyanakkor a század irodalmában az egyik leggyakrabban feldolgozott témává vált. Ezt az tette lehetővé, hogy a történet az eredeti feldolgozástól elszakadva, Gyöngyösi megítélésétől függetlenül élt tovább. A murányi várfoglalás a nemzeti múlt egy epizódjaként vált érdekessé, a hangsúlyok áthelyezésével pedig a 19. század számára is aktualizálható lett. A történet 19. századi újrárásainak középpontjába egyértelműen Széchy Mária alakja került. Míg Gyöngyösinél Wesselényi Ferenc és Széchy Mária egyenrangú főszereplők, akik egymással titokban szövetkezve készítik elő a várfoglalást, addig a 19. század feldolgozásaira kivétel nélkül igaz, hogy kiemelik Széchy Máriát s rendkívüli hősnőt teremtenek belőle: Murány várának tényleges védőjeként mutatják be, és alakját férfias erényekkel ruházzák fel.

A század átdolgozásai közül Mednyánszky Alajos *Brautwerbung* című munkája az első, amely férfias nőalakként ábrázolja Széchy Máriát. A német nyelvű elbeszélés először az *Archiv* folyóiratban jelent meg 1817-ben, gyűjteményes kötetben pedig 1829-ben adták ki.²⁴⁰ Nem sokkal a *Brautwerbung* után született meg a következő feldolgozás, Kisfaludy Károly 1820-as drámája, a *Szécsi Mária, vagy Murányvár ostromlása* című szöveg. Később a Kisfaludy Társaság 1847-es pályázata adott újabb lendületet a témának. A kiírás 1847-ben olyan költői beszély írására hívott fel, „melynek tárgya Széchy Mária”.²⁴¹ Itt is nyilvánvalóvá vált tehát, hogy a 19. század a történetet Széchy

²⁴⁰ A folyóiratbeli megjelenés: *Wesselényi's Brautwerbung*, *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunde*, 8(1817), 289-292. A gyűjteményes kötetben: *Die Brautwerbung = Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit*, von Alois Freiherrn von Mednyánszky, Pesth, bei Konrad Adolf Hartleben, 1829, 194-209. A *Brautwerbung* címnek két magyar fordítása él az irodalmi köztudatban: az 1832-es, Mednyánszky összegyűjtött elbeszéléseit tartalmazó kötetben *Mátkásítás* címen szerepel (MEDNYÁNSZKY Alajos, *Mátkásítás = Elbeszélések, regék s' legendák a' magyar előkorból*, németből Báró Mednyánszky Alajos után szabadon fordították: Nyitske Alajos és Szebényi Pál nevelők, Pesten 1832, Hartleben Konrad Adolf tulajdona, Nyomatta Trattner és Károlyi, 139-152.), az 1983-as *Regék és mondák* kötetben pedig *A leánykérés* címen jelent meg (MEDNYÁNSZKY Alajos, *A leánykérés = M. A., Regék és mondák*, vál. FRIED István és Hana FERKOVÁ, ford. SOLTÉSZ Gáspár, Bp., Európa, 1983, 71-76.) Mivel egyik fordításból sem derül ki az eredeti cím fontos mozzanata, a menyasszonyszerzésre irányuló szándék, a dolgozatban a német címet használom.

²⁴¹ „Készíttessék költői beszély, melynek tárgya Szécsi Mária. Beküldés határnapja nov. 20. 1847. Jutalma tizenkét darab arany Marczibányi-Motesiczky Vinczencia assz. alapításából.” (*Magyar Szépirodalmi Szemle*, 1847. február 7. 98.) Idézi: TÖRÖK Zsuzsa, *Romantikus nemzetépítés – Harcos nők Arany János epikájában = Tény és fikció – tudomány és művészet a nemzetépítés büvkörében a 19.*

Mária alakja felől közelítette meg. A pályázatnak köszönhetően több elbeszélő költemény is elkészült: Arany János *Murány ostroma* című munkája, valamint Petőfi Sándor és Tompa Mihály egyaránt *Szécsi Mária* címet viselő művei. A megmérettetésen végül e költemények közül egyik írás sem szerepelt, a pályadíjat pedig az egyedül művet benyújtó Szász Károly kapta a *Murány hölgye* című munkájával.²⁴² A murányi történet a század második felében is feltűnt a magyar irodalomban, 1860-ban például Jókai *A murányi hölgy* címen vígjátékformába öntötte a történetet, Dóczy Lajos pedig *Széchy Mária* címmel történeti színművé formálta. A murányi epizód 19. századi népszerűségét mutatja, hogy ponyvaformátumú verziója is létrejött: Bucsánszky Alajos kiadásában a *Tatár Péter rege kunyhója* című sorozatban először az 1857-es évfolyam 10. számában jelent meg a *Murány vár ostroma, vagy: Szécsy Mária és Wesselényi Ferencz* című verses elbeszélés,²⁴³ amely több későbbi kiadást is megért.²⁴⁴

A 19. századi Murány-történetek²⁴⁵ különböző műfajú és terjedelmű művek, s a cselekmény kidolgozásának részleteiben természetesen nem mutatnak teljes egyezést. Széchy Mária alakja azonban főbb jellemvonásait tekintve egységesen jelenik meg bennük: kardos-páncélos-sisakos várparancsnokként. Mednyánszky a következő leírással teremti meg az alakot:

századi Magyarországon, szerk. LAJTAI Mátyás és VARGA Bálint, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2015 (Magyar történelmi emlékek, értekezések – Tanulmányok a nacionalizmus kultúrtörténetéből 1.), 67–85., 67.

²⁴² Szász műve nyomtatásban sosem jelent meg, s a kutatástörténet szerint nem fellelhető. Vizsota Gyula 1892-ben azt írja róla, hogy „mindaddig kéziratban van a szerzőnél” (VIZSOTA Gyula, *Széchy Mária a drámai költészetben*, Bp., Heisler, 1892, 2.). Kéky Lajos értesülése szerint „Szász Károly a három nagy költő [ti. Arany, Petőfi, Tompa] iránt érzett tiszteletből sohasem bocsátotta közre nyertes pályamunkáját.” (*A százéves Kisfaludy-Társaság (1836–1936)*, szerk. és a társaság történetét írta KÉKY Lajos, Bp., Franklin-társulat, 1936, 97.). Újabbban Ratzky Rita hangsúlyozta, hogy a nyomtatásban nem megjelent mű nem őrződött meg. (RATZKY Rita, *Hatalom és szerelem. Széchy Mária és Wesselényi Ferenc története a magyar epikában* = „Nem süllyed az emberiség!”... *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, főszerk. JANKOVICS József, MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2007, 691–706., 693.)

²⁴³ *Murány vár ostroma, vagy: Szécsy Mária és Wesselényi Ferencz = Tatár Péter rege kunyhója*, 10(1857), 62–71.

²⁴⁴ Pl. MEDVE Imre, *Murány-vár ostroma, vagy: Szécsy Mária és Vesselényi Ferencz*, Bp., Rózsa, 1884. és MEDVE Imre, *Murány-vár ostroma, vagy: Szécsy Mária és Wesselényi Ferencz*, Bp., Rózsa, 1890. Ez a feldolgozás további kutatási lehetőségeket tartogat.

²⁴⁵ A fentiekben azokat az epikai műveket soroltam fel, amelyek a teljes Murány-történetet újraindítják. Kimaradtak a felsorolásból a murányi témájú lírai művek, mint például Berzsenyi *Wesselényi, a nádor, Muránynál* című 1825 körül keletkezett verse, vagy Czuczor Gergely 1832-es fiktív verses episztolái, a *Wesselényi Ferencz Szécsi Máriának és a Szécsi Mária Vesselényi Ferencznek*.

„Megtartván magának a’ hadfőkörmányt, férfi ruhába felöltve, melyén erős pánczél, magosan lobogó tollak fedte rézsisak fején, oldalán erős kard, mint maga pallás rettenetes tekintettel lépe az egybesereglett hadnokjai’ közepébe [...]”²⁴⁶

A kutatásban régóta ismert, hogy Széchy Mária férfias várvédőként való ábrázolása Mednyánszky *Brautwerbungja* nyomán került át a magyar irodalomba: Viszota Gyula 1903-as *ItK*-közleményében²⁴⁷ meggyőzően és szövegszerű egyezéseket is kimutatva bizonyítja, hogy Kisfaludy Károly drámájának forrása a Mednyánszky-mű volt. A dráma így jellemzi a hősnőt:

„Ércz sisak fején, súlyos kard oldalán, melle vaspánczél alá szorítva; így jelenik meg katonái közt, szép és retentő, mint egy istenné hajdani időkből, a félénk szívében is bátorságot gerjeszt s tűzszavaival, bájtékintetével a közleket is magas tettekre ingerli.”²⁴⁸

A Kisfaludy Társaság pályázatára készült művek esetében szintén Mednyánszky-hatással kell számolnunk, már csak azért is, mert a pályázat a készülő pályamű lehetséges forrásául Mednyánszky elbeszélését adta meg, így Arany, Petőfi és Tompa is felhasználhatták azt műveik kidolgozásakor.

Arany egy levelében meg is jegyzi, hogy a *Murány ostroma* írása során „Mednyánszkyból puskázott.”²⁴⁹ Arany az 1832-es magyar fordítást használta, s nem a német eredetit. „A német eredeti (Erzählungen, ...) nem volt kezénél Aranyinak, de Nyitske és Szebényi fordítása (1832.) megvolt Szilágyinak.”²⁵⁰ – írja Voinovich Géza. Arany Széchy Máriája a következőképp jelenik meg:

„Fegyvert öltve, mint egy szép ifju katona,
Maga állt előttem a várnak asszonya.

²⁴⁶ *Mátkásítás*, 1832, i. m. 144. Az eredeti német nyelvű szövegben: „Selbst den Oberbefehl führend, mit männlichen Kleidern angethan, die Brust durch den Stahlpanzer verwahrt, den Kopf mit dem Eisenhelme unter hoch wallenden Federn bedeckt, an der Seite ein mächtiges Schwert, so erschien sie, wie Pallas Athene schön und furchtbar anzusehen, in der Mitte der versammelten Krieger [...]” (*Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit*, von Alois Freiherrn von Mednyánszky, Pesth, bei Konrad Adolf Hartleben, 1829, 200.)

²⁴⁷ VISZOTA Gyula, *Kisfaludy Károly „Murány ostromának” forrása*, *ItK*, 8(1898), 72–80.

²⁴⁸ KISFALUDY Károly, *Szécsi Mária vagy Murányvár ostromlása = K. K. minden munkái*, sajtó alá rend. BÁNÓCZI József, Második kötet, Bp., Franklin-Társulat, 1893, 367.

²⁴⁹ Arany 1847. szeptember 7-én kelt levele Petőfinek, idézi Voinovich a kritikai kiadás jegyzetében: *ARANY János Összes művei* III, i. m. 294.

²⁵⁰ Uo. (Szilágyi = Szilágyi István, Arany János egykori iskolatársa és barátja – P. E.)

Sisak fedte fejét, szép aranyos sisak,
Róla háromszínű tollak lobogtanak,
Magas bokor tollak, hajlongván kevélyen,
Mint sugár jegenyék a tolongó szélen.

Gömbölyű vállait és karcsú derekát
Kékellő zománcos páncél övezte át,
Mellén vert ezüsttel gazdagon borítva
S két kisdud halommá vala domborítva.

Csípejéig nyult a páncél, attól fogva
Földig ért tengerzöld nehéz bársony szoknya -
Nehéz már magában a nagybecsű kelme,
Nehezebb, arannyal pazarul terhelve.

Kopja volt kezében, támaszkodott rajta,
És az őrség felett hadi szemlét tartá:
Szóló ajakáról messze csengett a hang
S egyik ó toronyrul a másikra pattant.”²⁵¹

Petőfiről hasonlóképp tudható, hogy Mednyánszky alapján alakította elbeszélő költeményének cselekményét, valószínűsíthetően azonban ő is az 1832-ben megjelent magyar nyelvű Mednyánszky-kötet *Mátkásítás* című elbeszélését használta fel.²⁵² Művében Széchy Mária így jelenik meg:

„Mert Szécsi Mária volt a vezér maga,
Vagy talán leesett a hajnal csillaga?

Pej paripa tombolt, prüszögött alatta,
Békétlenül rágván szájában a vasat;
Oldalán aranyos kardját csattogtatta,
Keblén acél páncél, fején acél sisak.
Fényes volt páncéla, sisakja, szablyája,
De legfényesebb volt szeme két gyémántja.”²⁵³

²⁵¹ ARANY János, *Murány ostroma* = *A. J. Összes művei*, III, sajtó alá rend. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1952, 31–90., 39.

²⁵² PETŐFI Sándor, *Szécsi Mária* = *P. S. összes művei*, 5. kötet, P. S. összes költeményei (1847), Kritikai kiadás, sajtó alá rend. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 2008, 503.

²⁵³ *Uo.* 144–145.

Széchy Mária férfias karaktere Jókai Mór 1860-as vígjátékában is fontos elem. Jókainál Mednyánszky mint forrás valószínűleg már csak közvetetten játszik szerepet, Petőfi, Arany és Tompa elbeszélő költeményeit azonban bizonyosan ismerte.²⁵⁴ A szerzői utasítás szerint Széchy Mária a következő öltözetben jelenik meg a színen:

„gyász magyar köntös, violaszín szűk ujjakkal, palást nélkül oldalt felcsippentve, oldalán ezüstös kard, fején fekete prémes lapos süveg, fekete gémtollal és vitézkötéssel, kezein fekete fegyverkeztyűk.”²⁵⁵

A darab egyik szereplője, a Széchy Máriába reménytelenül szerelmes Ivó pedig a következőképpen jellemzi Máriát és fejezi ki csodálatát:

„Hogy mivel már ilyen asszonyt,
A milyen te vagy, nagyasszony,
Földi ember még nem látott.
Mert az a csodák csodája,
Hogy fehérnép kopjanyélla
Ugy hadazzon, mint guzsallyal,
S ágyutúzzal bánjon akként,
Mintha konyhán főzne pépet.”²⁵⁶

Az eddig felsorolt művek tehát közvetlenül vagy közvetve a Mednyánszky elbeszélésében megjelenő férfias nőalak ábrázolási hagyományát veszik át. Meg kell említenünk mindazonáltal, hogy a 19. század második felében a novella és a regény műfajában Széchy Mária alakja némi módosuláson megy át. Mikszáth Kálmán és Kemény Zsigmond már nem tűzik ki célul a murányi várostrom teljes újramondását. Műveik ehelyett egy-egy részletet bontanak ki és értelmeznek újra, (mint például *A Kürthy né uborkái* című novella Mikszáthtól) Széchy Mária életének más szakaszát választják témául, mint Kemény *A két boldog* című elbeszélése, vagy éppen csak a háttérben, mellékalakként szerepeltetik Széchy Máriát, mint az *Özvegy és leányában* ugyancsak Kemény. Ezekben az ábrázolásokban Széchy Mária nem férfias alakban, sokkal inkább csábító asszonyként tűnik fel. Jelen dolgozat Kemény és Mikszáth Széchy Mária-képére már nem tér ki, hanem megmarad a teljes történetet újramondó műveknél.

²⁵⁴ Jókai Mór *Összes művei*, szerk. LENGYEL Dénes, NAGY Miklós, Drámák I., Bp., Akadémiai, 1971, 946.

²⁵⁵ *Uo.* 675.

²⁵⁶ *Uo.* 678.

c. *A férfias nőalak létrejötte: Mednyánszky Alajos Brautwerbungjának forrásai*

Amint láttuk, a 19. század legfontosabb feldolgozásai a férfiasra formált Széchy Mária tekintetében mind Mednyánszky elbeszélésének hagyományát követik. A fejezetben további célunk ezért a *Brautwerbung* forrásainak azonosítása lesz. Mivel a Mednyánszky által ábrázolt férfias várvédő Széchy Mária nem lelhető fel történeti forrásokban,²⁵⁷ s az alak Török Zsuzsa kutatásai szerint is tisztán irodalmi konstrukció,²⁵⁸ a továbbiakban az irodalmi hagyományt vizsgáljuk. Ezen belül legfőképp arra keressük a választ, hogy milyen hatások nyomán formálódott férfias-harciasra a *Brautwerbung* s közvetítése által a 19. századi magyar irodalom Széchy Mária-alakja.

Mednyánszky az 1800-as évek elején Joseph von Hormayr körében munkálkodott Bécsben. Az osztrák birodalmi történész Hormayr 1810-ben indította el az *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunde* című folyóiratot, majd 1811-től az ő szerkesztésében indult útjára a *Taschenbuch für vaterländische Geschichte* című kiadvány is. Mind az *Archiv*, mind a *Taschenbuch* a Habsburg birodalmi ideológia terméke, s mindkettő a metternichi elv szolgálatában jött létre, amely szerint „az osztrák Monarchia nemzeteinek a dinasztia által szimbolizált állam közösségében kell összeolvadniuk, kulturális sokféleségüknek egy államnemzeti tudatban kell elnyernie végső identitását.”²⁵⁹ A Habsburg birodalmi nacionalizmussal s benne Hormayr szerepével legújabbán S. Varga Pál foglalkozott részletesen. Eszerint Hormayr meggyőződése az volt, hogy a közös birodalmi kultúrának a közös történelemben kell gyökereznie. Az irodalom e közös történelem tudatosításának fontos eszköze.²⁶⁰ Az

²⁵⁷ A *Brautwerbung* keletkezése előtt a murányi várfoglalás 17. századi történeti munkákból ismerhető: Kemény János *Önéletírásából* (*Kemény János önéletírása*, Bp., Szépirodalmi, 1986, 214-215.) vagy Georg Kraus *Erdélyi krónikájából* (KRAUS Georg, *Siebenbürgische Chronik, des schässburger Stadtschreibers 1608-1665, Fontes rerum Austriacarum: Scriptorum*, Band 3-4, Wien, Verein für Siebenbürgische Landeskunde, Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdr., 1864). A 18. század végi történettudományi művek közül Katona István közli a történetet, azonban ő is Kemény alapján mondja újra azt, új információt vagy más forrást nem ad meg. (KATONA István, *Historia regum stirpis austriacae*. Tom. XIII. Ord. XXXII. 1637-1657, An. Chron. 1644, 292-293., 1794)

²⁵⁸ TÖRÖK Zsuzsa, *Romantikus nemzetépítés...*, i. m. 71. „A katonáskodó, harcoss Széchy Mária alakja [...] olyan fikció, amely a reformkorban, Kisfaludy Károly drámája és báró Mednyánszky Alajos elbeszélése nyomán alakult ki.”

²⁵⁹ *Deutsches Museum*, I., 1812, 245-249, idézi S. VARGA Pál, *A nemzeti költészet csarnokai, A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban*, Bp., Balassi, 2005, 162.

²⁶⁰ S. VARGA, i. m., 164.

Archiv és a *Taschenbuch* egyes szövegei, legyen szó akár értekező, akár szépirodalmi formáról, ehhez a célkitűzéshez kapcsolódnak, s tárgyukat jórészt a birodalom történetéből veszik. Az *Archiv* kimondott célja volt, hogy a hazaszeretetet a szülőföld megismertetésén keresztül mozdítsa elő (*Vaterlandsliebe durch Vaterlandskunde zu fördern*).²⁶¹ E birodalmi nacionalista szemlélet képviselője volt Mednyánszky Alajos is, aki 1817-ben ismerkedett meg Hormayrral, és ugyanebben az évben csatlakozott az *Archiv* szerkesztéséhez. A folyóiratban Mednyánszky a magyar nemzetiségűek fő képviselője lett. Az ő kezdeményezése a *Sagen und Legenden*-rovat, amelyneknek első darabja éppen a murányi történetet feldolgozó *Brautwerbung* lett a folyóirat 1817-es évfolyamában.

A mondák és legendák gyűjtésére irányuló törekvés ideológiai háttere az *Archiv* szintén 1817-ben indított cikksorozatából bontakozik ki. A sorozat már címében („Vajon szegényebb-e az osztrák császári állam történelme a dráma művészet, ballada, legenda, regény és képzőművészet számára alkalmas lélekemelő vagy fennen tragikus anyagokban, mint az ókoré vagy az idegen középkoré?")²⁶² részletesen kifejti kérdésfelvetését, s egyúttal magában foglalja a mondák gyűjtésének, feldolgozásának és közlésének célját is: ez annak bizonyítása, hogy a Habsburg állam története gazdag anyagot szolgáltat művészi feldolgozások számára. Hormayr a cikksorozat kezdő darabjában a *Brautwerbung* példája alapján foglalja össze az *Archiv* törekvését:

„Nemrég a szellemdús és szeretetre méltó Mednyánszky úr igazán utánzásra méltó példát adott arról, hogy érdemes felkutatni az efféle lélekemelő eseményeket magyar történeti munkákban, amelyek igencsak gazdagok hasonló történetekben. Folyóiratunkban ezen az oly csalogató nyomon kívánunk járni: galériát szeretnénk összeállítani a szülőföld történetének felemelő vagy nagysággal bíró szemelvényeiből, amely kimeríthetetlen tárház lehet az irodalom és a képzőművészet számára egyaránt.”²⁶³

²⁶¹ Az *Archiv* mottójaként hivatkozva rá idézi T. ERDÉLYI Ilona, *A magyar irodalmi népiesség elméletének forrásvidéke = Nemzeti romantika és európai identitás, Tanulmányok a romantikáról*, szerk. CSÉVE Anna, Bp., PIM könyvei 8., 1999. A célkitűzés változatlanságáról tanúskodik, hogy Hormayr a folyóirat 13. évfolyamát ugyanerre a törekvésre emlékeztetve nyitja. „Dieses Archiv eröffnet somit, in seinem unverwandten Bestreben, »Vaterlandsliebe durch Vaterlandskunde zu fördern«, seinen dreyzehnten Jahrgang.” *Archiv*, 12(1821), 568.

²⁶² S. Varga Pál fordítása, S. VARGA, *i. m.*, 166. Az eredeti: „Ist denn des österreichischen Kaiserstaats Geschichte ärmer an herzerhebenden oder hochtragischen Stoffen für Dramaturgie, Ballade, Legende, Roman und bildende Kunst, als die des Altertums oder fremden Mittelalters?” *Archiv*, 8(1817), 399.

²⁶³ Uo., 400. „Erst seit kurzem hat der geistreiche und liebenwerte Freyherr von Mednyánszky ein höchst nachahmungswürdiges Beispiel gegeben, solche herzerhebende Ereignisse und Wallungen in den daran wahrlich reichen Jahrbüchern seiner herrlichen Nation, der magyarischen aufzusuchen, [...]. Wir wollen in dieser Zeitschrift eine so lockende Spur verfolgen und eine Galerie so erhebender oder gewaltiger Züge aus der Vaterlandsgeschichte zusammenstellen, die dem redenden und bildenden Künstler ... eine unerschöpfliche Fundgrube sey.” (A dolgozatban a másképp nem jelölt fordítások tőlem származnak – P. E.)

Hormayr azonban az *Archiv* történeti tárgyú szövegeire sem csupán feldolgozandó anyagként tekint: a történelem művészi feldolgozásának igényét a folyóiratban megjelenő írásokra is érvényesíti.²⁶⁴ Ezzel összhangban méltatja Mednyánszky történeti szövegeinek szépirodalmi erényeit a 19. századi kritika és a szakirodalom egyaránt. Bajza József szerint „báró Mednyánszky nemcsak mint historikus ügyekezett korára hatni, hanem segédül vévén a művészség bájait a magyar históriát poétai beszélletek, mondák és legendák formájában törekedett az olvasókkal megszerettetni.”²⁶⁵ Toldy Ferenc pedig így ír Mednyánszky körének írói módszeréről: „sokkal szabadabban, s nem annyira népismertető, mint szépirodalmi célzattal, szépítve, sőt alkotva bántak a hagyományos kinccsel.”²⁶⁶ A Mednyánszky-szövegek műfaji besorolására szintén e szempontot kiemelve került sor. Mednyánszky *Archiv*-ban megjelent műveit Horváth János regényes történeti novellának nevezi,²⁶⁷ Kunczer Gyula pedig megállapítja, hogy nem szoros értelemben vett népmondákról van szó, „bár sok bennük a népies elem, de azt történelemmel vegyíti az író s az egészet kiszínezi saját fantáziájával”.²⁶⁸ Voigt Vilmos meghatározásában Mednyánszky „átdolgozott, romantikus történeti mondákat” közöl;²⁶⁹ S. Varga Pál pedig a szövegekre jellemző előtér-háttér koncepció miatt a történelmi regénnyel rokonítja Mednyánszky írásait.²⁷⁰

A Bécsben Hormayr mellett dolgozó Mednyánszky rendszeres látogatója Caroline Pichler írónő szalonjának, a korabeli osztrák irodalmi élet középpontjának.²⁷¹ A társasági életbe a Napóleon elől Bécsbe menekülő német romantikus szerzők is bekapcsolódtak, Mednyánszky így nemcsak az osztrák írókkal mozoghatott egy körben, de Eichendorffal, Brentanóval, Körnerrel vagy Jacob Grimm-mel is.²⁷² A szalonban forgó társaság élete az *Archiv* lapjain is megjelenik: a folyóirat irodalmi arculatát az osztrák-német romantika szerzői határozzák meg. Fridrun Rinner Hormayr későbbi

²⁶⁴ Uo.

²⁶⁵ BAJZA József, *Mednyánszky regéi magyarul = B. J. összegyűjtött munkái*, 2. bővített kiadás, TOLDY Ferencz által, Harmadik kötet, Pest, kiadja Heckenast Gusztáv, 1862.

²⁶⁶ TOLDY Ferenc, *Gaál György = T. F., Irodalmi arcképek*, vál. és szerk. LÖKÖS István, Bp., Szépirodalmi, 1985, 117–128., 127.

²⁶⁷ HORVÁTH János, *Kisfaludy Károly és iróbarátai*, Bp., Művelt Nép Könyvkiadó, 1955, 106.

²⁶⁸ KUNCZER Gyula, *Hormayr és az egykorú magyar irodalom*, Pécs, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, 1929, 36.

²⁶⁹ VOIGT Vilmos, *A magyar népmese kutatás a múlt század első felében = Kriza János és a kortársi eszmeáramlatok*, szerk. KRÍZA Ildikó, Bp., Akadémiai, 1982., 139-150.

²⁷⁰ S. VARGA, *i. m.*, 224.

²⁷¹ PUKÁNSZKY Béla, *A magyarországi német irodalom története, A legrégebbi időktől 1848-ig*, Máriabesnyő—Gödöllő, Attraktor, 2002, 389.

²⁷² T. ERDÉLYI Ilona, *A magyar irodalmi népiesség... i. m.*, 129–130.

folyóiratára, a *Taschenbuch*ra vonatkozóan így regisztrálja a mondák és legendák kapcsolódását a romantikus irodalmi irányhoz: „Magyarország múltjára vonatkozóan történelmi tárgyú legendákat találunk, beleillesztve azokba a motívumokba és témákba, amelyek az akkori egész európai romantikában szokásosak voltak.”²⁷³ A Habsburg Birodalom és benne Magyarország történetéből vett mondákról és legendákról nemcsak általánosságban állapítható meg, hogy a romantika eszköztárához nyúlnak, hanem az is, hogy szerzőik egymás műveire figyelve alkotnak. A magyar szerzők közül nemcsak Mednyánszkyra igaz ez, hanem például Mailáth Jánosra is, aki magyar tárgyú történeteit a német irodalom tündérmeséinek elemeivel látja el.²⁷⁴ A továbbiakban a *Brautwerbung* példáján keresztül járjuk körül Mednyánszky irodalmi mintáinak kérdését.

Mednyánszky munkatársként valószínűleg folyamatosan olvasta az *Archiv* szövegeit, okunk van feltételezni, hogy irodalmi mintáinak egy részét az *Archiv*ban közölt szövegekben találta meg. Ezt példázza a *Habsburg grófja*, Schiller balladája, amely az *Archiv* 1810-es évfolyamában jelent meg,²⁷⁵ s amelyet Mednyánszky *A testvérharc (Der Bruderzwist)* című mondájában szövegszerűen is felidéz. A gonoszságokról ismert két testvérről így ír:

„rémtetteiknek kedvezett az a Magyarországra nézve siralmas korszak, amely ugyan éppen ellentéte volt a halhatatlan Schiller által utánozhatatlanul megénekelt „császár nélküli idő”-nek, de semmivel sem volt kevésbé szörnyűség.”²⁷⁶

A schilleri „császár nélküli szörnyűség idő”²⁷⁷ a testvérek rémuralmának párhuzamaként jelenik meg. A Schiller-ballada tanúsága szerint e szörnyű korszak akkor zárult le, amikor Habsburg Rudolf gróf császár lett. A *Habsburg grófja*²⁷⁸ Rudolf császárt segítőkész és becsületes emberként láttatja, akinek erényei ifjúkora, a lovagi szolgálat óta változatlanok. A vers kezdetén maga a császár is reflektál saját magára mint egykori lovagra;²⁷⁹ a ballada a lovagi erény dicséretként olvasható.

²⁷³ RINNER, Fridrun, *Hungarikák Josef Hormayr „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte” (1811–1849) című kiadványában*, *Helikon*, 1976. 2-3. sz., 225-231., 230.

²⁷⁴ Elsősorban Ludwig Tieck *Phantasusából* merített. LIPÓCZINÉ CSABAI Sarolta, *Magyar-német filológiai kapcsolatok a Grimm-fivérek tevékenységének hatása tükrében*, *Gradus*, 1(2014), 48–55.

²⁷⁵ *Der Graf von Habsburg*, *Archiv*, 1(1810), 117–118.

²⁷⁶ MEDNYÁNSZKY Alajos, *A testvérharc = Regék, mondák...*, i. m. 16-17.

²⁷⁷ „die kaiserlose, die schreckliche Zeit”

²⁷⁸ A címet Jékely Zoltán fordítása alapján használom, a vers magyarul megjelent: *Habsburg grófja = Friedrich Schiller versei*, Bp., Európa, 1977, vál. és szerk. EÖRSI István, 309-313.

²⁷⁹ „Und was ich als Ritter gepflegt und getan, / Nicht will ich’s als Kaiser entbehren.”

Lovag a főszereplője Schiller egy másik balladájának, a *Toggenburg lovagnak* is. Mednyánszky bizonyosan ismerte ezt a verset is: a *Taschenbuch* folyóirat 1820-as számában *A magyar Toggenburg lovag (Der ungarische Ritter Toggenburg)*²⁸⁰ címmel jelentet meg egy elbeszélést. A történet nemcsak címében idézi a Schiller-balladát, hanem cselekményét is annak mintájára alakítja. Schiller verse Toggenburg lovagról szól, akinek szíve hölgye pusztán „testvérszerelmet” ígér, ezért boldogtalanul indul el a keresztes háborúba, végül kedvesét hiányolva csapatát otthagyja és hazatér. A hölgy mindeközben azonban már Istennek fogadott örök hűséget és kolostorba vonult, Toggenburg lovag így nem tehet mást: letelepszik a kolostor közelében. Innentől kezdve a szeretett hölgy ablakból néha-néha előtűnő képe élteti, egy ideig még – a ballada az ifjú halálával zárul. Mednyánszky történetében a magyar Toggenburg lovag egy keresztnéven nem nevezett Bánffy, akit Bebek Ágnes iránt fűz rendkívüli szerelem. Bánffy szerelmi vallomására Ágnes válasza szó szerint a Schiller-ballada első versszaka (zárójelben a forrás, a Schiller-vers jelölésével):

„Szívem hű testvérszerelmet
Nyujt neked, lovag.
Ne is kívánj más szerelmet,
Kínom volna csak.

Nyugton várom jöttöd, mented
Nyugton láthatom.
Csendes könnyét két szemednek
fel nem foghatom.”²⁸¹

Az elutasítást követően Bánffy II. András király keresztes hadával indul útnak a Szentföldre, szerelmét gyászolván fekete sisakban és páncélban – míg Bebek Ágnes kolostorba vonul. A schilleri mintát követve a szentföldi harcok után Bánffy is megjelenik a kolostornál, Mednyánszky azonban nem zárja le a történetet ezen a ponton, hanem kiegészíti az 1200-as évek magyar történelmének eseményeivel. A kolostor ablakából Bebek Ágnes megszólítja: „A béke legyen veled!”²⁸² Bánffy pedig beletörődik sorsába és belép a közelben működő domonkos rendházba. A történet

²⁸⁰ *Der ungarische Ritter Toggenburg*, Taschenbuch für die vaterländische Geschichte, 1(1820), 256.

²⁸¹ *Toggenburg lovag = Friedrich Schiller versei, i. m.*, Rónay György fordítása, 203-204.

²⁸² *Der ungarische Ritter*, i. m., 260.

folytatása szerint néhány év múlva a rendház Bánffyt választja meg vezetőjének – éppen azon a napon és abban az órában, amelyben Bebek Ágnes is az apácák főnökszonyává lesz. A tatárjárás azonban beleszól az egymás mellett boldogan működő két rendház életébe: a férfikolostor szerzeteseit megölik a tatárok, az apácák pedig inkább magukra gyűjtik kolostorukat, hogy ne a tatár hordáknak essenek áldozatul. A tragikus vég így Mednyánszky-nál nemcsak a szerelem beteljesületlenségéből, hanem a történelem eseményeiből is fakad.

Mednyánszky Murány-történetében Wesselényi Ferenc alakja ugyancsak a romantikus lovag-ábrázolás toposzait mutatja. Wesselényi bemutatásának hangsúlyos része, hogy „nem egy lovagi tettevel szerzett dicsőséget magának”,²⁸³ lánykérése után pedig Széchy Mária „a nem akármilyen kérő férfias szépségét, lovagiasságát” figyelembe véve mérlegel.²⁸⁴ A házasság létrejöttét mindazonáltal feltételhez köti Murány asszonya. Wesselényit éjfélre a várba hívja, majd a gondosan kitalált terv szerint egy órével megszaroltatja: csak akkor nyújtja kezét, ha Wesselényi hajlandó átállni a fejedelemhez, máskülönben nemhogy feleséghez nem jut, de helyben ki is végzik a vérpadon. Wesselényi az ajánlat pimaszságán felháborodó, becsületében sértett, hűségesküjéhez ragaszkodó lovagként viselkedik, amikor inkább a halált választja. Ekkor fordul a történet, Széchy Mária megjelenik és közli, hogy csak próbára akarta tenni Wesselényit, de válaszából már látja, hogy becsületes ember. Ezen a ponton Mária biztosítja őt: „Lovagi módon álltad ki a próbát”,²⁸⁵ s ennek köszönhetően nyújtja neki kezét és adja át Murány várát.

Széchy Mária és a férfias nőalak esetében azonban nemcsak általánosságban beszélhetünk irodalmi hagyomány követéséről, hanem a konkrét forrást is azonosíthatjuk. Mednyánszky forrásszövegét a *Brautwerbung*ban hasonlóképp említi meg, mint ahogyan *A testvérharc*ban Schiller versére hivatkozik, mintegy mellékesen hozva példát egy jelenet párhuzamos helyére. A történet kezdetén, amikor Wesselényi csatában igyekszik megszerezni Murány várát, a következő leírást olvashatjuk:

„Most hát elkezdték küldözgetni a hadigépek lövedékeiket körös-körül a várfalakra, de olyan volt ez, mintha csak játszadoznának – ahogy azt Ezelino mondja Heinrich Collin remek *Biancá-jában*”.²⁸⁶

²⁸³ „Franz Wesselényi, der sich durch manche ritterliche That die Sporen ehrenvoll verdient hatte”

²⁸⁴ „noch mehr aber aus Rücksicht des männlich schönen, ritterlichen, nicht unberühmten Brautwerbers”

²⁸⁵ „Du hast die Probe ritterlich bestanden”

²⁸⁶ MEDNYÁNSZKY Alajos, *Brautwerbung = Regék, mondák, i. m.*, 74.

A hivatkozott szöveg Joseph Heinrich von Collin 1808-ban megjelent *Bianca della Porta* című ötfelvonásos szomorújátéka, amelyben Ezelino valóban játékhöz hasonlítja a lövőgépek működését, s amelyben – és ez a fontosabb – a címszereplő, Bianca éppolyan felfegyverkezett várvédő asszony, mint Mednyánszky Széchy Máriája. A *Bianca della Porta*²⁸⁷ története Itáliában játszódik a 13. században, a cselekmény Bassano városában zajlik, amelyet a vad és bőszt Ezelino el akar foglalni. Hamar kiderül azonban, hogy Ezelino támadásának legfőbb előzménye az a szerelem, amelyet a város urának, Battista della Portának a felesége, Bianca iránt érez. Korábban Bianca apja Ezelino fogságába került, s Bianca a kezét ígérte neki váltságdíjúl, della Porta azonban megszöktette Biancát, így a tervezett házasságra nem Ezelinóval, hanem della Portával került sor. A darab tehát már alapkonfliktusában nagyon hasonló a *Brautwerbung* történetéhez: akárcsak Széchy Mária és Wesselényi Ferenc esetében, a *Biancá*ban is egyszerre van jelen egy vár elfoglalásának és egy asszony meghódításának a szándéka. Collin *Biancájának* és Mednyánszky Széchy Máriájának ábrázolásában az a férfias nőalak jelenik meg, amelynek összefoglaló leírását az utóbbiból idézzük:

„A természet alighanem megtévedt, amikor erős, férfias lelket ojtott egy nőnemű testbe, minthogyha nem tudta volna eldönteni: engedjen-e kihalni egy ilyen vitézlő nemzetséget vagy sem? És mert felerészből idehajlott, felerészből oda – végül amolyan felemás teremtményt hozott létre! Merészség, elszántság, bátorság és rendületlenül izzó szabadságszeretet: ezek voltak azok a tökéletes eszményképek, amelyek állandóan ott lebegtek a rettenthetetlen asszony lelki szemei előtt, s amelyeket mindenáron elérni igyekezett, még ha emiatt át is kellett hágnia gyengéd női mivoltának határait.”²⁸⁸

Collin szomorújátéka a műfaj jellege miatt ilyen alapos leírást nem tartalmaz, de Bianca szavaiban ezek az erények mutatkoznak meg. A szerzői utasítás szerint már első színre lépésekor „felfegyverkezve” (*gerüstet*) jelenik meg, s buzdító, csatára felhívó beszédet tart a bassanói férfiaknak. A beszédben fontos szerepet kap annak hangsúlyozása, hogy Bassano katonáiban él az erény, s ezzel felkészültek lehetnek a csatározásra. „Egész életünk harc ... Kövessetek hát, harcra, győzelemre fel!”²⁸⁹ – szólítja fel a férfiakat Bianca. Szenvedélyes és meggyőző szónoklatának tanulságát Bassano egyik vezető embere, Marcino foglalja össze: „Uralkodhat a nő a férfin, ha keblében férfiérem

²⁸⁷ A dolgozatban az alábbi kiadást használtam: *Bianca della Porta*, Ein Trauerspiel in fünf Aufzügen, von COLLIN, Berlin, bei Johann Friedrich Unger, 1808

²⁸⁸ MEDNYÁNSZKY Alajos, *Brautwerbung = Regék, mondák, i. m., 72.*

²⁸⁹ „So folgt mir nach zum Kampf, zum Sieg!” „Ein Kampf muß unser Leben seyn” *Bianca della Porta, i. m., 25.*

lakozik.”²⁹⁰ Széchy Mária ugyancsak férfias öltözetben, páncélban és sisakban jelenik meg „harcosai között, hogy gyújtó beszéddel lelkesedéssé fokozza vitézei távolságát, mert távoli porfelhők már hírül adták, hogy közeleg az ostromló sereg.”²⁹¹ Bianca és Mária ábrázolásában egyformán megjelenik a Pallas Athénéhez hasonlítás. „Mintha Pallast látnánk: egyszerre szép és rettenetes.”²⁹² – jellemzi Ezelino Biancát Collinnál; Mednyánszky pedig így írja le Máriát: „úgy jelent meg, mintha Pallast látnánk, szép és rettenetes volt egyszerre”.²⁹³ Az istennőt idéző megjelenés általánosságban is feltűnik mindkét szövegben, az „istennőhöz hasonló asszony” leírást Biancára és Máriára is alkalmazzák a szerzők;²⁹⁴ Collin megfogalmazásában Bianca egyenesen „olyan nő, akit neme isteni méltóságra emel.”²⁹⁵

Mindkét szövegben megjelenő motívum a férfi számára váratlan és szégyenteljes érzés: a nő által való legyőzetés. Collin drámájában a szerelem általi és a valós harcban elszenvedett vereség egyaránt megjelenik. Amikor Ezelino először fejt ki Grimaldinak, hogy Bianca legyőzte őt,²⁹⁶ Grimaldi gúnyos megjegyzést tesz, hogy lám, még egy hős is alulmarad a szerelemmel szemben,²⁹⁷ mire Ezelino megmagyarázza, hogy nem egészen így értette: az előző csatában Bassano ugyanis ténylegesen Bianca közreműködésével aratott győzelmet. Ezelino a csatajelenetet felidézve a következőképp festi a harcoló Biancát: „A hős asszony a vihar szárnyain repült, lobogó hajjal és háborodott kebellet, páncélját maga előtt tartva, és lándzsáját előrelelendítve.”²⁹⁸ Bianca csatajelenetének részletezése után pedig újra összegez Ezelino, a csatában való legyőzetésről beszélve: „Legyőzve álltam ott – egy nő által legyőzve.”²⁹⁹ Mednyánszkyknál Wesselényiről először azt olvashatjuk, mindent megtesz, hogy elkerülje a nő általi legyőzetés szégyenét: „Ez végsőkig felszította becsvágyát, elhatározta, mindent elkövet, ami emberileg lehetséges, hogy ne érhesse gyalázat, hogy

²⁹⁰ „Wohl mag die Frau auch über Männer herrschen, Wenn Männerwerth die Frauenbrust belebet.” *Uo.* 28.

²⁹¹ MEDNYÁNSZKY Alajos, *Brautwerbung = Regék, mondák, i. m.,* 73.

²⁹² „Wie Pallas schön und furchtbar anzuschauen.” *Bianca della Porta, i. m.,* 47.

²⁹³ „so erschien sie, wie Pallas Athene schön und furchtbar anzusehen.” *Die Brautwerbung = Erzählungen, Sagen, i. m.,* 200.

²⁹⁴ „die hochbeherzte, göttergleiche Frau” *Bianca della Porta, i. m.,* 147.

„göttergleiche Frau” *Die Brautwerbung = Erzählungen, Sagen, i. m.,* 203–204.

²⁹⁵ „Bianca ist ein Weib, Das ihr Geschlecht zur Götterwürde hebt.” *Bianca della Porta, i. m.,* 46.

²⁹⁶ „Ich bin besiegt, durch sie besiegt!” *Uo.*

²⁹⁷ Dass selbst ein Held der weichen Liebe unterlegt! *Bianca della Porta, i. m.,* 46.

²⁹⁸ „Auf Sturmesflügeln flog die Heldenfrau, / Mit weh’ndem Haar, und hochempörter Brust, / Vorhaltend ihren Schild, die Lanz’ im Schwunge” *Uo.* 47.

²⁹⁹ „Ich stand besiegt und – durch ein Weib besiegt.” *Uo.* 48.

ne mondhasák: alulmaradt egy asszonnyal szemben.”³⁰⁰ ezt követően pedig a sikertelen harc után arról értesülünk, hogy „Wesselényi közel járt a kétségbeeséshez, mert immár csaknem bizonyosra vehette, hogy ez az asszony legyőzi.”³⁰¹

Mednyánszky *Brautwerbung*jának forrása a női alak megformálása tekintetében tehát egyértelműen Collin *Biancája*. Érdemes kitérnünk azonban az *Archiv* körüli irodalmi hagyomány más férfias nőalakjaira is. Az *Archiv* 1817-es évfolyama néhány számmal a *Brautwerbung* megjelenése előtt közöl németre fordított részleteket Calderón de la Barca *Zenobia* című színjátékából.³⁰² A szomorújáték története a 3. században játszódik, Aurelianus római császár és Zenobia palmürai királynő konfliktusát dolgozza fel. A folyóiratban megjelent részletből kitűnik, hogy Zenobia uralkodónőként hasonló jellemzőkkel bír, mint Collin *Biancája* vagy Mednyánszky Széchy Máriaája. A közölt jelenetben Decius, a római hadvezér számol be Aurelianusnak Zenobiáról, meglehetősen rajongó hangnemben; megjelenését a háború istennőjéhez hasonlítja, aki mind a földiek, mind az istenek csodálatát kivívta, s amazonként harcol szülőföldjének szabadságáért.³⁰³ A jelenetben ezt követően a Collinnál és Mednyánszkyánál is megjelenő probléma merül fel, a nő általi legyőzetés lehetősége. Aurelianus császár azonban nem gondolja valósnak a veszélyt, és szkeptikusan fogadja Decius dicshimnuszát Zenobia szépségéről és erejéről.³⁰⁴ Válaszul Decius óvatosságra int, saját magára már mint Zenobia által legyőzöttre tekintve: „Csak olyan nő győzhet le engem, akinek még a te erőd is áldozatul eshet.”³⁰⁵ Feltételezhetjük, hogy Mednyánszky az *Archiv* munkatársaként olvashatta a *Zenobiából* közölt részletet. Nincs forrásunk arra nézve, hogy a *Brautwerbung* Széchy Máriaájának megformálásához hozzájárult-e Zenobia alakja, a párhuzamra való törekvés mindenesetre nyilvánvalónak tűnik: a

³⁰⁰ MEDNYÁNSZKY Alajos, *Brautwerbung = Regék, mondák, i. m. 74.* „Sein Ehrgeiz fühlte sich auf das dringendste aufgeregt, alles Mögliche anzuwenden, um den Schimpf nicht zu erleben, von einem Weibe besiegt zu werden.” *Die Brautwerbung = Erzählungen, Sagen, i. m. 202.*

³⁰¹ MEDNYÁNSZKY Alajos, *Brautwerbung = Regék, mondák, i. m. 74.* „Wesselényi wollte verzweifeln, denn es schien auch beinahe gewiß, er werde von diesem Weibe besiegt werden.” *Die Brautwerbung = Erzählungen, Sagen, i. m. 202.*

³⁰² *Bruchstücke aus dem noch ungedruckten Trauerspiele: Zenobia, von Calderon de la Barca, aus dem Spanischen, Archiv, 8(1817), 221–224.*

³⁰³ A strófa, amelyben mindezek olvashatók, a következő:

„Als Kriegsgöttinn hat sie Bewunderungen / Der Erde, selbst den Göttern abgezwungen / Als Machtbild ihrer höheren Natur / Der Erde Abgott, als der Himmel Spur / Als Amazone, die mit festem Sinne / Die Freyheit festhält ihrem Vaterlande / Als Siegerinn befiehlt, fern von der Schande, / Dass Rom je einen Sieg ihr abgewinne”

³⁰⁴ „Sprich, wem wohl der Grund genügte / Dass ein schönes Weib besiegte”

³⁰⁵ „Mich kann nur ein Weib besiegen, / Dem auch deine Kraft erliegen / Dürfte”

murányi Széchy Máriát éppolyan rendkívüli asszonyként ábrázolni, mint az országa szabadságát a római császártól védő királynőt.

Mednyánszky bécsi köréhez tartozott Mailáth János is, akit vele és Gaál Györggyel közösen a 'bécsi triász'-ként³⁰⁶ tart számon a kutatás. Mailáth Mednyánszkyt követve kezdett mondákat publikálni az *Archiv*ban, sorozatának címe az *Aus einer Cyklus Magyarischer Sagen* volt, majd a folyóiratban megjelent mondákat és meséket 1825-ben *Magyarische Sagen und Märchen*³⁰⁷ címen gyűjtötte össze és jelentette meg. Mailáth mondái Mednyánszkyéihoz képest nem történeti megalapozottságúak, inkább a rege műfajához állnak közelebb. Mailáth egyik mondájában szintén felbukkan egy rendkívüli nő: „nemének legelbűvölőbbje, bátor, mint egy férfi.”³⁰⁸ A szóban forgó mű az *Ardó úrnője (Die Herrin von Ardó)* című történet, amelynek főhősnője a cselekmény több pontján is felülemelkedik nemén. Az eddig tárgyalt nőalakokhoz hasonlóan az ardói úrnő is harcedzett: „A kisasszony, akit általában csak a szép ardói úrnőnek neveztek, épp visszatért a várfalról, ahol még egyszer ellenőrizte a védműveket – volt már tapasztalata a háború terén és kész volt apja céljáért életét is adni.”³⁰⁹ – olvashatjuk róla az elbeszélésben. Collin Biancájához és Széchy Máriához hasonlóan Mailáth hősnője is sisakban-páncélban jelenik meg, Calderón Zenobiáját pedig a háború istennőjéhez való hasonlítás idézi fel.

„Olyan volt, mintha a háború istennőjét látnák, amint az előhadat harcba vezette. Fürtjeinek éjsötétje lobogott az ezüstsisak alatt, a napfény játszadozott csillogó pikkelyes páncélján, amely, akár háborgó keble, fel s alá hullámozott; sötét pillantásai egyszerre haragvóan és szerelmesen villámlottak úgy, hogy csodálkozva fordultak el, akik találkoztak vele, még ha acélja meg is kímélte őket.”³¹⁰

A fentiekben azt vázoltuk fel, milyen környezetben alakult ki az a Széchy Mária-figura, amely jelentősen eltért Gyöngyösi hősnő-ábrázolásától, s amely felváltotta azt a 19.

³⁰⁶ VOIGT Vilmos, *A magyar mese- és mondakutatás bécsi triásza = A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében*, Bp., 1989, 375-379.

³⁰⁷ *Magyarische Sagen und Märchen*, von Johann Grafen Mailáth, Brünn, 1825

³⁰⁸ „die liebereizendste ihres Geschlechts, und tapfer wie ein Mann” *Die Herrin von Ardó = Magyarische Sagen*, i. m. 32.

³⁰⁹ „Das Fräulein, die man allgemein nur die schöne Herrin von Ardó zu nennen gewohnt war, kam eben vom Wall zurück, wo sie die Vertheidigungs-Anstalten nochmals überblickt – denn sie war des Krieges wol kundig und bereit, für ihres Vaters Sache ihr Leben zu lassen” *Uo.* 18-19.

³¹⁰ „Wie die Göttin des Krieges war sie anzuschauen, als sie die vordersten Heerhaufen zum Kampf führte. Die Nacht ihrer Lokken wallte vor unter dem Silberhelm, die Sonne spiegelte sich mit Lust im glänzenden Schuppenharnisch, der auf und nieder wogte wie die kriegsfreudige Brust, die dunkeln Blikke wetterleuchteten zürnend und minnig zugleich, so dass jeder, der ihr begegnete, sich verwundert abwandte, wenn ihn gleich ihr Stahl verschont.” *Uo.* 32.

századi magyar irodalmi hagyományban. Mednyánszky azzal, hogy a 18. század végi, 19. század eleji német koraromantika kereteiben formálta újra a figurát, olyan hagyományba illesztette, amely a 19. században folyamatosan élt tovább: Kisfaludy, Arany, Petőfi, Tompa és Jókai számára a Mednyánszky által átformált harcos nőalak felelt meg a hősnő eszményének, s nem az a Széchy Mária, akit Gyöngyösinél találunk: a hős udvarlót fortélyosan a várba juttató, udvari módra színlelő asszony.

2. Köz- és magánélet kérdései a 19. századi feldolgozásokban

Amint azt az előző fejezetben láttuk, a Széchy Mária-történet 19. századi feldolgozásai a Mednyánszky Alajos által követett osztrák koraromantikus hagyományból indultak ki. Gyöngyösi *Murányi Vénusa* (legalábbis a cselekmény alakításának szintjén) nem szolgált forrásul. Ennek okai meglátásom szerint ugyanazok, mint amelyek a Gyöngyösi-költészet 19. századi elítélésének hátterében állnak: a 19. századi irodalom-felfogás szerint a 17. századi poétikai elvek és a barokk történetformálási gyakorlatok nem működnek többé. Erről tanúskodnak mindazok a 19. század végén született szaktanulmányok is, amelyek együtt elemzik Gyöngyösi művét és a 19. századi feldolgozásokat. Viszota Gyula, Jeszenszky István és Kárpáti Károly dolgozataiból nemcsak magukról a művekről, de a korszak poétikai elvárásairól is képet alkothatunk.

Jeszenszky például minden költői értéket megvon Gyöngyösi munkájától, mert meglátása szerint szereplői nem maguktól cselekednek vagy éreznek, csupán bábok az istenek kezében. Széchy Mária szerelmének keletkezését indokolatlannak véli, mert nincs lélektanilag magyarázva: nem tartja lehetségesnek azt a szerelmet, amely egy soha nem látott személy iránt támad.³¹¹ Hasonló okok miatt hibáztatja Gyöngyösit Kárpáti Károly, aki ügyetlennek tartja a szerelembe esésnél alkalmazott csodálatos elemet. Meggyőződése szerint a szerelem emberi dolog, létrejötté pedig kizárt Wesselényi és Széchy Mária között, hiszen nem ismerik, soha nem látták egymást. „Pedig két szív kölcsönös rokonszenve csak érintkezés útján képzelhető.” – szögezi le álláspontját. Kárpáti szerint Cupido nyilából nem fakadhat szerelem, csakis a két személy szívéből.³¹² Ezek a megnyilvánulások – azon túl, hogy ékes példái a Gyöngyösi-recepció jellemző

³¹¹ JESZENSZKY István, *Széchy Mária a magyar irodalomban*, Bp., Petőfi, 1896, 11–13.

³¹² KÁRPÁTI Károly, *A Murányi Venus a magyar költészetben*, Figyelő, 1877/3, 50.

problémájának, amely szerint Gyöngyösin nem saját korszakának poétikai elveit, hanem a 19. századi irodalomfelfogás elveit kéri számon – jelzik a kívánatos elvárásokat a történet 19. századi újramondására vonatkozóan is: lélektani hitelesség, önálló jellemek, belülről fakadó érzelmek. E szempontok pedig nem csupán a poétikai normákat rögzítik, hanem állításokat tesznek a 19. század emberképéről, a szerelmi kapcsolat kibontakozásának és alakulásának 19. századi szabályairól is. Az irodalomra vonatkozó elvárások mögött érdemes látnunk mindazokat a társadalom- és mentalitástörténeti változásokat, amelyek a 17. és a 19. század között zajlanak.

a. Társadalomtörténeti változások a 17. és a 19. század között

Jürgen Habermas vagy Niklas Luhmann szociológiai megközelítésű munkái egymáshoz hasonló társadalmi változásokat regisztrálnak a 17. és a 19. század között.

Habermas *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*³¹³ című művében azt a folyamatot írja le, amelynek során az udvari világ reprezentatív nyilvánosságát felváltja egy új típusú, polgári nyilvánosság. Habermas állítása szerint a reprezentatív nyilvánosságot képviselő udvarok eltűnésével és a polgári társadalom létrejöttével alakul ki a modern értelemben vett magán- és közélet. Vaderna Gábor a 19. századi magyar költészeti hagyományok előzményeit vizsgáló tanulmányában utal arra, hogy Habermas angol, német és francia példáihoz képest Kelet- és Közép-Európában tovább élnek a reprezentatív nyilvánosság formái, a változást azonban a magyar környezetet illetően sem vonja kétségbe.³¹⁴

Luhmann *Gesellschaftsstruktur und Semantik*³¹⁵ című művében hasonló irányba történő elmozdulást regisztrál, amikor a 17–18. századra teszi a rétegzett társadalom funkcionálisan differenciált társadalommá való átalakulását. Luhmann megfogalmazása szerint az átalakulás következményeként a modern társadalom már nem származás szerint oszlik fel csoportokra, hanem politikai, gazdasági és más feladatkörök, funkciók

³¹³ HABERMAS, Jürgen, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban*, ford. Endreffy Zoltán, Bp., Osiris, 1999

³¹⁴ VADERNA Gábor, *Mit hagyományozott a 18. századi költészet a 19. századira?*, Irodalomtörténet, 2013/4., 467–501., 471.

http://epa.oszk.hu/02500/02518/00342/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_2013_04_467-501.pdf (2016-10-30)

³¹⁵ LUHMANN, Niklas, *Gesellschaftsstruktur und semantische Tradition = Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft, Band I*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1980, 9–71. Idézi: LACZHÁZI Gyula, *Társiasság és együttérzés a felvilágosodás magyar irodalmában*, Bp., Ráció Kiadó, 2014, 21–25.

szerint szerveződik részrendszerekbe. A részrendszerek Luhmann-nál köz- és magánélet kettősének létrejöttét jelentik: ezeken belül működnek a köz ügyei, praktikus kommunikációval és érdekekkel – ezt a világot ellensúlyozva viszont kialakulnak azok a privát közegek, amelyekben az ember nem társadalmi kötelezettségeinek tesz eleget, hanem személyes kapcsolatait ápolja. A személyes identitás megalapozásának terepe ez a közeg lesz.

A fenti elméletek tehát hasonló folyamatot rögzítenek a 17–19. század közötti időszakra vonatkozóan. A változások az ember nagyfokú társadalmi meghatározottságtól a személyes szféra kialakulása felé haladnak; az emberek életében egyre élesebben válik külön a nyilvános és a magánszféra, s az utóbbi jelentősége felértékelődik. A továbbiakban ezt az átalakulási folyamatot szem előtt tartva vizsgálom a Gyöngyösi-művet és a 19. századi feldolgozásokat, először általánosságban a 19. századi Murány-történetekre érvényesen, majd részletesebben Kisfaludy Károly *Szécsi Mária vagy Murányvár ostromlása* című drámáját elemezve.

b. A Széchy Mária-alak különbségei Gyöngyösinél és a 19. században

A murányi történet végkifejlete a 17. és a 19. század ábrázolásában ugyanaz: szerelmi házasság létrejötte két ellentétes politikai táborba tartozó személy, a Habsburg-párti Wesselényi Ferenc és az erdélyi fejedelmet, Rákóczi Györgyöt követő Széchy Mária között. A szerelem kialakulása és a várfoglalás mikéntje tekintetében azonban a 19. századi feldolgozások gyökeresen különböznek a Gyöngyösi-szövegtől. A történet irodalmi megvalósításainak eltérései Széchy Mária alakján keresztül szemléltethetők legpontosabban. Gyöngyösi művében a murányi vár nem Széchy Mária irányítása alatt áll, a tényleges hatalommal sógora, Illésházy György bír. Illésházy juttatja Murányt Rákóczi kezére, a császárhű nézőpontú Gyöngyösi-mű szerint ráadásul nem is tisztességes módszerekkel:

„Hanem Illyésházi elméje azonban
Császára hűségén nem járván egy nyomban,
Az fejedelemmel traktál alattomban,
Nem tudván az többi semmit e dologban.

Minthogy legtöbb népe néki volt Muránban,
Bízáván azért azok nem kevés számában,

Az több rész sem lévén kellő vigyázásban,
Muránt Rákóczinak adja hatalmában.” (1, 94-95)

Murány váráról a Gyöngyösi-szövegben kiderül, hogy a cselekmény idején csupán Illésházy Rákóczi-szimpátiája miatt tartozik a fejedelemhez; a várat ténylegesen birtokló Széchy-család a múltban Habsburg-hűségéről volt híres. Széchy Mária és Wesselényi személyes találkozásán Murány fejedelempártiságát Wesselényi pillanatnyi eltévelyedésnek állítja be a Széchy-család történetében, valamint azzal érvel a vár átadása mellett, hogy a Széchy-ősök társadalmi felemelkedésüket egyedül a királynak köszönhatték:

„Az erős Muránban azkik férkeztetek,
S királyunk hűsége mellől eltértetek,
Tudjad, hogy ellene annak serkentetek,
Azki érdemlene háladást tőletek.

Ha jól meggondolod az régi dolgokat,
S öreg őseidnek tekénted sorsokot,
Nemdenem közrendbül találod voltokot,
Úri méltóságra ki vitte azokat?

Ausztriai házbúl való fejedelmi
Nemes országunknak s királyi védelmi,
Kiknek sok országra mentek győzedelmi,
Voltak nemzetednek erre segedelmi.

Nemességre hozák paraszti voltokból,
Zászlósuraságra nemes állapotból,
Grófságra végtére zászlósuraságból,
Gazdag kővárakra az kis faházakból.” (2, 302-305)

Wesselényi érvei azonban nem nyomnak sokat a latban. Széchy Mária először tehetetlenségét fogalmazza meg: nincs hatalma a várban; ezt követően pedig a sorsra hivatkozik. Mintegy mellékesen említi meg, hogy ha az istenek elrendelte házasság létrejöttéhez erre van szükség, s ha Wesselényi tényleg szereti őt, segít Murány várának átjátszásában:

„Ha úgy tetszik azért ez az jó Istennek,
Ebben is szolgállok vitézi fejednek,
Nem is kell kívüled más senki szívemnek,
Csak te vagy reménye árva életemnek.

Azon lészek: miként velem együtt Muránt
Te kezédben adjam, s tarts sajátod gyalánt,
Igaz szeretetünk csak legyen egyaránt,
Megadja az Isten, azmit szívünk kévánt.” (2, 330-331)

A Gyöngyösi-műben Széchy Mária nem rendelkezik saját politikai meggyőződéssel, s nem is célja hatalomra szert tenni; mindössze arról van szó, hogy a történet idején a fejedelem kezén lévő Murány lakója. Ennek következtében nem jelent áldozatot átállnia a Habsburg-párti Wesselényi mellé, sőt, érdeke (a házasság létrejötte) is ezt kívánja. A kutatás korábban is felfigyelt már arra, hogy Gyöngyösinél csak látszólag van szó két ellentétes politikai tábor egymás ellen szegüléséről: Waldapfel Imre Gyöngyösi-tanulmányában leszögezi, hogy a változással Széchy Mária is csak nyerhet,³¹⁶ Laczházi Gyula pedig hangsúlyozza, hogy Gyöngyösinél a kapcsolat mindkét fél érdekeivel egyezik.³¹⁷

Széchy Mária Gyöngyösi ábrázolásában az udvari viselkedés megtestesítője. Ferenc és Mária, vagyis a férfi és a nő viszonyát jól tükrözi személyes találkozásuk jelenete, amikor Wesselényinek le kell terítenie dicső harcban szerzett palástját a harmatos földre, hogy le tudjon ülni. Gyöngyösi leírása az udvari-gáláns hagyomány férfi-nő kapcsolatának képét idézi fel:

„Azért e palástot az földre teríté,
Édes asszonykáját arra leülteté,
Magát fél térgyére melléje ereszté,
Ilyen beszédekre az nyelvét függeszté:” (2, 295)

³¹⁶ WALDAPFEL Imre, *Gyöngyösi István*, Bp., 1936 (A Magyarságtudomány Tanulmányai)

³¹⁷ LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek, i. m.*, 190.

Mivel a *Murányi Vénus* értékrendszerét az udvari-gáláns hagyomány szervezi,³¹⁸ Széchy Mária Gyöngyösinél sokszor jelenik meg eszményített és gyenge nőként, akinek a megfelelő férfi, vagyis Wesselényi Ferenc oltalmára van szüksége.

Mednyánszky elbeszélésében Széchy Máriát statikusan ábrázolja: tetteinek megértéséhez mindössze azt az információt kapja az olvasó, hogy a hősnő félig férfi, félig nő. A cselekmény szintjén Mednyánszkyt követő magyar nyelvű drámai és epikus feldolgozások lényege azonban épp a jellem változásának folyamatában ragadható meg: Széchy Mária átalakulása férfias várparancsnokból szerelmes nővé. Viszota Gyula hasonlóképp gondolkodva e művek (Kisfaludy, Arany, Jókai átdolgozásai) közös alapeszméjének azt tartja, hogy a férfiként viselkedő nőt a szerelem visszahozza női „rendeltetése körébe”.³¹⁹

A történet elején Széchy Mária férfias alakban lép színre. Murány várának tényleges úrnőjeként és parancsolójaként a férfiakra tartozó ügyekben, vagyis a közéletben is elkötelezett. Harcos meggyőződésből áll az erdélyiek és Rákóczi György oldalán, s ezt a meggyőződését hangoztatja is. Kisfaludy drámájában például a következőképp: „Barátim! [...] végső lehelletig védem Murány várát”; „mi, kiket itt gyülekezve látsz, el vagyunk tökéelve magunkat inkább Murány romladéki alá temetni, mint azt feladni.” (380.)³²⁰ Átállása Wesselényi mellé így nem lehet zökkenőmentes: a Gyöngyösi-féle, mindkét szereplő érdekének megfelelő titkos szövetkezéssel ellentétben a 19. századi műveknél az jelenti a konfliktust, hogy Mária saját eszméinek árulójává válik, mert politikai állásfoglalását feláldozza a szerelem oltárán. Ezen művekben Mária férfiassága felvett, ám le is vehető szerepként jelenik meg. Mária valódi identitása a női mivolt, a feldolgozások tanulsága pedig az, hogy a férfi álarc csupán átmeneti, kényszerből fakadó állapot lehet. A köz- és magánérdek konfliktusát, vagyis azt, hogy Mária ne politikai árulóként tűnjön fel, a 19. századi feldolgozások azzal oldják meg, hogy Máriának neméből fakadóan kellett a Wesselényivel kötendő házasságot választania.

A fenti társadalomtörténeti változások fényében megállapítható, hogy Gyöngyösi *Murányi Vénus*ának közege – Luhmann kifejezésével élve – a rétegzett

³¹⁸ A *Murányi Vénus* udvari-gáláns világgképéről lásd: R. VÁRKONYI Ágnes, *A rejtőzködő Murányi Vénus*, Helikon, Budapest, 1987, 118.; LACZHÁZI Gyula, *Udvariság és etika Gyöngyösi István epikus költeményeiben* = L. Gy., *Hősi szenvedélyek, i. m.*, 180–208.; FAZEKAS Sándor—LABÁDI Gergely, *i. m.*

³¹⁹ VISZOTA Gyula, *Széchy Mária...*, *i. m.*, 32.

³²⁰ A Kisfaludy-mű oldalszámait az alábbi kiadás alapján idézem: KISFALUDY Károly, *Szécsi Mária vagy Murányvár ostromlása = K. K. minden munkái*, sajtó alá rendezte BÁNÓCZI József, Második kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893

társadalom, értelmezési kerete ezen belül is a nemesi réteg. Waldapfel Imre Gyöngyösi kapcsán tanulmányában kifejti, hogy a 17. századi nemesi házasság más státuszú, mint a romantikus szerelem- és házasságfelfogás: „a házasság is a familia, a nemesi közösség életerejének fenntartását [...] szolgálja.”³²¹ Hasonlót hangsúlyoz Széchy Máriáról írott monográfiájában Acsády Ignác: „[Wesselényi] Széchy Máriát nem ismerte ugyan személyesen, de a házassági combinatiókban akkor a személyi mozzanatok még inkább háttérbe szorultak, mint ma. [...] A házasság az ország egyik legelső, legvagyonosabb főúri családjának ivadékával csak elősegíthette a carrièrben, melyről dicsvágya mindenkor álmódott.”³²² A házasság motivációja a 17. századi nemesség körében tehát más, mint a 19. században. Gyöngyösi művében Széchy Mária alakja egységes: grófi családból származó özvegyasszony, akit érdeke egy hasonlóan nemes figurához, Wesselényi Ferenchez fűz. Nincs külön köz- és magánérdeke, amely egymásnak feszülne; adott társadalmi rétegen belül mozogva házassága magától értetődő lépés, amellyel a Habsburg uralkodóhoz hű nemesség érdekeit is képviseli. A 19. századi feldolgozásoknál azonban Máriának több szerepe, s ezért több érdeke is van: Murány várának Habsburg kézre játszását közéleti meggyőződése miatt nem lenne célszerű támogatnia, magánérdeke, érzelmei szerint viszont engednie kellene Wesselényi hódító szándékának. Férfi és női szerep, a közügyek védelme és a magánérzések ellentétbe kerülnek egymással: ekképp értelmezte át a 17. századi tárgyat a 19. század megváltozott társadalmi berendezkedése.

c. Köz- és magánélet szétválasztása Kisfaludy Károly Szécsi Mária, vagy Murányvár ostromlása című drámájában

Köz- és magánélet kérdései kapcsán a 19. század Murány-történetei közül leginkább Kisfaludy Károly drámájához fordulhatunk. A mű férfi és nő világban betöltött szerepéről alapvetően esszencialista felfogásban vélekedik: egyes szöveghelyek szerint férfinak és nőnek egyaránt megvan a kijelölt helye, saját szerepe a világban. „A férfiú vágya különböz nemednek csendes ösztönétől; ez magában él, annak létét a dicsőség intézi.” (377.) – általánosít Budaházy, a murányi várkapitány Széchy Mária barátnőjével, Lórával beszélgetve. Szintén ez a felfogás jelenik meg a dráma kezdetén, amikor Wesselényi az

³²¹ WALDAPFEL Imre, *Gyöngyösi István*, Bp., 1936 (A Magyarorságtudomány Tanulmányai).

³²² ACSÁDY Ignác, *Széchy Mária 1610–1679*, Bp., Méhner Vilmos kiadása, 1885 (Magyar Történeti Életrajzok), 104.

akkor még sosem látott Máriát női mivoltából fakadóan tartja gyengének. A murányi várról és asszonyáról így beszél: „Engem fő örje, nem birtokosa érdekel, a gyenge asszony szenvedő személyét ily állapotban számba se vehetem; sőt értékét mint lehet kíméljük. Nyilván engedni kellett neki a nagyobb erőnek és az erdélyieket befogadni.” (360.)

Mindezek a szöveghelyek, általánosságban pedig a női és férfi szerepek ilyen típusú felfogása a 19. század elejének kontextusában Kisfaludy Sándor *Himfyjének* egy részletéhez utalja a drámát.³²³ A boldog szerelem versciklusból a 139. Dal húz szigorú határvonalat nő és férfi között:

„Gyülöllek én, asszony-férfi,
Ki kiléptél rendedből;
S téged, férfi asszony, aki
Kicsaptál lágy nemedből:
Herculest, ki rokkát pörget,
Nem lehet nem nevetnem;
Minervát, ki fegyvert zörget,
Lehetetlen szeretnem.
Határa van a két nemnek:
S nem csak nem kecs az érdemnek,
Hanem hiba s csorbaság,
Ha ki ezen általhág.”³²⁴

A fentebb idézett szöveghelyek s a dráma végkicsengése (ti. hogy Széchy Mária helyes döntése egyedül a női nemhez való visszatérés lehet) ellenére a dráma mégsem hirdeti tisztán a férfi és női szerepek elválasztásának szükségszerűségét. Széchy Mária a szövegben ugyanis épp férfias tulajdonságai miatt kelt csodálatot; alakja az átmeneti férfias viselkedés miatt válik különlegessé, s a férfias fellépésnek köszönhetően, neméből kiemelkedve válhat hősnővé. Mária egyszerre férfias és nőies karaktere köz- és magánélet elkülönülését, kettősségét példázza: közéleti viselkedése a férfi nemhez rendeli, magánéletében viszont megmarad nőnek.

³²³ Kisfaludy drámája kapcsán a *Himfy* második részére, *A boldog szerelem* című versciklusra mint „a kor lelkiségét reprezentáló” alkotásra Nagy Imre hívja fel a figyelmet. Lásd: NAGY Imre, *Az amazon boldog szerelme. A női személyiség rajza Kisfaludy Károly Szécsi Mária című drámájában = N. I., Nemzet és egyéniség. Drámairodalmunk az 1810-es években: a hazafiság drámái*, Budapest, Argumentum, 1993 (Irodalomtörténeti Füzetek), 179–183., 180.

³²⁴ KISFALUDY Sándor, *Himfy szerelmei*, bev. Gr. SZÉCSEN Antal, Bp., Athenaeum R.-Társulat, 203–204.

Fontos dramaturgiai megoldás a drámában, hogy Mária viszonylag későn jelenik meg a színen, alakja a többi szereplő szavai nyomán körvonalazódik. Személyére vonatkozóan először neméből fakadó előítéletekkel találkozhatunk, amelyeket Wesselényi fogalmaz meg. Wesselényi előítéleteit a murányi vár emberei cáfolják, ilyen például Budaházy kiigazítása: „A harc után nevezd őt gyengének.” (363.) vagy Vadászi jellemzése: „gyenge asszony kemény kézzel” (360.). Széchy Máriát legrészletesebben Kádas, Mária bizalmas embere mutatja be Wesselényinek. Kádas jellemzése szövegszerűen egybevág Mednyánszky korábban már idézett leírásával, Kisfaludy a természet tévedésének motívumát és a férfias erényeket egyaránt szerepelteti:

„Atyjának nagy tulajdoni réa is szállottak és a természet szinte hibázni látszott, midőn ily magas lelket egy asszonyi testbe zára, mintha nem akarta volna, hogy e bajnoki törzsök közönséges szülő asszonnal végződjék. Bátorság, eltökéltség, dönthetetlen hívség és forró szabadságkivánás: ezen erkölcsök díszesítik őtet.” (367.)

Külső megjelenésére vonatkozóan pedig a következő jellemzést adja Kádas:

„Ércz sisak fején, súlyos kard oldalán, melle vaspánczél alá szorítva; így jelenik meg katonái közt, szép és rettentő, mint egy istenné hajdani időkből, a félénk szívében is bátorságot gerjeszt s tűzszaivaival, bájtekintetével a közleket is magas tettekre ingerli.” (367.)

A csupa vasba öltözés és az istennőhöz hasonlítás szintén Mednyánszkytól ered, a *közlélek* szó használatánál és jelentésénél azonban érdemes elidőznünk. Amint arra Vaderna Gábor tanulmányában rámutat, a „köz lélek” a 19. század politikai terminusa, a kor republikánus politikai szótárának eleme.³²⁵ Vaderna megfogalmazása szerint a köz lélek olyan értékrendszerbe illeszkedik, ahol a közösségi és a közösségért való cselekvés az egyéni érdek fölé emelkedik. A tanulmány sorra veszi a köz lélek korabeli előfordulásainak szöveghelyeit, majd összegezi: „a köz lélek egy társadalmat szervező erő, amely nélkül nincsenek törvények, megszűnik az igazság, megbomlik a társadalmi rend.” Vaderna említést tesz azonban egy másik jelentésről is, ráadásul éppen Kisfaludy Károly nyomán. Ennek értelmében a köz lélek a hitványak, közönségesek gyűjtőneve. Erre a jelentésre a *Regélő* folyóirat 1835-ös számából idéz egy példát, egy „jeles mondást” Kisfaludy Károly nyomán S. Karolinától:

³²⁵ VADERNA Gábor, *Két költő és az érzékeny filológus: Döbrentei Gábor esete gróf Teleki Ferencsel és Berzsenyi Dániellel*, Filológiai Közöny, 61(2015), 279–306., 294.

„Míg más érdemeit köz lélek alázni törekszik,
Fényre deríteni azt a' nemes elme buzog” (Kisfaludy Károly után S. Karolina)³²⁶

A „Kisfaludy Károly után” hivatkozás egy 1823-as Kisfaludy-epigrammára vonatkozik, a *Vád és tett* címűre, amely a következőképp hangzik:

„Míg más érdemeit köz lélek alázni törekszik,
Fényre deríteni azt a' nemes elme buzog,
Míglen epés vádat nyomoz a' tehetetlen irígység,
Nyójtani szebb példát a' nemes elme buzog.”³²⁷

Az epigrammát egy másik Kisfaludy-szöveghellyel is kiegészíthetjük, a *Stibor vajda* című drámából, amelyben látszik, hogy a köz lélek kifejezés a közönséges, hitvány emberek jelölésére szolgál:

„Az átok is szó, pusztá szó, mint / az áldás gyengeség szülötte / S a megszorult kebelnek végső / Dagálya,
végső bűnhődése; csak / a köz lélek keres benn értelmet / S együgyü elmével fél és örül / Mindennek.”³²⁸

A kifejezést Vörösmarty is ebben az értelemben használja, kicsit később, 1834-ben, *A fátyol titkaiban*:

„ha mi is úgy házasodnánk, mint köz lélek szokott”³²⁹

A köz lélek kifejezés tehát a korban két különböző jelentéssel bír. Kisfaludy drámájában Széchy Mária jellemzésénél véleményünk szerint az utóbbi értelemben áll, egyrészt mert

³²⁶ *Regelő, Szépművészeti első magyar folyóirat*, 1835-ki második kötet, alapítá, és szerkeze Róthkrepf Gábor, Pesten, Trattner-Károlyi nyomtatása, 816.
https://books.google.hu/books?id=BrxKAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2016-10-26)

³²⁷ A vers Zordy álnéven szerepel, s mottójául szolgál a következőnek: TAKÁTS Éva, *Karats Ferentz' Hitvese, Barátnémhoz írt második Levelem ismét Nemünk' ügyében*, Tudományos Gyűjtemény 1826, IX. kötet, Pesten, Petrózai Trattner Mátyás betűjével és költségével, 73.
https://books.google.hu/books?id=nnc5AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2016-10-25)

³²⁸ KISFALUDY Károly, *Stibor vajda = K. K. minden munkái*, sajtó alá rendezte BÁNÓCZI József, Második kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893, 217.

³²⁹ VÖRÖSMARTY Mihály, *A fátyol titkai = Aurora*, Hazai Almanach, alapítá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza, Pesten, 1835, 12.
https://books.google.hu/books?id=NX9UAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2016-10-25)

retorikailag logikus, ha a félénk és bátor szembeállítását a közlélek (=közönséges emberek) és magas tettek ellentéte követi, másrészt mert Kisfaludy más szövegeiben is ebben az értelemben használja a kifejezést. A kor olvasói számára a köz lélek azonban egyúttal felidézhetette a politikai értelmű fogalmat is, így a jellemzés még inkább erősíthette Széchy Mária politikai szerepvállalását és közösségi elköteleződését.

Kádas jellemzése alapján tehát képet kaphatunk a közügyekben tüsténkedő és férfias Széchy Máriáról. Wesselényi azonban szemmel láthatóan nem elégszik meg a külső jellemzéssel; szavaiban szövegszerűen is tetten érhetjük a fent általánosságban vázolt 19. századi különbségtételt köz- és magánélet között. „Külső életét rajzolád, de belső mivoltát mutasd szememnek.” – szólítja fel Kádast (368.). Kádas válasza titokzatos: Széchy Mária belső életéről mindössze annyit mond, hogy „Magában él, szíve csendes titkait senkivel sem közli; különben jó és házának malasztja.” (368.)

A „szív csendes titkai” tekintetében maga Mária sem nyilatkozik másképp, közéleti szerepét ő is elválasztja magánéletétől, női mivoltától. Amikor Wesselényi személyesen próbálja feltérképezni belső életét, ugyanazt a hárító feleletet adja, mint amit korábban Kádas is előrevetített: „Világi életet bátran közre bocsátom, de nemem csendes titkát mértékre nem teszem.” – mondja. (382.)

Kisfaludy az egyes jelenetekben szerzői-rendezői utasításokkal is kifejezi a közéleti és magánéleti kettősséget Mária kapcsán: amikor Mária először lép színre a drámában, „tollas sisakkal, pánczélosan, kardosan” jelenik meg, míg egy későbbi jelenetben a vár egyik szobájában, házi ruhában beszélget bizalmas barátnőjével. A különbség a terek különbözőségében is megjelenik: a férfias Mária színre lépése kültéren zajlik, a barátnővel való beszélgetés színhelye viszont belső tér, a murányi vár egyik szobája. A drámában további szöveghelyek is fellelhetők köz- és magánélet különállása tekintetében, nemcsak Széchy Mária, de Wesselényi esetében is. Wesselényi külön kezeli például a közéletben való boldogulást és a magánélet boldogságát, amikor párhuzamot von a vitézi kinevezése miatti érzés és a Széchy Mária szerelme által elnyerhető boldogság között: hasonló érzéséről számol be, „Midőn az első harcz után győzedelmesen visszatértem és jó királyom aransarkantyús vitéznek ütött; és most midőn éltem belső javát keresem, hogy rettegve örülve várom mivoltát” (394.). A murányi küldetésről pedig a következőt állapítja meg: „Nem személyes ragyogtatás, de hazám lángoló szeretete óhajtata velem győzödelmet” (372.). Mielőtt pedig Széchy Mária kérésére Murányba indulna, kettős szándékát fogalmazza meg: „hazámnak hasznot, nekem boldogságot” kíván elérni (395.).

d. Széchy Mária magánéletének szereplői

Mint láttuk, Széchy Mária esetében a magánszféra elrejtett nőiségét jelenti. Kisfaludy írói megoldása köz- és magánélet elkülönítésére az, hogy a drámában olyan alakokat is szerepeltet, akiknek közege egyedül a magánélet lehet. Széchy Mária magánéletéhez két szereplő kapcsolódik a műben: barátnője, Lóra, valamint Kürti Sándor, akit reménytelen ifjonti szerelem fűz Máriához. A két szereplő Kisfaludy saját leleménye; nem tűnnek fel sem Mednyánszkyánál, sem más 19. századi feldolgozásban. Saját egyéniséggel, önálló karakterrel a drámában nem rendelkeznek, szerepük egyértelműen az illusztrálás: Mária női oldalának láttatása.

Lóráról a drámában mindössze annyi derül ki, hogy régóta bizalmas barátnője Máriának. Lóra szerepe a darabban az, hogy teret engedjen Mária érzéseinek; a főhősnő belső vívódásai a Lórával való beszélgetés során tárulnak fel. Lóra Máriával szemben a tiszta nőiséget példázza. Alakja kulcsfontosságú a drámában, mert Mária az ő biztatása nyomán ad esélyt Wesselényinek, a szerelemnek és saját nőiségének. Mária ugyanis határozott álláspontot képvisel a férfiakkal szemben: a házasságot rabságnak látja (ezt a típusú kapcsolatot a drámában Mária előző férje, Bethlen István példázza), a férfiakat pedig nemükből fakadóan elítéli. A következő férfiellenes kirohanás során már Wesselényiről beszél:

„Őt gyűlölöm, mert férfiú. Jaj annak, ki ezen csalárd nemnek feláldozza legszebb érzését. Vak akarat, kérkedő uralkodás, mértékletlen kívánságok: az nálok szerelem, az nálok imádás, az készíti őket szokatlan dolgokra, az kergeti őket a halál torkába. Csak az asszony ismeri a hívséget, az igaz szerelmet; annak keblében fakad tiszta forrása; a férfiak csak magukat szeretik és kényőket, szerelem nálok csak az erek játéka.” (385–386.)

Lóra válaszul racionalításra inti barátnőjét: úgy gondolja, hogy Wesselényivel megérkezett Mária életébe az az érdemes férfiú, akinek vissza kell térítenie őt a helyes útra, a nőiség útjára:

„Hiszem, sokba kerül magadat megtagadni a világ előtt; de mi a dicsőség, ha a szerelem int? Mária! add meg magadat, látom eljött órád, félre ezen büszkeséggel, minek ez a szívbeli küzdés?” [...] „térj vissza természetes rendeltetésünk szerény körébe; mert ezen pálya, melyen szédelgesz, állandó nem lehet” (386).

A Máriáért reménytelenül epedő Kürti Sándor szintén csak a magánélet terepén mozog: míg Lóra női volta miatt, addig Sándor fiatalsága miatt nem szólhat bele a közéleti ügyekbe. Egy jelenetben Lóra és Sándor beszélgetéséhez Budaházy, a murányi várkapitány csatlakozik, aki így érdeklődik: „Már a szabadban vagytok? csak nem rég, midőn a fegyverek ropogtak, vastag falak között rejtőztek”. Lóra válaszul szabadkodik: „Ment gyenge nemem, Sándort ifjúsága” (376). E párbeszéd világosan jelzi, hogy nőnek és ifjúnak nincs keresnivalója a harcban és a közéletben. Lóra és Sándor hasonló státuszára a külső és belső tér szimbolikája is utal: amíg a külső téren harc zajlik, addig a nő és a gyermekifjú a falak között tartózkodik. Alátámasztja ezt a gondolatot Budaházy is, aki katonaként a harcot és a közéletet képviseli: „Falak közé szorítva harcolni nincs kedvem; az ily győzelem nem is kedveltető. Künn, künn a szabadban, künn a mezőkön, hol a bajnoknak alkalma van magát kimutatni, ott kívánatos a harcz.” (376.)

Lóra a közügymentességet neme szerinti természetes állapotnak tekinti, Sándor azonban korlátként éli meg s lázadna ellene. „Hol férfiúnak tartom magam, hol gyermekké alacsonyítanak.” (374.) – fogalmazza meg életkorának gyötrő problémáját. Mária iránti szerelme az éretlen ifjú első meggondolatlan fellángolásaként jelenik meg a darabban. Érzéseivel kapcsolatban Lóra figyelmezteti Sándort: „az ifjúság tulajdona gondatlan hevülni”. (375.)

Sándor Mária iránti vonzalma azonban minden ésszerűtlensége ellenére is kiemelten fontos szerepűvé válik. Az ifjú szerelmének megkérdőjelezése ugyanis a drámában együtt jár Wesselényi érdemeinek növekedésével. A mű szerelemfelfogásával kapcsolatban több szöveghelyet is idézhetünk. „Az égiek ecsetével fest az első szerelem, de gyorsan homályos színre borúl, ha az ész nem kölcsönzi világát.” (376.) – tanítja Lóra Sándornak. Eszerint a szerelemhez racionalitásnak is társulnia kell – egy jellemző, amely távol áll Sándortól, igaz viszont Wesselényire. Ugyanebben a beszélgetésben Lóra és Sándor között a szerelem egyéb kritériumaira is rábukkanhatunk. Sándor, hogy megindokolja szerelembe esését, Széchy Mária számos báját és erényét ecseteli Lórának, aki annak jegyében téríti jobb útra, hogy a tárgy méltó ugyan, de csak „megérett elméhez” méltó (375.). Nem kétséges: ez a megérett elme Wesselényi lehet. Lóra mindezen kívül felhívja Sándor figyelmét a megszerzett tapasztalatok fontosságára is: „a tapasztalás a köz élet titkait jobban általlátja”. (375.) A háttérben pedig ismét körvonalazódnak látszik Wesselényi alakja, a méltó szerelmesé, aki tapasztalatai fényében megfelelő partnert jelentene Széchy Máriának. Racionalitás, érettség, tapasztalat – a

dráma alapján e három tényező elengedhetetlen tehát a házassághoz, vagyis Wesselényi az a férfi, aki érdemes Széchy Mária szerelmére.

e. *Simulatio és dissimulatio a Gyöngyösi-szövegben és Kisfaludy művében*

Köz- és magánügy, nyilvános és privát szféra elkülönülése az ember kifelé mutatott viselkedése és valós szándékai kapcsán is felvetnek kérdéseket. Kisfaludy drámáját e szempont vizsgálatánál vetjük össze ismét a Gyöngyösi-szöveggel.

Az utóbbi évek Gyöngyösi-kutatásaival egyetértve megállapíthatjuk, hogy a Gyöngyösi-szöveg egyik fő sajátossága a színlelés jelenléte. Amint azt korábban már részletesen tárgyaltuk, Fazekas és Labádi,³³⁰ valamint Laczházi³³¹ a *Murányi Vénust* egyaránt a barokk udvari kultúra kontextusa felől elemzik, kiemelve a *simulatio* (színlelés) és *dissimulatio* (elleplezés) központi jelentőségét a szereplők viselkedésében. A tanulmányok szerint a színlelés a várfoglalási terv titokban tartása miatt válik fontossá. Wesselényi és Mária szerelme az istenek közbenjárásával, Cupido nyilának segítségével jön létre, a szerelmet és a politikai akció tervét a külvilág, a nyilvánosság előtt kell titokban tartaniuk. Ez a fajta színlelés a 19. századi átdolgozásoknál, így Kisfaludynál is, jelentősen átalakul. Mivel a korszakban az isteni közbeavatkozásnak már nem lehet epikai hitele, a szereplőknek külső segítség nélkül kell megelégnük a szerelmet egymás iránt. A várfoglalás terve megszűnik tehát kettejük titkos vállalkozásának lenni, helyette mindkét főszereplőnek külön-külön kell bejárnia a szerelemhez vezető utat. Ennek megfelelően színlelésről is csak egyénileg beszélhetünk: fogalmazhatunk például úgy, hogy Széchy Mária *szimulálja* a férfiasságot, *disszimulálja* viszont nőiségét. Míg azonban a 17. századi Gyöngyösi-műben a színlelés a külső megtévesztésre irányul, addig Kisfaludynál Mária férfias tulajdonságai esetében nem egy szándék külvilág előli tudatos eltitkolásáról van szó, hanem a természetes női jellem háttérbe szorításáról. A *Murányi Vénus* udvari kontextusa tehát – magától értetődő módon – a 19. századra már nem érvényes. A *simulatio* és *dissimulatio* módozatai jelentős átalakuláson mennek keresztül; Kisfaludy művében a színlelés már nem az egyén és a külvilág viszonyában értelmeződik, hanem az egyénen belül jön létre.

³³⁰ FAZEKAS—LABÁDI, *i. m.*

³³¹ LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek, i. m.*

Széchy Mária és Wesselényi Ferenc esetében egyaránt találunk a drámában olyan megnyilvánulásokat, amelyekkel elhatárolódnak az udvari ember különféle helyzetekben különféle maszkokat magára öntő alakjától. „Ifjú! nem szoktam álarczot hordozni” (388.) – mondja például Mária Kürti Sándornak a kiábrándítás szándékával; Wesselényi Ferenc pedig Kádasnak fogalmazza meg, hogy jobban kedveli az őszinteséget a színlelésnél, a maszkviselésnél: „Szólj bátran! Kedvelem a kinyílt embert.” (372.).

Kisfaludy drámája egy helyen azonban mégiscsak felidézi a színlelés 17. századi értelmét. Wesselényi egy jelenetben barátjával, Kazaival beszélgetve indokolja meg, miért akart találkozni Széchy Máriával személyesen: „azért is mentem fel Murányba, hogy lássam és kitanúljam: erő, buzgóság-e az, a mi őt ily szokatlan tettekre vezérli, vagy csalóka színezés s fényvágás” (392.). Noha Kazai erre válaszul szkeptikusan megfogalmazza, hogy „nehéz a szemnek behatni a szív rejtekébe”, Wesselényi mégis biztos abban a találkozó után, hogy Máriás férfias viselkedése semmi esetre sem *színlelés*, vagyis „csalóka színezés”. Wesselényi itt a *színezést* a Gyöngyösi-féle értelmében használja, vagyis a külvilág megtévesztésére irányuló szándékként értelmezi.

A *Murányi Vénus* udvarisága kapcsán mind Fazekas-Labádi, mind Laczházi felveti a jelek értelmezésének kérdését, vagyis annak problémáját, miképp lehet a viselkedés, az arckifejezés, a személyhez kapcsolódó tárgyak és egyéb külső jelek alapján a másik ember belső tulajdonságaira és indulataira következtetni.³³² Egyetértünk ezzel: Gyöngyösi barokk világában nagy szerepet játszanak a különböző jelek, amelyeket a szereplőknek értelmezniük kell, hogy minél pontosabb ismereteket szerezhessenek a másik ember indulataitól és szándékairól. E jelek azonban megtévesztők is lehetnek. Fazekas és Labádi megtévesztő jelként értelmezi például a pecsét színét Széchy Mária Wesselényi Ferencnek küldött levelén. A pecsét ugyanis kívülről sárga, belülről zöld színű. A kor színértelmezési keretei között a sárga „bolond szín”, a zöld viszont reményt kelt. Amikor Wesselényi a sárga szín láttán már kétségbeesne, meglátja, hogy alatta zöld pecsét is van, s ez biztató jel arra nézve, hogy

³³² Laczházi Gyula Charles Le Brun 1668-as értekezése nyomán szót ejt arról, hogy a fiziognómia tárgya a 17. század második felében megváltozik: „[...] már nem az ember állandó jelleme áll az érdeklődés középpontjában, hanem az egyén változó indulatai.” – írja. (LACZHÁZI Gyula, *Hösi szenvedélyek...*, i. m., 50.) A *Murányi Vénus* véleményünk szerint pontosan tükrözi ezt: Széchy Mária és Wesselényi Ferenc kapcsolatának alakulásánál nem a jellem, hanem az indulatok feltérképezése (vajon szeret-e?) válik központi jelentőségűvé.

Mária szereti őt.³³³ A *Murányi Vénusban*, a színlelő jelek világában csupán egyféle jel nem képes a megtévesztésre: az emberi arcon megjelenő jel, konkrétan az elpirulás, amely Gyöngyösinél szerelmi ügyekben biztosan felfejthető jelként működik.³³⁴ A *Murányi Vénus* elbeszélője többször is megfogalmazza, hogy az arc árulkodik a belsőről:

„Tetszik ábrázatján tüze kinek-kinek,
Egymásra néztekben változik az színek,
Bár ne jelentsék is titkokot senkinek,
Régi árulója az orca az szűnek. (2, 292. Kiem. P. E.)

„*Az orca cégére az belső dolgoknak,*
S az árolja tüzét titkos szándékoknak,” (3, 382. Kiem. P. E.)

Széchy Máriát ennek megfelelően többször is elárulja arca. Amikor elolvassa Wesselényi levelét, láthatjuk a szerelmi üzenet hatására változó indulatainak külső jeleit:

„Néha minden vérét vészi orcájában,
Elpirul, s láttatik lenni merő lángban;
Néha ereszkedik gyengébb pirulásban,
Mint kertekben rózsza, mikor nyílik nyárban.

Néha személyében mintha nem volna vér,
Hol fejr s hol sárga halovánságot ér,
Néha pirost, fejr s halovánt egybenvér,
Mint változó üdő, egyrül más színre tér.” (1, 133–134.)

A szerelembe esés folyamata tehát pontosan végigkövethető az arcon; az indulathoz meghatározott külső jel tartozik. A Kisfaludy-dráma egy jelenetében Kazai Gyöngyösihez hasonló módon következtet Wesselényi arcából belső érzéseire: „Homályba borúlt homlokod, ezen csendes aggodalmak, ömledező elvesztések nyilván mutatják belsődnék gyors változását” (391.) Noha a 19. század fiziognómiai felfogása

³³³ A színlelés, megtévesztés tehát az, hogy külvilág, például a levél szállítója nem láthatja a reményt keltő zöld színt, csupán a sárgát, mert a küldetés titkos.

³³⁴ Arra, hogy az arc elpirulását nem lehet akaratlagosan befolyásolni, Laczházi Gyula is felhívja a figyelmet a *Murányi Vénus* kapcsán, LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek, i. m.*, 192.

alapvetően eltér a 17. századétól, ebben az esetben alighanem közös jellemzőről beszélhetünk.

3. A Kisfaludy Társaság 1847-es Széchy Mária-pályázata

A Széchy Mária-alak 19. századi páratlan irodalmi karrierjéről aligha kaphatunk teljes képet a Kisfaludy Társaság 1847-es pályázati kiírásának vizsgálata nélkül. A pályázat tárgyát meglehetősen lényegre törően jelölték ki: olyan költői beszélyeket vártak, amelyeknek hősnője Széchy Mária. „Készíttessék költői beszély, melynek tárgya Szécsi Mária. Beküldés határnapja nov. 20. 1847. Jutalma tizenkét darab arany Marczibányi-Motesiczky Vincenzia assz. alapításából.”³³⁵ A pályadíjat tehát Marczibányi-Motesiczky Vincencia alapítványtételéből fizették, s ez jelentősen meghatározta az elvárt mű témáját és jellegét is. Az alapítványi pénz – amint az a Kisfaludy Társaság jegyzőkönyveiből kiderül – olyan művek elkészüléséhez nyújtott segítséget, amelyek a nők hazafias gondolkodását mozdítják elő. A cél az volt, hogy a kért pályaművek

„nem kizárólag, de leginkább némbéri tetteket és történeteket tárgyazó tartalmuknál fogva a némbér kedélyhez még közelebb szóljanak, hogy a magyar hölgyvilág, melly addigi idegen neveltetéséből olly nehezen emelkedik, olly nehezen simul a buzgó honfiak szelleméhez, a nemzeti nyelvre és érzésekre ne csak ébresztessék, hanem valahára abban meg is erősödvén a honfiak nemes törekvéseiben buzgó részvétellel legyen.”³³⁶

Marczibányi Lajosné Motesiczky Vincencia 1845 áprilisában ajánlott fel a Kisfaludy Társaság számára évi tizenkét aranyat egy-egy, a fenti kritériumokat teljesítő műre. A Társaság évlapjai a felajánlásról a következőképp szólnak:

„e honszerető hölgy élte napjáig egy, a Kisfaludy-Társaság által kezelendő, rendkívüli költői jutalmat alapít, melly különösen olly költői, akár elbeszélő, akár daljátéki, művek legjobbjának ítélendő, mik [...] némbéri tetteket és történeteket tárgyazó tartalmoknál fogva a nő kedélyhez közelebbről szóljanak.”³³⁷

³³⁵ *A Kisfaludy-Társaság (Magyar Szépirodalmi Intézet) által 1847. febr. 6-kán kihirdetett jutalomtételek, Magyar Szépirodalmi Szemle, 1847. február 7., 98.*

³³⁶ *Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei, 1843–1848.* Idézi: TÖRÖK Zsuzsa, *Romantikus nemzetépítés, i. m., 67.*

³³⁷ *A Kisfaludy-Társaság (M. Szépirodalmi Intézet) Évlapjai, M. DCC. XLV-XLVI., VII., Budapest, Edelman, Eggenberger és fia, Emich, Geibel, Hartleben, Kilián Gy., Kilián és Weber, Magyar, Müller Adolf, M. Gyula, Schröpfer könyvtárosoknál, M. DCCC. XLIX., XII–XIII.*

Motesiczky Vincencia az alapítványtétellel együtt azt is kikötötte, hogy képviselője révén részt kíván venni „a pályázásra kitűzendő tárgy kijelölésében, úgy a pályázó munkák elítélésében”. Az első pályamunka tárgyát ennek megfelelően a Motiseczky Vincencia által képviselőül választott Ujváry Mihály ügyvéd közreműködésével határozták meg. A következő kiírás született, 1845. november 20-ai határidővel: „Kivántatik költői beszély, melly a hazai történetből vett jeles asszonyi tettben e’ nemnek vala melly saját erényét dicsőíti.”³³⁸ A pályázatra összesen tíz költői beszély érkezett be,³³⁹ közülük Garay János *Frangepán Kristófné* című történeti műve bizonyult a legjobbnak.³⁴⁰

A következő évben, 1846-ban újra meghirdették a pályázatot, az előző évi általános jellegű kiírás helyett ezúttal konkrét alakot és konkrét műfajt helyezve a középpontba: Bosnyák Zsófiáról kértek legendákat. „Irassék kötött beszédü legenda Bosnyák Zsófiáról, Wesselényi Ferencz első hitveséről, ki 1644 ben meghalván, holtteteme még most is épségben látható a teplicskai egyházban, Trencsény vármegyében.” A választás azért eshetett Bosnyák Zsófia személyére, mert (a kiírás szövege szerint) a Motesiczky család őse volt. A határidő 1846-ban is változatlanul november 20-a maradt, felhasználható forrásként pedig a Hormayr- Mednyánszky-féle *Taschenbuch* 1822-es évfolyamának Bosnyák Zsófiáról közölt történetét tüntették fel.³⁴¹ A pályadíjat (hét pályázó közül) ismét Garay János nyerte el; legendája 1847-ben jelent meg a Kisfaludy Társaság kiadványában, Arany János szintén ebben az évben díjazott *Toldijával* együtt.³⁴²

Az 1847-es, Széchy Máriát középpontba helyező és fentebb már idézett pályázati kiírás tehát a harmadik volt a sorban. Gyengülő lelkesedés mellett erre összesen három pályamű érkezett, amelyek közül a jutalmat Szász Károlynak ítélték oda, a zsűri azonban

³³⁸ *Uo.* XIII.

³³⁹ A pályamunkák címei: Erzsébet királynő, Izolda, Irinyi Ilona [!], Perényi Imréné, Ilka, A vérpad, Szilágyi Erzsébet (ezzel a címmel két pályamű is érkezett, Frangepán Kristófné, Izabella. Közülük kettő is Vörösmarty-idézetet választ mottóként: „Oh hölgy, az isten gyönyörül / Teremte tégedet! / S szerelmed üdvösséget is / Ad a gyönyör felett.” *Uo.* XXVII. Ez azért említendő, mert később Arany is ugyanezt a négy sort választja a *Murány ostroma* mottójául.

³⁴⁰ *Uo.* XXXIX.

³⁴¹ „Adatokul használhatók, miket b. Mednyánszky Alajos Hormayrral kiadott ismeretes zsebkönyve 1822-ki évfolyamában (311–335. l.) találni e nevezetes hölgyről, kit ősanjokul tiszteltek az Illésházyak, ’s tisztelnek ma is a Motesiczkyakkal több nemes családok.” *Uo.* XLVII

³⁴² GARAY János, *Bosnyák Zsófia = Költői pályaművek, mellyeket MDCCCXLVII-ben koszorúzott és kitüntetett a Kisfaludy-Társaság*, Pesten, Eggenberger és fia árujok, 1847, 107–120.

ezt a munkát sem tartotta nyomtatásra érdemesnek.³⁴³ A következő, 1848-as pályázati kiírás visszatért a legenda műfajához, s Árpád-házi Szent Erzsébet történetét feldolgozó műveket várt: „Készíttessék legenda Sz. Erzsébet magyar királyi hercegasszonyról.”³⁴⁴ Erre is három pályamű érkezett, a Kisfaludy Társaság működése azonban a szabadságharc és annak bukása miatt évekig szünetelt, így az 1848-ban meghirdetett pályázatok értékelésére csak 1862-ben kerülhetett sor.³⁴⁵ A Kisfaludy Társaság 1860-as években újrainduló évlapjainak tanúsága szerint az Árpád-házi Szent Erzsébetről beérkezett pályaműveket az 1862. január 30-ai ülésen bírálták el, a jutalmat azonban egyik alkotás sem nyerte el. A következő indoklás született: „a három legendái pályamunka nem csak irodalmi nyereségül nem tekinthető, de költészetünk színvonalán a mérsékeltbb igényeknek sem felel meg, a jutalom tehát egyiknek se adandó ki.”³⁴⁶ E döntés miatt a jelíges leveleket bontatlanul elégették, a pályázók névsora tehát nem ismert. A női történetek irodalmi megörökítésének pályázatát így összesen négyszer hirdették ki.³⁴⁷

A Kisfaludy Társaság Motesiczky Vincencia által alapított jutalomtétele tehát rendkívüli nőalakok megformálását várta el, ám nem kifejezetten férfias tetteket végrehajtó nőket: a sorban Széchy Mária az egyetlen, aki átlépi nemének határát. Az 1846-os, Bosnyák Zsófiáról szóló pályázati kiírás után a következő évben Széchy Mária alakja magától értetődően merülhetett fel: Wesselényi Ferenc első felesége után második feleségének alakja is érdekesnek bizonyulhatott, aki ráadásul máris hősnő volt az irodalmi hagyományban. A tárgy adott lehetett azért is, mert a Bosnyák Zsófia-kiírásnál forrásul megadott *Taschenbuch*-szöveg, a *Der Felskapelle an der Waag (A Vág-menti sziklakápolna)* nemcsak Bosnyák Zsófia, de Széchy Mária történetét is tartalmazta.³⁴⁸

³⁴³ „A Marczibányi-jutalomból hirdetett rendkívüli költői pályázat tétele Szécsi Mária volt, három pályamű érkezett rá. A bírálók (Eötvös, Garay, Szemere Pál, Vörösmarty) kettőt közülük igen gyengének mondanak, az 1. számúrol úgy nyilatkoznak, hogy föléjük emelkedik mind nyelvére, költészetére, mind terjedelmére. »Egy kissé egyhangú s édeskés mű; azonban sok sikerült s helyenként fényes költői festésekkel.« Ennek is csak a jutalmat ítélték oda, de nyomtatásra nem tartották érdemesnek.” *A százéves Kisfaludy-Társaság, i. m.*, 97.

³⁴⁴ *Uo.* 100.

³⁴⁵ KERÉNYI Ferenc, *A nyeretlenek: (A Kisfaludy Társaság nem jutalmazott pályaművei)*, Irodalomismeret, 2016/2., 3–21., 14.

³⁴⁶ *A Kisfaludy-Társaság Évlapjai: Új Folyam, I. kötet, 1860–1863*, Pest, Nyomatott Emich G. Magyar Akad. Nyomdásznál, 1868, 32.

³⁴⁷ Motiseczky Vincencia 1848-ban halt meg, a Kisfaludy Társaság újraindításakor tehát nem folytatták a pályázati sort.

³⁴⁸ *Die Felskapelle an der Waag* = *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte*, Hrsg. von Hormayr und Mednyansky, Dritter Jahrgang, 1822, Wien, im Verlag der Franz Härter'schen Buchhandlung, gedruckt bey Franz Ludwig, 311–335. (Az 1829-es gyűjteményes Mednyánszky-kiadás már különválasztja a két történetet, s *A Vág-menti sziklakápolna* címen Bosnyák Zsófia történetét közli, *Brautwerbung* címen pedig Széchy Máriaét.)

a. Ideológiai kérdések: Széchy Mária vs. Zrínyi Ilona

Széchy Mária alakjának pályázati tárgyul való kijelölését minden bizonnyal a fenti praktikus szempontok vezették: mással aligha magyarázhatjuk, hogy 1847-ben olyan hősnőt választanak, akinek története a Habsburgok mellé állás szükségességét hirdeti. Széchy Mária a Mednyánszky által létrehozott és Kisfaludy Károly által folytatott hagyományban a 19. század eleji Habsburg birodalmi ideológia hőse: noha a történet kezdetén az erdélyi függetlenség lelkes harcosaként lép fel, a végén természetes női szerepéhez visszatérve a Habsburg oldalra pártol. Ez a Széchy Mária-ábrázolás azonban a 19. század közepére ideológiailag problémássá válik, hiszen ekkortájt a Habsburg ideológiát a magyar nemzeti függetlenség eszméi váltják fel. Arany 1855-ben Gyulai Pálnak írt levelében fogalmazza meg, hogy a *Murány ostroma* 1848-as megjelenésekor a politikai helyzet miatt maradt visszhangtalan. Amint Török Zsuzsa írja, „A szabadságharc és a függetlenség eszméjéért rajongó kor nem sok érdeklődést mutatott egy olyan mű iránt, amelyben az igazi hazafiság a trón iránti lojalitással párosulva tükröződött vissza. A hazafiságot ugyanis ekkor legtöbbször összeférhetetlennek tartották a békés politikával.”³⁴⁹

Széchy Mária hazaárulóként való értékelése a 19. század során rendre előbukkan. Ezt a szempontot érvényesíti Tompa Mihály feldolgozása, amelyben a főhősnő kimondottan negatív alakként, esküszegőként tűnik fel. A gondolat a 19. századi kritikai hagyományban is jelen van: Kárpáti Károly például „árulás”-ról, „bűn”-ről, „rút esküszegés”-ről beszél Széchy Mária esetében, s azt vizsgálja Petőfi és Arany feldolgozásaiban, hogy azok milyen költői eszközökkel tudták e bűnt lehetőség szerint eltakarni.³⁵⁰ Erdélyi Károly szintén reflektál Széchy Mária megítélésére: „A méltatlankodó patriotizmus nyomorult árulóknak mondja Széchy Máriát s roszalja, hogy gaz tettét annyi, részben nagy költő feldolgozta.”³⁵¹ – írja.

Akármennyire is hazaárulónak tartják Széchy Máriát, s a kritikának akármennyire is más szempontot kell találni, ahonnan pálfordulása mégiscsak felmenthető (ez lesz a női nem határainak átlépését helytelenítő 19. századi felfogás), Széchy Mária alakja a 19. század során változatlan népszerűségnek örvend. Pedig a

³⁴⁹ Idézi TÖRÖK Zsuzsa, *i. m.*, 72.

³⁵⁰ KÁRPÁTI Károly, *i. m.*, 58.

³⁵¹ ERDÉLYI Károly, *Murány a magyar költészetben*, Figyelő 17(1884), 161–172., 162.

férfias várvédő asszony szerepére a 17. századból akadna mind ideológiai, mind történeti szempontból alkalmasabb jelölt is: a császáriak ellen harcoló Zrínyi Ilona, aki egy férfi feladatát vállalta magára Munkács várának védőjeként, s ezt források is igazolják. Példaként idézzük saját levelét Antonio Caraffa császári tábornokhoz:

„Méltóságos gróf, Hadi vezér! Azt írja Excellenciád, hogy Munkács várát fegyverrel fogja elfoglalni tőlem. A vár gyermekeimé, s mivel fegyverviselésre alkalmatlanok, nekem az anyjuknak kell megvédelmeznem. Istennek és a keresztény világnak ítéletére hagyom: fegyverrel és erőhatalommal rátörhetnek-e az árvák javaira? Inkább a nyugalmat választanám és szívesebben élnék békességben. Nem illik nememhez a harc, de az ostrom nem rettent. Bizonyos, hogy Őfelsége dicsőségét, sem Excellenciád hírére nem növeli, ha gyermekek és gyenge asszony ellen harcol...”³⁵²

Cserei Mihály pedig arról is beszámol, hogy Zrínyi Ilona nemcsak névlegesen védte a várat, hanem a tényleges ostromban is részt vett:

„Thökölyné bátor s férfi módon termett vitéz asszony lévén, [...] maga is a bástyákra kimegyen, és a kisütögető ágyúkat maga igazgatja, arányozza s sütögeti vala ki, mely cselekedetivel a vitézlő népnek nagy szívet adott, szégyelvén, hogy amaz asszony lévén, oly bátran viselné magát, ők férfiakul megijednének a némettől.”³⁵³

Hasonlóképpen férfias várvédőként láttatja Zrínyi Ilonát fia, II. Rákóczi Ferenc a *Vallomásokban*:

„Mégis a legtöbbet értek a te szolgálódnak, anyámnak a tanácsai, akit mind bölcsesség, mind hősi lelkület tekintetében a neméhez illő átlagos képességeken felül ajándékoztál meg, ó, bölcsesség tárháza! [...] Olykor rettenthetetlenül járt körbe a falakon. Te helyeztél pajzsot az ágyúgolyó elé, melytől egy ízben a mellette álló szolgálólány feje úgy szakadt le, hogy agya anyámra fröccsent.”³⁵⁴

E visszaemlékezések helytállóságát természetesen lehetetlen megállapítani. Annyi azonban bizonyos, hogy Zrínyi Ilona alakját olyan hagyomány övezte, amelynek fontos eleme volt a nemén való felülemelkedés, a férfias bátorság. Zrínyi Ilona a kulturális emlékezetben is férfias asszonyként jelenik meg, sírkövére a konstantinápolyi jezsuita

³⁵² Idézi R. VÁRKONYI Ágnes, *Zrínyi Ilona = Patak nagyasszonya, Zrínyi Ilona: Nemzetközi tudományos ülés, Sárospatak, 2000. szept. 6.*, Sárospatak, 2003, 13–18., 15.

³⁵³ Idézi: MÉSZÁROS Kálmán–SERES István, *Zrínyi Ilona*, Rubicon, 2014/2., 21–29., 26.

³⁵⁴ Uo.

templomban a következőt vésték: „itt nyugszik hősie munkái után a férfias lelkű asszony, nemének és századának dicsősége, méltóságos Zrínyi Ilona [...]”³⁵⁵

A 19. század mindezek ellenére nem Zrínyi Ionát választja a várvédő honleány példamutató szerepére, hanem – történetileg alapvetően indokolatlanul – Széchy Máriát ruházza fel ezekkel az attribútumokkal. „Zrínyi Ilona [...] mégsem vált olyan kedvelt alakjává a magyar irodalomnak, mint Széchy Mária kissé könnyelmű, de nagyon érdekes személyisége.”³⁵⁶ – írja Kállay Magda, aki összegyűjti Zrínyi Ilona alakjának 19. századi irodalmi feldolgozásait. Mindössze néhány verset talál, Zrínyi Ilona azonban ezekben sem harcos várvédőként jelenik meg. Tompa Mihály szerepversében, a *Zrínyi Ilona keservében* a gyerekeit sirató anya figurája áll a középpontban, Garay János *Zrínyi Ilonájában* a hősnő családjának történetén s saját szomorú sorsán búsul, Petőfi *A munkácsi várban* című verse és Kölcsey Ferenc *Munkács* című epigrammája pedig arra az ellentmondásra reflektál, hogy az egykor a szabadságot jelképező munkácsi várat a 19. század első felében börtönként használták.

Széchy Mária 19. századi páratlan karrierjének legfőbb oka véleményünk szerint az, hogy alakjáról Mednyánszky *Brautwerbungja* nyomán rendelkezésre állt egy már kész, időben sem túl távoli narratíva. Zrínyi Ionáról ugyanez nem mondható el – árulkodónak véljük, hogy alakja szinte kizárólag lírai művekben jelenik meg.³⁵⁷ Széchy Mária példája azt mutatja, hogy a Habsburg birodalom 19. század eleji kultúrateremtő törekvései messzemenően sikeresnek bizonyultak: hiába változik meg az ideológia a Kisfaludy Társaság pályázati kiírása és a pályaművek megjelenésének időszakában, az aktuálisan uralkodó eszmékkel szemben a meglévő irodalmi hagyomány marad az erősebb. S szintúgy hiába írt Gyöngyösi Zrínyi Ionáról is epikus művet (*Thököly Imre és Zrínyi Ilona házassága*): mint láttuk, a 17. században Gyöngyösi-hősnőnek lenni önmagában még nem elég a 19. századi dicsőséghez.

³⁵⁵ HORVÁTH Mihály, *Zrínyi Ilona életrajza*, kiadja RÁTH Mór, Pest, 1869, 121.

³⁵⁶ KÁLLAY Magda, *Zrínyi Ilona a magyar szépirodalomban*, Debrecen, Városi nyomda, 1942 (Magyar irodalmi dolgozatok a debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Magyar irodalomtörténeti szemináriumából), 1.

³⁵⁷ Zrínyi Ionáról szóló narratív munkákat nem igazán ismerünk a 19. századból: mindössze a Kisfaludy Társaság 1845-ös pályázatára beérkezett, díjazatlan pályamunkát említhetjük, illetve egy ponyvakiadást a 19. század második feléből. Lásd: *Zrínyi Ilona, a ritka erényű és hős magyar honleány viszontagságos élete*, Tizenkét énekben, A magyar nép számára, 13 képpel, Pest, 1873. (Bucsánszky Alajos kiadása)

4. A Gyöngyösi-történet elemeinek továbbélése a 19. században

Az előző fejezetekben láttuk, miképp határozza meg Mednyánszky elbeszélése a Murány-feldolgozásokat a 19. században: a cselekmény és Széchy Mária alakja egyértelműen a *Brautwerbung* nyomán öröklődik tovább. A Gyöngyösi-hagyomány háttérbe szorulása azonban nem jelenti teljes eltűnését: a 19. századi feldolgozásokban is találunk *Murányi Vénus*-allúziókat. Az utolsó fejezetben, dolgozatunknak keretes szerkezetet adva, azt vizsgáljuk, hogy a 19. század Murány-történetei milyen formákban jelenítik meg a Gyöngyösi-hagyományt s miképp értelmezik újra azt. Az eddig még nem tárgyalt alkotások közül Vahot Imre prózai feldolgozásában, Arany János elbeszélő költeményében és Jókai Mór vígjátékában elemezzük a Gyöngyösihez kapcsolódás módozatait. Más-más mértékben ugyan, de mindhárom szerzőnél együttesen van jelen a Mednyánszky- és a Gyöngyösi-hagyomány. Vahot és Arany esetében az előbbi a meghatározó, s a *Murányi Vénus* csak kisebb utalások formájában bukkan fel, Jókai viszont nagyrészt Gyöngyösire támaszkodik, egyedül a férfias nőalak megformálásában követi Mednyánszkyt – s mint látni fogjuk, annak is inkább csak külsőségeit veszi át. Jókai a 17. századból minden bizonnyal ismerte Jean de Laboureur francia nyelvű Murány-történetét is, így az elemzésben a *Murányi Vénus* mellett ez a mű is szerepet kap majd. Jelen fejezet a fentiek miatt Jókainak szenteli a legtöbb figyelmet, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a Laboureur- és Gyöngyösi-hagyomány elemeinek beemelése hogyan válik a darabban a komikum forrásává.

a. Vahot Imre elbeszélése

Széchy Mária alakjára a század közepén a Kisfaludy Társaság pályázata irányította rá a figyelmet. Az 1847-es kiírást azonban egy prózai feldolgozás is megelőzte: az 1846-ban Vahot Imre kiadásában és szerkesztésében megjelenő *Magyarföld és népei eredeti képekben – föld- és népismei, statistikai és történeti folyóirat*³⁵⁸ murányi fejezete. A kiadványt Fényes Elek nyitja, a honszeretet előmozdításának szolgálatába állítva azt, hiszen, írja, „e magasztos erényt semmi sem nemesíti vagy fejt ki úgy, mint a honi

³⁵⁸ *Magyarföld és népei eredeti képekben. Föld- és népismei, statistikai és történeti folyóirat*, FÉNYES Elek és LUCZENBACHER János felügyelete mellett szerkeszti és kiadja VAHOT Imre, 6 füzet, Pest, Ny. Beimel József 1846, 3.

történetekbeni buvárkodás, és hazánk földének s népének pontos ismerete.”³⁵⁹ Fényes, miután összegzi a honszeretet felvirágoztatása érdekében tett eddigi (sajnálatosan hiányos) törekvéseket, így összegzi a kiadvány remélt hatását:

„Czélja e vállalatnak: a Magyar birodalom (ide értvén Erdélyt s a hozzá kapcsolt részeket is) nevezetesebb helységeit, várait, érdekesebb épületeit, fürdőit, szebb, regényesebb tájait, s egyszersmind különféle népfajait, sajátosabb népviseleteit, természet után dolgozott eredeti képekben, nagy gyűjteménybe öszpontosítva, megismertetni. különösen olly szöveg (textus) kíséretében, melly a képek hű leírását, a rájuk vonatkozó statistikai, történeti adatokat, hagyományokat, regéket, mondákat, népszokásokat foglalandja magában; hogy így a hölgyeknek is gyönyörködtető olvasmányúl szolgáljon, s a tanulóifjuság is mulatva okuljon belőle.”³⁶⁰

Fényes itt Hormayr eszméihez hasonló gondolatokat fogalmaz meg. A kiadvány ugyanazzal a módszerrel (a szülőföld történeti múltjának feltárásával) kívánja elérni ugyanazt a célt (a honszeretet előmozdítását), mint Hormayr folyóiratkiadói vállalkozásai – noha a cél itt nem a Habsburg, hanem a „magyar birodalom” ideológiai építése.

A kiadvány *Murányvár és vidéke* című fejezetet a kiadó-szerkesztő Vahot jegyzi. A fejezet nemcsak a murányi vidék leírását nyújtja, de Széchy Mária és Wesselényi Ferenc házasságának történetét is elbeszéli. Vahot más történeti munkák mellett lábjegyzetben Mednyánszkyt is megjelöli forrásául. A szöveg szemmel láthatóan kitüntetett helyen kezeli a *Brautwerbungot*: a cselekményt jórészt ezt követve alakítja, Széchy Mária jellemzésénél pedig mintha csak Mednyánszky szavait olvasnánk:

„Szécsi Mária nem egyedül arra érezé magát hivatva, hogy tündöklő szépségével, ritka bájaival szíveket hódítson, hogy a délczeg daliákat szerelmi kéjben ringassa; ő kinek bűvös kellemeivel edzett testi erő, férfias, bátor szív párosult, fegyverzörej közt volt felnövelve, s környezőitől a bajnoki állhatatosságot jókor megtanulá; ő, kinek keblét fennkölt érzelem, szabadság- és honszeretet, s elszánt lelkesedés foglalá el, arra is hivatva érezé magát, hogy, mint gyöngye nemének ritka kivétele, valódi hősként álljon ki a csata mezejére.”³⁶¹

Vahot forrásként Gyöngyösire nem hivatkozik, szövege ennek ellenére több helyen csatlakozik a történet Gyöngyösi-féle hagyományához is. Wesselényi Mednyánszky

³⁵⁹ FÉNYES Elek, *Előszó = Magyarföld..., i. m., 1.*

³⁶⁰ *Uo.*

³⁶¹ VAHOT Imre, *Murányvár és vidéke = Magyarföld..., i. m., 12.*

elbeszélésében az álruhás találkozás alkalmával levelet nyújt át Széchy Máriának, amelyben egyrészt felfedi kilétét, másrészt megkéri Mária kezét. Vahot leírásában az álruhás Wesselényi hasonlóképp levelet ad át Máriának, ám nem leplezi le benne saját magát: „Szépek királynéja! Egy ismeretlen szolgád ezennel állandó szerelmét, s kezét ajánlja neked.” – írja titokzatosan. Ezt követően a levél arra sűrgeti Széchy Máriát, hogy jelöljön ki helyet és időpontot egy személyes találkozóra – ez a kérés Mednyánszky-nál nem szerepel, a Gyöngyösi-féle Wesselényi-levélben viszont annál hangsúlyosabban. A Vahot-történet Wesselényi-levelében a következő áll:

„Mint irigylem e level sorsát, – ő csókolhatja bársonykezeidet, és én – nem! Kérlek, ha nem vagy irántam egészen hideg, találj alkalmat és helyet, veled néhány szót válthatnék, hol felingerelt kedélyem nyugtot lelhetne, hol feltárva belsőmet, meggyőzhetnék szívem hűségéről. Jelölj ki bármely helyet, s nincs olly veszély, melly megjelenésemet gátolhatná.”³⁶²

Gyöngyösinél pedig így néz ki Wesselényi levele:

„Irigylem: szerencsésb levelem magamnál,
Hol én nem lehetek, van ő, asszonyomnál,
Érte távul égek szübbeli lángomnál,
Jaj! ki visel nagyobb tüzet énnálamnál? (2, 83)

Kinek megoltása egyedül rajtad áll,
Te vagy bús fejemnek mind élet, mind halál,
Élek, asszonkámnak ha jó kedve talál,
Veszek, kegyessége ha mellőlem eláll. (2, 84)

[...]

Keress elsőben is abban helyet s módot
(Kiért az istenek adják minden jódot),
Hogy beszéljek veled, s értsem én is szódot,
Nyugodjon meg elmém, ki addig hányódott. (2, 86)

Fejtsem meg előtted szívemnek titkait,

³⁶² *Uo.*

S értsed hűségemnek igaz szándékait,
Megvallom elmémnek elcélzott dolgait,
Melyeknek egyedül te nyithatod útjait. (2, 87)

Valahol rendezed ennek módját s helyét,
Semmi akadálnak nem nézem veszélyét,
Ott jelen találád ez szolgád személyét,
Töltse jóval Isten szívemnek reményét.” (2, 88)

Vahot itt egyértelműen Gyöngyösit követi: tanúskodik erről az azonos retorikai felépítés (irigykedés kifejezése, találkozó kérése, ígéret a szív feltárásáról, végül a kérés nyomtatékosítása), a párhuzamos mondat szerkezetek jelenléte („Keress [...] helyet s módot” – „találj alkalmat és helyet”), az azonos szavak használata (irigylem, szívem, hűség, veszély) vagy épp az azonos tartalom más formában történő kifejezése („Nyugodjon meg elmém, ki addig hányódott” – „hol felingerelt kedélyem nyugtot lelhetne”).

A levél máshol is felidézi Gyöngyösit: a személyes találkozás előmozdítása érdekében Wesselényi a következőképp érvel: „Hisz mi mindketten hasonlóak vagyunk. Te ugy élsz mint szomoru *özvegygerlicze*; én is akként töltöm éltém bús napjait.”. A Gyöngyösi-allúzió itt Mária válaszlevelével lesz teljes, aki megígéri, kitalálja a találkozó módját, hogy „mindkettőnk *árva szive* megkönnyebbülhessen.” (Kiemelések tőlem, P. E.) Mindezek pedig a *Murányi Vénus* alábbi strófáját idézik:

„Visel mindkettőnköt egyenlő szerencse,
Özvegyül élsz te is, mint *gyászló gerlice*,
Ki-ki sorsomot is hasonlóknak értse,
Az két *árva szívet* az Isten segítse.” (2, 77) (Kiemelések tőlem, P. E.)

Vahot tehát Mednyánszky szerint szervezi a cselekményt, a levelek szövegének megfogalmazásakor viszont Gyöngyösihez nyúl vissza. Feltételezésünk szerint Mednyánszky itt nem nyújtott elég alapot Vahot számára, mert nem közöl leveleket szó szerint; azok tartalmát csak rövid narrátori összefoglalókból ismerhetjük meg, gyengéd érzelmekről pedig azok sem árulkodnak. Kisfaludy Károly drámája e tekintetben szintén nem bőbeszédű, így Vahotnak, ha Wesselényi figuráját lelki vívódásaival akarta rokonszenvesebbé tenni a női olvasók számára (lásd az előszó célkitűzését), Gyöngyösit kellett segítségül hívnia az egyes szám első személyű levélforma létrehozásához.

b. Arany János és a Murány ostroma

Arany János, noha saját bevallása szerint alapvetően „Mednyánszkyból puskázott”,³⁶³ számos Gyöngyösi-allúzióval emlékezik meg a költőelődről. Arany a *Murány ostroma* megírása előtt olvasta a *Murányi Vénust* – amint egy Szilágyi Istvánnak írott leveléből (1847. szept. 6.) kiderül, Lugossy Józseftől kérte el. A levélben ezt írja a *Murányi Vénusról*: „annak olvasása nélkül nem szeretnék pályaműhöz fogni. Mellékszemények kellenének, a fődologra dicsőséges tervem van, úgy hiszem, kedvvel fogok rajta dolgozni.”³⁶⁴ Arany valóban átvett mellékszeményeket Gyöngyösitől: Voinovich Géza megemlíti a Murány ostroma két alakját, Kádast és Solymosit, valamint több más Gyöngyösitől átvett motívumra is felhívja a figyelmet, mint a Széchy Mária levelén található sárga viaszra vagy az ajándékba küldött ezüst órára.³⁶⁵

Arany Murány-történetének Gyöngyösi-allúzióit Ruttkay Veronika dolgozata gyűjti össze részletesen.³⁶⁶ Ruttkay a történeti hitelességet szolgáló Gyöngyösi-átvételek mellett (a mellékszereplők neveinek és az egyes helyszíneknek a használata) kitér arra az epikai hitelességet biztosító mozzanatra is, hogy Arany szó szerint említi meg Gyöngyösit mint forrást: a „Hová felrepülve a madár is fárad” sor lábjegyzetében leszögezi, hogy „Gyöngyösi szavai”-ról van szó. Ruttkay elemzi a sárga viasz és az ajándék óra motívumait is, megállapítva, hogy az óra leírásánál Arany Mars és Venus szerepeltetésével is felidézi Gyöngyösit: az „ezüst kis óra” Aranynál a hadistent és a szerelem istennőjét ábrázolja.

Ruttkay további párhuzamokat is regisztrál, például hogy a Murányba tartó Wesselényi mindkét műben viharba keveredik, vagy hogy az arcszínváltozások leírása Aranynál is éppoly fontos szerkezeti elem, mint Gyöngyösinél. A legkézzelfoghatóbb allúzióknak Ruttkay a Wesselényi hírnevéről szóló részt tartja. Gyöngyösinél a következő stórfáról van szó:

³⁶³ Arany 1847. szeptember 7-én kelt levele Petőfinek, idézi Voinovich a kritikai kiadás jegyzetében: *ARANY János Összes művei* III, i. m., 294.

³⁶⁴ *Uo.*

³⁶⁵ *Uo.*

³⁶⁶ RUTTKAY Veronika, *Gyöngyösi „Murányi Vénus”-ának nyomai Arany, Petőfi és Tompa elbeszélő költeményében*, Irodalomismeret, 1999/1-2., 110-121.

Ruttkay dolgozata éppúgy szól Petőfi feldolgozásáról is, Petőfi Szécsi Máriája esetében azonban csak bizonytalan Gyöngyösi-allúziókat fedez fel, amelyek éppúgy lehetnek egyszerűen toposzok is, mint Gyöngyösi-utalások (pl. a „Marsból Venus termett” sor vagy az érzelmek leírásánál használt hajómetafora).

„Érzi Eger, Hatvan, Szolnok, Vác és Heves,
Fegyvered életül hány török test eves,
Élet nélkül maradt miattad nem keves,
Kiknek nem kell többé az reggeli leves.” (1, 63)

Aranynál pedig erről:

„Nézzük ám a dicső Veselényi nevet:
Retteg ettől Eger, Hatvan, Szolnok, Heves,
Reszket, míg kimondja, a pogány nép ajka,
Csecsemőket ijjeszt véle török dajka.”

A konkrét egyezéseken túl Ruttkay felhívja a figyelmet, hogy közös a strófa íve is: a fennkölt-komoly hangnem mind Gyöngyösinél, mind Aranynál ironikusan torkollik kicsinyességbe. Az idézett Gyöngyösi-strófa remek példája annak a véleménynek, amelyet maga Arany fogalmaz meg Gyöngyösiről írott esszéjében: „ő lelkesedik írása közben; színt, életet ad a szónak, szárnyat fűz a gondolatnak és sokszor repül jóval magasabban a közönségesnél, noha, tapasztalás után, mindig féltünk kell a lepattanástól.”³⁶⁷ Ennek tudatában Arany részéről a hangnem kizökkentésének ezt a típusát egyértelmű Gyöngyösi-imitációnak tarthatjuk.

Ruttkay meglátása továbbá, hogy Arany Gyöngyösihez hasonlóan utal a mitológiai történetekre, természetesen azonban már nem a cselekmény egyes részeinek analógiáiként, hanem a szereplők mondataiként vagy gondolataiként megjelenítve. Ruttkay Aranytól idézett példája még világosabbá tehető, ha konkrét előzményét is megkeressük a *Murányi Vénus*ban. Gyöngyösinél a murányi vár elfoglalására indulva Wesselényit egyik embere, Solymosi Ferenc Kirké- és Pandora-példáját felidézve figyelmezteti Széchy Mária lehetséges csalárdságára:

„Circe mennél kedvesb éneket indított,
Legtöbb tündérségét akkor szaporított,
Sok kedves orcákat rút bőrrel borított,
S emberi szép személt baromra fordított. (3, 121)

³⁶⁷ ARANY János, *Gyöngyösi István, i. m.*, 431.

Italjának oly ízt Pandora is csinált,
Száj kényességének mellyel kedvet talált,
De mikor gyomort ért, fojtó méreggé vált,
S mézzel színlett íze nevelt soknak halált.” (3, 122)

Aranynál ugyanerre a veszélyre már nem külső, hanem belső hang hívja fel a figyelmet. Wesselényit Széchy Mária Murányba hívó levelét olvasva fogja el a kétkedés, mert eszébe jutnak bizonyos régi történetek:

„A vezér habozott egy kevés ideig,
Megfordult eszében, hogy törbe ejthetik,
Gondolt ó mesékre, szomorú példákra,
Férfiaknak ártott női ravaszságra.
Sokkal ébrebb volt ám szörnye szerelmének,
Hogysem elringassa régi mesés ének,
Sokkal kívánatosb vére kiomlása,
Hogysem gyávaságát szíve hölgye lássa.”

Arany tehát Gyöngyösi mitológiai példáit idézi fel Wesselényi gondolataival. Érzékelteti egyúttal azt is, hogy a mitológia a 19. századra elveszti a Gyöngyösinél meglévő fontos funkcióját: a konkrét történetek és szereplőik érdektelenné válnak, Wesselényinek pedig – balsejtelme ellenére – sem illik már komolyan vennie a „régis mesés éneket”.

c. Jókai Mór vígjátéka: A murányi hölgy

Jókai Mór feldolgozása, *A murányi hölgy* 1860-ban keletkezett. Míg az eddig tárgyalt alkotások a hősi tárgynak megfelelő emelkedett stílusban mutatták be Széchy Mária és Wesselényi Ferenc szerelmét, addig Jókai vígjátékká alakította a történetet. Jókai átdolgozása a 19. századi művektől nemcsak hangvételében különbözik. Bár az általa is szerepeltetett férfias női alak a Mednyánszky-hagyomány terméke, a darab alapvetően a 17. századhoz nyúlik vissza. Viszota Gyula megfogalmazásában Jókai „letért elődei ösvényéről s azon hagyományból merítette tárgyához az indokokat, a melyeknek nyoma Gyöngyösinél is van.”³⁶⁸ Jókainál tehát nemcsak kisebb Gyöngyösi-allúziókat

³⁶⁸ VISZOTA Gyula, *Széchy Mária a drámai költészetben, i. m.*, 19.

találhatunk, hanem alapjaiban épít a *Murányi Vénus* hagyományára, s sajátos módon értelmezi újra azt.

Jókai számára nemcsak Gyöngyösi műve szolgált közvetlen forrásul, hanem egy Wesselényi Ferenc és Széchy Mária házasságát elbeszélő 17. századi francia mű is, Jean de Laboureur *Histoire des Amours du Comte et de la Comtesse Wesselényi* című szövege. Valószínű ez azért is, mert a történet Jókai kedvelt külföldi anekdotagyűjteményében, a *Dictionnaire de l'amour*-ban is szerepel.³⁶⁹ A szöveg eredetileg, 1647-ben sem önmagában jelent meg, hanem a francia származású lengyel királyné utazását elbeszélő hosszabb Laboureur-munkában, a *Rélation du voyage de la Reine de Pologne* című műben.³⁷⁰ A történetet Laboureur, a francia király udvaronca személyesen Wesselényi Ferencről hallotta, amikor 1646 tavaszán négy napig Pozsonyban tartózkodott a lengyel királynéval. A kutatás álláspontja szerint Gyöngyösi behatóan ismerte Laboureur munkáját, mert a cselekmény részletei jórészt megegyeznek a két műben; Gyöngyösi a laboureuri vázlat egészíti ki a mitológiai apparátussal és a barokk elmélkedésekkel.³⁷¹ Amikor tehát Jókai Laboureur és Gyöngyösi alapján építi fel a történetet, egyazon hagyományra támaszkodik.

Jókai feldolgozásának egyik legfontosabb jellemzője az, hogy megfosztja a történetet teljes történelmi kontextusától. A szereplők felsorolásánál megtudjuk ugyan, hogy a cselekmény 1644-ben játszódik Murányban, a Habsburgok és I. Rákóczi György konfliktusa azonban sehol nem kerül elő. A történetből csupán annyi derül ki, hogy Wesselényi felesége halála után menekült a harcba, így találkoztak Máriával, „Mint egymásnak ellenségi”. A darab lényege egyedül a szerelmi szál: ez akkor válik teljesen világossá, amikor a Murány ellen harcoló Wesselényi közli Széchy Máriával, hogy: „Nem kívánom én a várat; De kívánom azt a szívet, S ostromolni nem szünök meg, Hogyha jól nem véded azt.”³⁷² Mivel tehát aktuális politikai célok és érdekek nem játszanak szerepet a cselekmény alakulásában, *A murányi hölgy* bármely vár bevételének története lehet. Ebből fakadóan Jókainál, más 19. századi feldolgozásokkal ellentétben, szóba sem kerül köz- és magánérdek konfliktusa.

³⁶⁹ JÓKAI Mór *összes művei*, i. m., 946. Jókai és a *Dictionnaire de l'amour* írásainak kapcsolatáról bővebben lásd: Hankiss János, *Jókai és egy francia anekdotakincs*, Irodalomtörténet, 1928, 1–2.

³⁷⁰ LABOUREUR, Jean de, *Histoire des Amours du Comte et de la Comtesse Wesselényi = Rélation du voyage de la Reine de Pologne*, Paris, 1647, 83-99.

³⁷¹ ACSÁDY, i. m., 93., R. VÁRKONYI, *A rejtőzködő...*, i. m., 13., JANKOVICS, *Gyöngyösi redivivus*, i. m., 200.

³⁷² JÓKAI Mór, *A murányi hölgy = J. M. összes művei...*, i. m., 698.

Véleményünk szerint a kontextustól megfosztottság következménye az is, hogy *A murányi hölgy* Széchy Máriaja közelebb áll a Gyöngyösi által megképzett alakhoz, mint 19. századi társaihoz. Ha ugyanis nincs politikai meggyőződés, nincsenek elvek, amelyeket képviselni kell, semmi sem indokolja a női nemtől való eltávolodást. Viszota Gyula is felhívja a figyelmet arra, hogy Jókai Máriaja nem veszi komolyan saját harcias tevékenységét, hiszen amikor anyósa, Kriszka megdorgálja, hogy nem való asszonynak a hadakozás, azt válaszolja, hogy ő sem viselkedett így, amíg férje élt. Hozzáteszi azt is, hogy szívesen átadja anyósának a feladatkört. Viszota az alábbi strófát idézi a műből (Széchy Mária szavai):

„S hogyha te, ki kor szerint
Volnál itt parancsoló,
Ellenállni gyöngye vagy, hát
Mégis csak kezembe kell
Vennem azt a kardot, a mit
Értünk férfi nem visel:
Átadom, mihelyt kívánod.”³⁷³

Jókai Máriaja tehát nem maga választja a nemétől való eltávolodást, így a férfias nő szerepével nem tud azonosulni. Jól látszik ez a következő, Borongóval folytatott párbeszédéből is, amely szerint épphogy nőiségének erejével akarja megvédeni a várat:

„MÁRIA Szólj, való-e, nem hiúság,
A mit nékem mondanak:
Hogy én most is szép vagyok?
BORONGÓ Kecskébéka minden angyal,
Hogyha melléd állni mer.
MÁRIA Hogy szememben oly bűbáj van,
Mely elámit és varázsol?
BORONGÓ Itt vagyok rá példa én.
MÁRIA Mit gondolsz, ha Wesselényi
Látna engem: egy szavammal
Nem nyernék-e oly csatát,
Melyre fegyver nem segít?
S a helyett, hogy ő e várat
Elfoglalva győzne rajtunk,

³⁷³ VISZOTA Gyula, *Széchy Mária a drámai költészetben, i. m.*, 21.

Én fognám el őt magát,
S vége lenne háborúknak.”³⁷⁴

Amint azt Jeszenszky is megállapítja, a darab alapvető mozgatórugója a női hiúság: ez lesz legyőzötve és neveltségessé téve, amikor Mária a találkozón véletlenül beleszeret Wesselényibe.³⁷⁵

Jókai 1857-ben a gróf Ráday-féle jutalomra pályázó vígjátékokat jellemezte a következőképp: „Az ilyen apró vígjátékoknak van egy alapul felvett adomájuk, egy jó ötlet, melynek meséjét egy distichonba be lehet foglalni, nem több; a körül fordul meg az egész dialog; jellemrajzokkal, motivációkkal mind nem törődik a szerző; mi történt azelőtt, mi fog történni azután alakjaival? – nem köti senki szívére, – azt sem bánja, ha a néző egyik-másik jelleme felől kétségben marad, csak az ötlet jó legyen, a bemutatás érdeket gerjessen, a végzés kielégítő, az egész mulattató legyen.”³⁷⁶ Mindezt *A murányi hölgyre* is jellemzőnek tartjuk; s az idézet egyúttal lehetséges magyarázatot adhat arra is, miért marad el a történeti környezet: a vígjáték Jókai által meghatározott műfaji követelményei számára ez nem fontos kérdés.

Mivel *A murányi hölgy* esetében vígjátékról van szó, a kutatástörténet magától értetődő kérdése lesz, hogy mi hozza létre a komikus hatást a darabban. Jeszenszky például felveti, hogy egy olyan nő, aki nem elégszik meg hivatásával, már önmagában is komikus lehet, megállapítja azonban, hogy itt nem erről van szó.³⁷⁷ A komikumot nem Széchy Mária jellemével hozza összefüggésbe, hanem a mellékszereplőkkel, Kriskával és Borongóval: meglátása szerint azok a darab komikus részei, amelyek az ő megtréfálásukra szolgálnak.³⁷⁸ Vnutsko Berta a mellékszereplők közül is Kriskát tartja a leginkább vígjátékba illő alaknak, humoros és groteszk vonásai miatt.³⁷⁹ Viszota szerint Jókai érdekes és komikus helyzetekbe hozza szereplőit, felrója azonban a darabnak, hogy a komikum nem a szereplők jelleméből fakad, hanem csak külsőségekből.³⁸⁰ Elemzésünkben új szempontot javasolunk: meglátásunk szerint a komikum jelentős része abból a módszerből fakad, amellyel Jókai a Laboureur- és a Gyöngyösi-hagyomány elemeit beemeli a szövegbe. A továbbiakban ennek

³⁷⁴ JÓKAI, *A murányi...*, i. m., 693.

³⁷⁵ JESZENSZKY, *Széchy Mária...*, i. m., 45–47.

³⁷⁶ Magyar Sajtó, 1857, 193. sz., idézi VNUTSKO Berta, *Jókai Mór drámai munkássága*, Bp., Neuwald Illés utódai könyvnyomda, 1914, 60.

³⁷⁷ JESZENSZKY, *Széchy Mária...*, i. m., 42.

³⁷⁸ JESZENSZKY, *Széchy Mária...*, i. m., 47.

³⁷⁹ VNUTSKO, i. m., 62.

³⁸⁰ VISZOTA, *Széchy Mária...*, i. m., 21.

bizonyítására teszünk kísérletet, s a Jókai-darabot szorosán együtt olvassuk *Laboureur* és Gyöngyösi történetével.

A Murány-feldolgozások esetében a szakirodalom kulcskérdése, hogy egy adott szöveg hogyan teremti meg a szerelmet Wesselényi Ferenc és Széchy Mária között; hiteles és hihető-e a két főhős egymás iránti vonzalma. Jókai e kérdésben Gyöngyösihez fordul: a *Murányi Vénus* egy utalását bontja ki s teszi meg darabja alapjává. A vonatkozó rész a *Murányi Vénus* harmadik énekében, a sikeres várfoglalás után szerepel, ahol egy szakaszban az elbeszélő a Wesselényi Ferenc és Széchy Mária házasságáról való előzetes jövendöléseket idézi fel. Ezek között tűnik fel az az epizód, amelyben Wesselényi első felesége elmeséli férjének, hogy Murányban járt, s az ott lakó három lánytestvér közül Máriát találta a legszebbnek. Méghozzá annyira, hogy eljátszik halálának gondolatával, s előrevetíti, hogy ez esetben Wesselényi Máriáért epedne:³⁸¹

„Mondván: Tudom, nékem ha holtom történne,
Énutánam özvegy szívedben ez tűnne,
Fáradságod érte addig meg sem szűnne,
Míg hideg nyaszolyád attúl nem hevülne.” (3, 368)

Jókai ezt az epizódot gondolja tovább. Darabjában Wesselényi Ferenc a személyes találkozón azzal lágyítja meg Széchy Mária szívét, hogy elmeséli, első felesége halálos ágyán kérte tőle: a továbbiakban Széchy Máriát szeresse. Jókai itt egyszerre parodizálja a Gyöngyösi-féle és a romantikus hagyományt. Wesselényi első feleségének nevét Zsófiáról Máriáról változtatja, így a haldoklása közben is praktikusán gondolkozó első feleségnek eszébe juttatja, hogy Wesselényinek nem kell majd új nevet megtanulnia:

„[...] Szécsi Mária:
Őt szeresd, hisz így szívednek
Uj nevet sem kell tanulni,
És a régit elfeledni;
S hogyha mondod egykor: édes,
Édes édes Máriám!
Azt hiszem, hogy engemet
Szólitasz, s mély sírhelyemben

³⁸¹ VISZOTA, *Széchy Mária...*, i. m., 19. Már Viszota Gyula megemlíti ezt a Gyöngyösi-átvételt. Mindazonáltal Viszota hibásan foglal össze: leírásában Bosnyák Zsófia halálos ágyán veti fel Széchy Máriát mint Wesselényi következő feleségét, ez azonban csak Jókainál van így; a *Murányi Vénus*ban nem kerül szóba halálos ágy.

Megdobban reá szívem.”³⁸²

Wesselényi, miután a találkozón tolmácsolja első feleségének kérését, bevallja azt is, hogy e kérésről bizony sokáig elfeledkezett, míg valamelyik éjszaka álmában meg nem jelent újra a feleség alakja, emlékeztetve őt a halálos ágyán tett ígéretre:

„A mult éjek egyikén
Sátoromban fekvé árvám,
A midőn egy zengő zajra
Csendes túlvilági fény
Terjedett el sátoromban,
És egy ábra-tünemény
Szállt le halkan a magasból:
Az én régi Máriám volt.
Liljom-koszorú fején,
És kezében pálmaág.

[...]

Halkan így szólíta meg:
Lásd, felejtet, a mit egykor
Haldokló kezem szorítva
Felfogadtál; Máriának
Tőled — én nem ezt izentem;
Emlékezzél vissza rá.”³⁸³

Ez a motívum Gyöngyösit és Laboureur-t is felidézi. Gyöngyösinél Cupido jelenik meg Wesselényinek, szintén éjszaka és szintén fénnel beborítva a helyiséget:

„Az egész föld táját nagy csendesség tartja,
Ki-ki fáradtságát holnapra halasztja,
Az egy Wesselény hogy magát fárasztja,
Éjjel sem nyughatik, csak Muránt forgatja. (1, 194)

Azonban hogy ezért búját így árasztja,
Ihol az Cupido szárnyát csattogatja,

³⁸² JÓKAI, *A murányi...*, i. m., 700-701.

³⁸³ JÓKAI, *A murányi...*, i. m., 701.

Bécsinált ablakit házának álthatja,
S nyilát máris fölfont idegében tartja. (1, 195)

Minthogy ez magával égő tüzet hozott,
Az egész háztája majd mintegy lángozott,
Kin rettenvén Ferenc, színében változott,
Nem tudván, ez újság honnét találkozott.” (1, 196)

Laboureur elbeszélésében pedig egy öregember jelenik meg Wesselényinek álmában, aki elmondja neki, hogy bármily valószínűtlennek is tűnik a küldetés, a várban tartózkodó özvegy segítségével meg fogja tudni szerezni a várat.³⁸⁴

A személyes találkozó jelenete, ahol Wesselényi a fentieket elmeséli Széchy Máriának, alapjaiban kapcsolódik a Gyöngyösi-hagyományhoz. A Mednyánszky-féle történet variációiban ugyanis a találkozón Wesselényi nem fed fel kilétét, hanem saját követének álcázza magát; valós és nyílt eszmecserére így nincs lehetőség. Jókai ezzel szemben visszatér a két egyenrangú fél találkozásának ábrázolásához, egyúttal pedig ahhoz a hagyományhoz, amelyben a várfoglalás Wesselényi és Széchy Mária közös szövetségén alapszik.

A találkozót már a körülmények is komikussá teszik: a két főhős a murányi vár alatti palánknál fut össze, amelynek murányi oldalára Wesselényi a Máriába szerelmes mellékszereplő, Borongó hátára kapaszkodva jut át. A komikum azonban nemcsak ebből ered, hanem a jelenetbe beillesztett Laboureur- és Gyöngyösi-utalásokból. A Laboureur-szövegben jelenik meg először az az epizód, hogy Wesselényi leteríti a palástját a fűbe Széchy Mária számára. A mozzanat a találkozó előkészületeként tűnik fel, az események sorrendje ugyanis a következőképp alakul: Wesselényi Széchy Mária érkezésére előbújik egy bokorból, csodálkozva nézik egymást, hiszen még soha nem találkoztak, Wesselényi leteríti a palástot, sürgölődik, majd visszavonulást int embereinek – s csak mindezeket követően kezdődik meg a beszélgetés kettejük között.³⁸⁵ A palást

³⁸⁴ LABOUREUR, *Histoire...*, i. m., 85. Acsády Ignác fordításában: „Wesselényi folyton azon töprengve, hogyan szerezheti meg Murányt, egy ízben embereivel egy közeli faluban hált meg. Alvás közben úgy rémlett előtte, mintha egy nagy öreg ember felébresztené. Az aggastyán mellére tette kezét, mondván: Álmodjál minden jót Murány elfoglalásáról; tudd meg, bármennyire bevehetetlen, te mégis elfoglalod egy özvegy segítségével, ki a várban lakik! Ezzel a látomány eltűnt. Wesselényi fölkel és utána futott. A zajra fölbredtek hadnagyai, kik vele egy szobában háltak s mindenütt keresték az öreg embert, de nem találták. Wesselényi fejből azonban ki nem ment többé a gondolat, hogy az özvegy segélyével fogja a várat megszerezni.” ACSÁDY, i. m., 100., lábjegyzet. Wesselényi levele: 102. o. lábjegyzet, Mária levele: 103. o. lábjegyzet, a találka elbeszélése: 109–110. o. lábjegyzet

³⁸⁵ *Uo.* 90.

leterítésének motívumát a *Murányi Vénus* is átveszi, Laboureurhoz hasonlóan szintén Wesselényi és Széchy Mária találkozásának legelején kerül rá sor. Gyöngyösi egyúttal jelentéssel is felruhazza a gesztust: a jelenet Wesselényi lovagiasságát és vitézségét demonstrálja, hiszen azzal a palásttal gondoskodik hölgyéről, amelyet sikeres harcaival érdemelt ki:

„S minthogy Wesseléni viselt sok dolgokat,
Felső hadakban is forgatott kardokat,
S tartott sok helyeken nyertesén harcokat,
S vett az ellenségen szép diadalmokat: (2, 293)

Maga kezeivel nyert volt egy palástot,
Melyet eső ellen véle hordoztatott,
S bocsátott volt az köd akkor kis harmatot,
Mely megnedvesíté az gyenge pázsitot; (2, 294)

Azért e palástot az földre teríté,
Édes asszonykáját arra leülteté,
Magát fél térgyére melléje ereszté,
Ilyen beszédekre az nyelvét függeszté:” (2, 295)

A *Murányi Vénus*ban a palást szó többször kapcsolódik a színleléshez, például a következő szöveghelyeknél:

„Az okosság talál mindjárt fogásokat,
S tudja oly palásttal földni az dolgokat” (3, 30)

[...]

„Ugyanis palástolt titkok ha kinyílnék,
Ily praktikájokat mely dolgok nem érnék!” (3, 41)

A jelenetben leterített palást így utalhat arra is, hogy a várfoglalás színlelés segítségével meggy majd végbe, az események a valós szándékot elfedve, palástolva zajlanak majd. Mindezek után nézzük, Jókai hogyan alakítja át a jelenetet. A *murányi hölgy*ben szintén a két főhős személyes találkozásán kerül elő a palást, azonban nem az elején, hanem a Wesselényi feleségéről szóló érzelmes történet elbeszélését megszakítva. Amikor

Wesselényi felesége halálos ágyát felidézve sírni kezd, Mária pedig biztosítja, hogy sírásáért nem ítéli el őt, Wesselényi hirtelen így szól:

„Kérlek, ülj le; terhes itten állnod én miattam annyit. Itt palástom, (*leteríti palástját egy dombra*) Erre ülj.”

Ennél a pontnál Borongó is, aki a palánk túloldaláról hallgatja végig a beszélgetést, közbeszól kérdésével:

„Valjontén reá ül-e?”³⁸⁶

Ekkor Mária leül, Wesselényi pedig eléje térdel, s folytatja megható beszámolóját felesége haláláról. A palást Jókainál tehát ironikusan villantja fel a Laboureur- és Gyöngyösi-hagyományt, az érzelemdús elbeszélés megtörésével és a hangnem kizökkenésével érve el komikus hatást.

A jelenet további részét is a Laboureurhoz és Gyöngyösihez való kapcsolódás jellemzi. Miután Wesselényi Laboureur elbeszélésében felvázolja a császár által kiszabott feladatot, Murány elfoglalását, Széchy Mária kétkedésének ad hangot: elmondja, hogy számára reménytelennek tűnik a Rákóczival való szembeszállás, neme pedig nem is tenné lehetővé, hogy ilyesmit kíséreljen meg. Wesselényit is figyelmezteti: Murány elhelyezkedése és a várórség éber figyelme miatt is bevehetetlen.³⁸⁷

Széchy Mária a *Murányi Vénusban* is kifejezi aggályait a vállalkozás sikerével kapcsolatban, szintén az erős védelemre, illetve arra hivatkozva, hogy Murány várával nem ő rendelkezik:

„Mond Mária: Nincsen az ő hatalmában,
Hogy feladja, s vigyen valakit Muránban. (2, 310)

Köteles ott minden Rákóczi pártjára,
Nagy vigyázás vagyon erős kapujára,
Öccse visel, nem ő, gondot az kulcsára,
S annak az kezében viszik éjtszakára.” (2, 311)

³⁸⁶ JÓKAI, *A murányi...*, i. m., 699.

³⁸⁷ LABOUREUR, *Histoire...*, i. m., 91.

Laboureurhoz és Gyöngyösihez hasonlóan Jókainál is megjelenik Széchy Mária kétkedése korlátozott lehetőségei miatt:

„Én itten magas Murálynak
Nem csak úrnéja vagyok,
De egyúttal rabja is,
A kit minden ember őriz.
Ennek záros ajtaján
Én hozzám te nem jöhetsz;
S én azt meg nem nyithatom.
Zárva néked, mint nekem
Minden ajtaja Murálynak;
S esküszó köt, hogy soha
Őreimnek tudta nélkül
Senki azokon be nem jön.”³⁸⁸

Különösen Gyöngyösinél jelenik meg részletesen, hogy a problémán Széchy Mária az okos színlelés segítségével emelkedik felül: tervet készít, a megvalósításához szükséges eszközöket titokban készíti elő, s ha kell, rosszulletet tett, nehogy a vár többi lakója gyanút fogjon. Ehhez igazodva a mű több helyen hangsúlyozza Mária okosságát, előrelátását. Jókainál mindez szintén kiforgatva jelenik meg. Mária Jókainál is talpraesett okossággal talál megoldást, ám nem fortélyos tervet kieszelve, hanem a bonyolultnak tűnő problémát a lehető legprimitívebb szintre lefokozva:

„WESSELÉNYI Megriasztasz; a mit adtál
Egy szavadban, azt a másik
Szóban ismét visszaveszed.
Mit tegyek, ha minden ajtó
Zárva lesz Murányban?
MÁRIA *(tétovázva)* Nincs-e —
Ablak?
WESSELÉNYI *(örömmel)* Oh szerelmes
Asszonyszivek szelleme!
Milyen ötlet!”³⁸⁹

³⁸⁸ JÓKAI, *A murányi...*, i. m., 702–703.

³⁸⁹ *Uo.* 703.

Wesselényi Laboureurnél és Gyöngyösinél is kötélhágcsón kapaszkodik fel a murányi várba. Laboureurnél Mária már a találkozón megígéri, hogy szerez létrát, a *Murányi Vénus*ban pedig hosszú strófákon keresztül, gondosan készíti elő a szükséges kötélletrát Wesselényi érkezésére:

„Azért mint Dædalus viaszos szárnyokat,
„Készít Mária is titkon lajtorjákat,
Melyekkel győzhesse az nagy kösziklákot, (3, 55)

[...]

Az mondott lajtarját azért elhozatja,
S elhozatván, titkon az padra tolatja,
Serénkedik, kezdett dolgát nem múlatja,
Készítetteti, s talám maga is forgatja. (3, 68)

Sok mesterember van mivelhogy Muránban,
Mint valami céhes mezei városban,
S lát ki-ki dolgához különb hivatalban,
Kötélcsináló is lakik vala abban. (3, 69)

Ezzel köteleket gyarsan visszáltatott,
Melyeket titkosan párnákban dugatott,
Hogy eszre ne vegyék, padra úgy hordatott,
Létrakészítéshez ezekkel fogatott.” (3, 70)

A Jókai-darab ennek a hagyománynak a segítségével ér el komikus hatást egyetlen kötélhágcsó-utalással, amikor – az ablakhoz hasonlóan – ezt is Széchy Mária egyedülálló leleményeként jeleníti meg. Ezt láthatjuk abban a részben, ahol Mária és Wesselényi a feljutás részleteit tisztázzák:

„MÁRIA Lásd, szobámnak
Ablakát nem őrzi senki;
Ott világít: látod-e?
WESSELÉNYI Bár magas és szédítő az,
Hő szerelmem szárnyat ad.
Bárha játsszam étellel,
Én azon hozzád jutok.
MÁRIA (*szemérmes vonakodással*) Hisz lehetne onnan — épen

Egy kötél-hágcsót — — —
WESSELÉNYI (*elragadtatással*) Imádott
Gyöngye minden asszonyoknak!
Drágább szived minden várnál,
Melyet férfi birni vágyott.
A legelső holdtalan
Éjszakán jelen leszek.”³⁹⁰

A találkozó végén az elbúcsúzás is Gyöngyösit kifigurázva történik. Wesselényi a *Murányi Vénusban* nem tud elszakadni Máriától, s heves indulatait követve legszívesebben visszarohanna hozzá:

„Hánszor teként vissza, míg ötet láthatja,
Vigyázó szemeit, óh, mint nem jártatja!
S mikor továbbmenvén ezt nem vigyázhatja,
Megkedvelt személyét, gondold, mint óhajtja. (2, 347)

S vissza akar térni, nem bírhat tüzével,
Azmint meg is indul fellobbant szívével,
Kéri Vadászi Pál, s inti beszédével:
Hogy ezt ne mívelje, s majd tartja kezével. (2, 348)

Tészen vala nagy kárt visszamenésével,
Máriának jutván szemben cselédével,
Elárulta volna magát személyével,
Mely lett volna dolga hamar veszélyével.” (2, 349)

Jókai szintén hasonló helyzetben ábrázolja Wesselényit, aki az elköszönés után is csókolná Mária kezét. Ahogyan Gyöngyösinél Vadászi Pálnak, úgy Jókainál Borongónak kell visszarántania: Vadászi Pál racionális érveit Jókainál a Borongó hátán fejjel lefelé lógó, elvonszolt Wesselényi képe váltja fel.

„WESSELÉNYI (*Borongó vállán állva, még egyszer visszahajol Mária kezét megcsókolni*)
Még egy csókot szép kezedre,
Még egy édes búcsucsókot.
BORONGÓ Szállj le már, mert majd ledoblak.
WESSELÉNYI Áldjon Isten annyiszor,

³⁹⁰ *Uo.*

Hányszor gondolok reád.

(Mária kezét csókolja)

BORONGÓ (*dühbe jön, nyakába kapja Wesselényit lábainál fogva s elviszi erővel*)

Már elég volt, jér haza. (*elfut vele*)³⁹¹

A találkozót a történetben a murányi vár bevétele követi. Gyöngyösi a *Murányi Vénusban* részletesen taglalja a várba feljutás nehézségeit: a történéseket a létra megtalálásától a sziklamászás megpróbáltatásain keresztül az isteni gondviselés segítségéig követhetjük nyomon.

„De elég már, azkit, Wesselén, szenvedtél,
Az sok tövis után rózsát érdemlettél,
Készen van az létra, melyről kételkedtél,
Megadja az Isten, azmit reméllettél. (3, 240)

Mikor azért ilyenképpen fáradnának,
Az létrára hamar nem találhatnának,
S azon nem csak kisdéd búval aggódnának,
S az kedves remények bús gondra jutnának. (3, 241)

[...]

Másszák az kősziklát, sokan elesnek is,
Alkalmatlansága nagy az setétnek is,
Alig hogy nem juta ebben Ferencnek is,
Majd vége lett volna szép életének is. (3, 293)

Mert úgy csuszamodék az völgyek mélyére,
Hogy történik vala élte veszélyére,
De megkapák mégis jó szerencséjére,
Csak az Isten viselt gondot életére. (3, 294)

Érvén az lajtorját, kezdnek az hágáshoz,
Az szerencsétlenség itt is akadált hoz.
Ugyan sok tövisen jutsz, Ferenc, rózsádhoz,
Így jut az arany is az szép ragyagáshoz.” (3, 295)

³⁹¹ *Uo.* 704.

Jókai ezzel szemben a tényleges várba jutásról egyáltalán nem számol be. Helyette annál többször idézi vissza, amint Wesselényi Borongó hátára állva mászik át a palánkon, hogy Széchy Máriával találkozhasson. A főhős várhódító mászása Jókainál tehát erre a motívumra fokozódik le. Mi több, a jelenetre való utalás a vígjáték fő csattanójává növi ki magát: amikor Borongó rádöbben, hogy nem az ő elképzelései szerint alakultak az események, s Széchy Mária Wesselényi felesége lesz, újra és újra szomorúan ismételve (a darab zárómondata is ez): „Az én hátam volt a lépcső!”³⁹²

d. A murányi kaland Jókai regényes rajzában

Wesselényi Ferenc és Széchy Mária házasságának történetét Jókai prózában is elbeszélte: *A magyar nemzet története regényes rajzokban* című nagyszabású, háromkötetes vállalkozás *A murányi Venus* című epizódja nemcsak a várfoglalásról, de Wesselényi Ferenc és Széchy Mária további életéről is beszámol.³⁹³ Az 1854-ben megjelent első kötet a mohácsi csatáig foglalja össze Magyarország történetét, a Murány-epizód az 1884-es második kötetben szerepel. Az elbeszélés jól illeszkedik a regényes rajz műfajához: szemmel láthatóan nem a történeti hűségre való törekvést, hanem az elbeszélés mikéntjét tekinti fontosabb szempontnak. (Hanyagul kezeli a történelmi személyek neveit is, Rákóczi Györgyöt például felcseréli Rákóczi Zsigmonddal: „1644-ben Rákóczy Zsigmond járt Magyarországon a hadaival, s a magára maradt özvegy várát megrakta saját fegyvereseivel.”³⁹⁴ – írja, noha Zsigmond 1608-ban meghalt, s 1644-ben fia, György vezette az erdélyi hadakat.)

A szöveget Jókai a következőképp kezdi, a „murányi Vénusról”, azaz Széchy Máriáról írva: „A jó Gyöngyössy poémája után, s a vígjátékírók komédiáiból ismeri ezt a nevet mindenki.”³⁹⁵ A kezdőmondat egyúttal a követett hagyományt is kijelöli: előrebocsátja, hogy nem a Mednyánszky-féle történet fog következni, hanem a Gyöngyösi (és a saját) nyomán járó változat. Ennek az útnak a legfontosabb mozzanata

³⁹² Uo. 720.

³⁹³ JÓKAI MÓR, *A murányi Venus = A magyar nemzet története regényes rajzokban*, 2. kötet, sajtó alá rend. TÉGLÁS TIVADAR, VÉGH FERENC, Bp., Akadémiai, 1969, (Jókai Mór összes művei, Regények, 68.) 121–127. Több Jókai-drámára is jellemző, hogy témája átfedésben van Jókai *A magyar nemzet történetében* szereplő írásaival. *Az aradi hős nők* című 1891-ben keletkezett vígjáték története például a kiadvány 1890-ben megjelent 3. kötetében található. (Erre a Jókai-drámák kritikai kiadása hívja fel a figyelmet: JÓKAI MÓR, *Összes művei, Drámák 3. (1888-1896)*, sajtó alá rend. RADÓ GYÖRGY, Bp., Akadémiai, 1974, 577.)

³⁹⁴ JÓKAI, *A murányi Venus*, i. m., 121.

³⁹⁵ Uo.

a Wesselényi és Széchy Mária között kötött szövetség; Jókai ennek megfelelően adja elő a cselekményt:

„A várívás szerelmi cselszövénnyel egyesült; az ostromlott úrnő egy éjjel kötélhágsót bocsátott le hálósobájára erkélyéről a vár legmeredekebb oldalán, mely őrizetre nem szorult. Ezen kapaszkodott fel, a légtelen függve, mint fonalán a pók, legelőször az ostromló szerelmes, utána tizenkét bátor vitéze, kiket Széchy Mária belső szobájába bebocsátott. Azután az őrsereg parancsnokát hívatta magához. Azt, amint belépett, Wesselényi fogadta és lefegyverzé. Így tett a többi tisztekkel is. Az álmos őrséget bezárták a bástyaszobákba, kinyiták a kapukat, és azokon a királyi csapatok minden vérontás nélkül rendén bevonultak. Akkor aztán Wesselényi victoriát lőhetett: a várral együtt a bájos hölgy szíve és keze is az övé lett.”³⁹⁶

Jókai, akárcsak vígjátékában, itt sem idegenkedik a komikus részletektől. A pókként a légtelen függő Wesselényi képe önmagában sem utal hős vitézségre, ha azonban még azt is hozzátesszük, hogy az ábrázolás felidézi Petőfi *A helység kalapácsa* című vígposzának egy jelenetét, Wesselényi maradék méltósága is odavész. Petőfi komikus elbeszélő művében ugyanis a templomba véletlenül bezárt Fejenagy ereszkedik le a toronyból harangkötélen, aminek következtében az elbeszélő egy pókhoz hasonlítja:

„S a tánc kellő közepéből
Drága figyelmeteket
A templom tájékára csigázom;
Hol a leleményes eszű fogoly
Épen mostan ereszti
Magát lefelé a harang kötélén,
Valamint leereszkedik a pók
Gyakorta szobám tetejéről
Saját fonalán.

És íme leért,
És kutyabaja.”³⁹⁷

³⁹⁶ *Uo.* 121–122.

³⁹⁷ PETŐFI Sándor, *A helység kalapácsa = P. S. összes művei*, 2. kötet, P. S. összes költeményei (1844. január–augusztus), Kritikai kiadás, sajtó alá rend. KISS József, RATZKY Rita, SZABÓ G. Zoltán, Bp., Akadémiai, 1983, 70–102., 80.

Ahogy *A murányi hölgyben* a Gyöngyösi-hagyomány felhasználási módja keltett komikus hatást, úgy Jókai itt a Petőfi-szöveg játékba hozásával figurázza ki Wesselényi alakját.

Utószó

Dolgozatomban egyrészt Gyöngyösi István *Márssal társolkodó Murányi Vénusát* jártam körül kiadás-, költészet- és eszmetörténeti szempontból, másrészt pedig Széchy Mária és Wesselényi Ferenc történetének későbbi, 18. és 19. századi feldolgozásait követtem nyomon. A disszertáció azt az ívet vázolta fel, amely Gyöngyösi *Murányi Vénusának* közvetlen közegétől a mű 18. századi, népszerűségéből fakadó újrakiadásaiin keresztül a 19. század által újjáteremtett, férfias Széchy Mária-alakig vezet.

Mivel a dolgozat több évszázadban mozog, az egyes részeknek különböző, egymással nem mindig szorosan összefüggő résztanulságai (is) vannak. A kiadástörténettel foglalkozó rész az 1702-es *Murányi Vénus*-edíció kiadóját, Tétsi Zakariást és nyomdahelyét, a kolozsvári unitárius nyomdát azonosította, valamint felhívta a figyelmet a kiadás elítélésének háttérében meghúzódó szerzőközpontú irodalomszemléletre. A költészet-történeti szempontból vizsgálódó fejezetek az 1702-es, Tétsi Zakariás által jelentősen átalakított szövegváltozat eltéréseinek elemzésével arra a következtetésre jutnak, hogy Tétsi változtatásai egyúttal felbontják a Gyöngyösi által működtetett költészet-történeti hagyományt is. A barokk udvariságot középpontba helyező rész legfontosabb megállapítása, hogy a *Murányi Vénus* egyes szerkezeti felépítéseinek mintái a 17. századi jezsuita oktatásban található meg. A Széchy Mária és Wesselényi Ferenc történetének későbbi feldolgozásait vizsgáló nagyobb egység legfőbb tanulsága az, hogy míg a történet első feldolgozásai, Verseghy Ferenc és Vitkovics Mihály drámái még Gyöngyösi népszerűségével összhangban és a *Murányi Vénust* követve keletkeznek, addig a 19. század feldolgozásai már egy másik, Gyöngyösitől független hagyományt követnek, s a Mednyánszky Alajos által férfias formált Széchy Máriát emelik ki a történetből, amelynek forrása minden bizonnyal Joseph Heinrich von Collin *Bianca della Porta* című művének hősnője. Ezen belül a Kisfaludy Károly-drámát elemző fejezet a 17. századi és a 19. századi Széchy Mária-alakokat összehasonlítva arra jut, hogy míg a *Murányi Vénus* egységes Széchy Mária-alakot formál, addig a 19. századi hősnő magán- és közérdeke összeütközésbe kerül egymással. A Kisfaludy Társaság Széchy Mária-pályázatát vizsgáló rész azt fejt ki, hogy Széchy Mária alakjának kijelölésével miképp írja felül a meglévő irodalmi hagyomány az ideológiai szempontokat. A 19. századdal foglalkozó utolsó rész pedig megfogalmazza, hogy a *Murányi Vénus* hatása sokszor a 19. századi művekben is

érvényesül, s hogy Jókai *A murányi hölgy* című vígjátéka éppen azokon a szöveghelyeken válik komikussá, ahol a Gyöngyösi-hagyományt idézi fel.

A több korszak együttes vizsgálatából fakadó legfontosabb, az egész dolgozatot egybefogó tanulság azonban mindenekelőtt az, hogy ami első látásra folytonos magyar irodalmi hagyománynak tűnhet – Gyöngyösi *Murányi Vénusától* a 19. századi irodalom Murány-történeteig –, az aprólékosabb vizsgálódás után számos kitérővel tarkított út, amelyet nemcsak az irodalmi szövegek hagyományozódási mechanizmusai, hanem történelmi-ideológiai tényezők is jelentősen befolyásolnak. A dolgozat eredményeiből egyúttal az is jobban látszik, hogy a 19. századi magyar irodalom történetéről nem kaphatunk teljes képet a századeleji Habsburg birodalmi ideológia nélkül.

Bibliográfia

Forrásszövegek

A Kisfaludy-Társaság (Magyar Szépirodalmi Intézet) által 1847. febr. 6-kán kihirdetett jutalomtétélek, Magyar Szépirodalmi Szemle, 1847. február 7.

A Kisfaludy-Társaság (M. Szépirodalmi Intézet) Évlapjai, M. DCC. XLV-XLVI., VII., Budapesten, Edelman, Eggenberger és fia, Emich, Geibel, Hartleben, Kilián Gy., Kilián és Weber, Magyar, Müller Adolf, M. Gyula, Schröpfer könyvvarusoknál, M. DCCC. XLIX.

A Kisfaludy-Társaság Évlapjai: Új Folyam, I. kötet, 1860–1863, Pest, Nyomatott Emich G. Magyar Akad. Nyomdásznál, 1868.

ARANY János, *Murány ostroma = A. J. Összes művei*, III, sajtó alá rend. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1952, 31–90.

BAJZA József, *Mednyánszky regéi magyarul = B. J. összegyűjtött munkái*, 2. bővített kiadás, TOLDY Ferencz által, Harmadik kötet, Pest, kiadja Heckenast Gusztáv, 1862.

BALASSI Bálint összes művei, sajtó alá rend. és jegyz. KÖSZEGHY Péter, Bp., Osiris, 2004.

Bianca della Porta, Ein Trauerspiel in fünf Aufzügen, von COLLIN, Berlin, bei Johann Friedrich Unger, 1808.

BOD Péter, *Magyar Athenas*, kiad. TORDA István, Bp., Magvető, 1982. http://mek.niif.hu/01800/01811/html/pages/OSZK_M46282_BP_Magyar_Athenas0129.htm

CALDERON de la Barca, *Bruchstücke aus dem noch ungedruckten Trauerspiele: Zenobia, aus dem Spanischen*, Archiv, 8(1817), 221–224.

CZOBOR Mihály (?), *Theagenes és Chariclia*, sajtó alá rend. KÖSZEGHY Péter, Bp., Akadémiai–Balassi, 1996 (Régi Magyar Költők Tára XVI. századbeli magyar költők művei, 10).

CSÁKY István, *Politica philosophiai Okoskodás-szerint való rendes életnek példája (1664-1674)*, kiad., bev. HARGITTAY Emil, Bp., 1992.

Der Graf von Habsburg, Archiv, 1(1810), 117–118.

Der ungarische Ritter Toggenburg, Taschenbuch für die vaterländische Geschichte, 1(1820), 256.

Die Brautwerbung = Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit, von Alois Freiherrn von Mednyánszky, Pesth, bei Konrad Adolf Hartleben, 1829, 194–209.

Die Felskapelle an der Waag = Taschenbuch für die vaterländische Geschichte, Hrsg. von Hormayr und Mednyansky, Dritter Jahrgang, 1822, Wien, im Verlag der Franz Härter'schen Buchhandlung, gedruckt bey Franz Ludwig, 311–335.

Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit, von Alois Freiherrn von Mednyánszky, Pesth, bei Konrad Adolf Hartleben, 1829.

Esopus fabulái Pesti Gábor szerint, vál. szerk. és jegyz. ÁCS Pál, Bp., Magvető, 1980 (Magyar Hírmondó).

FALUDI Ferenc, *Prózai művei*, I, sajtó alá rend. VÖRÖS Imre, URAY Piroska, Bp., 1991.

GARAY János, *Bosnyák Zsófia = Költői pályaművek, melyeket MDCCCXLVII-ben koszorúzott és kitüntetett a Kisfaludy-Társaság*, Pesten, Eggenberger és fia árujok, 1847, 107–120.

GYÖNGYÖSI István (1629–1704), *Bibliográfia*, összeállította NYERGES Judit, Bp., 2006, <http://mek.niif.hu/03800/03890/03890.htm> (2017-09-18)

GYÖNGYÖSI István *Leveli és iratai*, szerk. JANKOVICS József, NYERGES Judit, TUSOR Péter, Bp., Balassi, 2017.

GYÖNGYÖSI István munkái, sajtó alá rend., bev. BADICS Ferenc, Bp., 1905 (Magyar Remekírók, 3).

GYÖNGYÖSI István összes költeményei, kiad. és bev. BADICS Ferenc, 1–4., Bp., 1914–1937, (RMKT).

GYÖNGYÖSI István, *Márssal társolkodó Murányi Venus*, kiad. és bev. BADICS Ferenc, Bp., MTA, 1909.

GYÖNGYÖSI István, *Márssal társolkodó Murányi Vénus*, szöveggond. és jegyz. JANKOVICS József és NYERGES Judit, utószó JANKOVICS József, Bp., 1998 (Régi magyar könyvtár, Források 8).

GYÖNGYÖSI István, *Porából megéledett Főnix avagy Kemény János emlékezete*, szöveggond. és jegyz. JANKOVICS József, NYERGES Judit, utószó JANKOVICS József, Bp., Balassi (Régi Magyar Könyvtár, Források 10).

GYÖNGYÖSI István, *Új életre hozatott Chariclia*, jegyz. JANKOVICS József és NYERGES Judit, Bp., Balassi, 2005.

Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai, melyeket egybeszedett és a legrégebb nyomtatványok és kézírások szerint hibáiból kimentett Dugonics András, 1–2., Pozsony–Pest, Fűskúti Landerer Mihály költségével és bötüivel, 1796.

HOMÉROSZ, *Himnusz a Naphoz* = *Görög költők antológiája*, vál. és szerk. FALUS Róbert, Bp., Európa, 1959 (A világirodalom klasszikusai).

Jókai Mór *Összes művei*, szerk. LENGYEL Dénes, NAGY Miklós, Drámák I., Bp., Akadémiai, 1971.

JÓKAI Mór, *A murányi Venus = A magyar nemzet története regényes rajzokban*, 2. kötet, sajtó alá rend. TÉGLÁS Tivadar, VÉGH Ferenc, Bp., Akadémiai, 1969 (Jókai Mór összes művei, Regények, 68.) 121–127.

KATONA István, *Historia regum stirpis austriacae*. Tom. XIII. Ord. XXXII. 1637-1657, An. Chron. 1644, 292–293., 1794.

KAZINCZY Ferenc, *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél* = K. F., *Versek, műfordítások, széppróza, tanulmányok*, vál., szöveggond. és jegyz. SZAUDER Mária, Bp., Szépirodalmi, 1979, 813–833.

Kemény János önéletírása, Bp., Szépirodalmi, 1986.

KISFALUDY Károly, *Stibor vajda = K. K. minden munkái*, sajtó alá rendezte BÁNÓCZI József, Második kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893.

KISFALUDY Károly, *Szécsi Mária vagy Murányvár ostromlása = K. K. minden munkái*, sajtó alá rend. BÁNÓCZI József, Második kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893.

KISFALUDY Sándor, *Himfy szerelmei*, bev. Gr. SZÉCSEN Antal, Bp., Athenaeum R.-Társulat

KOVÁSZNAI TÓTH Sándor, *A Gyöngyösi István Porából megéledett PHOENIX-ének, avagy Kemény János dolgairól írt magyar verseinek jegyzések által való magyarázatja = Magyarországi gondolkodók – 18. század.*, vál., szerk. TÜSKÉS Gábor, Bp., Kortárs Kiadó, 2010, 592–605.

KRAUS Georg, *Siebenbürgische Chronik, des schässburger Stadtschreibers 1608-1665, Fontes rerum Austriacarum: Scriptorum*, Band 3-4, Wien, Verein für Siebenbürgische Landeskunde, Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdr., 1864.

LABOUREUR, Jean de, *Histoire des Amours du Comte et de la Comtesse Wesselényi = Rélation du voyage de la Reine de Pologne*, Paris, 1647, 83–99.

LASKAI János, *Az Aesopus életéről, erkölcséről, minden fő dolgairól és haláláról való história kit Laskai János, az debreceni mester, görögből és deákból magyar nyelvre fordított* = *Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény II.*, i. m., 834–852.

Magyarföld és népei eredeti képekben. Föld- és népismei, statistikai és történeti folyóirat, FÉNYES Elek és LUCZENBACHER János felügyelete mellett szerkeszti és kiadja VAHOT Imre, 6 füzet, Pest, Ny. Beimel József 1846.

MAILÁTH, Johann Grafen, *Magyarische Sagen und Märchen*, Brünn, 1825.

MEDNYÁNSZKY Alajos, *A leánykérés* = M. A., *Regék és mondák*, vál. FRIED István és Hana FERKOVÁ, ford. SOLTÉSZ Gáspár, Bp., Európa, 1983, 71–76.

MEDNYÁNSZKY Alajos, *Mátkásítás = Elbeszélések, regék s' legendák a' magyar előkorból*, németből Báró Mednyánszky Alajos után szabadon fordították: Nyitske Alajos és Szebényi Pál nevelők, Pesten, Hartleben Konrád Adolf tulajdona, Nyomatta Trattner és Károlyi, 1832, 139–152.

MEDVE Imre, *Murány-vár ostroma, vagy: Szécsy Mária és Vesselényi Ferencz*, Bp., Rózsa, 1884.

MEDVE Imre, *Murány-vár ostroma, vagy: Szécsy Mária és Wesselényi Ferencz*, Bp., Rózsa, 1890.

Murány vár ostroma, vagy: Szécsy Mária és Wesselényi Ferencz = Tatár Péter rege kunyhója, 10(1857), 62–71.

PETŐFI Sándor, *A helység kalapácsa = P. S. összes művei*, 2. kötet, P. S. összes költeményei (1844. január-augusztus), Kritikai kiadás, sajtó alá rend. KISS József, RATZKY Rita, SZABÓ G. Zoltán, Bp., Akadémiai, 1983, 70–102.

PETŐFI Sándor, *Szécsi Mária = P. S. összes művei*, 5. kötet, P. S. összes költeményei (1847), Kritikai kiadás, sajtó alá rend. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 2008.

RÁDAY Gedeon, id. gróf, *Gyöngyösi munkáinak Chronologica rendi = Gyöngyösi-almanach*, Bp., 1935, Gyöngyösi István Társaság (A Vármegyei Tisztviselők Irodalmi és Művészeti Gyöngyösi István Társaságának kiadványa 3.), 137–140.

Regélő, Szépművészeti első magyar folyóirat, 1835-ki második kötet, alapítá, és szerkeze Róthkrepf Gábor, Pesten, Trattner-Károlyi nyomtatása
https://books.google.hu/books?id=BrxKAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2016-10-26)

Régi Magyar Költők Tára, XVII. század 3., sajtó alá rend. STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1961.

Régi Magyar Költők Tára, XVII. század 12., sajtó alá rend. VARGA Imre, Cs. HAVAS Ágnes, STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1987.

RIMAY János összes művei, összeáll. ECKHARDT Sándor, Bp., Akadémiai, 1955.

SCHILLER, Friedrich, *Habsburg grófja = Friedrich Schiller versei*, Bp., Európa, 1977, vál. és szerk. EÖRSI István, 309–313.

SENECA, *Természettudományos vizsgálódások*, ford. KOPECZKY Rita = *Seneca prózai művei II*, Bp., Szenzár, 2004, 501–698.

Szerencsi Nagy István levele Báró Ráday Gedeonhoz, közread. KIS Áron, Figyelő, Bp. 1876/1. 182–184.

TAKÁTS Éva, *Karats Ferentz' Hitvese, Barátnémhoz irt második Levelem ismét Nemünk' ügyében*, Tudományos Gyűjtemény 1826, IX. kötet, Pesten, Petrózai Trattner Mátyás betűjével és költségével

https://books.google.hu/books?id=nnc5AAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2016-10-25)

VERSEGHY Ferenc, *Mi a poézis? és ki az igaz Poéta?* Buda, 1793, (https://books.google.hu/books?id=srJeAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 2015-12-15).

VÖRÖSMARTY Mihály, *A fátyol titkai*, Aurora, Hazai Almanach, alapítá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza, Pesten, 1835, 12.

https://books.google.hu/books?id=NX9UAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2016-10-25)

Wesselényi's Brautwerbung, Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunde, 8(1817), 289–292.

Szakirodalom

„*Könyvim az én fiaim*”. *Vitkovics Mihály könyvtára*, feld. és szerk. CSEPREGI Klára, BOR Kálmán, bev. tanulmány BOR Kálmán, Bp., Gondolat, 2013.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, Harmadik kötet, főszerk. BENKŐ Loránd, szerk. KUBINYI László és PAPP László, Bp., Akadémiai, 1976.

A százéves Kisfaludy-Társaság (1836–1936), szerk. és a társaság történetét írta KÉKY Lajos, Bp., Franlin-társulat, 1936.

A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján, Sárospatak, 2004. május 26-29., szerk. SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Bp., Universitas, 2007 (http://www.iti.mta.hu/Spatak-2004/A_szerelem_koltoi.pdf, 2015-12-15).

ACSÁDY Ignác, *Széchy Mária 1610-1679*, Bp., Méhner Vilmos kiadása, 1885 (Magyar Történeti Életrajzok).

ÁCS Pál, *Utószó = Rimay János írásai*, összeáll., szöveggond., jegyz. ÁCS Pál, Bp., Balassi, 1992, 276–277.

AGÁRDI Péter, *Rendiség és esztétikum. Gyöngyösi István költői világképe*, Budapest, Akadémiai, 1972.

ARANY János, *Gyöngyösi István = A. J. Összes művei*, XI, *Prózai művek*, 2, 1860–1882, szerk. KERESZTURY Dezső, Bp., 1968, 421–440.

Az udvari élet művészete Itáliában. Szöveggyűjtemény, szerk. VÍGH Éva, Bp., Balassi, 2004.

BADICS Ferenc, *Gyöngyösi István élete és költészete*, Bp., 1939 (A Vármegyei Tisztviselők Irodalmi és Művészeti Gyöngyösi István Társaságának kiadványai 11).

- BADICS Ferenc, *Gyöngyösi István ismert és ismeretlen költeményei*, Bp., 1912.
- BAGI Zsolt, *Elmeél és Bildung. Az Esti stílusáról*, Műút, 55(2010), 56–60.
- BÁNYI Szilvia—PAVERCSIK Ilona—PERGER Péter—V. ECSEDY Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század, Illusztrációk*, Balassi kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 2014.
- BARTÓK István, *História és poézis: Gyöngyösi István megjegyzései a költészetéről = A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján, Sárospatak, 2004. május 26-29.*, szerk. SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Bp., Universitas, 2007 (http://www.iti.mta.hu/Spatak-2004/A_szerelem_koltoi.pdf, 2015-12-15).
- BAYER József, *A magyar drámairodalom története. A legrégebb nyomokon 1867-ig*, II. köt., Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1897.
- BÉLAY Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepüléséről a XVIII. század elejéig*, Sylvester nyomda Rt., Bp., 1943. (http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3409.pdf, 2018-04-05).
- BENE Sándor, *Szövegaktus*, ItK, 107(2003), 628–702.
- BITSKEY István, *Gyöngyösi István és a magyar költői hagyomány*, Studia Litteraria, A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének közleményei, 1981, Debrecen, 21–35.
- CSÁSZÁR Elemér, *Verseghy Ferencz élete és művei*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága, 1903.
- CSÖRSZ RUMEN István, *Gyöngyösi recyclatus. Miniaturák a közköltészet Gyöngyösijéről = Szolgálatomat ajánlom a 60 éves Jankovics Józsefnek (Humanizmus és gratuláció)*, szerk. CSÁSZTVAY Tünde, NYERGES Judit, Bp., Balassi – MTA Irodalomtudományi Intézet, 2009, 120–128.
- DEÁK Farkas, *Egy magyar főúr a XVII. században: Gr. Csáky István életrajza*, Bp., Ráth Mór kiadása, 1883, 175. (Hasonmás kiadás: Bp., Históriaantik, 2011).
- DEBRECZENI Attila, *Az irodalomfogalom változásai az 1780-as, 1790-es évek magyar irodalmában*, Irodalomtörténet, 2000/3, 391–413.
- DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek. Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*, Bp., Universitas, 2009.
- DEMETER Zsuzsa, *Gyöngyösi István műveinek recepciótörténete: A kiadás kérdései*, Doktori értekezés, Melléklet, Kolozsvár, 2011 (kézirat).
- DEMETER Zsuzsa, *Költői tradíció és könyvkiadás: Gyöngyösi István példája*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2014 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 282).

DÉZSI Lajos, *A kolozsvári református belső templom egyleveles hazai nyomtatványai*, Magyar Könyvszemle, 6(1898), 277–281., (<http://epa.oszk.hu/00000/00021/00102/pdf/277-281.pdf>, 2018-04-04).

ECKHARDT Sándor, *Balassi Bálint irodalmi mintái = E. S., Balassi-tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 1972, 172–252.

ECKHARDT Sándor, *Balassi Bálint utóélete = E. S., Balassi-tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 1972, 387–424.

ELIAS, Norbert, *A civilizáció folyamata*, ford. BERÉNYI Gábor, Bp., Gondolat, 1987

ELIAS, Norbert, *Az udvari társadalom*, ford. GELLÉRINÉ LÁZÁR Márta, HARMATHY Veronika, NÉMETH Zsuzsa, Bp., Napvilág, 2005.

Erdélyi Féniks. Misztótfalusi Kis Miklós öröksége, Bevezető tanulmányokkal és magyarázó jegyzetekkel közléteszi JAKÓ Zsigmond, Bukarest, Kriterion, 1974.

ERDÉLYI Károly, *Murány a magyar költészetben*, Figyelő 17(1884), 161–172.

FAZEKAS Sándor–LABÁDI Gergely, „*Sok festékkal kelle az dolgot színleni*”. 1664: *Meghal Zrínyi Miklós, színre lép Gyöngyösi = A magyar irodalom története – A kezdetektől 1800-ig*, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, Bp., Gondolat, 2008, 514–521.

FERENCZI Zoltán, *A kolozsvári nyomdászat története*, Kolozsvár, Kereskedelmi és Iparkamara, 1896, (<http://mek.oszk.hu/07800/07852/07852.htm>, 2015-12-07).

Gyöngyösi István (1629–1704), *Bibliográfia*, összeállította NYERGES Judit, Bp., 2006, (<http://mek.niif.hu/03800/03890/03890.htm>, 2017-09-18).

GYENIS Vilmos, *Gyöngyösi: a korigények és a közízlés*, Irodalomtörténet, 1980/1, 105–134., 113–114. (http://epa.oszk.hu/02500/02518/00221/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1980_01_105-134.pdf (2015-12-15)).

HABERMAS, Jürgen, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban*, ford. Endreffy Zoltán, Bp., Osiris, 1999.

HAIMAN György, *Tótfalusi Kis Miklós betűmetszői és tipográfusi hagyatékához = H. Gy., A könyv műhelyében*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979, 19–38.

HAIMAN György, *Tótfalusi Kis Miklós. A betűművész és a tipográfus. Élete műve betűinek és nyomtatványainak tükrében*, Magyar Helikon, 1972.

HANKISS János, *Jókai és egy francia anekdotakincs*, Irodalomtörténet, 1928, 1–2.

HEREPEI János, *A bánffihunyadi iskola régi nagy mesterei (részlet) = Adattár..., 1971, i. m., 350–356.*

HEREPEI János, *A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói*, Minerva irodalmi és nyomdai műintézet, R.-T. Kolozsvár, 1941 (Erdélyi Tudományos Füzetek 130) (<http://mek.oszk.hu/07500/07597/07597.pdf>, 2018-04-04).

HEREPEI János, *A Kolozsvári Református Kollégium Apáczai utáni diákjainak névsorából (részlet)* = *Adattár...*, i. m., 334–349.

HEREPEI János, *A Kolozsvári Református Kollégium Apáczai utáni diákjainak névsorából (Második rész)* = H. J., *A kolozsvári Farkas utcai református templom és kollégium történetéből*, sajtó alá rend., szerk. és az előszót írta SAS Péter, Kolozsvár, Művelődés, 2004.

HEREPEI János, *Gidófalva deákos végzettségű fiai a XVII. században* = *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez III. Művelődési törekvések a század második felében. Herepei János cikkei*, szerk. KESERŰ Bálint, Budapest—Szeged, 1971, 275–281.

HEREPEI János, *Tótfalusi Kis Miklós kolozsvári műhelye és munkatársai*, Magyar Könyvszemle, 74(1958), 56–62.

HORVÁTH János, *A barokk ízlés irodalmunkban* = H. J. *Tanulmányok*, Bp., 1956.

HORVÁTH János, *Kisfaludy Károly és íróbarátai*, Bp., Művelt Nép Könyvkiadó, 1955.

HORVÁTH János, *Vitkovics Mihály*, *Irodalomtörténet*, 60(1978), közread KOROMPAY H. János és KOROMPAY Klára, 749–787.
(http://epa.oszk.hu/02500/02518/00215/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1978_03_749-787.pdf, 2018-04-04).

HORVÁTH Mihály, *Zrínyi Ilona életrajza*, kiadja RÁTH Mór, Pest, 1869.

Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században, Bp., Balassi, 2005.

IMRE Mihály, *Egy rímtoposz históriája (nép-szép-kép-ép...tép)*, ItK, 88(1984), 399–426.

JAKAB László–BÖLCSKEI András, *Balassi-szótár*, Debrecen, Debreceni Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2000 (Számítógépes nyelvtörténeti adattár 8.), 389.
(<http://mek.oszk.hu/01300/01363/#>, 2018-04-04)

JAKÓ Zsigmond, *A Bethlen Kollégium diáktársadalma a feudalizmus korában* = JAKÓ Zsigmond—JUHÁSZ István, *Nagyenyedi diákok, 1662-1848*, Bukarest, Kriterion, 1979, 41–80.

JAKÓ Zsigmond—JUHÁSZ István, *Nagyenyedi diákok 1662–1848*, Bukarest, Kriterion, 1979.

JANKOVICS József, *Gyöngyösi István költészetének retorikai-poétikai forrásvidéke* = *Religio, retorika, nemzettudat régi irodalmunkban*, szerk. Bitskey István, Oláh Szabolcs, Debrecen, 2004, 330–337.

JANKOVICS József, *Udvarellenes tendenciák a 17. század eleji magyar költészetben* = J. J., *Ex occidente... A 17. századi magyar irodalom európai kapcsolatai*, Bp., Balassi, 1999, 23–38.

JESZENSZKY István, *Széchy Mária a magyar irodalomban*, Bp., Petőfi, 1896.

JUHÁSZ István, *Diákélet a Bethlen Kollégiumban* = J. Zs.—J. I., *i. m.*, 5–40.

KÁLLAY Magda, *Zrínyi Ilona a magyar szépirodalomban*, Debrecen, Városi nyomda, 1942 (Magyar irodalmi dolgozatok a debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Magyar irodalomtörténeti szemináriumából).

KÁRPÁTI Károly, *A Murányi Venus a magyar költészetben*, Figyelő, 1877/3.

KÁRPÁTI Károly, *A murányi Vénus*, Koszoru, IV. köt, 1880, 431–447.

KERÉNYI Ferenc, *A nyeretlenek: (A Kisfaludy Társaság nem jutalmazott pályaművei)*, Irodalomismeret, 2016/2., 3–21.

KERÉNYI Ferenc, *Magyar színészet Pest-Budán (1790-1796) = Magyar színháztörténet 1790-1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1990, 61–83.

KIBÉDI VARGA Áron, *Retorika, poétika, műfajok. Gyöngyösi István költői világa*, Irodalomtörténet, 1983/3, 545–591.

KLANICZAY Gábor, *Udvári kultúra és civilizáció folyamata = Magyar reneszánsz udvari kultúra*, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, Bp., Gondolat, 1987, 17–52.

KOLTAI András, *Előszó. Udvar és rendtartás a 17. századi Magyarországon = Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617-1708*, Bp., Osiris, 2001, 7–57.

KOVÁCS Sándor Iván, *Gyöngyösi István Kemény-eposzának Zrínyi-imitációi*, = K. S. I., *Eleink tündöklősege*, Bp., Balassi, 1996, 19–51.

KÖPECZI Béla, *Gracián Magyarországon. A keresztény embertől az udvari emberig*, ItK, (84)1980, 315–321.

KŐSZEGHY Péter, *Balassi Bálint (1554-1594)*, Pozsony, Kalligram, 2009.

KŐSZEGHY Péter, *Balassi Bálint, Magyar Amphión*, Bp., Balassi, 2014.

KUNCZER Gyula, *Hormayr és az egykorú magyar irodalom*, Pécs, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, 1929.

LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek: A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*, Bp., ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, 2009 (Arianna Könyvek, 1).

LACZHÁZI Gyula, *Társiasság és együttérzés a felvilágosodás magyar irodalmában*, Bp., Ráció, 2014.

LACZHÁZI Gyula, *Udvariság és etika Gyöngyösi István epikus költeményeiben* = L. Gy., *Hősi szenvedélyek: A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*, Bp., ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, 2009 (Arianna Könyvek, 1.), 180–208.

LADÁNYI Sándor, *Zrínyi Török áfiuma és Gyöngyösi verseinek XVIII. század végi kiadástörténeti problémáihoz, Zilai Sámuel levelei Ráday Gedeonhoz (1787-1792)*, ItK, 79(1975), 482–498.,
(http://epa.oszk.hu/00000/00001/00294/pdf/itk_EPA00001_1975_04_482-498.pdf, 2018-04-04)

LIPÓCZINÉ CSABAI Sarolta, *Magyar-német filológiai kapcsolatok a Grimm-fivérek tevékenységének hatása tükrében*, Gradus, 1(2014), 48–55.

LUHMANN, Niklas, *Gesellschaftsstruktur und semantische Tradition = Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft, Band I*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1980, 9–71.

LUHMANN, Niklas, *Szerelem – szenvedély: Az intimitás kódolásáról*, József Műhely Kiadó, 1997.

Magyar nyelvtörténeti szótár. A legrégebbi nyelvelmélektől a nyelvújításig, szerk. SZARVAS Gábor és SIMONYI Zsigmond, Első kötet, Bp., Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése, 1890.

Magyar reneszánsz udvari kultúra, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, Bp., Gondolat, 1987.

MARTINKÓ András, *Társalog vagy társalkodik a Murányi Vénus?*, Magyar Nyelv, 1949, 57–63.

Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635–1701. A nagyszombati egyetem anyakönyve 1635–1701, szerk. ZSOLDOS Attila, Bp., ELTE, 1990, Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből, 11.

MÉSZÁROS Kálmán–SERES István, *Zrínyi Ilona*, Rubicon, 2014/2., 21–29.

MEZEI Márta, *A kiadó mandátuma. Kiadói nézetek és eljárások Révától Kazinczyig*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1998 (Csokonai Könyvtár 15).

NAGY Imre, *Az amazon boldog szerelme. A női személyiség rajza Kisfaludy Károly Szécsi Mária című drámájában = N. I., Nemzet és egyéniség. Drámai irodalmunk az 1810-es években: a hazafiság drámái*, Budapest, Argumentum, 1993 (Irodalomtörténeti Füzetek), 179–183.

PÁLFFY Géza, *A Magyar Királyság és Habsburg Monarchia a 16. században*, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2011.

PAULER Gyula, *Wesselényi Ferencz és Széchy Mária Murányban 1644*, Vasárnapi Újság, 1865, 12. évf. 47. sz., Pest, nov. 19., 590–591, 602–603.

PERGER Péter, *A kolozsvári unitárius egyház nyomdájáról való számvetés = Fata libelli. A nyolcvanéves Borsa Gedeon köszöntésére írták barátai és tanítványai*, Bp., OSzK, 2013, 289–304.

PERGER Péter, *A kolozsvári unitárius nyomda* = Bánfi Szilvia—Pavercsik Ilona—Perger Péter—V. Ecsedy Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszai XVII. század 2. kötet, Kelet-Magyarországi és erdélyi nyomdák, Lőcse, Kassa, Tanulmányok és katalógus*, Balassi kiadó – Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 2014, 132–138.

PUKÁNSZKY Béla, *A magyarországi német irodalom története, A legrégebb időktől 1848-ig*, Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2002.

R. VÁRKONYI Ágnes, *A rejtőzködő Murányi Vénus*, Bp., Helikon, 1987.

R. VÁRKONYI Ágnes, *Zrínyi Ilona = Patak nagyasszonya, Zrínyi Ilona: Nemzetközi tudományos ülés, Sárospatak, 2000. szept. 6.*, Sárospatak, 2003, 13–18.

RATZKY Rita, *Hatalom és szerelem. Széchy Mária és Wesselényi Ferenc története a magyar epikában* = „Nem súlyed az emberiség!”... *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, főszerk. JANKOVICS József, MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2007, 691–706.

Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény II, A 16. század magyar nyelvű világi irodalma, szerk. JANKOVICS József, KŐSZEGHY Péter, SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Bp., Balassi, 2000, (<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/regi-magyar-irodalmi-2/ch07.html>, 2018-04-04)

Régi Magyarországi Nyomtatványok 1656–1670 (4. kötet), szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., Akadémiai, 2012, 506., (<http://mek.oszk.hu/11900/11979/11979.pdf>, 2015-12-15)

RINNER, Fridrun, *Hungarikák Josef Hormayr „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte” (1811–1849) című kiadványában*, Helikon, 1976/2–3., 225–231.

RUPP Kornél, *Ovidius és Gyöngyösi = Egyetemes Philologiai Közlöny*, 1891, 361–410.

RUTTKAY Veronika, *Gyöngyösi „Murányi Vénus”-ának nyomai Arany, Petőfi és Tompa elbeszélő költeményében*, Irodalomismeret, 1999/1-2., 110–121.

S. SÁRDI Margit, *Széchy Máriaék Bécsben*, Irodalomtörténet, 2006/1, 109–118.

S. VARGA Pál, *A nemzeti költészet csarnokai, A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban*, Bp., Balassi, 2005.

SZENCI MOLNÁR Albert, *Dictionarium Latinoungaricum*, Nürnberg, 1604. Hasonmás kiadás: Bp., Akadémiai, MTA Irodalomtudományi Intézete, Akadémiai, 1990 (Bibliotheca Hungarica Antiqua XXV).

SZILÁGYI Márton, *„Mi vagyok én?”: Arany János költészete*, Bp., Kalligram, 2017.

Színlelés és rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai, szerk. G. ETÉNYI Nóra és HORN Ildikó, L'Harmattan, 2010.

SZVORÉNYI József, *Vitkovics Mihály élete = Vitkovics Mihály művei*, III. (Válogatott levelek), kiad. SZVORÉNYI József, Bp., 1879.

T. ERDÉLYI Ilona, *A magyar irodalmi népiesség elméletének forrásvidéke = Nemzeti romantika és európai identitás, Tanulmányok a romantikáról*, szerk. CSÉVE Anna, Bp., 1999 (PIM könyvei 8.), 129–130.

T. ERDÉLYI Ilona, *A magyar irodalmi népiesség elméletének forrásvidéke = Nemzeti romantika és európai identitás, Tanulmányok a romantikáról*, szerk. CSÉVE Anna, Bp., PIM könyvei 8., 1999.

TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*, ItK, 105(2001), 316–324.

TOLDY Ferenc, *A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a legújabb időkig*, Második, átdolgozott kiadás, III. kötet, Pest, 1876.

TOLDY Ferenc, *Gaál György = T. F., Irodalmi arcképek*, vál. és szerk. LÖKÖS István, Bp., Szépirodalmi, 1985, 117–128.

TÖRÖK István, *A kolozsvári collegium tanulóinak névsora = A Kolozsvári Ev. Rev. collegium Értesítője az 1905/6. tanévről*, Kolozsvár, 1906.

TÖRÖK Zsuzsa, *Romantikus nemzetépítés – Harcos nők Arany János epikájában = Tény és fikció – tudomány és művészet a nemzetépítés büvkörében a 19. századi Magyarországon*, szerk. LAJTAI Mátyás és VARGA Bálint, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2015 (Magyar történelmi emlékek, értekezések – Tanulmányok a nacionalizmus kultúrtörténetéből 1.), 67–85.

TÓTH Orsolya, *A mulandó és a múlhatatlan: Kazinczy és kortársai irodalmi szemléletmódjainak diszkurzív határai*, Bp., Ráció, 2009.

TUSOR Péter, *A gömöri prókátor és az ungi fiskális – Megoldott problémák Gyöngyösi István életrajzában?*, ItK, 121(2017), 85–98.

V. ECESEDY Judit, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában 1473–1800*, Bp., Balassi, 1999.

VADERNA Gábor, *Két költő és az érzékeny filológus: Döbrentei Gábor esete gróf Teleki Ferencsel és Berzsényi Dániellel*, *Filológiai Közöny*, 61(2015), 279–306.

VADERNA Gábor, *Mit hagyományozott a 18. századi költészet a 19. századira?*, *Irodalomtörténet*, 2013/4., 467–501.

VÁRKONYI Gábor, *Arisztokrata társasági élet a kora újkori Magyarországon = Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*, Bp., Balassi, 2005.

VÍGH Éva, *Éthos és Kratos között. Udvar és udvari ember a 16-17. századi Itáliában*, Bp., Osiris, 1999

VISZOTA Gyula, *Kisfaludy Károly „Murány ostromának” forrása*, ItK, 8(1898), 72–80.

VISZOTA Gyula, *Széchy Mária a drámai költészetben*, Bp., Heisler, 1892.

VNUTSKO Berta, *Jókai Mór drámai munkássága*, Bp., Neuwald Illés utódai könyvnyomda, 1914.

VOGEL Zsuzsa, *Az udvari ember (Faludi – Gyöngyösi) = A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján, Sárospatak, 2004. május 26-29.*, szerk. SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Bp., Universitas, 2007, 405–418. (http://www.iti.mta.hu/Spatak-2004/A_szerelem_koltoi.pdf, 2015-12-15)

VOIGT Vilmos, *A magyar mese- és mondakutatás bécsi triásza = A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében*, Bp., 1989, 375–379.

VOIGT Vilmos, *A magyar népmese kutatás a múlt század első felében = Kriza János és a kortársi eszmeáramlatok*, szerk. KRÍZA Ildikó, Bp., Akadémiai, 1982., 139-150.

WALDAPFEL Imre, *Gyöngyösi István*, Bp., 1936 (A Magyarisztantudomány Tanulmányai).

WIX Györgyné, *Régi magyarországi szerzők I. A kezdetektől 1700-ig*, szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., OSzK, 2007.

ZOVÁNYI Jenő, *Egyleveles nyomtatványok s irodalomtörténeti adatok a kolozsvári reformátusok belső templomában*, ItK, 5(1895), 82–95. (http://epa.oszk.hu/00000/00001/00030/pdf/ITK_1895_1_065-108.pdf, 2018-04-04)

Függelék

A közölt szövegekről

Badics Ferenc 1909-ben és 1914-ben kritikai kiadásban³⁹⁸ tette közzé a *Márssal társalkodó Murányi Vénus* első, még Gyöngyösi életében megjelent 1664-es kiadásának szövegét. A 20. és 21. századi kutatástörténetben gyakran visszhangzó megállapítás szerint az 1702-től újra és újra rontott változatban kiadott mű Badics kiadásaival nyerte vissza eredeti, Gyöngyösitől származó formáját.³⁹⁹ A mű kéziratban nem maradt fent, Badics az 1664-es kassai kiadás szövegét közli, amely sok sajtóhibát, következtelenséget tartalmazott. Badics meglátása szerint ennek oka az, hogy a *Murányi Vénus*t kiadó kassai nyomda magyar nyelvű szövegre erősen hiányosan volt berendezkedve, és szedői is idegenajkúak lehettek. Példaként Badics az ékezetek elrontását, valamint az egyes és kettős mássalhangzók teljes összevisszaságát említi.⁴⁰⁰

Badics a kritikai szövegváltozatot az 1664-es kiadás marosvásárhelyi református kollégiumban (könyvtára ma a Teleki Téka része) talált példány alapján készíti el, amelyben egyes sorok mellett kézírásos javítások szerepeltek. Ezeket a javításokat nem építi be a főszövegbe; jegyzetben közli őket. Szabó Károly RMK-kiadását alapul véve további egy példányról van tudomása, a pesti református kollégiuméról (ez volt Ráday Gedeon tulajdonában, a 19. században Toldy Ferenc és Acsády Ignác erre hivatkoznak), amelyet ő azonban már nem tudott fellelni.⁴⁰¹ Badics kiadását annak forrásával, a marosvásárhelyi példánnyal összevetve⁴⁰² elmondható, hogy Badics a szöveg nyilvánvaló sajtó- és helyesírási hibáit javította, ezen túl azonban nem modernizálta a szöveget: megtartotta például az U betűk helyett az 1664-es kiadás V betűit, a sok esetben a kiejtéshez alkalmazkodó írásmódot (pl. *talállyon*, *énekellye*), valamint az eltérő betűjelöléseket (pl. *ajtó* helyett *aytó*).⁴⁰³

³⁹⁸ BADICS Ferenc, *Bevezetés* = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, sajtó alá rend. és bev. BADICS Ferenc, Bp., A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1909, I-LV. és BADICS Ferenc, *Bevezetés = Gyöngyösi István összes költeményei, I. kötet*, kiad. és bev. BADICS Ferenc, Bp., A M. T. Akadémia könyvkiadó-hivatala, 1914 (Régi Magyar Költők Tára, XVII. századbeli magyar költők művei), V-XXVIII.

³⁹⁹ Ezt a dolgot kiadás-történeti fejezetében tárgyalom részletesen.

⁴⁰⁰ BADICS, *Bevezetés*, 1909, XXII-XXIII.

⁴⁰¹ *Uo.*, XXVI.

⁴⁰² Ezúton is köszönöm Jankovics Józsefnek, hogy a róla készített másolatot rendelkezésemre bocsátotta.

⁴⁰³ Badics az 1914-es RMKT-kiadásban ezt írja eljárásáról: „Mind a kéziratokban, mind a nyomtatványokban meghagyom az eredeti helyesírást, mely ekként nem egyöntetű ugyan, de jellemző; míg

A *Murányi Vénus* szövegét Badicsot követően 1998-ban Jankovics József rendezte újra sajtó alá. Jankovics időközben rábukkant a kassai kiadás egy másik példányára a debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában (RMK 446; H5392), amelyben a sajtóhibákat nyomdai szedés beragasztásával korrigálták. E debreceni példánnyal összevetve nevezi Jankovics a marosvásárhelyit „nem mindig biztos olvasatot nyújtó példány”-nak, s ő is megállapítja, hogy a szöveg – még a javítási betoldásokkal együtt is – a magyarul nem vagy alig tudó szerző számtalan tévedését tartalmazza.⁴⁰⁴ Jankovics Badics szövege, illetve e debreceni példány alapján készíti el kiadását.

Jankovics – szövegkritikai megjegyzéseinek tanúsága szerint – három szempontból javít a Badics által létrehozott szövegváltozaton. Mindenekelőtt érvényesíti a debreceni kiadvány ragasztásos és kéziratos javításait, javítja Badics kiadásának saját sajtóhibáit, valamint megszünteti Badics tévesnek, szükségtelennek vagy indokolatlannak ítélt emendációit.⁴⁰⁵ Jankovics a mai helyesírási és központosási normákhoz közelítette a szöveget (pl. az *uttyát* szót *útyát*-ként közli, a *harczokat* helyett *harcokat* ír, a *meszsze* alakot *messzé*-re alakítja), intenciója szerint törekszik azonban a szöveg 17. századi jellegének megőrzésére is⁴⁰⁶ (pl. az *elmémvel*, *szű*, *gyükér*, *üdü* stb. alakok megtartása).

Jelen szövegközlés főszövege teljes egészében megegyezik a Jankovics által kialakított szöveggel. Tekintettel a kézirat hiányára és az 1664-es nyomtatvány vitathatatlan hibáira, nem tartottam szükségesnek egy betűhív, Jankovicsétől eltérő szövegváltozat létrehozását. Már csak azért sem, mert a disszertáció egyik fő célja a szövegváltozatok közti különbségek minél pontosabb értelmezése, a szövegközlés funkciója pedig az, hogy ehhez megfelelő háttérrel biztosítson. A szövegközlés tehát nem kíván kritikai szövegváltozatot nyújtani.

Badics az 1909-es *Murányi Vénus*-kiadásban *Szöveg-eltérések és javítások* cím alatt rögzítette az 1664-es és azt követő kiadások jelentősebb eltéréseit,⁴⁰⁷ az összes eltérést a szöveggel együtt láttatni képes szöveg közlésére azonban mindeddig nem került sor. A munka célja, hogy a *Murányi Vénus* 18. századi szövegkiadásairól adjon teljes

ha mai helyesírás szerint írom át, akkor a szöveget esetleg jelentős nyelvtörténeti tanulságoktól fosztom meg.” BADICS, 1914, XXVI

⁴⁰⁴ *Szövegkritikai megjegyzések* = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, sajtó alá rend. és jegyz. JANKOVICS József, NYERGES Judit, Bp., Balassi, 1998 (Régi Magyar Könyvtár, Források 8.), 179.

⁴⁰⁵ *Uo.*

⁴⁰⁶ *Uo.*

⁴⁰⁷ GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó...*, i. m., 1909, 175–254.

képet. Jelen függelékben az 1664-es szöveget főszöveggként kezelve közlöm a *Murányi Vénust*, az összes elérhető 18. századi kiadás (Dugonics András 1796-os kiadásával bezárólag) eltéréseit lapalji jegyzetben rögzítve. Gyöngyösi esetében egyértelműen érdemes volt ragaszkodni a főszövegből és jegyzetekből összeálló szövegközléshez, mert az 1664-es, Gyöngyösi életében megjelent kassai szövegkiadás után az 1702-es kolozsvári változat és az azon alapuló összes többi 18. századi kiadás már nem Gyöngyösitől származik.

A kiadások összevetésénél két okból nem lépek túl a 18. századon. Egyrészt a régi könyv korszakának lezárását jelentő 1800-as évszám miatt döntöttem így.⁴⁰⁸ Másrészt figyelembe vettem a recepció történetét is. Gyöngyösi műveinek népszerűsége a 18. században éri el tetőpontját, s ez a kiadások gyakoriságában is megmutatkozik. A 19. század során Toldy Ferenc gyűjteményes kiadásán kívül nem számolhatunk érdemi kiadással.

A kiadások számbavételekor Nyerges Judit 2006-ban megjelent Gyöngyösi-bibliográfiájára⁴⁰⁹ támaszkodtam, az abban megjelölt szövegváltozatokat tekintettem át. A melléklet lapjainak alján szereplő rövidítéseket az 1664-es kiadást követően a kiadó személyének kezdőbetűjéből képeztem, T betűvel jelölve a Tétsi Zakariás kiadásán alapuló szövegváltozatokat, D-vel pedig Dugonics András kiadásának szövegét. A Tétsi-változathoz tartozó későbbi variánsokat az átláthatóság kedvéért az 1700-as éveken belüli megjelenési évszámmal különböztettem meg egymástól.

A jegyzetekben tehát az alábbi kiadások szövegváltozatait tüntettem fel (kiegészítve a listát az interneten is megtalálható szövegváltozatok elérési linkjével):

T = GYÖNGYÖSI István, *Marsal tarsalkodo Muranyi Venus... Mostan pedig újabb megjobbitásával a Verseknek ki-bocsattatott...* Kolozsvár, 1702.

(http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/09/91/dd/1/RMK_I_1652__opar.pdf, 2018-03-27)

T25 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus...* Buda, Landerer, 1725.

T30 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus...*, Nottenstein, 1730.

T35 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, Kolozsvár–Buda, Nottenstein, 1735.

⁴⁰⁸ V. Ecsedy Judit meghatározása szerint a régi könyv korszaka 1800-ig tart: V. ECSEDY Judit, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában, 1473–1800*, Bp., Balassi, 1999, 11.. Demeter Zsuzsa is ehhez az évszámhoz igazodva tárgyalja a Gyöngyösi-kiadásokat: DEMETER, *i. m.*

⁴⁰⁹ GYÖNGYÖSI István (1629–1704), *Bibliográfia*, összeállította NYERGES Judit, Bp., 2006, <http://mek.niif.hu/03800/03890/03890.htm> (2017-09-18)

T39 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, Buda, Nottenstein özvegye, 1739.

T51 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, Buda, Nottenstein, 1751.

T67 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, Buda, Landerer, 1767. (https://books.google.hu/books?id=SYQAAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 2018-03-27)

T75 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, [Buda], [Landerer ny.], 1775.

(https://books.google.hu/books?id=7JdJAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 2018-03-27)

D = *Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai, mellyeket egybeszedett és a legrégebb nyomtatványok és kézírások szerint hibáiból kimentett*, DUGONITS András, 1–2., Pozsony–Pest, [Landerer ny.], 1796.

(https://books.google.hu/books?id=kpEAAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 2018-03-27)

Az 1702-es kiadást az Országos Széchényi Könyvtár digitális könyvtárából értem el, az 1767-eset és az 1796-osat a Bayerische Staatsbibliothek München digitalizált nyomtatványai között találtam meg, az 1775-ös szövegváltozatnál pedig a Columbia University által digitalizált verziót használtam. Az interneten nem elérhető szövegváltozatokat az Országos Széchényi Könyvtár példányai alapján vizsgáltam; az 1730-as kiadás OSZK-beli példánya azonban nem teljes: hiányzik belőle két lap és a szöveg utolsó két és fél strófája.

E bibliográfiai lista elemei a dolgozat célkitűzése szempontjából eltérő fontosságúak. Disszertációm külön fejezetben külön foglalkozik a két legfontosabb szövegváltozat, az 1664-es és az 1702-es egymáshoz való viszonyával, bemutatva a főbb eltéréseket, s az eltérések segítségével helyezve költészettörténeti kontextusba a Gyöngyösi-művet. A többi 18. századi kiadással a kiadástörténeti fejezetben foglalkozom részletesebben.

A szövegváltozatok közlésének elvei

Célszerű tisztázni még, hogy milyen elvek mentén jelöltem a szövegváltoztatásokat a mellékletben. Mivel a főszöveg Jankovics 1664-es kiadását alapul vevő, ám

helyesírásában modernizált szövegváltozata, a jelölt eltérések is ehhez a kiadáshoz képest számítanak eltéréseknek. A különbségek rögzítésénél ebből fakadóan – és igazodva a dolgozat vonatkozó céljához, a szövegváltozatok közti különbségek értelmezéséhez – nem a betűhívtség szempontja, hanem a jelentésbeli változást eredményező eltérések kerülnek előtérbe.

A helyesírási változásokat ebből fakadóan nem jelöltem külön a jegyzetekben az oldal alján. Nem tüntettem fel tehát a régies szóalakok modernesülését, például a *penig* helyett a *pedig*, vagy a *külömben* helyett a *különben* szóalak megjelenését. A helyesírási változások közül nem jelöltem a mássalhangzó-kettőzést (*tanácsából* – *tanácscsából*), a személynevek helyesírási különbségeit (*Ulisses* – *Ulysses*), a központosági eltéréseket (és általában a mondattagolási különbségeket), a kisbetű-nagybetű variációit, a fonetikus ejtés írásban történő érvényesülésének példáit (*pecsétével* – *pecséttyével*), a -ba, -be és -ban, -ben ragok eltérő használatát (*szerелеmben ejtvén* – *szerелеmbe ejtvén*).

Hasonlóképp nem jelölöm a nyelvjárásbeli különbségekből eredő eltéréseket, mint például az *ítéletiben* – *ítéletében*, az *írjonak* – *írjanak*, vagy a *felvett* – *felvött* szóalakok esetében.

A helyesírási szempont figyelmen kívül hagyását érvényesítettem a szövegváltozatok egymáshoz képesti eltéréseinél is. A 18. századi kiadások eltéréseinek többsége az 1702-es szövegkiadás eltéréseihez igazodik: az esetek túlnyomó többségére igaz az, hogy az 1664-eshez képest megjelenő szövegeltérések 1702-ből eredeztethetők. Mivel a főszöveghez képest meglévő eltéréseket a kiadások időrendjében vettem fel a jegyzetekben (tehát először az 1702-es kiadást, majd az 1725-öst, stb.), első eltérésként szinte mindenhol az 1702-es változatban szereplő szóalak szerepel. És mivel ez a legrégebbi a szövegváltozatok közül, írásmódján ez sokszor látszik – hacsak nem módosul a jelentés a későbbi alakok esetében, nem modernesítettem. Ha tehát a későbbi változatoknál ugyanaz a régies szóalak jelenik meg eltérésként 1702-től 1796-ig egyaránt, az arra utal, hogy 1702-ben így írták, ám az így történő jelölés nem zárja ki azt, hogy 1796-ban már modernebb formában jelenik meg ugyanaz az alak. A 2. rész 46. strófájában például az 1664-es „Ki Vénus kertéből akar rózsát venni” sor 1702-ben így módosul: „Ki Vénus kertéből Rózsát akar venni”. 1796-ban pedig: „Ki Vénus *kertyéből* rózsát akar venni”. Az ilyen jellegű eltéréseket azonban a lapalji jegyzetekben nem tartottam szükségesnek külön jelölni: csupán az 1664-eshez képest megjelenő fő változtatást, a szórendcserét regisztráltam.

Szükségesnek tartottam ugyanakkor feltüntetni azokat a különbségeket, amelyek nem az általános helyesírási változásokkal vannak összefüggésben, hanem nyilvánvalóan betűtévesztések, hibák (például *holott* helyett *holótr*), ily módon pedig az adott szövegkiadás minőségét jelzik.

A főszöveghez képest kimaradó szövegrészeket az oldalak alján < > jelek között tüntettem fel. Ha ugyanabban a sorban több különböző jellegű eltérés követi egymást, az előző kiadáshoz képest újonnan megjelenő eltérést dőlt betűvel jelöltem.

**Márssal társolkodó Murányi Vénus – szövegközlés az összes 18. századi
szövegvariánszal**

- 1⁴¹⁰ 1. Rend szerént jegyezzék egyebek versekben
Óriások dolgát az régi üdőkben,
Az istenek ellen esvén irigységben,
Minémű harcokat tartottak az égben.
- 5 2. Sokféle próbáit írják meg Jásonnak,
Veszedelmes útját, s csudáit Colchosnak,
Honnét, tanácsábúl Medea asszonnak,
Elnyerte az gyapját aranyas báránynak.
- 9 3. Az Ida hegyének híves erdejében
Pallás, Juno, Vénus Páris eleiben
Mint gyöttenek, s állott ő ítéletében:
Ki közöttök első ékes termetében?
- 13⁴¹¹ 4. Vénust egyebeknél szebbnek mint ítélte,
Azután Helenát magának mint nyerte,
Vitorlás gályákon Trójában mint vitte,
Szép hazáját s magát ezért mint vesztette.
- 17 5. Hercules az poklot miképpen feltörte,
S miként Proserpinát ottan is kereste,
Az ajtón ugató Cerberust megölte,
S egeket emelni Atlást segítette.
- 21 6. Egyéb nagy dolgokat ki mint cselekedett,
Dido Æneással mint szerelmeskedett,
Mennyi balszerencsét Ulysses szenvedett,
Circe énekével miként tündérkedett.

⁴¹⁰ 2 <az> régi életekben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3 Istenekre menvén nagy irigységekben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 4 Mint kezdék hartzokat hágván az egekben T T25 T30 T67 T75 D | 5 Mint kezdék harcokat hágván az Egekben T35 T39 T51 | 6 Mellyeket Cholchosról sokan egyben fonnak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 8 Nyert arany gyapjakat Bárányról le-vonnak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 9 kedves erdejében T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 10 Juno, Pallas, Venus, Paris eleiben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 11 Mint jöttek meg-álván ő ítéletiben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 12 erős termetiben T25 T31 T35 T39 T51 T67 T75 D

⁴¹¹ 13 emezeknél szebbnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 emezeknél *szebbnek* D | 15 Gállýáin T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 16 azért D | 17 fel miként törtette T T35 T39 T51 T67 T75 D fel *minkén* törtette T25 T30 | 18 Proserpinát ott-is hogy hogy kerestette Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | És ott Prozerpinát hogy-hogy kerestette D | 19 Cerberust mint ölte D | 20 Az Eg emelésre Atlást T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 21 dolgokat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 23 szenvedet T T25 T30 T35

- 25⁴¹² 7. Mások mindezekről, mint tetszik, írjonak,
Elméjekkel, azmint akarják, játsszonak,
Nem bánom, Dædalus szárnyain járjonak,
S bölcs találmányokért zöld laurust várjonak.
- 29 8. Más én hivatalom, azmelyet forगतok,
Kikrűl mások írtak, azokrűl hallगतok.
Erős Murány felé elmémvel háगतok,
S annak dolgairűl verset kohगतok:
- 33 9. Miként Wesselénit Cupido sebhétvén,
Szécsi Máriával szerelemben esvén,
Titkos szerelmeket okosan követvén,
Megvették az Muránt, jó módját keresvén.
- 37⁴¹³ 10. Múzsám, Parnassusbűl ki régen távoztál,
S Pegasus forrástűl messzére szakadtál,
Ha még valamit tudsz, azmit ott tanultál,
Láss azért munkádhoz, melyet felvállaltál.
- 41 11. Melyre adj, Apollo, kévánt segedelmet,
Énekelje Múzsám úgy ezt az szerelmet,
Hogy azokik ezáltal vettek győzödelmet,
Találjon azoknál jó kedvet s kegyelmet.
- 45 12. Azmint az gyors üdők szárnyakon repűlnek,
Néha békességes napokkal derűlnek,
Néha országrontó hadakkal zendűlnek,
Hol egyre s hol másra változva kerűlnek.

⁴¹² 25 írjanak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 26 jádzanak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 27 járjanak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 28 várjanak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 30 halगतok T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 31 elmémvel T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 34 szerelemben ejtvén Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 35 okossan T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D

⁴¹³ 37 Pegasus kűttűától meszsze szakadkoztál T T25 T30 Pegasus kűttűából meszsze szakadkoztál T35 T39 T51 Pegasus kűttűából meszsze szakadoztál T67 T75 D | 39 tudsz, a' mit onnan hoztál T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 40 Láss fel-vött munkádhoz ha meg-nem változtál T T51 T67 T75 D Láss fel-vött munkádhoz ha meg-nem változtál T30 T35 T39 | 42 ezt a' szelmet T35 T39 | 46 Néha egésséges T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 49⁴¹⁴ 13. Ellenkező dolog háború s békesség,
Nem különben, mint az hideg és melegség.
Békességgel épül az termő mezőség,
Pusztul, prédáltatik, támadván ellenség.
- 53 14. Ez pedig születik egyik az másikból,
Az háború támad az csendes napokból,
Ered az békesség kóborló hadakból,
Mint napok az éjből, s az éj meg azokból.
- 57 15. Így magyar koronánk bécsiekre kelvén,
Római felség is azokra terjedvén,
S azt Ferdinánd néven harmadik viselvén,
Rákóczit az Erdély uralván s tisztelvén.
- 61⁴¹⁵ 16. Midőn az esztendő ezer számon menne,
S ahhoz hatszáz után negyvenhatot tenne,
Biradalma alól az télnek kikélne,
S virágos tavasztúl megújulást venne,
- 65 17. Az békesség (minthogy talám régen nyugszik),
Íme, az Rákóczi Györgytúl terhben esik,
S tőle nem reménlett háború születik,
Ferdinándra s reánk hada készítettik.
- 69 18. Lát hamar dolgához, fegyvert köszürültet,
Lobognak az zászlók, sok hadakot gyűltet,
Minden urat s nemest s szabadost felültet,
Számos hadaival Tisza felé léptet.

⁴¹⁴ 49 dolgok **D** | 50 különben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 53 pedig **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 58 A Római Felség magához emelvén **T T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** A Római Felség *magához* emelvén **T25** | 59 A FERDINAND néven harmadik viselvén **T T25 T30 T35 T39** | A FERDINAND *nevű* harmadik viselvén **T51 T67 T75 D** | 60 Rákóczit csak Erdély **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁴¹⁵ 62 ahhoz **T T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** ehöz **T25** | 63 alól **T T25 T30 T35 T39 T51** atól **T67 T75** | 67 tőle **T T25 T30 D** | 69 köszürültett **T T25 T30 T35 T39 T51 T75** | köszürültett **T67** | 70 gyűjtett **T T25 T30 T35** gyűjtett **T51 T67 T75** gyűjtett **T39** | 71 fel-ültett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 72 léptett **T T25 T30 T35 T51 T67 T75**

- 73⁴¹⁶ 19. Azmely tágosság van az ég s az föld között,
Lakóhelt magának az hír ottan szerzött,
Füle előtt semmi úgy el nem rejtözött,
Azmelyet megtudni innét nem érkezött.
- 77 20. Kinyílt ablak s ajtó, háza épületi
Azkikkel világos minden rész szegleti,
Éjjel s nappal nyitva, bé sem rekeszteti,
Hol, mi dolgok esnek, onnét fülelgeti.
- 81 21. Szabad gyövés s menés van itt mindeneknek,
Zsibongnak nyelvei sokféle népeknek,
Mint mikor rajzása indul az méheknek,
Vagy az könnyű szellők erdőkön sietnek.
- 85⁴¹⁷ 22. Különb-különb újság s dolgok hirdettetnek,
Igaz hír hamissal egybenkevertetnek,
Ehhez többet adnak, attúl elvételnek,
Falun s városokként sokfelé vitetnek.
- 89 23. Honnét elmulandó öröm gyakran árad,
Néha haszontalan búban az szű fárad,
Mert nincs úgy az dolog, azmint az hír támad,
Azholott nedvest mond, ott gyakorta szárad.
- 93 24. Újsággal nő az hír, s azzal gyarapodik,
Valamelyre megyen, bővül s szaporodik,
Gyars szárnyon jár s siet, nem csak nyomakodik,
Kin sok örül s vigad, sok meg szomorkodik.

⁴¹⁶ 73 tágosság T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D az Ég és Föld között D | 74 Lakására a Hir ide fel-
költözött T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 75 Semmi rejtekében úgy nem tekergőzött T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75 | Rejtekjében semmi úgy nem tekergőzött D | 76 Kit a hír nem tudot, s reá nem
feddőzött T Kit a hír nem tudott, s reá nem feddőzött T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 77 Kinyílt T30
| 78 Mellyekkel világos T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 82 Sibongnak T T25 T30 T35 T39 T51
Sibognak T67 T75 Zsibognak D | 84 Erdőkön T25 T30 T35 T39 T51 |
⁴¹⁷ 85 Külömb-külömb T T35 T39 T51 T67 T75 D Külömb-külömb T25 T30 | 86 Igaz az hamissal T51
T67 T75 D Igaz hamissal T39 | 87 Ehez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 89 Honnan T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75 D | 90 a fő fárad T T25 T30 T67 T75 D a fő sárad T35 T39 T51 | 94 Valamerre
megyen T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 96 szomorodik D

- 97⁴¹⁸ 25. Alkalmatosságot azért most is lele,
Furcsasága szerént gyars szárnyat emele,
Erdélyi újsággal lévén szája tele,
Az hír sietséggel Tiszán általkele.
- 101 26. Kin felzendül az föld, s pártütések esnek,
Az újság falati édes mézül tetsznek,
Királyához marad hűsége kevesnek,
Rákóczi György mellé szaporán sietnek.
- 105 27. Híre után hamar érkezik maga is,
Várják az vármegyék s Kassa városa is,
Végtére országunk maradt kis rongya is
Tékozlatik, s lobban sok helyen lángja is.
- 109⁴¹⁹ 28. Veszni tért kis hazánk, forgasz mely sok kockán,
Hányfelé vetett már az szerencse sarkán!
Hol egy ellenségnek, hol másnak vagy markán,
Régi szép épséged mely miatt áll csonkán.
[betoldás: ELSŐ RÉSZ T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75]
- 113 29. Óh, az régiektől elfajzott nemzetség,
Híredben s nevedben korcsosult nemesség!
Miolta köztetek nincs az egyenlőség,
Ily rútolta azolta prédál az ellenség.
- 117 30. Azmeddig egy szívvel fogtál, magyar, fegyvert,
Volt-e oly nemzetség, mely tégedet megvert?
Kardod minden ellen diadalmason nyert,
Sok préda s nyereség lábad előtt hevert.

⁴¹⁸ 98 gyors T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 100 sietséggel T T25 T30 | 102 mézül esnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 103 hűsége Követnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 104 mellé Erdélybe repdesnek D | 106 várossa T T25 T30 T35 T39 T67 T75 D | 108 helyen lángal T T25 T30 T35 T39 T51 lángja-is D

⁴¹⁹ 112 csonkán. // Miképpen sirassam ily romlottságot, / Mivel könnyebbitsem nagy fárattságodat, / Mellyel épithetném romlott Országodat, / Miként vigasztalnám szomorúságotat? // Midőn meg-szemlélem sok romlott bastyját / Szegény Országomnak, s meg-tompúlt szablyáját, / Szélvész közt habozó bújdosó bárkáját, / Sohajtással mondom keserves notáját. // Oh az régiektől T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 113 elfajult T T25 T30 T35 T39 T67 T75 D el-fajul T51 | 115 egyenesség T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 117 szível T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 118 nemzetség, a' ki téged T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 120 lábad alatt T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D

- 121⁴²⁰ **31.** Hol az az szép hír s név, sok adó s nyereség,
Kit elődben rakott sok holdult nemzetség,
Vagy harcokon adott az győzött ellenség?
Mind elprédálta azt az egyenetlenség.
- 125 **32.** Tedd félre, nemzetem, ezt az délcegséget,
Mint régen, kövessed az egyenlőséget.
Ne fogyasd magadat, találsz ellenséget,
Ki majd ránt nyakadban siralmas ínséget.
- 129 **33.** Hiában: megrögzött az vad erkölcs benned,
Az újságok nélkül nehéz már ellened,
Noha hasznosb volna ezt is félretenned,
Mert végre is ezért kell veszélyre menned.
- 133⁴²¹ **34.** Az egyenetlenség ártalmas mindenben,
Gyükeret szakasztott sok győzedelmekben,
Sokak, míg egyesek voltak idejekben,
Gazdag szerencséjék épült mindenekben.
- 137 **35.** De délceg erkölcsök mihelt félrerúgott,
Ez eggyel tartotta, amaz máshoz súgott,
Az egyenetlenség forralt olyan lúgot,
Kitül végre soknak füle jajra zúgott.
- 141 **36.** Régen Rómát hitták világ asszonyának,
Holdult is sok nemzet nagy birodalmának,
Vad Scythiáig nyúlt széle hatalmának,
Ki tudhatja számát sok diadalmának?

⁴²⁰ 121 Hol a szép hír, szép név, szép drága nyereség? **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 122 hódolt nemzetség **T T25 T30** hódolt nemzetség **T35 T39 T51 T67 T75** hódolt Nemzetség **D** | 123 győzött **T T25 T30 T35** | 126 egyenlőséget **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** régen **D** | 127 magadat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** fogyasd **D** | 128 nyakadra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 129 Héjában rögzöt-meg **T T25 T30 T35 T39** Héjában *rögzött*-meg **T51 T67 T75 D** | 130 nélkül **T25 T30** | 132 <is> ezért is fegyverre kell menned **T T30 T35 T39 T51** <is> ezért is *fegyverre* kell menned **T25** <is> *azért* is fegyverre kell menned **T67 T75 D**

⁴²¹ 137 erkölcsöt **T67 T75** De a' délcege erkölcs **D** | 138 edygel **T30** máshoz fogott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 139 lúgot **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 140 Mellytől végre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 141 hiták **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Romát hívták régen **D** | 142 Hódolt-is **T T30 T35 T67 T75** Hódolt-is **T25** Hódott-is **T39 T51** | 143 nyúlt vége hatalmának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 144 sok birodalmának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 145⁴²² 37. Egyes erkölcsében esvén végre vadság,
Mihelt sokfelé vont az akaratosság,
Oly változásokat fajzott az sok újság,
Hogy majd pad alá hullt az régi méltóság.
- 149 38. Nem nevel semmi jót az újság-követés,
Szűmaró s félelmes gonosz az pártütés,
Mégis oly vágyott s moh ehhez az ügetés,
Mintha volna minden jó termő ültetés.
- 153 39. Az állhatatlanság nagy szívhez nem illik,
Gyenge épület az, mely hirtelen omlik,
Lásd az erős töllfát, elébb öszveromlik,
Ostromló szelekre hogysémmint meghajlik.
- 157⁴²³ 40. Nem nemes elme az, mely mindjárt változik,
Akarmi szélre is nádként ingadozik,
Ott tisztul az arany, hol az tűz lángozik,
Az rózsza is tövis között virágozik.
- 161 41. Az nagy szív, ki előtt az böcsület forog,
Inkább halált kíván, s belőle vér csorog,
Hogysé tántorítsa valami oly dolog,
Ki becsületivel ellenkezik s morog.
- 165 42. Szűk most ez az jóság, s vagyon csak kevésben,
Félrerúgó erkölcs szorult fűrt fejekben,
Az egyenetlenség vert fészket szívekben,
Mint hold fotta s tölte, változik mindenben.

⁴²² 146 <az> T39 | Mihelyest sok-féle vont akaratosság T51 T67 T75 | Mihelyest sok felé vont az akaratosság D | 148 Majd prédára szállott a' régi méltóság T T39 T51 T67 T75 Maid prédára szállott a' régi méltóság T25 T30 T35 | 151 ehhez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D vásott moh D | 152 mindent jó-termő D | 153 állhatatlanság T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 154 hirtelen bomlik T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 155 tölgyfát T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D <az> T35 T39 | 156 szeleknek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D meg-hajlik T25 T30 Ostromió T35

⁴²³ 157 hamar változik T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 158 is mindgyárt ingadozik T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 159 az ananny T25 az aranny T30 T35 | 161 <az> T51 előtt becsülete T67 T75 D | 162 A' mely halált T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D belőlle T T25 T30 T35 T39 T51 | 164 Emlékezetéért ellenkezik T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 165 De most ez a' Jóság T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 166 Mert sok pártos erkölts T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 167 Harag, és irígység vert T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 168 Ditsiretek így fogy 's változik T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 169⁴²⁴ 43. Nemes királyunknak alig volt más híve, [**D**: az Első rész kezdete]
 Az egy Wesseléni tökéletes szíve,
 Azki meg nem bomlott, mint cséppel az kive,
 Hanem ura mellett nagy terheket vive.
- 173 44. Füleki fő tisztet ez akkor visele,
 Holott vitézsége szép szárnyat nevele,
 Ki dicsíretes hírt felőle emele,
 Jó híre s nevével egész ország tele.
- 177 45. Vala felesége Bosnyák nemzetségből,
 De élte fonala legjobb idejéből
 Szakadván az irigy Párkáknak kezéből,
 Másvilágra kele lelke az testéből.
- 181⁴²⁵ 46. Özvegy életben van, de otthon nem henyél,
 Hanem mezőt kíván, s szokott próbákra kél,
 Katonakenyérrel, mint régen, most is él,
 Mint éh ráró prédát, ellenséget szemlél.
- 185 47. Mintha maga volna Bellona dajkája,
 Úgy megtanította Mársnak oskolája.
 Valamelyre fordul, haragos szablyája
 Úgy forog kezében, mint mennykő szikrája.
- 189 48. Nem szánja életét, fárad hazájáért,
 Második Curtius, megmaradásáért,
 Egeket érdemel gyakor próbájáért,
 Mint régen Hercules sok viselt dolgáért.

⁴²⁴ 169 Igaz Királyunknak alig volt olly híve **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** (Dugonicsnál ez az **ELSŐ RÉSZ kezdete**) | 170 Mint a' VESELENYI tökéletes **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 171 Elméje nem bomlott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 172 Mert hívsége mellett nagy terheket véve **T T25** Mert hívsége *mellet* nagy terheket véve **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 173 az akkor **T30** tisztet akkoron **T51** tisztet *akoron* **T67 T75 D** <az> **T35 T39** | 174 Holótr **T30** | 175 Ez dicséretes **D** felölle emele **T T25 T35 T39** felölle *emelle* **T30** | 177 Felesége vala Bosnyák **D** | 179 Szakadván a' Párkák' mostoha kezéből **D** |

⁴²⁵ 181 éltében van de nem othon **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 183 mint mászszor **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 184 éh Paro **T30 T35 T39 T51** éh Para **T67 T75 D** | 185 Bellonanak Fia **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 187 Valamerre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 188 Menykö **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 189 fáradt **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 191 jeles próbájáért **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 192 Hercules éppen állásáért **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 193⁴²⁶ 49. Madaraknak sólyom gyars elverésében,
Azmint az karoly is fürjek ölésében,
Vidám az keselyű napra nézésében,
Ily az ellenségnek Ferenc győzésében.
- 197 50. Az lova Pegasus, maga Hector rajta,
Mint sas az darvakot, sok pogánt úgy hajta,
Földhöz veré, töré, kit el nem szalajta,
Sok kötött ellenség kezében ohajta.
- 201 51. Vállaiban Atlás, Hercules szívében,
Nyelvében Ulysses, Antenor eszében,
Szerelmében Páris, Titán személyében,
Házánál Pylades, Achilles mezőben.
- 205⁴²⁷ 52. Értéke kővárak, úri rend nemzete,
Ideje legjobb kor, vitézség élete.
Erkölcse jó példa, deliség termete,
Dolgai gyorsaság, s ráró tekintete.
- 209 53. Hűsége állandó s igaz királyához:
Van az egész Felföld Rákóczi pártjához,
Nincs más, azki látna királya dolgához,
Az egész terh szálla csak az ő vállához.
- 213 54. Mert minden erejét Rákóczi hadának,
Mint Atlás nagy terhét az egek súlyának,
Egyedül tartotta, s úgy szolgált urának,
Az még az több hadak Fülekhez jutának.

⁴²⁶ 193-196: <Madaraknak sólyom gyars elverésében, / Azmint az karoly is fürjek ölésében, / Vidám az keselyű napra nézésében, / Ily az ellenségnek Ferenc győzésében.> T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 198 darvakot T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 199 szalaszta T T25 T30 T35 T39 Ta59 T67 T75 | meg-nem-szalajta D | 200 ohajta T T30 T25 T35 T39 T51 sohajta D | 201 szévében T35 | 203 Paris, Achilles mezőben D | 204 Pilades, Titán személyében D | ⁴²⁷ 206 leg-jobkor T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 207 Ditsiret, jó példa, díszesség termete T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 208 Járása gyorsaság T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 209 királyához T T25 T35 T39 T67 T75 D | 210 Mert nagyobb rész hodólt Rákóczi T T25 T35 T39 T67 T75 D | 211 Kevés van ki lásson Királlyal dolgához T T25 T35 T39 T67 T75 D | 212 Kemény tereh szállot T Kemény tereh szállott T25 T30 Kemény terhe szállott T35 T39 T51 T67 T75 D | 213 Ki minden T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 214 Sullyos és nagy terhét az egek sullyának T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Erős és nagy terhét az egek sullyának D | 215 Vígán ostromlotta, úgy T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 216 Valamig a' hadak Fülekhez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 217⁴²⁸ 55. Esterházi Miklós, amaz hazánk fénye,
Sok elesett szívnek ébresztő reménye,
Kinek hazájával sok jótéteménye
Égig ér, mint igaz áldozat temjénye.
- 221 56. Vezette ezeket tanult értséggel,
Akarván jól tenni kis nemzetségével;
Követi Ferenc is serény készségével,
S táborban száll véle szép vitézségével.
- 225 57. Minthogy úgy érdemli megpróbált virtusa,
Mezei hadaknak lesz generálisa,
Gyakran próbál, s vérrel izzad az pallosa,
Az vitézi névhez vagyon igaz jussa.
- 229⁴²⁹ 58. Végre, hogy az hadak visszanyomulnának,
S hegyes Liptó felé lassan hágtatnának,
Különb-különbféle rendeket szabának,
Ily ordinántiát Ferencnek adának:
- 233 59. Azmi szép s jó, ahhoz könnyen nem juthatni,
Méh dongása nélkül mézet nem szophatni,
Az rózsát is tövis által szakaszthatni,
Savanyú íz nélkül édest nem tudhatni.
- 237 60. Próbált dolog nálad mind az só, mind az méz,
Viselt dolgaidra világ nagy része néz,
Tudják, mit vitt végben az Wesseléni-kéz,
Kiknél híred s neved finum arany, nem réz.

⁴²⁸ 218 Sok el-ijedt szívnek T T25 T30 T35 T51 T67 T75 D Sok *el-ijed* szívnek T39 | 220 Égig és mint T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Égig-is ment D | 222 jól tenni D | 224 véle T25 T30 | 225 <úgy> meg-érdemli T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D virtussa T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 226 generálissa T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 227 izzad vérrel az pallossa T T25 T30 T35 T39 T51 T67 D izzad vérrel az *palossa* T75 |

⁴²⁹ 229 Viszsza fordulának T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 230 hágtatának T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 231 Külömb-külömb T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D állának T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 233 A' mi jó, 's szép könnyen ahoz nehéz jutni T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 234 nem ehetni T T25 T30 T35 <mézet> nem szedhetni T39 nem szedhetni T51 T67 T75 D | 235 tövis nélkül nem szedhetni T T25 T30 T35 T39 T51 tövis nélkül nem szedhetni T67 T75 D | 236 nem kostolni T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 nem vehetni D | 238 négy része T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 239 Tugyak T30 véghez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 240 Kinek hire neve finom T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 241⁴³⁰ **61.** Az böcsület lévén tárgya fegyverednek,
Nem futottad súlyát hidegnek s melegnek.
Csak szárnyat nevelhess jó híred s nevednek,
Tetszett java s sava egyaránt kedvednek.
- 245 **62.** Az felső országok tudják vitézséged,
Miként futamtattad gyakran ellenséged.
Tudja honnyodban is s látta nemzetséged
Török ellenségtől vett sok nyereséged.
- 249 **63.** Érzi Eger, Hatvan, Szolnok, Vác és Heves,
Fegyvered életül hány török test eves,
Élet nélkül maradt miattad nem keves,
Kiknek nem kell többé az reggeli leves.
- 253⁴³¹ **64.** Ezek noha neved máris fönt repítik,
S jó emlékezettel mindenütt szépítik:
De az grádicst mennél magosban építik,
Az egekhez annál inkább közelítik.
- 257 **65.** Tégy te is még többet viselt dolgaidhoz,
S szögezz sebesb sugárt eddig nőtt szárnyadhoz,
Minthogy véred is von nagy állapotokhoz,
Kezdened kell megént új fáradságokhoz.
- 261 **66.** Eddig tett dolgaid véld aranygyűrőnek,
Az következőket szép adamáskőnek,
Ki, tetején ülvén kis kerekségének,
Kedvesb ragyagást ad gyűrő szépségének.

⁴³⁰ 242 sullyát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 243 emelhess **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**
| 244 jóva sava **T T25 T30 T35 T39** jóva savó **T51 T67 T75** Tetzett méz, vagy a' só **D** | 245 tudyak **T25**
T30 | 246 gyaran **D** | 247 Nezettséged **D** | 249 Herves **T T25 T30 T35** | 252 regeli **T25 T30**

⁴³¹ 253 már fennis **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 254 mindenüt **T39** | 255 De <az> grádítsát
mennél nagyobbban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** nagyobbra **D** | 256 annál közelebb térítik **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 257 Tégy te mégis töbet **T** Végy te még-is töbet **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 D | 258 Szerezz-még több tollat meg-nőtt szárnyaidhoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**
D | 259 is van nagy állapotodhoz **T T25 T30 T35 T39** is van nagy *állapotodhoz* **T51** is van nagy
állapotidhoz **T67 T75** Mint-hogy erőd-is van nagy állapotidhoz **D** | 260 fáradságidhoz **T T25 T35 T39**
T51 T67 T75 D fáragságidhoz **T30** | 261 arany gyűrűnek **T T25 T30 T51** | 262 következőket **T T25 T30**
T35 T39 T51 T67 T75 D | 263 keregségének **T35** | 264 rogyogást **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**
gyűrűd **T** gyűrűdi **T25 T30** |

- 265⁴³² 67. Térj vissza Fülekre azért táborunktúl!
Az egész tartománt Kassáig Palánktúl
Reád bizzuk, védtszed ellenség karjátúl,
Erre légyen gondod legnagyobb azontúl:
- 269 68. Miként Murány várát megvegyed azoktúl,
Azkik elpártolván koronás uroktúl,
Rákóczi György mellé állottak várostul,
Melynek nagy jutalmát várjad királyodtúl.
- 273 69. Ez lesz koronája több lett dolgaidnak,
Mint napkeleti kő zománcos aranyak,
Ebből olyan szárnyat építesz magadnak,
Dicsíretes névvel kik égis ragadnak.
- 277⁴³³ 70. Engedelmisséggel hallgatá ezeket,
Az készség nem kíván sok ingerléseket,
Hányat nemsokára lovakra nyergeket,
S elkészített minden úti eszközöket.
- 281 71. Megindulván, útját Breznóra rendelé,
S onnét az hegyeket mikor általkelé,
Szabott rendi szerént mégyen Fülek felé,
Murány miatt szívét nem kevés gond telé.
- 285 72. Erős hely az Murány, s nagyhírű mindennél,
Nemcsak itthon, hanem kinn is, sok nemzetnél,
Azok is, kik jártak napnyugat s keletnél,
Nem sokat szemlélték erősebbet ennél.

⁴³² 267 védelmezd ellenség kargyátúl **T T25 T30 T35 T39** védelmezd ellenség kardgyátúl **T51 T67 T75 D** | 268 Erre égyen **T75** | 270 el-pártoltak koronás Urunktól **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 271 mellé pártoltak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 273 koronája több dolgaidnak **T67** koronája a' több dolgaidnak **T75 D** | 275 építhetz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** olly szárnyakat építhetz **D** | 276 nével **T T25 T30** |

⁴³³ 277 halgatá **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 279 lóvara **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 280 el-készített **T35** el-készítet **T39 T51 T67 T75** | 281 útát Presznora **T T25 T30** útát Bresznóra **T35 T51 T39 T67 T75** útyát Breznóra **D** | 282 Onnan a' hegyeket midőn **T T30 T35 T51 T67 T75 D** *Onnam* a hegyeket midőn **T25** Onnan a *kegyeket* midőn **T39** | 283 A' szabott rend **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 284 nem kevés bú telé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 286 ithon **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** sok népeknél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 288 láttanak erősebbet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 289⁴³⁴ 73. Ezen az természet többet erősített,
Hogysen az kőmíves munkája készített,
Körülötte olyan kősziklát kerített,
Melynek nézése is fejeket szédített.
- 293 74. Nem fél, hogy ellenség víja s törettesse,
S az nagy kősziklákot golyóbis sérthesse,
Vagy alája ásott por rontsa s vettesse.
Nincs, azki erejét fegyverrel győzesse.
- 297 75. Ezt régenten hol egy, hol pedig más bírta,
Bástyáit s falait ez s az is rakatta,
Végtére urait addig változtatta,
Hogy Szécsi György maga kezébe juttatta.
- 301⁴³⁵ 76. Ennek születése vala grófi ágybúl,
Bővült is értéke szerzett szép jószágbúl.
Híre s neve terjedt sok viselt dolgábúl,
Második Hector volt vitézi voltábúl.
- 305 77. Marad holta után ennek négy leánya,
Éva az legkisebb, örögbik Mária,
Kata az harmadik, s második Borbála,
Melyeket mind úri szerencse találja.
- 309 78. Gróf Bethlehem István férje Máriának,
Illyésházi Gábor pedig az Évának,
Thurzó Ádám veszi Borbálát magának,
Listius János lén ura az Katának.

⁴³⁴ 290 Hogy nem **T T25 T30 T35** | 291 körülötte **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 293 vijja **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** elenség **D** | 294 kősziklát golyóbit **T35 T39** kősziklát *golyóbis T30 A'* nagy kőszikláját golyóbis sérthesse **T51 A'** nagy kőszikláját golyóbis *sértesse T67 T75* Avagy kőszikláját golyóbis sérthesse **D** | 296 győzhesse **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 297 pedig **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 300 kezében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | Még Szécsi **D** |

⁴³⁵ 301 grófi ágból **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 302 érteket **T25 T30** érteket szerzett szép jószágból **T35** érteket szerzett jószágból **T39** érteket szerzett jószágból **T51 T67 T75** Bővül-is érteke szerzett jószágából **D** | 304 solgyából **T T25 T30 T35 T39 T51** sóldgyából **T67 T75** zsoldgyából **D** | 305 Maradt **T T25 T30 T35 T39 T51** | 306 nagyobbik Mária **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 307 negyedik Borbára **Ta** negyedik Bárbara **T67** negyedik Bárbara **T25 T30 T35 T39 T51 T75** negyedik Borbála **D** | 309 A' Groff Bethlen István **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 310 pedig **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 311 Borbárát **T** Barbárát **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** |

- 313⁴³⁶ **79.** Máriát Bethlehem emelé Erdélyben,
Évát Illyésházi Trencsén vármegyében,
Viszi Borbáláját Thurzó Szepességben,
Listius az Katát Dunán túl Köpcsénben.
- 317 **80.** Idein elvála Borbála éltétül,
Bethlehem lelke is költözik testétül,
Metszetvén fonala Párkákknak kezétül,
S marad az Mária özvegyen férjétül.
- 321 **81.** Anyjok, ki eredett Homonnai ágbúl,
S Mária nevet vett keresztvíz-mosásból,
Ura holta után, özvegyi voltábúl,
Két tíz esztendeig parancsolt Muránbúl.
- 325⁴³⁷ **82.** Azonban ollóját Lachesis fordítja,
Atropost, élete fonóját szólítja,
Végső szakadásra munkáját szorítja,
S halál árnyékával világát borítja.
- 329 **83.** Öltöznek leányi anyjok után gyászban,
Köztök Mária is van Magyarországbán,
S lész egyenlő osztály az sok gazdagságban,
Részeseül mindhárom az erős Muránban.
- 333 **84.** Nem megvető dolga lévén Máriának,
Megént Erdély felé vész utat magának,
Úgy, hogy véget vetvén ott való dolgának,
Visszont visszagyőjön várában Muránnak.

⁴³⁶ 313 A' Máriát Bethlen emeli **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Erdélyben **T T25 T35 T39 T51** Erdélybe **D** | 314 Trintsen **T T25 T30** | 315 Borbárját **Ta T25 T30** Borbárját **T35** Borbárját Turzó Sepességben **T39** Barbárját Turzó Sepességben **T51 T67 T75** Borbáláját Turzó Szepességbe **D** | 317 Borbára **Ta** Idején elvála Borbára **T30** Idején elvála Bábára **T25 T35 T39 T51 T67 T75** Idején elvála Borbála **D** | 318 Bethlen úr **T T25 T35 T39 T67 T75 D** | 320 Marad Mária-is özvegyen **D** | 322 Vizkereszt mosásból **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁴³⁷ 325 Azonban Atropos ollóját fordította **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 326 Lachesis élete fonálát szólította **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 328 árnyékában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** árnyékába **D** | 331 egyenlő osztás **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 334 Erdély **T T25 T30 T35 T39** felé vér **T T25 T30** | 336 várában Murányban **T39 T51 T67 T75** |

- 337⁴³⁸ **85.** Az mondott háború azonközben felkél,
Teli az utakat mindenütt sok veszél,
Gyön s megy az kóborló, mint az csavargó szél.
Útra ereszkedni Mária retteg s fél.
- 341 **86.** De kényszerítettén szorgos szükségektől,
Noha retteg szíve úti félelmektől,
Salvus passust vévén az fejedelmektől,
Készül mindazáltal, búcsúzik Erdélytől.
- 345 **87.** Azmint meg is indul rakott szekerekkel,
Teljesek az utak sűrű veszélyekkel,
Rémül gyakran szíve új-új félelmekkel,
S irtja akadt útját pátens-levelekkel,
- 349⁴³⁹ **88.** Kik Rákóczi Györgynek költenek nevével,
S hitelesek lettek rátett pecsétével,
Ha rátalálónak retten félelmével,
Bátorítja magát ezek erejével.
- 353 **89.** Háború az üdő, jár s kél az katona,
Azki, látván módját, örömet fosztana,
Esik szekérinél gyakor zenebona,
Maga verseng vélek, nincs más, ki szólana.
- 357 **90.** Kiveszi levelét s adja elejekben,
Mellyel szűrő szálkát ereszt az szemekben,
Nem mer kedvek telni várt nyereségekben,
Bántatlan elhadni sajnálják szívekben.

⁴³⁸ 337 fel-kél T T25 T30 T35 T39 | 338 utcákat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D veszély T T25 T30 T35 T39 nagy veszély D | 339 Jó 's megyen előtte mint T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 341 szoros szükségétől T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 szoros D 345 rakot T25 T30 T35 T39 | 346 sűrű veszélyekkel T T25 T30 T35 T39 T51 sűrű T67 T75 D | 348 Irtogattya uttyát T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D

⁴³⁹ 353 Háborús T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 354 fosztatna T67 T75 | 355 gyakran T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 356 nintsen ki szállana T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 358 sűrű T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 |

- 361⁴⁴⁰ 91. Továbbmenvén, akad gyakran hasonlókra,
Kiknek is oly szándék forr akaratokra,
Hogy reáüssenek az rakott hintókra,
Lesz ott is az levél szabadulásokra.
- 365 92. Az sok kóborlók közt csak Isten vezére,
Hogy mindene nem kél azoknak kezére.
Ült volt sok veszéllyel zajdult szerencsére,
Míg verekedhetett Muránban végtére.
- 369 93. Híve volt még akkor Murány az királynak,
S minthogy félelmétül hadaknak tartának,
Az atyafiak is mind ottan lakának,
Híres erejéhez mert ennek bízának.
- 373⁴⁴¹ 94. Hanem Illyésházi elméje azonban
Császára hűvségén nem járván egy nyomban,
Az fejedelemmel traktál alattomban,
Nem tudván az többi semmit e dologban.
- 377 95. Minthogy legtöbb népe néki volt Muránban,
Bízván azért azok nem kevés számában,
Az több rész sem lévén kellő vigyázásban,
Muránt Rákóczinak adja hatalmában.
- 381 96. Budaházi neve vár kapitányának,
Melynek István nevet az papok adának;
Ki viseli tisztét porkolábságának,
Etre, s vette ehhez nevét Boldizsárnak.

⁴⁴⁰ 361 Továb menvén gyakran talál hasonlókra T T25 T30 T35 Tovább menvén gyakran talál hasonlókra T39 T51 T67 T75 D | 362 akarattyokra T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 forrt akarattyokra D | 369 Hire volt még akkor Murány Királynak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 371 othon T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

⁴⁴¹ 374 nem marad egy nyomban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 nem maradt egy nyomban D | 375 A' Fejedelmekkel T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 376 a' dologban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 377 népe volt néki T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 384 Erre vette nevét ehez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Annak vezetéket mondták Boldizsárnak D |

- 385⁴⁴² 97. Illyésházi mellé ezek is állának,
S Rákóczi pártjára királytól hajlának,
S ahhoz nagy hűvséget mindaddig tartának,
Okos Máriától míg nem csalatának.
- 389 98. Hogy ezt visszavegye, bízzák Wesselénre,
Kéért (azmint mondám) gond szállott szívére.
Éjjel sem jön álom, búsulván, szemére,
Ilyen gondolatok fornak elméjére:
- 393 99. Erős Murány várát? kit ez világ csudál,
Mely meggyőzhetetlen meredekségen áll,
Hova az madár is szárnya-fáradva száll,
S ez világon hozzá hasonló kevés vál.
- 397⁴⁴³ 100. Azki oly magahitt magos erejében,
Akarmely nagy tábort szállíts ellenében,
Kérkedik, hogy fegyvert sem vészen kezében,
Meglátja, miképpen férkezel keblében.
- 401 101. Ezt szálljam-é én meg? s ez ellen forduljak?
Ezt vegyem meg? s ebben tegyek zsákmánt s dúljak?
Ah, gondatlan szándék! azért ha induljak,
Hogy hamar veszélyre hanyatt-homlok hulljak?
- 405 102. Mit ártok, ha ennek falait lövetem?
Az nagy kősziklákot meg nem törethetem,
Mi lesz, ha másféle praktikáját vetem?
Vigyáznak mindenütt, meg nem kerülhetem.

⁴⁴² 385 ezek is hajlának **T D** ezek is halának **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 386 pártjára Királytól állának **T T25 T35 T39 T67 T75** partjára csoporttal állának **D** | 387 Ahoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** tartának **T** | 388 míg meg-csalatának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** még meg-csalatának **D** | 389 vissza vegye nézz Veselényire **T T25 T30 T35 T39** vissza-vegye *néz* Veselényire **T51 T67 T67 D** | 390 Mellyért **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T67 D** mondán **T25** | 392 fornak **T T25 T30 T35 T39** | 393 Murány Vára kit a' világ **T T30 T35 T39 T67 T67 D** Murány Vára kit a' *villág* **T25** | 394 meredekségben **T39 T51 T67 T75** | 396 Hozzá e' világon **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T67** Hozzá e' világra **D** | 396 váll **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**

⁴⁴³ 397 A' ki olly maga magas erejében **T25 T30 T35 T39** | A'ki ollyatén vólt magas erejében **T51 T67 T75** A' melly ollyatén volt magas erejébe **D** | 398 Akar mi **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 399 fegyvert sem fog a' kezében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 401 szánnyamé én meg **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 402 ebben sákmányt tegyek, 's hanyak? **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Megvegyem, zsákmányhoz és azután nyúllyak? **D** | 403 Gondolatlan szándék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 407 Jób lesz ha **T T35** *Jóh* lesz ha **T25 T30** *Jobb* lesz ha **T39 T51 T67 T75 D** |

- 409⁴⁴⁴ **103.** Hogysem gyalázatos kudarcát vallanom,
Jobb elmémvel mindjárt innét elszállanom,
Más olyan dolgokra hasznosan hajlanom,
Kikről örvendetes hírt lehet hallanom.
- 413 **104.** Mikor ezt forgatja gondos elméjében,
S Murány dolga felől habzona kétségben,
Ihol az nemes vér felpozsdul testében,
Mint lobbantó olajt ha dőltenél tűzben.
- 417 **105.** Elesett kedvével egybenháborodik,
Vállán lévő terhűl amaz iszonyodik,
Ez, mivel mindenkor nagyra gondolkodik,
Végbenvitelére szorgalmatoskodik.
- 421⁴⁴⁵ **106.** Mond: Nem tud az munka lehetetlenséget,
Nem nyúthat semmi út olyan rögzösséget,
Akarat munkával vetvén szövetséget,
Azmelyen nem vehet győzedelmességet.
- 425 **107.** Kit az nemes erkölcs szárnyain emelget,
Alacson dolgokat megvét s nem emleget,
Hanem magosra vágy, s olyakhoz közelget,
Kik, mint az láng, célul függesztik az eget.
- 429 **108.** Melyek hírét s nevét embernek nevelik,
Mint repülő szárnyok, magosan viselik,
Az koporsóbúl is életre emelik,
S emlékezetivel sokak szája telik.

⁴⁴⁴ 409 kudarczot **T T25 T30** kuvarczot **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 410 elmémmel innen mindgyárt **T** elmémmel *innem mindyárt* **T25** elmémmel ilnem mindyárt **T30** elmémmel élnem mindgyárt **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 411 hasznossab **T T25 T30 T35** hasznossabb **T39 T51 T67 T75 D** | 414 felől hozatnék kétségben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** felől hozatna kétségben **D** | 415 Ottan a' nemes vér felpeszdül szívében **T T25 T30 T35 T39 T51 D** Ottan a' nemes vér fel-peszdül szívében **T67 T75** | 416 Mint ha forró olajt dőltenél a' tűzben **T T25 T30** Mint-ha forró olajt dőltenél a' tűzben **T35 T39 T51 T67 T75** Mint-ha forró olajt dőltenél tűzében **D** | 418 terhűl igen iszszónyodik **T T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** *térthűl* igen iszszónyodik **T25** | 419 De mivel mindenkor nagyra vágyokodik **T** De mivel mindenkor nagyra *vágyodik* **T25 T30 T35 T39** De mivel mindenkor csak nagyra vágyódik **T51 T67 T75 D** | 420 Végbenviteliben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

⁴⁴⁵ 422 olyan erősséget **T T25 T30 T39 T51 T67 T75 D** *ollyau* erősséget **T35** | 427 magasra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** ollyakra közelget **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 429 Mellynek hírét nevét emberek nevelik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 430 szárnyal magassan **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 432 sokat **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** soknak **D**

- 433⁴⁴⁶ **109.** Nehéz ugyan s rögös az böcsület útja,
Sok fáradság s munka szélit s hosszát futja.
De akkor ezeknek nincs neheze s rútja,
Ha pályája után tárgyát jól kaphatja.
- 437 **110.** Ilyekkel gerjede az nemes vér benne,
Minden terhes munkát örömet felvenne.
Nagy Atlással akár eget is emelne,
Murány megvétében csak ím, módot lelne.
- 441 **111.** Mikor vad Boreas szeleit mustrálja,
S erejét, Eurussal küszködven, próbálja:
Azmint ezek között tengeren az gálya,
Haboktól csapatván, helyét nem találja,
- 445⁴⁴⁷ **112.** Vagy, mint jádzóhelyen, labda felüttetvén,
Míg leereszkedik, mindenütt lesetvén,
Ha kézre kél, egyrül másokra veretvén,
Ide s tova ugrik, nyugtát nem lelhetvén:
- 449 **113.** Így búsult elméje nagy háborúiban,
Hol egyre, hol másra tér gondolatiban.
Éjjel sincsen része kedves álmaiban,
Fárad s töri magát Murány dolgaiban.
- 453 **114.** Felejtsd el! Mi haszna, ha módját nem leled,
Hogy ily vetrengéssel magadat terheled,
Hasznosb, ha ezekből elméd kiemeled,
S más, könnyebb dolgokra kedvedet neveled.

⁴⁴⁶ 433 böcület **D** | 435 nehezes úttya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 436 pályája **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ha pályát, czél után, tovább nem nyugtattya **D** | 437 Ilyekkel gerjede **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 440 csak hogy modót **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 441 Mikoron Boreas **T51 T67 T75 D** Mikor <vad> Bóreas **T39** |

⁴⁴⁷ 445 jádzó helyen laptá **T T25 T30 T35 T39 T51** laptá **T67 T75 D** | 446 Meg-leereszkedik mindenütt sietvén **Ta T25 T30 T35 T39 T51** Még se ereszkedik, mindenütt sietvén **T67 T75 D** | 447 egyről másra verettvén **T T25 T30 T39** egyről másra *veretvén* **T35** | 448 nyugovást nem lelvén **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 451 Éjjel-is nints része **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 453 Felejts-el **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 454 serénységgel elmédet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Kár, illy serénységgel hogy elméd' terheled **D** | 455 Hasznosb **T25 T30** ki-emeld **T25** | 456 dolgokból reményed **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 457⁴⁴⁸ **115.** Nem lehet; sőt inkább, mint koh előtt az szén,
Mely közé az kovács szikrázó fűvót tén,
Egy fuvallásra is hirtelen lángot vén,
Végre vassal is bír, oly gyúladása lén:
- 461 **116.** Úgy ezt elméjéből nemhogy kirekeszti,
Sőt gyarapodásra szikráját ereszti,
Nagyobb-nagyobb gondját óránként gerjeszti,
S minden gondolatit Muránra függeszti.
- 465 **117.** Az márványkövekre azmely címert metsznek,
Annak az béllegi hamarébb elvesznek.
Igazán az szűnek azmelyek megtetsznek,
Bévelt elméjéből, mint azok, kiesnek.
- 469⁴⁴⁹ **118.** Végre, hogy így fárad gondos elméjében,
Szíves ohajtása felhat az nagy égben,
Hogy megsegétenék igyekezetiben,
Az egekbéliek kelnek ily beszédben:
- 473 **119.** Csillagos székéből az magos egeknek
Szívét s gondolatit látjuk mindeneknek,
Mínthogy fáradságos útja az mennyeknek,
Elméje függesztve van ide kevesnek.
- 477 **120.** Ki-ki gondolatit csak földszint futtatja,
Saskeselyű módon fönt kevés jártatja,
Alacson dolgokra vagyon indulatja,
S olyan, mint Káinnak megcsünt áldozatja.

⁴⁴⁸ 457 mint az égetett szén **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** lehed **T25** | 458 szikrás fűvót tévén **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** szikrát 's fűvót tévén **D** | 459 Egy fuvallással-is vét langot hirtelen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Egy fuvallással-is erős langot vévén **D** | 460 Végre a' vasnak-is gyúladása lészen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Lágýíttya a' vasat, nagy forrója lévén **D** | 461 nemhogy kiereszti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 462 szikráját terjeszti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 464 Muránnyban helylyheti **T T25** Murányban helylyezti **T30 T35 T51 T67 T75 D** Murányban helylyeszteti **T39** | 465-468 <Az márványkövekre azmely címert metsznek, / Annak az béllegi hamarébb elvesznek. / Igazán az szűnek azmelyek megtetsznek, / Igazán az szűnek azmelyek megtetsznek, / Bévelt elméjéből, mint azok, kiesnek.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁴⁴⁹ 470 fel-hatt az egekben **Ta T25 T30 T35 T39** Szíves óhajtással fel-hatt az egekben **T51 T67 T75** Szíves sohajtással fel-hat az Egekben **D** | 471 meg-segíttessék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 472 Im' az Égbéliek **D** | 473 székekből **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** magok **T39** | 476 Elméjét függesztve **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 477 földön **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 478 módra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 480 meg-szünt áldozatja **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 481⁴⁵⁰ **121.** Annak hogy az szíve alatt nem nyughatik,
Igaz nemes erkölcs azkiben adatik;
Hanem, miként az láng, fennyen ragadtatik,
Nagy állapotokra ez is úgy vonatik.
- 485 **122.** Kikre Wesselén is szemét villogatja,
Amaz köz dolgokat láb alá hányatja.
Kikből dücsőség gyön, azokat óhajtja,
S ezekért munkáját rózsás útnak tartja.
- 489 **123.** Nem nyugszik az eddig végbenvitt dolgokkal,
Szép hírét akarja fűzni több tollakkal,
Hogy annyival feljebb repüllön azokkal,
S gerjeszti elméjét ily gondolatokkal:
- 493⁴⁵¹ **124.** Minemű eszközt és módját lelhesse,
Az nagy kösziklákot miképpen győzhesse,
Hogy amaz nagy hírű Muránt megvehesse,
Ki európai váraknak erősse.
- 497 **125.** Nyughatatlankodik benne az nemes vér,
De magos az dolog, hozzá könnyen nem fér.
Sok törődésében majd betegséget ér,
Mint azelőtt, most is segédet tőlünk kér.
- 501 **126.** S minthogy azok nekünk igazán szolgálnak,
El nem vész érdeme soha jutalmának,
Lássuk azért módját óhajtott dolgának,
S nyissuk jó folyamját nemes szándékának.

⁴⁵⁰ 484 állapotokra **T25 T30 T35** állapotokra **T39** | 485 VESELÉNYI szemét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mellyekre Veselény szemét villogtattya **D** | 486 dolgokat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 489 ez addig véghez vitt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** az addig-véghez-vitt **D** | ⁴⁵¹ 496 várak erőssége **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Abba vitézeit és miként vezesse **D** | 498 magas, nem könnyen fér **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 499 Sok törődés után majd békességet ér **T T25 T30 T35 T39** Sok törődés-után mind békességet ér **T51 T67 T75** Sok törődés után csak veszességet ér **D** | 500 Mint az előtt tőlünk most-is segidet **T T25 T30 T35 T39 D** Mind az előtt tőlünk most-is segidet **T51 T67 T75** | 501 Mint a' kik minékünk **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 502 jutalmoknak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 504 jó folyását **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** jó fojását **D**

- 505⁴⁵² **127.** Melyben ki egy módot, ki pedig javall mást,
Némely mondja: Küldjük alá Mársot s Pallást,
Tegyenek Ferencsel Murányon ostromlást,
Megholdul, magára nem vár végső romlást.
- 509 **128.** Némely Vulcanusra, tüzek istenére
Voxol, hogy ő menjen Murány vételére.
Ha nem holdulna is Mársnak fegyverére,
Fejet hajt az fene tüzek erejére.
- 513 **129.** S mikor ezen ilyen különb szók mennének,
S kitül-kitül tetszést rendre kérdenének,
Végre egy közülök, hogy reá érének,
Feláll, s ajaki ily szókra kelének:
- 517⁴⁵³ **130.** Igaz: Pallás s Márs is végben sokat vittek,
Tűznek is nagy erők s városok engedtek,
Mint híres Tróján is végső romlást tettek,
S görögök prédái az benn valók lettek.
- 521 **131.** De azmeddig ezek mentek kévánt végben,
Sok vér omlott, sok holt, sok akadott kézben.
Ha másképpen lehet, ne förtözzünk vérben,
Vagyon könnyebb mód is ennek meglétében.
- 525 **132.** Tudjátok mindnyájan Wesselény sorsát,
Köz akaratunkból minap édes társát,
Kinek sokak között kell keresni mását,
Elvévén, közöttünk rendeltük lakását.

⁴⁵² 505 pedig talál mást **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 506 Küldgyük elő **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Egy mondgya: küldgyük-el Mársot, és a Pallást **D** | 507 Murányom **T35 T39** | 508 meghodól **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 509 tűznek Istenére **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 510 hogy lemennyen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 511 hodólna-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 512 tüzek Istenére **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 513 különb szók lennének **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 514 Kitől kitől rendre kérdést kérdenének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Kitől kitől kérdést rendre kérdenének **D**

⁴⁵³ 517 is sokat végben vittek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 518 nagy erős várat engedtek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 A'** Tűznek-is erős nagy várat engedtek **D** | 520 Görögök példái ebben valók **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 527 közzül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**

- 529⁴⁵⁴ **133.** Özvegy kenyérrel él, s árvaság élete,
Hideg ágyban ohajt, nincs tüze mellette,
Árva kisgyermeki vannak körülötte,
Oda van, ki ezek gondjakot viselte.
- 533 **134.** Gróf Szécsi Mária hasonlatosképpen
Él Murány várában, árva özvegyképpen.
Az várnak harmada ezé pedig éppen,
Azmint hárman bírják ezt egyenlőképpen.
- 537 **135.** Innét kell találni alkalmatosságot.
Győzött az szerelem sok várat s országot,
Ezekben is Vénus gyűjthet olyan lángot,
Mely tehet Murányon nemsoká csúfságot.
- 541⁴⁵⁵ **136.** Melynek erős tüze valakit körülvett,
Bár mint adamáskő, szíve oly kemény lett,
De hajló viaszként, abból szelídet tett,
Sok idegenséget ösmeretségre vett.
- 545 **137.** Csak egy látására Anchises fiának,
Úgy győzé ez szívét Dido királynénak,
Hogy mindenben kedvet tett akaratjának,
S övé nagy ereje Carthago várának.
- 549 **138.** Demophóon szállást kér vala Phyllisnél,
Noha Phyllis többször nem ösmerte ennél,
Oly kellemetessé lén mégis kedvénél,
Hogy följebb böcsülte ötet mindenénél.

⁴⁵⁴ 529 árvaság életre **T51 T67 T75** | 531 Árván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** környüllette **T T25 T30 T51 T67 T75** környüllette **T35** környüllete **T39** | 532 ezeknek ki gondgyat **T T25 T35 T39 T67 T75** viseselte **T25 T30** | 534 árva özvegységben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 537 Innen kell **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | Győzöt **T25 T30 T35 T39** | 540 Nem sokká **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Murányom **T35** |

⁴⁵⁵ 541 környül-vött **T T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** környül vött **T25** | 542 szivben olly erős lött **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 544 sok idegeneket **D** | 545 Csak egy tekintete **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 546 a' szívét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Didó aszszonkának **D** | 547 kedvet tón **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 549 Demophon tsak szállást kér vala **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 550 Maga Phyllis többször nem-is látta **T T25 T30 T35 T39** Maga Phyllis *többször* nem-is látta **T51 T67 T75 D**

- 553⁴⁵⁶ **139.** Nemcsak várát, hanem magát mindenével,
 Ősi gyütöménés gazdag értékével,
 Szép biradalmának hosszával s szélével,
 Vendégének adá igaz szerelmével.
- 557 **140.** Hogy nagyobbbat mondjak: mikor Colchos felé
 Hadaival Jáson útját elrendelé,
 Az aranygyapjúért tengert általkelé,
 Az elvitelének módját miként lelé?
- 561 **141.** Eztet rettenetes állatok őrizték,
 Minden szögletrészit oly bikák feküdték,
 Kik lélegzeteket lánggal eresztették,
 Az gyapjúkeresőt rútol emésztették.
- 565⁴⁵⁷ **142.** A' mellett iszonyú sárkány lesekedett,
 Aranygyapjú felé ha ki verekedett,
 Nagy üvöltésével reáereszkedett,
 Szikrázó szájátúl kevés menekedett.
- 569 **143.** Gyütt vala Jásonnal sok vitéz görögség,
 De az őrzők miatt volt dolgok ijedség.
 El is veszett volna tőlök az nyereség,
 Ha nem lészen vala Vénus az segítség.
- 573 **144.** De gyúlasztá szívét hamar Medeának,
 Megszereté Jásont, s kedvelé magának.
 Ki által jó vége leve szándékának,
 Elemelé gyapját az aranybáránnak.

⁴⁵⁶ 554 gyüleménés gazdag erejével **T T25 T30** Öszve gyüleményes gazdag erejével **T35 T39 T51 T67 T75** Öszve-gyüleményes gazdag értékével **D** | 558 Jáson szép hadával utát elrendelé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 559 tenger által kelé **T67 T75** | 560 ilyen modgyát lelé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 561 Ezt sok rettenetes **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

⁴⁵⁷ 565 lesekedet **T T25 T35 T39** leselkedett **T51 T67 T75 D** | 569 sok Görög vitézség **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 570 az űzők miatt lön dolgok sietség **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**, az űzők miatt, lön dolgok veszesség **D** | 573 Ez gyúlasztá **D** | 574 Jázont, 's választá magának **D** | 575 jó vége lön ő szándékának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 577⁴⁵⁸ **145.** Bizzuk Muránnak is erre erősségét,
Nem töri álgyúkkal fala kemenségét,
Találja ő ennek könnyebb mesterségét,
S meghágja rövidnap nagy meredekségét.
- 581 **146.** Ad ő Cupidónak két nyilat kezében,
Bő szerelmet ereszt azkiknek végében,
Elbocsátja őtet illendő üdőben,
Az elsőt Ferencnek löveti szívében.
- 585 **147.** Kinek lángja benne mikor erőt vészen,
Fordul az Cupido, lévén nyila készen,
Mária szívéen is gyarsan sebet téssen,
Egyenlő szerelme mindkettőnek léssen.
- 589⁴⁵⁹ **148.** Óhajtani fogja egyik az másikat,
Egymás nélkül élnek szomorú napokat,
Éjjel s nappal főzik titkos szándékokot,
Együtt nyugtathassák miképpen magokat.
- 593 **149.** S mikor már ez az tűz benn léssen Muránban,
Talál az szeretet módot egy órában:
Miként Wesselénit, segítvén dolgában,
Benn lévő tüzéhez vezesse az várban.
- 597 **150.** Ennek az elméje tetszik mindeneknek,
Ad vitézlő Márs is s Pallás is helt ennek.
Ugyanis mestere az Vénus mindenek,
Ezer találmánya van az szerelemnek.

⁴⁵⁸ 578 ágyúkkal **T39 T51 T67 T75 D** | 579 könnyeb **T T25 T30 T35 T39** | 581 Ad ez Cupidónak **T T25 T30 D** Add ez Cupidonak **T35 T39 T51 T67 T75** | 582 Mellyel bús szerelmet ereszt a' sebekben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mellyekkel szerelmet gerjeszt hevenében **D** | 583 Elszórja ezeket annak idejében **D** | 586 nyila lévén készen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Meg-fordul Cupidó, nyila lévén készen **D** |

⁴⁵⁹ 592 nyugtathassák **Ta T25 T30 T35 T39 T51** nyugodhassák **T67 T75 D** | 594 szeretett módott **T T25 T30** szeretet módott **T35 T39** | 595 segítvén **T T25 T30 T35 T39** | 596 tüzéhez vihess **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** a' Várában **T25 T30 T35** | 599 Ugyan-is a' Vénus mestere mindenek **D** | 600 szeretetnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** találmánya **T39 T51 T67 T75 D** |

- 601⁴⁶⁰ **151.** De mivel más párt is van Murány várában,
Azki Máriával nem leszen egy lángban,
S lehet másképpen is fortély az dologban,
Róka most az világ, s bölcs az praktikában.
- 605 **152.** Tovább is forgatván azért az dolgokat,
Így állították meg végre tanácsokat:
Hogy a Vénus mellé, ki visel lángokat,
Márs is köszörüljön villogó kardokat.
- 609 **153.** Úgy, hogy gyútogatván Vénus az szíveket,
Azmikor benn hordoz ő titkos tüzeket,
Ideki viseljen Márs akkor leseket,
Vigyázzon, s elűzze az veszedelmeket.
- 613⁴⁶¹ **154.** Ne is álljonak el mindaddig egymástúl,
Se szerelmes Vénus hadakozó Márstúl,
Se hadakozó Márs szerelmes Vénustúl,
Nyertesen míg vissza nem térnek dolgoktúl,
- 617 **155.** Azmelyre magokat hittel kötölezik.
Nosza, Murány vára! majd gondod érkezik,
Vénus Márssal együtt reád igyekezik,
Nem volt még oly dolgod, mint most következik.
- 621 **156.** Bár megént ily magos hegyekre költözzél,
S megannyi kősziklák öblében férkezzél,
Az magos egek közt fölyhőkben öltezzél,
Ezek előtt ott is nincs, hova röjtözzél.

⁴⁶⁰ 603 fortély ő dologában **T T25 T30 T35 T39** *fortély* ő dologában **T51 T67 T75 D** | 604 most e' Világ **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 606 álititták-meg **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 607 Vénus mellett **T T25 T30 D** Vénus *mellet* **T35 T39 T51** Vénus *melet* **T67 T75** | 609 gyújtogatván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 610 hordozz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** titkos tőzeket **T T25 T30** Amidőn benn hordoz ő titkos tüzeket **D** | 612 Vigyázva el-űzze a' veszedelmeket **D**

⁴⁶¹ 616 Nyertessen, vissza nem jönnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 617 Mellyekre magokat **T67 T75 D** A' mellyekre magokat **T39 T51** | 618 maj dolgod érkezik **D** | 619 Márssal egygyütt Vénus reád igyekezik **D** | 620 olly dolog **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** oly bajod **D** | 621 megint olly **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 622 kősziklák öliben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 623 magas **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**

- 625⁴⁶² **157.** Az szerelem előtt nincs, ki elbújhasson,
S ennek erejével s tüzével bírhasson,
Ellene bár erős bástyákat állasson,
Nincs oly erő, azkin ez bé ne hághasson.
- 629 **158.** Hatalmas mindenben, s holdul néki sok nép,
Azt ostromlja pedig inkább, ki erős s szép,
Roppant városokat s várakat öszvetép,
Ennek hatalmától volt-é valaki ép?
- 633 **159.** Szárnya, tüze, nyila van az szerelemnek,
Gyors, erős s haragos, nem enged senkinek,
Széles e világon nagy hatalma ennek,
Nem állhat ellene senki erejének.
- 637⁴⁶³ **160.** Ha szaladsz előtte, elér szárnyaival,
Ha ellene állasz, meggyőz nyilaival,
Mint az prédáló tűz, úgy jár lángjaival,
Az egek sem bírnak ennek hatalmival.
- 641 **161.** Jupitert az égből hánszor le nem vonta,
Földön járva, szívét mire nem hajtotta,
Itt bikává, amott sassá változtatta,
Holott pásztor-, holott kos-képben jártatta.
- 645 **162.** Phæbussal s Plutóval bánt hasonlóképpen,
Ezek személyét is formálta sokképpen.
Ki számlálhatná meg azokat mind éppen,
Az szerelem kiket hordozott miképpen.

⁴⁶² 625 el-bújlasson T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 627 bástyákat rakasson T T25 T30 T35 T39
Ellenében erős bástyákat rakasson T51 T67 T75 D | 628 a'kin által ne T T25 T30 Nincs oly erő kin által
ne T35 T39 Nincsen oly erő kin által ne hághasson T51 T67 T75 D | 629 mindenben hódol T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75 D | 631 várakat egyben tép T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 633 Szárnya 's
tüze nyilván van a' szeretetnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 634 Gyors, éles, haragos, nem
enged mindennek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 636 állhat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75
⁴⁶³ 639 Mint a prédáló tűz jár praktikáival T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 645 Plutóval hánt T25
T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 647 számlálhattya-meg ezeket T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75
számlálhattya-meg azokat D | 648 Szerelem a' kiket T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D

- 649⁴⁶⁴ **163.** Sok erősségeket, kiket egybenrontott,
Sok szép asszonyokat, melyeket meghajtott,
Ifjakot s szüzeket, kiket föllobbantott;
Előbb lemegy az nap, mint írjam számokat.
- 653 **164.** Meggyőzi falait azért Muránnak is,
Megholdítja szívét az Máriának is,
Bár Marpesus-hegyi ércek volnának is,
Enged keménségek ennek azoknak is.
- 657 **165.** S máris készül Vénus rábízott dolgához,
Cyprusból felkelvén, járul az fiához,
Nyilakot válogat annak gyors íjához,
S hasznos foganattal láttat munkájához.
- 661⁴⁶⁵ **166.** Azmint Cupidónak lakása mondatik,
Annak házatája két rendre osztatik.
Az elsőben minden kívánt jó adatik,
S különb-különbféle muzsika hallatik.
- 665 **167.** Hervadatlan szép fák ágakat terjesztik,
S kedves zöldségeket árnyékkal eresztik,
Kik közt az madarak szíveket gerjesztik,
S gyenge ajakokat zengésre eresztik.
- 669 **168.** Virággal tölt utak néhányfelé válnak,
Az híves árnyékok, mint sátorok, állnak,
Hol békesség, öröm, szabadság sétálnak,
Semmi háborító eszközt nem találnak.

⁴⁶⁴ 650 asszonyokat miképpen meghajtott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 652 Le menne a' nap
míg le-írnám azokat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 654 meg-hódította **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 D | 655 hegy **T30 T35 T39** Márpesus hegynek **T51 T67 T75** Ha bár Marpézusi érczek **D** | 656
Engedd **T T25 T30 T35 T39 T51** | 657 Készül-is már **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 658
felkelvén, fog az utazáshoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** felkelvén, fog utazásához | 659 villogtat **T**
T25 T30 T35 T39 T51 | villogtat, 's egyenget íjjához **T67 T75 D** | 660 láttat **T T25 T30 T35 T39 T51**
⁴⁶⁵ 662 két részre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 664 Külömb külömb-féle másokban hallatik **T**
T25 T35 T39 T67 T75 Külömb *külöm*-féle másokban **T30 Külömbb külömbb**-féle másokban **T51** Ott sok
külömbféle muzsika hallatik **D** | 666 árnyékkal terjesztik **D** | 669 néhányfelé vannak **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 | 670 A' híves Sátorok mint árnyékok álnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** A hűvös
sátorok mint árnyékok állnak **D**

- 673⁴⁶⁶ **169.** Trágyált ágyak vannak egyvelült rózsákkal,
Kiket kedves árnyék borít zöld ágokkal:
Itt az nyugalom választott álmokkal,
Fáradsága után nyugszik víg napokkal.
- 677 **170.** Mindenfelől vannak szép mulatóhelyek,
Kiken gyönnék s mennek az Zephyrus szelek,
S gyengén ingadoznak az zöld falevelek,
Nem hervasztnak itten soha az mord telek.
- 681 **171.** Hol az vigasságnak kezén muzsika peng,
Kedves énekszókkal jókedv ajaka zeng,
Vidámság táncátúl az gyenge pázsit reng,
Megemésztő búval senki szíve nem teng.
- 685⁴⁶⁷ **172.** Hallatik mindenütt nyájas beszélgetés,
Mosolyog egymásra kedves tekéngetés,
Esik nyakok körül gyenge ölelgetés,
Orcának s ajaknak csók itt az fizetés.
- 689 **173.** Mindenfelől ez helt lakja gyönyörűség,
Az fák öltözete itt mindenkor zöltség.
Itt az nyugodt szívet nem csigázza kétség,
Boldog az állapot, s nincsen semmi ínség.
- 693 **174.** Azok szoktak pedig mulatni ezekben,
Kik, egymáshoz lévén igaz szeretetben,
Semmi szűvajúdást nem láttak éltekben,
Hanem kedvek szerént élnek mindenebben.

⁴⁶⁶ 673 vannak megrakott rózsákkal **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 675 nyugalom változva álommal **D** | 676 nyugszik vigassággal **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** nyugszik vígságokkal **D** | 677 Minden-felé vannak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 678 Kikben jönnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 679 Gyengyén ingazdoznak **T51 T67 T75** | 680 Soha nem hervasztnak itten a mord szelek **D** | 682 ének szóval gyenge ajaka **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 683 tántzáról **Ta T25** | 684 Mag emésztő búval **T51 T67 T75**

⁴⁶⁷ 688 ajaknak tsak itt **T T35 T39 T51 T67 T75 D** | 689 a' helylyt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 690 öltözeti mindenkoron **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Fák előzete mindenkoron **D** | 692 állapott **T T25 T30 T35 T39** | 693 penig **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 694 egymáshoz lévő **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 695 szív vágyodást **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** szív-aggódást **D** | 696 éltek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 697⁴⁶⁸ **175.** Az másik szomorú s tövissel rakott kert,
Sok bojtorványos gazt hol az tél öszvevert,
Ezerféle gondot s búkat egybekevert,
S minden zöldségeket az ágakról levert.
- 701 **176.** Ezt minden szögletin setét homály fogta,
Nyár kegyességétül az tél megfosztotta,
Hideg fergetegre s záporra osztotta,
Szárak faágakkal kerítését fonta.
- 705 **177.** Hol az fekete gyász condorlott rongyával,
Vállát érdegelvén öszvefült hajával,
Kedvetlenül ballag bánatos orcával,
S folyhókot szaporít fohászzkodásával.
- 709⁴⁶⁹ **178.** Kedvetlenség szemét mordul öszveszedte,
Grádicsos ráncokban az homlokát vette,
Nem is akar szólni: az száját bétette,
S gondolkodó fejét alácsüggesztette.
- 713 **179.** Dőlt az szomorúság egy tövisbokorhoz,
Minthogy állapotja hasonló is ahhoz,
Búban forrott fejét eresztvén vállához,
Szíve zokog, s szemét készíti síráshoz.
- 717 **180.** A kétségbenesés gondolkodik s hallgat,
Magán jár az fák közt, s köteleket forgat,
Hol megáll, hol sétál, semmi jót nem faggat,
Felakasztván magát, majd pokolban jajgat.

⁴⁶⁸ 697 A másik tövissel szomorú rakott kert **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** A Másik: tövissel rakott szomorú kert **D** | 698 bojtorjános gazt hol a' szél egyben vert **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 699 Ezer-féle búkat, 's gondot egyben tekert **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 701 homály **T T25 T30 T35 T39** | 702 Nyárt kegyességétől **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 706 érdekelvén öszve szótt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** érdekelve öszve-nőtt **D** |

⁴⁶⁹ 709 Szemét kedvetlenség morddal **D** | 710 rántzokra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 711 száját be-fedte **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 712 alá függesztette **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 714 állapotja hasonlatos ahhoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 715 Búban forgott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Búba-merült fejét **D** | 716 készíti jajjához **D** | 717 halgat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 719 Holl **T39** semmi jót nem várhat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 721⁴⁷⁰ **181.** Rágja az ajakát az harag mérgében,
Dúl-fúl, s kivont fegyvert forgat az kezében,
Mellyét verve kiált, s szitkot hány az égben,
Fogát csikorgatja, s reszket az testében.
- 725 **182.** Az nyughatatlanság éjjel s nappal ló s fut,
Újabb-újabb gondot szívében maga gyút,
Egyet ha elfelejt, eszében kettő jut,
Gyön s megy, meg nem tartja semmi darabos út.
- 729 **183.** Ez hely mindenfelől gyűlölt iszonyúság,
Könyveket árasztó s jajt kiáltó fogság,
Kétségbeneséssel rettentő pusztaság
S szíveket prédáló s kénzó nyomorúság.
- 733⁴⁷¹ **184.** Itt azok sínlenek, azok szerelmekben
Csalatván, forognak sok veszedelemben.
Mint Ariadna is esett volt kétségben,
Hogy az Theseusnak csalaték hitében.
- 737 **185.** Ezek egymás mellett mind kétfelé válnak,
Szép felserdült halmok közepettek állnak,
Mely választott helye minden mulatságnak,
Cupidónak itt van lakása magának.
- 741 **186.** Gyenge lángszín kárpit házát kerítette,
Ragyagó falára tegzét függesztette,
Melleje íjastul idegét is tette,
Szokott fegyverével felékesítette.

⁴⁷⁰ 721 Az ajakát rágja a' harag' mérgében **D** | 725 éjjel nappal újult **T T25 T30 T35 T39 T67 T75 D**
éjjel nappal *újult* **T51** | 726 Ujjab ujjab **T T25 T30 T35** | 728 Ez sem múlt, ujjab bú tsügget szívére
szívére fút **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 730 Könyveket árasztó gyászos szomorúság **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 731 Kétségre juttató jajos sanyarúság **T T25 T30** *Kétségre* juttató jajos
sanyarúság **T35 T39 T67 T75 D** |

⁴⁷¹ 733 azok kinlódnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 734 forognak nagy veszedelmekben **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 735 Ariadne is kietlen helyekben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
736 Kit meg-tsalt Theseus hazúg beszédekben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 737 Ez helyek egy
mástól **T T25 T30 T35 T39 T51** Ezt helyek egymástól **T67 T75** | 738 Szépen fel-nőtt halmok közepettek
T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Szépen fel-nött halmok közepette **D** | 739 Minden mulatságok ezeken
strásálnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 741 házát terítette **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**
D | 741 Rogyogó **T T25 T30 T35 T39 T51** Ragyogó **T67 T75 D** | 743 Melleje íjjastól **T35 T39 T51**
T67 T75 | 744 Szokot **T T25 T30 T35 T39**

- 745⁴⁷² **187.** Kétféle nyilakot tart pedig ezekben,
Különb-különb erőn mindenikben:
Szerelme-gerjesztést öntött az egyikben,
Idegenséget hoz másik az szívekben.
- 749 **188.** Az első zománcos arannyal fénesült,
S hatható hegyétül sok szíve sebesült.
Ostobább az másik, s ólommal terhesült,
Kinek az hegye is tompa s nem élesült.
- 753 **189.** Azkiben szerelmet akar gerjeszteni,
Az aranyast szokta abban eresztetni,
Azkit akar pedig idegeníteni,
Az ónos nyilakkal szokta rémíteni.
- 757⁴⁷³ **190.** Az aranyosokból Vénus egyet kivén,
Gyenge rajzolással melyre ily nevet tén:
Gróf Szécsi Mária; ugyanez a nyíl lén,
Cupidótül Ferenc azmellyel sebet vén.
- 761 **191.** Fiát azért Vénus innét fölkészítvén
S szokott fegyverével szépen ékesítvén,
Röpülő szárnyait szeleknek eresztvén,
Fülekre érkezik Cupido sietvén.
- 765 **192** Az nap szállott vala nagy Oceanumra,
Nyugosznak az ökrök holnapi járomra.
Vigyázása után szem hajlott álmra,
Az nappali munka dőlt nyugodalomra.

⁴⁷² 745 pedig T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 746 Külömb külömb T T25 T30 T35 T39 T67 T75
Külömbb-külömbb T51 mindenikben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 747 öntött némellyekben T
T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 748 Amazok utálást nemznek a szívekben T T25 T30 Amazok
utálást nemeznek szívekben T35 T39 T51 T67 T75 Amazok utálást nemzenek szívekben D | 750 Hatható
fénytől sok szív-is T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 751 álommal terhesült T T25 T30 T35 T39
T51 T67 T75 D | 752 Mellynek az hegye T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 753 akar indítani T T25
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 754 szokta arra fordítani T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 755 Ha
kit pedig éttől el-akar hajtani T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 756 szokta azt sujtani T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75 D

⁴⁷³ 758 Gyenye rajzolással T67 | 761 Vénus ismét T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 763 szárnyait a'
szélnék T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 765 vala estvéli házára T T25 T30 T35 T39 T51 T67
T75 D | 766 holnapi szántásra T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Nyugosznak az ökrök holnapi dolgára
D | 767 szem hajlik álmára T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 sem hajlik álmára D | 768 Nappali munka-
is dőlt nyugodalmára T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Nappali munka-is lön nyugodalmára D

- 769⁴⁷⁴ 193. Terhek alatt nem zúg barmok lehelések,
Lassú kérődéssel vagyon lélegzések,
Madaraknak sem zeng erdön éneklések,
Útonjáróknak is megszűnt az menések.
- 773 194. Az egész föld táját nagy csendesség tartja,
Ki-ki fáradságát holnapra halasztja,
Az egy Wesselény hogy magát fárasztja,
Éjjel sem nyughatik, csak Muránt forgatja.
- 777 195. Azonban hogy ezért búját így árasztja,
Ihol az Cupido szárnyát csattogatja,
Bécsinált ablakit házának álthatja,
S nyilát máris fölvtont idegében tartja.
- 781⁴⁷⁵ 196. Minthogy ez magával égő tüzet hozott,
Az egész háztája majd mintegy lángozott,
Kin rettenvén Ferenc, színében változott,
Nem tudván, ez újság honnét találkozott.
- 785 197. Felteként, s szemeit té-tova forgatja,
Elijed, Cupidót hogy fejénél látja,
Amaz is nem késik, idegét megrántja,
S az választott nyilát szívében bocsátja.
- 789 198. Mond: Ne félj, halálos ez sebed nem leszen,
Kévánt dolgaidban sőt jó véget téssen,
Gróf Szécsi Mária szerelmében véssen,
Általa lesz minden dolgod kívánt részen.

⁴⁷⁴ 769 lehellések T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 770 kérözéssel vagyon fekvések T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 771 Madaraknak nintsen T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 772 megszűnt most menések Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 776 Muránynt T30 | 777 Midón azért magát ekképpen fárasztja T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Midón azért magát e'kép' sanyargattya D | 778 Im szinte Cupido T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 779 Bé-zárlott ablakit háznak által hattya T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 780 Nyilát Mars-is felvont T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 782 Egész háza tája T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 783 szívében változott T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 784 az újság honnan T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 785 Feltekint s szemeit mint rémült forgatja T T25 D Feltekint s *szemei* mint rémült forgattya T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 788 Rá választott T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 789 ne félj, a' sebed halálos T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 ne félj, e sebed halálos D | 792 Ő általa minden dolgod leszen készen T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D

- 793⁴⁷⁶ **199.** Van az isteneknek ez akaratjából,
S bocsáttattam hozzád azok tanácsából:
Kedves öröm virrad az mostani gyászból,
Mint az felderült nap elébbi homályból.
- 797 **200.** Háborodott tenger az te bús életed,
Hányatott hajónak magadot vélheted,
Hab az sok gondolat, mellyel ezt vereted,
Szécsi Mária lesz az kormány mellett.
- 801 **201.** Partra vezettetel általa ezekből,
Felszabadul hajód az forgószelekből,
Kedves tavaszra hoz mostani teledből,
Vigasság érkezik az gondos életből.
- 805⁴⁷⁷ **202.** Azért véle közöld bizvást szándékosodot,
Nyertesén végezed általa dolgodot,
S reméljed nemsoká oly kedves napodot,
Azmilyen Muránban nyugtatod magadot.
- 809 **203.** Eltűne ezekkel. Hozott jó újságot,
Melyen az kétes szű véve vidámságot,
S örüli az nem várt alkalmatosságot,
Kap azonban tüze nagyobb-nagyobb lángot.
- 813 **204.** Terjednek hatalmi az belélőtt nyílnak,
Mint száraz kékéhez mikor tüzet fűnek,
Kis szikrával kezdi, végre nagyon gyúlnak:
Az szerént ezek is óránként nagyúlnak.

⁴⁷⁶ 794 Bocsáttatván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 795 Most virrad életednek öröme gyászából **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 796 Miként a' derült Nap éjji homályából **T T25 T30** Miként a' derült Nap *éjjeli* homályából **T35 T39 D** Miként a derült nap *éjjeli* homályból **T51 T67 T75** | 798 hajóhoz magadat vetheted **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 800 kormány mellested **D** | 801 Partra verekedel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 803 mostani telekből **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 804 Vigasság derül ki gondos fellegekből **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 806 végezzed **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 807 Reményed nem sokká oly kedves sorsodat **T25 T30 T35 T75** Reményed nem *soká* oly kedves sorsodat **T39 T51 T67 D** | 808 Amellyel Murányban várhatod nyugtodat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 809 El-tűnék ezekkel hagyván itt újságot **T T25 T30 D** *El-tűnnék* ezekkel hagyván itt újságot **T35** *El-tűnnék* ezekkel hagyván itt újságot **T39 T51 T67 T75** | 810 Mellyel a kétes szív vött-is vidámságot **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 813 Gerjednek hatalmi **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 814 Mint száraz kerékhez mikor lángok nyúlnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mint száraz Cserékhez midőn tüzek nyúlnak **D** | 815 kezdik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 816 Ezek-is e' szerént **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 817⁴⁷⁸ **205.** Nyílra metszett neve Szécsi Máriának,
Melyet Vénus maga választott fiának,
Úgy meghatta szívét s foglalta magának,
Hogy kívüle módja nincs nyugadalmának.
- 821 **206.** Volt azelőtt tüze, van most ezerannyi,
Kész minden próbára ezért magát adni,
Nem tetszik nehéznek érte meg is halni,
S akármilyen keserűt édes gyalánt falni.
- 825 **207.** Ferenc dolgainak így kezdetett útja,
Melyen az szerelem tovább mint futtatja,
Több rész históriám azt is megmutatja,
Itt kevesebb Múzsám magát megnyugtatja.

⁴⁷⁸ 818 maga Vénus **D** | 819 magának **T30** | 822 próbára magát ezért hánni **T** próbára magát ezért hánni **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** próbára ezért magát hánni **D** | 823 Életét érette nem-is fogja szánni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | Mint én ember mézzel, mirigygyel úgy bánni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mint én ember mézzel, méreggel úgy bánni **D** | 827 Jjobb részt Historiám azt megmútohattya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 828 meg-nyútohattya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**

- 829⁴⁷⁹ 1. Az üdő éjjeli gyászát levetette,
Piros hajnalszínben magát öltöztette,
Szép aranyhajait rózsákkal hintette,
S reggeli szellőnek folyini eresztette.
- 833 2. Napkeletről magát emeli vigadva,
Teként mindenfelé szeme mosolyodva,
Megyen az setétség előtte szaladva,
S az tengereken túl vagy on már haladva.
- 837 3. Felderüle az ég, s szép világosság lén,
Áloműző szellőt az nyugadalom vén,
Ásító pillantást az szem is félretén,
S felserkent pásztornak nyájánál gerjed szén.
- 841⁴⁸⁰ 4. Járom alá hajtják az ökrök nyakokat,
Kezdek szarándokok elhagyott útjokat,
Újítyják madarak fákon nótájokat,
Az béres szolgák is fogják munkájokat.
- 845 5. Ki-ki dolgához lát, s nincsen henyélésben,
Erdei vadak is indultak menésben,
Az felvirradt napnak szép tündöklésében
Halak is örülnek vizek mélységében.
- 849 6. Te is azért, Múzsám, serkenj fel ezekkel,
Indulj Parnassusban az szép napkelettel,
Pegasus kútjából mosdjál friss vizekkel,
S lás kezdett munkádhoz nem álmos szemekkel.

⁴⁷⁹ 829 Az idő már éjji gyászát **T T25 T30** Az idő már *éjjeli* gyászát **T35 T39** Az Idő már sötét gyászát **T51 T67 T75 D** | 832 szellőnek fújni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 833 viradva **T T25 T30 T35 T39** virradva **T51 T67 T75 D** | 834 Tekinget, 's mosolyog szeme hunyargatva **T T25 T30** Tekinget, 's mosolyog szeme hunyatgatva **T35 T39 T51 T67 T75** Tekinget, mosolyog, szemét hunyogatva **D** | 838 Álom hozó szellőt a nyugodalom vén **T** Álom hozó szellő a nyugodalom vén **T51 T67 T75** Álomhozó szellő nyugodalmat nem vén **D** | 839 Ásító pillantást a' szem-is félretéven **T35 T39** Ásító pillantást szem-is félretéven **T67 T75 D** | 840 nyájánál gerjedt szén **T T25 T30** nyájánál gerjedvén **T35 T39 T51 T67 T75 D**

⁴⁸⁰ 846 indulnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 848 víznek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 849 Nosza te-is Musám **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 851 mosdgyá **T35 T39** fris **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** szép vizekkel **D** | 852 kezdet **T T25 T30 T35 T39**

- 853⁴⁸¹ 7. Csudálatos dolog szerelem mivolta,
Melynek tüze miatt lett sokaknak holta,
Azkit Ferencben is Cupido úgy olta,
Hogy gyötrelmes neki minden óra folyta.
- 857 8. Azelőtt elméje hányatott Murányért
S nagy erősségének győzése módjáért,
Most lángoz az szíve annak asszonyáért,
Tüzének nagyobbban ég nagyobb okáért.
- 861 9. Nem látta soha is, mégis ég érette,
Ily ösmeretlenül miként szerethette?
Hiszem az szerelmet az látás szerzette,
S hogy szeressen az szű, az szem cselekedte.
- 865⁴⁸² 10. Az szű kalahuza szokott az szem lenni,
Az indulatoknak ez után kell menni,
Ez szokta kedvessé az orcákat tenni,
Nehéz az láthatlant szerelemben venni.
- 869 11. Szerelemnek ott van az gyarapodása,
Hol szemnek adatik szabad sétálása,
Sőt annál is nagyobb kedve áradása,
Hol az nyelvnek is van szabados járása.
- 873 12. Az alkalmatosság fő mestere ennek,
Ifjak az szüzekkel addig gyönnék s mennek,
Beszédreül csókokra s arrúl másra kelnek,
S olthatatlan lángot szívekben nevelnek.

⁴⁸¹ 855 Mellyet Ferencben T T25 T30 T35 T39 T51 <Azkit Ferencben is Cupido úgy olta> T67 T75 |
855 Hogy gyötrelmes neki minden óra folyta T75 | 856 Azt szerelem miatt sok már megkóstolta T75 D |
857 Hánykodott azelőtt elméje Murányért T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Hánykodott ez előtt elméje
Murányért D | 859 lángol T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 860 Tüze-is nagyobbban ég nagyobb
völtáért T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 862 miképp D | 863 Hiszen D | 864 A szív hogy
szeressen, az szem cselekedte T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

⁴⁸² 865 Szokott kalauzza szívnek a szem lenni T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Szívnek kalauzza
szokott a' szem lenni D | 866 Minden indulatnak ez után T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 867 Ez
szokta az orcát kellemessé tenni T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 868 Mert láthatlant nehéz
szeretben T T25 T30 T35 Mert *látatlant* nehéz szeretetben T39 T51 T67 T75 Mert láthatlant nehéz
szeretbe D | 869 kész gyarapodása T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 872 Hol a nyelvnek lehet
szabados járása T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 873 Az hely és az idő itt sátozt emelnek T T25
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 874 szüzekkel ebben seregnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |
875 csókokra 's innen eléb kelnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 876 Olthatatlan tüzet szívekben
viselnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 877⁴⁸³ 13. Arra való az szem, hogy mindent vizsgáljon,
Szépeket az rúttól különben számláljon,
S oly kedves erkölcsöt magának találjon,
Melynek szereteti az szívében szálljon.
- 881 14. Ha virágok közé indulsz az kertekben,
Tudom, vakul nem kapsz sokféle színekben,
Hanem eltekénted azokat elsőben,
Azmely tetszik, úgy szedsz azoknak szépében.
- 885 15. Így, mikor vizsgálád az tenger fővenyit,
Látatlan nem szednéd akarmi köveit,
Hanem megszemlélnéd szemenként gyöngyeit,
S válogatva vennéd azoknak szépeit.
- 889⁴⁸⁴ 16. Miként ösmerteti fül az zengéseket,
Választani az száj tudja az ízeket,
S orr különbözteti az szagos füveket:
Így szokta vizsgálni az szem az színeket.
- 893 17. De szerelem dolga isteni végezés,
S szűben az egekből fuvallott lélegzés,
Hová ez nem járul, olyan ott az szemzés,
Mint habok közt kormán nélkül az evezés.
- 897 18. Az világi dolgok az egekből vannak,
Értéket, szépséget s erőt innét adnak,
Addig foly éltünk is, míg innét célt hagynak,
Azután világi napjaid elfogynak.

⁴⁸³ 878 Ide szépet, s tova rutakat számlállyon **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 880 Melynek szereteti nyílt szívében **T T67 T75 D** Melynek *szerelemi* nyílt szívében **T30 T35 T39** | 883 Hanem elsőben is meg-nézed rendekben **T T25 T30 T35 T39 T51T67 T75 D** | 884 Úgy szedsz s szemed akad színekkel frissekben **T T25 T35 T39 T51T67 T75** Úgy szedsz s *syemed* akad színekkel frissekben **T30** Úgy szedsz, ha szem akad színekkel frissekben **D** | 885 a tenger kintseit **T T25 T30 T35 T39 T51T67 T75 D** | 886 Látatlan **T T25 T30 T35 T39 T51** akár melly köveit **T T25 T30 T35 T39 T51 D** *szednék* akár mely köveit **T67 T75** | 887 Hanem szemlélnéd edgyenként gyöngyeit **T T25 T75 D** Hanem *szemlélnéd* edgyenként gyöngyeit **T30 T35 T39 T51 T67** | 888 'S válogatva raknád annak is szépeit **T T25 T51 T67 T75 D** 'S válogatva *raknák* annak is szépeit **T30 T35 T39** |

⁴⁸⁴ 889 Miként ismérheti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 890 száj tud minden ízeket **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 892 szem-is a színeket **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 893 A tiszta szeretet isteni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 894 léledzés **T T25 T30 T35 T39** | 895 Ha hova így nem ment, olyan **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 897 dolgok tsak Istentől vannak **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 898 innen **T T67 T75 D** | 899 életünk <is>, innen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Addig vannak velünk, még innen célt **D** | 900 Ez-után szépségink tőlünk el-maradnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 901⁴⁸⁵ 19. Az szép termet ugyan merő lobbantó tűz,
Mint mágnes magához sok szívet vonson s fűz,
S hajlik szerelmére sok szép ifjú, sok szűz,
Kikkel az Cupido sokféle harcot űz.
- 905 20. Az pénz s gazdagság is végben sokat vihet,
Valameddig akar, szintén addig mehet,
Rút ábrázatot is kellemessé tehet,
S gyenge szerelmében szépeknek is lehet.
- 909 21. De mind veszedelmes szerelme ezeknek,
Ha rendeléséből nincs az isteneknek,
Kévént örömeiben nem részesülhetnek,
S szerelmek tárgyához hejában sietnek.
- 913⁴⁸⁶ 22. Gyakran kit sok nemes s gazdag meg nem nyerhet,
Arra akarmi gaz s közember szert tehet,
S holmi csonka s béna olyan személt vehet,
Kit ép deliség is kedvesen szemléllhet.
- 917 23. S ha ez az végezés, kit Fátumnak hínak,
Nem célozná rendit szerelem dolgának,
Hihető: mindnyájan egyre gyúladnának,
Kedvét is töltené ki-ki szándékának.
- 921 24. De miként az halász, azmely hány horgokat,
Meg nem csábíthatja az egész halakot,
Vagy mikor madarász léppel rak ágokat,
Sípra nem csalhatja mind az madarakot.

⁴⁸⁵ 902 mágnes **T51** sok szíveket von 's fűz **D** | 905 gazdagság-is sokat végben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 910 rendelésekből **T T25 D** rendelésekből **T30 T35** rendelésektől **T39 T51 T67 T75** |
⁴⁸⁶ 913 Gyakran kit sok nemes, 's gazdag meg nem tehetett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Gyakran *mit* sok nemes, 's gazdag meg nem tehetett **D** | 914 Ollyat akarmi gaz-ember fel-lelhetett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 916 kedvesen nézhetett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 917 Ha ez kit Régiek Fatumnak hívanak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ha *az*, kit régiek Fátumnak hívanak **D** | 918 Nem viselné rendit **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 919 Hihető minnyájan edgyé gyúladnának **T T25 D** Hihető minnyájan edgyé *gyúladnak* **T30** *Hithető* minnyájan edgyé gyúladnak **T35** *Hithető* minnyájan edgyé gyúladának **T39 T51 T67 T75** |
921 halász, ki hány vész falakat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** halász, hányván a horgakat **D** |

- 925⁴⁸⁷ 25. Hanem az szerencse azmit hoz horgára,
Vagy lépének akaszt ragadoványára,
Azt veszi, s erdön is vadász hálójára
Azmit az sors fordít, az lesz prédájára.
- 929 26. Hasonlatosképpen osztják az istenek
Végezések szerént dolgát szerelemnek:
Gyakran gyenge szép szűz amaz rothadt vénnek,
Vén kofa jut pedig az ifjabb személynek.
- 933 27. És azmint támadván ellenkező üdők,
Ha tengerre kelnek az dús kereskedők,
Amaz zúgó habok ellenek jövendők,
Kik hányatásátul majd el is veszendők.
- 937⁴⁸⁸ 28. Kedvezése nélkül így az isteneknek
Veszedelmes dolgok az szerelmeseknek,
Gyakran hol tüzeknek megoltást keresnek,
Egy kis nyalánkságért halállal fizetnek.
- 941 29. Hanem az Istennek bölcs végezéseként,
Azkit az szerencse jobb szemével tekint,
Csendes szerelmében, nem szenved az bút s ként,
Vagyon békességes öröme óránként.
- 945 30. Gyakran azok egymást soha nem is látták,
Avagy híreket is aligha hallották,
De az nagy istenek minthogy így akarták,
Sok száz mélföldről is egy ágyban juttatták.

⁴⁸⁷ 925 szerencse ha mit hoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 928 fordít, marad prédájára **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 931 gyenge szüzek rút személyhez mennek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 932 Vén kofa gyakran jut szép ifjú legénynek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 934 Tengerre ha kelnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 935 Ellenek fel-kelvén nagy habok jövendők **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ellenek felkelvén *habok a* jövendők **D** | 936 Teles háborúktól majd szinte veszendők **T T25 T30 T35** | Tellyes háborúktól majd szinte veszendők **T39 T51 T67 T75 D**

⁴⁸⁸ 937 Sors-vetések-nélkül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 938 Igen veszett dolgok sok szerelmeseknek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 939 Nagy tüzeknek gyakran hól óltást keresnek **T T67 T75 D** | 940 Zabált nyalánkságért **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 941 Azért az Istennek bölts rendeléseként **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 942 Csendes 's szerelmében nem szenved bút és ként **T** | 943 Ha kit a szerentse jób szemével **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 944 Annak nő öröme békével óránként **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 945-948
<Gyakran azok egymást soha nem is látták / Avagy híreket is aligha hallották /
De az nagy istenek minthogy így akarták / Sok száz mélföldről is egy ágyban juttatták.> **T T67 T75 D**

- 949⁴⁸⁹ **31.** Isteneknek lévén tetszéséből ez is,
 Ferenc Máriával ha ösmeretlen is,
 Érette oly tüzet visel szíve mégis,
 Melytől nyugodalma nincs pillantásig is.
- 953 **32.** Nyughatatlankodik, s törí azon magát,
 Miként találhassa alkalmas módját,
 Hogy megjelenhesse annak szíve lángát,
 Azki minden jóra fordíthatja dolgát.
- 957 **33.** S mond: Ah! nyughatatlan szerelem fáklyája,
 Két hetek napjait bús elmém számlálja,
 Hogy forró szándékom bágyadt szívem állja,
 Ennek futamatját, ím, mégsem találja.
- 961⁴⁹⁰ **34.** Igaz, hogy mutattál már, Cupido, utat,
 De annak módjához engemet ki juttat?
 Ezer gondolatot elmém ezen futtat,
 Jó módot találni ebben mégsem tudhat.
- 965 **35.** Szemben lések véle: magam megbeszélem,
 Kívüle világom mely keserven élem,
 Kedves asszonyságát óhajtva szemlélem,
 Fohászzkodásimot megszánja, remélem.
- 969 **36.** Mit gondolok? miként legyek véle szemben?
 Én szárnyon repülni nem tanultam égben,
 Mint Vertumnus, tündér sem vagyok testemben,
 Hogy Muránban titkon tűnjem eleiben.

⁴⁸⁹ 949 Rendszerént kik egymást soha nem látták-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 950 Igy Ferenc **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mint Ferenc **D** | 951 Azért, ennek szíve olly tüzet gyújt még-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 952 Szünése nem lehet szem-pillantásig is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 953 Nyughatatlankodván azon törí **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Nyughatatlankodván *azért* törí **D** | 954 alkalmaságát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 956 A' ki minden jóra fordíthatná **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 957 Mond ő: Nyughatatlan tűz szívemet szállja **T T67 T75 D** | 958 bús szívem **T T39 T51 T67 T75 D** T25 bús szjven **T30** bús sziven **T35** | 959 futó szándékom búsult elmém **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | ⁴⁹⁰ 961 Igaz hogy Cupido mutatott már **T T25 T30 D** Igaz a' Cupido mutatott már **T51 T67 T75** Igaz <a> Cupido mutatott már **T35 T39** | 963 gondolatot ezen elmém **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 966 keservvel **D** | 968 Fohászzkodásimat meg-hallya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 969 Mit gondollyak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 972 tündér nem **T T25 T39 T51 T67 T75 D** *tündét* nem **T30 T35** | 972 titkon lennék tűnésemben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 973⁴⁹¹ 37. Másként bé nem bocsát ez a nagy erősség,
S bár szembenlétemben volna is lehetőség,
Megkajonolná ezt mindjárt az irigység,
Jó igyekezetem lenne nagy veszteség.
- 977 38. Ez az szerelemnek esküdt ellensége,
S Busirisnál nagyobb istentelensége,
Valahova akad szeme mérgessége,
Nincs az szerelmesnek ott sok nyeresége.
- 981 39. Ez vágja bé útját sok előmenetnek,
Elszólja jutalmát méltó érdemeknek,
Gátolja folyamat sok jó szerencsének,
Legtöbbet árt pedig az szerelmeseknek.
- 985⁴⁹² 40. Ója magát minden irigyek mérgétől,
Mint baromformáló Circe énekétől,
Kiknek hogy ne vesszek én is az szemétől,
Nem távozom még most házam küszöbétől.
- 989 41. Üzenek hát néki. Azt kire bízhatom,
Van-é oly titkosom, kinek megmondhatom?
Bár légyen is, oda miként bocsáthatom?
Az üzenettel is magam megcsalhatom.
- 993 42. Csalárd most a világ, nincsen kinek hinni,
Előbb az erkölcsöt jól meg kell ösmérni,
Miként az aranyat, próbára kell venni,
Mert nem mind arany az, ki szokott félni.

⁴⁹¹ 975 Meg-káromlaná azt mingyárt T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Megkáromlaná azt tüstént D |
976 lenne csak veszteség T lenne csak veszteség T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 980 szerelemnek
ott jó nyeresége T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 981 elő-menteknek Ta T25 T30 T35 T39 T51
T67 T75 D | 982 El-vonnya jutalmát T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |
⁴⁹² 985 irigyek nyelvétől T T25 T30 T35 T39 T51 D *irigyet* nyelvétől T67 T75 | 986 barommá tévő T
T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 987 Kinek hogy ne vesszek rút vérmes szemétől T T25 T30 T35
T39 T51 T67 T75 D | 989 néki. De kire T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 991 Bár légyeu T25 Bá
légyeu T30 | 993 most e' világ T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 994 erkölcsöt nyilvánbra kell venni
T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 995 Aranyat próba köre tenni T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75
D | 996 nem csak arany tud fénnivel félni T T25 T30 T35 T39 T51 D nem csak arany tud fénnivel
félni T67 T75 D |

- 997⁴⁹³ 43. Meghitt barátodnak szólj néha biztoddan,
Megjelentvén néki, mi van szándékodban,
Valamiben kedvét ne találd azonban,
Kimondja, s többet is kiált haragjában.
- 1001 44. Sokak, kik azelőtt barátságban éltek,
S bízott meghittséget egymáshoz viseltek,
Végre kit felőlők mások sem reméltek,
Öldöző haragra egymás ellen keltek.
- 1005 45. Kevés meghittség van, ki mindenkor tartson,
Egy kis ízetlenség melyet el ne rontson,
Ki néha melletted vért is öntött harcon,
Ellenséged végre, s azon van, hogy ártson.
- 1009⁴⁹⁴ 46. Azki dolgaiban elől akar menni,
Titkos szándékának nem kell cégért tenni,
Annak kiváltképpen okosnak kell lenni,
Ki Vénus kertéből akar rózsát venni.
- 1013 47. Az szerelem gyenge, s hamar megbántódik,
Egy irigy szemtől is, csuda, mint sértődik.
Hát ha hamis nyelvek közé szorítódik,
Annyival is inkább vesztére nyomódik.
- 1017 48. Nem tanácsos dolog bízni ezt sok nyelvre,
Az sok temonda közt kel hamar veszélyre.
Én is kis kormányom nem bízom nagy szélre,
Várom szerencsémét csendesebb üdőre.

⁴⁹³ 998 S valamiben kedvét ne találd dolgodban T T25 T30 T35 T39 T51 T75 D S valamiben kedvét ne találd dolgodban T67 999 Meg-jelented néki mi van szándékodban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1000 Meg-mondgya: többet-is kiált-ki titkodban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1003 mit felőlők mások nem remélltek D | 1004 Üldöző haragra T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1005 van, melyly mindenkor tartson Ta van, mindenkor megtartson T67 T75 van, melyly mindég megtartson D | 1006 ízetlenség a'kit T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 1007 vért is ontott Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1008 Ellenség lesz végre D

⁴⁹⁴ 1009 A'ki dolgaiban elé Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1012 kertéből Rósát akar venni T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1014 mint rontódik T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1017 Nem okosság nyelvre sokra bízása T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Nem okosság *nyelvnek* sokra-bízása D | 1018 Sok te-mondád közt lesz vesztére jutása T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1019 Kis kormányomnak-is nagy szélre hágása T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1020 Nem jó míg időnek nem lesz fordulása T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 1021⁴⁹⁵ **49.** De későn lészen ez. Talám pennát fogok
S megírom, kívüle mely árván nyomorgok,
Mennyi tűz s láng között éjjel-nappal forgok,
Engesztelik szívét talám ezen dolgok.
- 1025 **50.** Igaz, hogy az írás szép dolog azoknál,
Van ösméretségek azkiknek egymásnál,
S egymástól messzére távozott társoknál
Mi lehet kedvesebb az levélírásnál?
- 1029 **51.** Nagy föld lévén köztök, másként nem szólhatnak,
Az itt kiadott szók oda nem hallatnak,
Hanem levelekre azmiket bízhatnak,
Távullételekben azokkal mulatnak.
- 1033⁴⁹⁶ **52.** Az levél sok jóban eszköz s gonoszban is,
Azmint egyben szolgál, úgy az másikban is.
Gyakran akadált tész jó szándékokban is,
Nem úgy jár el, mint kell, titkos dolgokban is.
- 1037 **53.** Azki bízza azért dolgát levelekre,
Szükség, okosan is vigyázzon ezekre,
Hogy ne akadjonak ígéző szemekre,
S ne hozzák az írókat nem várt veszélyekre.
- 1041 **54.** Valakinek azki titkot akar írni,
Szükség annak szívét először ösmérni,
Alkalmatos üdőt s helt kell ahhoz venni,
Bizonyos követnek kell azt mégis vinni.

⁴⁹⁵ 1021 lészen az talám pennát fogok **T** kése lészen az, talám pennát fogok **T51 T67 T75** késő lészen az. Talám pennát fogok **T25 T30 T35 T39 D** | 1022 Megtrom **T T25 T30 T35** | 1026 Ha ismerettségek kiknek van másoknál **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Szép ösméretségek kiknek van másoknál **D** | 1028 kedvesebb levél írásoknál **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1030 Az ott kiadott szók ide nem hallatnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1032 azokról **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | ⁴⁹⁶ 1035 akadály lesz jó szándékokban-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** akadály lesz jó szándékokban-is **D** | 1036 jár a' mint kell tisztos dolgában is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** jár, a'-mint kell tisztos dolgokban-is **D** | 1037 <Azki bízza azért dolgát levelekre / Szükség, okosan is vigyázzon ezekre / Hogy ne akadjonak ígéző szemekre / S ne hozzák az írókat nem várt veszélyekre.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1041 Ha ki valakinek titkon akar **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1042 szívét elsőben **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D scivét** elsőben **T30** | 1043 ahoz kérni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1044 Meg-hitt követnek kell válaszáért betérni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1045⁴⁹⁷ **55.** Ösméretlen vagyok én pedig azzal is,
Azki jól tehetne velem s kénommal is,
Miként találjam meg hát írásommal is,
Félek, ne csalassam valahogy azzal is.
- 1049 **56.** Nem ösmér. Levelem talám el sem fogja,
Vagy ha elfogja is, azt csak abban hagyja,
Semmi közöm hozzá, s itt nem kell, azt mondja,
Igaz szándékomat csúfképpen fogadja.
- 1053 **57.** De félénknek valók az ily gondolatok,
Kár, hogy dolgaimmal eddig is múlatok.
Ha szép asszonkámmal magam nem szólhatok,
Ókegyességének miért nem írhatok?
- 1057⁴⁹⁸ **58.** Ha ösméretlen is, nem léssen kegyetlen,
Szíve keménsége mi nem győzhetetlen,
Megértvén, érette tüzem mely szünetlen,
Talám megszán, s nem lesz, mint kő, engedetlen.
- 1061 **59.** Gyenge Byblis esvén Caunus szerelmében,
Főzte titkos tüzét sokáig szívében,
S majd megepedt volna immár nagy tüzében,
Mégis mind titkolta szemérmességében.
- 1065 **60.** Személyében, mint tűz, néha pirosodott,
Néha, mint félig holt, elhalványodott,
Szemérem, szerelem benne viaskodott,
Egyik az másikkal bajt vítt s tusakodott.

⁴⁹⁷ 1046 jót tehetne **D** | 1048 csalhassam **T39 T51 T67 T75** Féltő: csalattassam valahogy **D** | 1049 Nem ismér talám-meg 's levelem sem fogja **T T25 D** Nem *ismét* talám-meg 's levelem sem fogja **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1053 félénkhez illnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1055 Asszonyommal **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1056 Mosolygó kedvének miért **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | ⁴⁹⁸ 1058 keménsége mind nem **T51 T67 T75** keménsége tán nem **D** | 1059 mely hertelen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1063 nagy hevében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1064 titkolta magános tüzében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1065 Személyében néha mint tűz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1066 holt meg el-halványodott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1069⁴⁹⁹ **61.** Amaz szíve tüzét véle titkoltatta,
 Hogy azt kijelentse, ez szorgalmaztatta,
 Egyik az másikat sokáig forgatta,
 Végre az szerelem győzte, s elfuttatta.
- 1073 **62.** Izzadott, pirult, félt, változott színében,
 De nem volt mit tenni egyebet tüzében,
 Pennát foga végre, reszketve kezében,
 Megírta szándékát titkos levelében.
- 1077 **63.** Kit megjelenteni szégyenlett nyelvével,
 S közleni sem merete semmi követével,
 Addig viaskodik szemérmességével,
 Így jelenté végre írott levelével.
- 1081⁵⁰⁰ **64.** Első grádicsára azért dolgaimnak
 Segédével lépek én is írásomnak,
 Ez által keresek oly utat magamnak,
 Hogy udvarolhassak én is asszonkámnak.
- 1085 **65.** Azmint fekszik vala, ezzel emeledék,
 Úgy tetszik, tüzében mintegy könnyebbedék,
 Kevéssé könyökre dőle s gondolkodék,
 Pennát foga osztán, írni ereszkedék.
- 1089 **66.** Azmennyit ír, annyit ohajt bús szívében,
 Pennája hol megáll, hol megy az kezében,
 Eltörüli, azmit jedzett volt elsőben,
 Mást ír, az sem tetszik, sokat szakaszt félben.

⁴⁹⁹ 1069 Ama **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1072 Szerelme meg-győzvé én meg-futamtatta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1073 Izzadot **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1074 De nem volt egyebet mit tenni szívében **T T67 T75 D** | 1075 reszkető kezében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1077 A' mit jelenteni szégyenlett **D** | 1078 Közleni sem meré **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1079 viaskodott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
⁵⁰⁰ 1082 Segédével kezdek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1083 Az által **D** | 1084 Asszonyomnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1085 egykor emelkedik **T T25 T30 T35** egykor elmélkedik **T39 T51 T67 T75 A'** mint fekszik egykor, és így elmélkedik **D** | 1086 szívében mintegy **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1087 Pevessé könyökre tőle **T67** Kevéssé könyökre tőle **T35 T39 T51 T75** Kevéssé könyökre-dőlve **D** | 1088 Pennát fogván **T T25 T30 T35 T39 T51 T75** Pennát fogván **T67** Pennát fogván, írni osztán ereszkedik **D** | 1090 hol jár a' kezében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1091 El-törli azt a' mit kezdett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1092 Ismét ír. Nem tetszik. Sokat szakaszt félben. **D**

- 1093⁵⁰¹ 67. Habozó elméjét meg nem nyugtathatja,
Hol egyet, hol mást vet elől gondolatja,
Amazt nem szereti, ezt is változtatja,
Mint az bús elmének az ő állapotja.
- 1097 68. Öszveszed végtére sok kedves ígéket,
Melyek lágyítani tudják az szíveket,
S talám győznének is fene tigriseket,
S ilyen rendre fűzi pennája ezeket:
- 1101 69. Ösméretlen szolgád alázatosságát,
Kész szolgálatjával szíve buzgóságát,
Igaz szerelmének állhatatosságát
Ajánlja, s ezekkel (ha kedveled) magát.
- 1105⁵⁰² 70. Az ösmeretlenség eddig mint rémített,
Ha hozzákezdtém is, mégis megtérített,
Noha erre tüzem régen kénszerített,
De hogy megjelentsem, arra nem vehetett.
- 1109 71. Megbocsáss, már tovább nem bírom tüzemet,
Megvallom előtted titkos szerelmemet,
Ki érted annyira elbírta szívemet,
Hogy ha nem szánsz, veszély követi fejemet.
- 1113 72. De vad Libyában, tudom, nem születél,
S fene természetet, mint tigris, nem vettél,
Szíved helyett kemény acélt sem neveltél,
Hanem úri ágybúl, szelídséggel lettél.

⁵⁰¹ 1093 meg nem nyugtathatja **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** meg-nem-nyugtathatja **D** | 1094 Hól edgyet vét elé, hól mást gondolatja **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Hol egygyet vesz elé, hol mást gondolatja **D** | 1095 A' mást nem szereti, azt is **T T25 T30 T35 T39** A' mást *szeretetti*, azt is **T51** A' mást szereteti, azt is **T67 T75** A' mit meg-szeretett, azt is **D** | 1096 Mint hogy bús elméjét Fél-szis szorongattya **T T25 T30 T35 T39** Mint hogy bús elméjét fel szisz szorongattya **T51 T67 T75** Minthogy bús elméjét fél-szis **D** | 1098 A' kik lágyítani szokták **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mellyek lágyítani szokták **D** | 1099 Talám győz nem elmés fene tigriseket **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Talám győzne elmés fene tigriseket **D** |

⁵⁰² 1105 eddig mind rettentett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** eddig *mint* rettentett **D** | 1107 tüzen **T67 T75** 1108 erre nem **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1111 Melly érted **D** | 1113 Lydiában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1115 nem neveltél **T T51 T67 T75 D** nem nevedtél **T25 T30 T35 T39** | 1116 szelídséget vettél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1117⁵⁰³ 73. Nem is gyönyörködöl, tudom, gyötrelmemben,
S mordul sem tekétesz írott levelemben,
Csak azon is, óh, mint vidulok szívemben,
Leveletem vészed ha édes kezében.
- 1121 74. Melyből szívem olyan reménséget vészen,
Hogy ki írásomnak becsületet téssen,
Annál személyem is megvetett nem léssen,
S jövendő dolgom is léssz nála jó részen.
- 1125 75. Légyen úgy; és azmint Cupido tégedet
Nékem ígért, hozzám mutasd úgy kedvedet,
Hamarébb vettelek szívemben tégedet,
Hogysen szemlélhettem kegyes személyedet.
- 1129⁵⁰⁴ 76. Hogysen ösmérnélek, elébb égek érted,
S reám látatlanul szerelmedet mérted,
Azt idegenséggel talám most sem sérted,
Igaz szándékomnak okát ha megérted.
- 1133 77. Visel mindkettőnköt egyenlő szerencse,
Özvegyül élsz te is, mint gyászoló gerlice,
Ki-ki sorsomat is hasonlónak értse,
Az két árva szívet az Isten segítse.
- 1137 78. Úgy értsd pedig dolgát én indulatomnak:
Minap ereszkedvén kevéssé álomnak,
Hántam állapotját özvegyi voltomnak,
Nagy világossága történék házamnak.

⁵⁰³ 1117 gyönyörködöl **T30 T35** gyönyörködöl **D** | 1118 tekétesz tudom levelemben **T T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T75 tekéteszsz, hiszem, levelemben **D** | 1119 Csak ezen-is óh **D** | 1122 írásomban **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1125 Légyen ez úgy a' mint **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1126
jó kedvedet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁰⁴ 1129 Megismerésemmél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1131 Az idegenséggel **T T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T75 D | 1133 illendő szerencse **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1135 Ki én
sorsomat-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1136 árva fejet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**
| 1137 érts indulattyát pedig dolgainak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** értsd indulattyát pedig
dolgainak **D** | 1139 özvegyi válttomnak **D** | 1140 történik szobámnak **D** |

- 1141⁵⁰⁵ 79. Kétfelé tekintvén, Cupidót ott látom,
Felvont íja előtt magam félrerántom.
Mondván: ne félj, ezzel életed nem bántom,
Meglöve, s az sebét, ím, most is jajgatom.
- 1145 80. Az nyíl azmint szálla sebesen mellyemben,
Azzal együtt mindjárt te tűnél szívemben.
Kénlódván azolta szübbéli sebemben,
Éjjel s nappal nem más, te forgasz elmémben.
- 1149 81. Azminthogy ez a seb nem is lett egyébért,
Hanem az murányi özvegy gerlicéért,
Kinek nemkülönben égek szerelméért,
Mint Páris amaz szép Léda leányáért.
- 1153⁵⁰⁶ 82. Cupido szívemben maga helyheztetett,
Honnét egyebeket mind kirekesztetett,
S azkit eddig veled meg nem ösmértetett,
Kis írásom által, ím, most jelentetett.
- 1157 83. Irigylem: szerencsésb levelem magamnál,
Hol én nem lehetek, van ő, asszonyomnál,
Érte távul égek szübbéli lángomnál,
Jaj! ki visel nagyobb tüzet énnálamnál?
- 1161 84. Kinek megoltása egyedül rajtad áll,
Te vagy bús fejemnek mind élet, mind halál,
Élek, asszonkámnak ha jó kedve talál,
Veszek, kegyessége ha mellőlem eláll.

⁵⁰⁵ 1141 tekintek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1143 Monda T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1144 a sebet még most T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1145 A' nyila mint szálla sebesen szívemben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1146 együtt menten te tűnél elmémben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1147 azolta belső szerelemben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 azolta belső *szerelmében* D | 1148 Éjjel nappal mind csak te forgasz szívemben T T25 T30 T35 T39 D Éjjel nappal *mint* csak te forgasz szívemben T51 T67 T75 | 1149 seb nem lehet egyébért T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1150 Hannem T30 T35 a murányi árva gerlicéjért T T25 T30 T35 T39 Muránynak árva Gerlicéjért T51 T67 T75 D |

⁵⁰⁶ 1154 Honnan T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1155 velem T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1156 által most ki-jelentetett T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 által *most-is* jelentetett D | 1157 levelem szerencsésb T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1159 A' kiért tsak búzgek, s forrok nagy lángomnál T T25 T30 T35 T39 A' kiért csak búzgek, s forog nagy lángomnál T51 T67 T75 A' kiért csak búzgek, s forrok nagy lángomnál D | 1160 én nállamnál T T25 T30 T35 T39 T51 | 1161 Mellynek megoltása, nállad áll T T25 T30 T35 T39 Mellynek megoltása, *nálad* áll T51 T67 T75 D | 1162 bús szívemnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 bús szívemen D | 1163 Asszonyomnál T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1164 melőllem T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75

- 1165⁵⁰⁷ **85.** Azért az Vénusnak futosó fiára
S annak győzhetetlen tüzére s nyilára,
Az nagy szeretetnek erős hatalmára,
Kénszerítlek Vénusra is ő magára:
- 1169 **86.** Keres elsőben is abban helyet s módot
(Kiért az istenek adják minden jódót),
Hogy beszéljek veled, s értsem én is szódót,
Nyugodjon meg elmém, ki addig hányódott.
- 1173 **87.** Fejtsen meg előtted szívemnek titkait,
S értsed hűségemnek igaz szándékait,
Megvallom elmémnek elcélzott dolgait,
Melyeknek egyedül te nyithatd útjait.
- 1177⁵⁰⁸ **88.** Valahol rendeled ennek módját s helyét,
Semmi akadálnak nem nézem veszélyét,
Ott jelen találad ez szolgád személyét,
Töltse jóval Isten szívemnek reményét.
- 1181 **89.** Így végzi írását, s mondja keservesen:
Oly szerencsés napom, ah! mikor lehessen,
Kin bús szívem attúl újulást vehessen,
Azkinek ezt írák most ily kétségesen.
- 1185 **90.** Azonban levelét túri kis summában,
S hogy azzal is cégért ne tegyen titkában,
Rekeszti egy darab spanyol viaszában.
Ily mester az Vénus az titkok dolgában.

⁵⁰⁷ 1165 futató T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 futató D | 1168 Kénszerítlek pedig Vénusra magára T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1169 Keres T T25 T30 elsőben-is helyeket 's módokat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1170 Kiért Isten neked adgyon minden jókat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1171 Hadd szóllyak teveled egy kevés dolgokat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1172 Nyugodgyék meg-szívem, ki úsz sok habokat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Nyugodgyék meg-szívem, melly úsz sok habokat D | 1173 Had nyissam-fel néked szívem rejtekéit T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1174 Értsed szándékomnak igaz hűséget T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1175 szívednek szívo nagy erejét T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 1175 szívednek hívó nagy ereit D | 1176 Mellyel bús elmémnek többited sebeit T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Mellyekkel elmémnek többited sebeit D |

⁵⁰⁸ 1179 találod te szolgád T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1183 ettől T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1184 olly kétségesen T T25 T30 T35 olly *kétségesen* T39 T51 T67 T75 D most írák ezt olly D | 1185 levelét tövé T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D Azomban D | 1186 tégyen dolgában T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1187 spanyor T T25 T30 T35 T39 T51 T67 | 1188 a' titok T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 1189⁵⁰⁹ 91. Fekete az viasz, melyben rekesztette,
Bizonyos ok nélkül azt sem cselekedte,
Minthogy nála nélkül keserves élete,
Az fekete színnel gyászát jelentette.
- 1193 92. Mi módot találjon az elküldésében?
Törődik azon is, s búsul elméjében.
Nem jó titkot bízni akarki kezében,
Vész, ha irigyeknek ütközik szemében.
- 1197 93. De Vénus annak is feltalálja módját,
Minthogy ő vállalta fiával fel dolgát,
Azmiként szívének gyútotgatja lángát,
Kezdett szerelmének úgy viseli gondját.
- 1201⁵¹⁰ 94. Ráho Murány s Fülel között építettett,
S azmint ezek közü szélesen méretett,
Talám ugyan szintén középre tétetett,
Alkalmatos kastély, s kövel kerítettett.
- 1205 95. Itt Kürthi Ferencné, nem paraszt özvegység,
Hanem főrend, s nemes Jákófi nemzetség,
Kinek Kata nevet adott az keresztség,
Lakik vala, s övé volt ez az örökség.
- 1209 96. S minthogy az háború s félelem úgy hozta,
Ki szép javaitúl sokakat megfoszta,
Gazdag értékeket szegénségre osztta,
S kemény rabsággal is sok orcát fonnyasztta:

⁵⁰⁹ 1189 viaszsa fekete **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1191 Minthogy ezen kívül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1192 Törődik, azonban búsúl **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1197 Verus **T30** | 1198 fel-vállalta ő fiával gondját **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1199 gyútotgatja **D** | 1200 Hartzában szívének fel-is vötte pártját **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | ⁵¹⁰ 1201 Murány-'s-Fülel között Ráhon építettett **D** | 1202 Mint ezeknek közü **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1203 szinte **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1204 kivel kerítettett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** mellyel kerítettett **D** | 1206 főrend, Nemes. Lakosi nemesség **T T25 T30 T35 T39** Füren, nemes. Lakosi nemesség **T51 T67 T75** Hanem régi Nemes, 's vagyonos Nemesség **D** | 1207 Ennek Kata **D** | 1208 vala, ettől függött az erősség **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1209 < S minthogy az háború s félelem úgy hozta, Ki szép javaitúl sokakat megfoszta, Gazdag értékeket szegénségre osztta, S kemény rabsággal is sok orcát fonnyasztta:> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1213⁵¹¹ **97.** Kincsét s más marháit azért felrakatá,
Az erős Muránnak várában hordatá,
Maga is napjait gyakran ott múltatá,
Ráhón félelmesnek mikor gondolhatá.
- 1217 **98.** Ha mit szükséges volt lehozni az várból,
Avagy pedig oda vitetni Ráhóból,
Szokta asszonyának parancsolatjából
Nagy János végezni ezt hivataljából.
- 1221 **99.** Mely, csak Isten tudja, honnét indíttatván,
Hihető, Vénustúl erre mozdíttatván,
Levél elküldésén elméjét fárasztván
Ferenc, eleiben toppan, nem várátván.
- 1225⁵¹² **100.** Mint Isten követét, látja oly kedvesen,
Alig várja, miként véle beszélhessen,
S mondja: Isten hozott, társ, jó szerencsésen,
Te kellettél nékem szintén szükségesen.
- 1229 **101.** Kivel ereszkedvén magányos beszédben,
Hetven ezüsttallért kivész az szó közben,
S mond: Tied lehet ez, mehet erszényedben,
Csak akarjad, s hozzám légy igaz hűségben.
- 1233 **102.** Kivett talléroknek ragyog szép rakása,
Egymáshoz üttetvén, cseng az olvasása,
Érkezik az szemnek honnét csiklandása,
S az szűnek is indul nem kevés vágyása.

⁵¹¹ 1213 Kintsét, marháival, fel rakatta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1214 hordatta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** És, erős **D** | 1215 múltatta **T T25 D** múiatta **T30** mutatta **T35** mütattya **T39 T51 T67 T75** | 1216 Fülekről mert tarthat Rahon, gondolhatta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mert Fülektől tarthat Ráhon: gondolhatta **D** | 1217 volt bé-vinni várából **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** volt vinni Kastélyából **D** | 1218 Vagy vissza, Mária magos Murányából **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Vagy vissza hordozni Muránnak várából **D** | 1221 Ki, honnat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1222 arra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1223 futtatván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1224 elméjében toppant **T T25 T30** elméjében roppant **T35 T39 T51 T67 T75** elejébe toppant **D** | ⁵¹² 1225 Mint nem várt Angyalát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** láttya oly hevessen **D** | 1226 véle miként **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1227 Mongya: egésséggel! vagy-é békességben? **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Egésséggel! Légy békességben! **D** | 1230 ezüst tallért vől Ferenc kezében **T T25 T30 T35 T39** ezüst tallért *vőn* Ferenc kezében **T51 T67** ezüst tallért *vőn* Ferenc kezében **T75** ezüst *talér* Ferenc *vőn* kezében **D** | 1231 Mond: övé lehet ez, mehet erszényében **D** | 1232 akarjad, nékem szólgállly hűségben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Csak akarja, 's-néki légyen hűségben **D** | 1234 eseng az olvasása **T67** eseng olvasása **T75** | 1235 A' honnét szemnek-is lehet tsillámlása **T T25 T30 T35 T39 D A'** honnét szemnek-is lehet *csillámása* **T51 T67 T75** | 1236 A szívének is indul **T67** nem kitsin **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1237⁵¹³ **103.** Hetven ezüsttallér nem tréfa s bolondság:
Az beteg erszéynek igen jó orvosság,
Egy szegény legénynek szép alkalmatosság,
Csak olvasása is az szemnek mulatság.
- 1241 **104.** Nagy királyné az pénz, s nincs is nagyobb ennél,
Hathatóbb ereje az pénznek mindennél,
Kivel nagy hegyet is mély völgyekké tennél,
Mély völgyeket viszont hegyekre emelnél.
- 1245 **105.** Azmit az pénz akar, vihet mindent véghez,
Tornyot magosíthat közel az nagy éghez,
Szabadon gyön s mégyen az királyi székhez,
Vagyon közü minden szívevágott széphez.
- 1249⁵¹⁴ **106.** Az pénz nagy hatalma valamelyre fordul,
Parancsolatjára az egész föld mozdul,
Nagy erősségeket s országokat feldúl,
Hatalmasságának mély tenger is holdul.
- 1253 **107.** Pénz, nincs oly alacson, kit nagyra nem vihet,
Rút ábrázatot is kellemessé tehet,
Oly semmirekellő s megvetett nem lehet,
Hogy ez által úri rendekre nem mehet.
- 1257 **108.** Pénzért mind jót s gonoszt szaporán mívelnek,
Az szűz koszorúk is szalmagúzsra kelnek,
Bokrétság süvegek rút porban hevernek,
Szép régi hírt-nevet mocsokban kevernek.

⁵¹³ 1237 ezüst tallért **T51 T67 T75** | 1239 jó alkalmatosság **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1240 mulatosság **Ta T25 T30 T35 T39 T51** | 1242 Hathatos **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1243 mély völgyé tehetnél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Mellyel nagy högyet-is **D** | 1244 völgyeket pedig **T T25 T30 T35 T39 T51 T75 D** völgyeknek pedig **T67** högyekre vihetnél **D** | 1245 A mint a' pénz **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1246 közzel **T T25 T30 T35** | 1247 Szabad Királyoknál menni dütsőséghez **T T25 T67 T75** Szabad *Királyknál* menni dütsőséghez **T30** Sabad király előtt menni dücsőséghez **D** | 1248 sziv fogdosó **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵¹⁴ 1249 valamerre **T T35 T39 T51 T67 T75 D** valamere **T25 T30** Pénznek nagy hatalma **D** | 1250 Parancsolatjára ottan minden **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1251 országokat meg-dul **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1252 Hatalmasságával mély tenger is hodul **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1253 alacson, hogy nagyra nem tehet **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** *míns* olly *altason*, hogy nagyra nem tehet **T30** *altason*, hogy nagyra nem tehet **T35** Pénz egy alacsont-is magos póczra tehet **D** | 1254 is rendes színben vehett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** is rendes színbe vehet **D** | 1256 Hogy az által úri rendsége **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Hogy általa úri rendsége **D** | 1257 szagorán mívelnek **T30 T35 T39 T51 T67** Pénzért jót és gonoszt egy-aránt művelnek **D** | 1258 szalma színre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1259 süvegek majd porban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** süvegek majd porba **D** | 1260 mocsokba **D** |

- 1261⁵¹⁵ **109.** Pénz miatt sok harag esik, sok bosszontás,
Sok veszély, nyavalya, sok Isten-megbántás,
Sok erőszakátétel, sok préda, pusztítás,
Sok gyilkosság s halál s ártatlan vérontás.
- 1265 **110.** Azmint talléroknek látván szép seregét,
János is szemlélé mindjárt az fegyverét,
S kérdi: Ezért kinek kell ontani vérét?
Gondolván, hogy annak venné fel az bérét.
- 1269 **111.** Kész lesz vala (ládd-é) azt is véghezvinni,
Ha valakit azért meg kell vala ölteni,
Avagy akarmi mást, gonoszt cselekedni.
Sok gonosznak szokott az pénz oka lenni.
- 1273⁵¹⁶ **112.** De ezt gyilkosságért nem tették elődben,
Isten ne adj', ilyet tűnni az elmében,
Ezt szentebb móddal is tehetd az erszényben,
Azmit reád bíznak, csak azt vigyed végben.
- 1277 **113.** Elébb azért, hogysem dolgát megjelenté,
Nagy Jánost nagy erős hitre megesketé,
Jobb kezét kardjára azonközben veté,
S ilyen beszédekkel követét illeté:
- 1281 **114.** Rád bízandó dolgom ha jól végezed, társ,
Nagy jóakaratot s jutalmat tőlem vársz;
De ha kijelentvén titkom, álnokul jársz,
Kardom miatt veszel, úgy segéljen az Márs.

⁵¹⁵ 1261 esik, sok háborgás **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1262 Sok egyenes uton lészen vissza forgás **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1263 Sok erőszak, préda, Isten ellen morgás **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1264 Vérontás, gyilkosság, hitbéli tántorgás **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1265 számlált szép seregét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1266 szemlélné rendes kerekességét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1267 Fegyvert kap, kérd ezért kinek vesse végét **T T67 T75 D** | 1267 Gondolván ez pénzért hogy szeli bélyegét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Gondolván: e' pénzért majd szeli a' gégét **D** | 1269 vala ez-is láddé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** vala ezt-is, látd-é **D** | 1270 Ha kinek kell vala ezért fejét venni **T T25 T30 T39 D** Ha kinek kell vala *azért* fejét venni **T51 T67 T75** | 1271 Akar melly rosz dolgot, és bünt kész lő tenni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Akar melly rosz dolgot, és bünt kész lőn tenni **D** | 1272 Mert sok rosznak szokott **T T25 T30 T51 T67 T75 D** Mert sok rosznak *szokot* **T35 T39** |

⁵¹⁶ 1273 Mond: ezt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1274 Olyat itten ne hagy tűnni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1275 Mert ezt jobb móddal-is vethed erszényedben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1276 bizok **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1277 Elébb azért dolgát míg nem jelentette **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Elébb azért dolgát meg-nem-jelentette **D** | 1278 meg-esketette **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1279 kargyára azonban vetette **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** kardgyára elsőben tétette **D** | 1280 beszédekkel Nagy Jánost illette **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** beszédekkel azután illette **D** | 1281 dolgom társ ha jól végezed **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1282 jó akaratot vészen tőlem kezéd **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1283 De ha ez titkomat másnak fel-fedezed **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1284 miatt holtod, 's vesztéd úgy szerezed **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1285⁵¹⁷ **115.** Készített levelét ezzel néki adja:
Hogy Muránban vigye Máriának, hagyja.
Megjied, s hogy ebben találtassék módja,
Lehetetlenségét esküvéssel mondja,
- 1289 **116.** Mert nagy vigyázás van az erős Muránban,
Igen megvizsgálják mindent kapujában,
Gyakor kérdést tésznek akarmi dologban,
Titkos leveleket nehéz vinni abban.
- 1293 **117.** Nehéz mivoltátúl retteg az dolognak,
Tudván, mely veszélyek ekörül forognak.
Ha eszekben veszik (mond), engem megfognak,
S titkos leveleid más kézre akadnak.
- 1297⁵¹⁸ **118.** Minden dolgod félbenszakad s hejában vész,
Énnékem fogságot s magadnak nagy kárt tész.
De mesterségével már Wesseléni kész,
S biztatja: ne féljen, mert az dolog jól lesz.
- 1301 **119.** Egy iszák uborkát azért hamar szedet,
Tudván, hogy Muránban az még újság lehet,
Mert későbbben virrad ott az szép kikelet,
Az mosolygó nyár is nem idején nevet.
- 1305 **120.** Ezt lova farára ugyan ott kötteti.
Szerelem az embert mire nem vezeti,
Az titkos dolgokat mint nem végezteti,
Kiknek egyebképpen nem lenne díszleti.

⁵¹⁷ 1285 levelét azért **D** | 1286 Hogy vigye Murányban s Máriánál **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1287 Meg-retten hogy meg-lesz, nem mingyárt fogadgya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | Megrettenvén; meg-lesz, nem hamar fogadgya **D** | 1288 Hogy lehető légyen hittel-is tagadgya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** tagadgya **D** | 1289 van most Murány várában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1290 Félnék a bé-menő ne lenne kárában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1291 Míg jól meg-visgállják üll kapu porában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Még jól meg-visgállják ül kapu porában **D** | 1292 Nehéz ezt bé-vinni meg-szállott korában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1293 mivoltáról **T T67 T75** | 1294 mi veszélyek a' körül **T T25 T30 T35 T51 T67 T75** mi veszély az, melly körül **D** | 1296 Titkon írt szavaid majd nyilván forognak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | ⁵¹⁸ 1299 De mesterséggel **T39** De a' mesterséggel már **T51 T67 T75 D** | 1300 Biztattya dolgában hogy még lenne jó rész **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1301 Egy nagy sák ugorkát szedett hamarsággal **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1302 Gondolván Murányban mehet ez újsággal **T T25 T30 D** | Gondolván Murányban mehet az újsággal **T35 T39 T51 T67 T75** | 1303 későbbben nyílik itt Tavasz virággal **T T75 későbbben** nyílik itt Tavasz virággal **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1303 későbbben nyílik ott tavasz virággal **D** | 1304 Későbbben jó Nyár-is mosolygó vigsággal **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1306 nem veheti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1307 dolgokat tsuda mint tüneti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 D** dolgokat tsuda mint tüneti **T75** | 1308 Kinek egyebképpen nem lesz végezeti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1309⁵¹⁹ **121.** S mondja: Az uborka Muránban most újság,
Vagyon pedig most ott kétféle asszonyság,
Ha egyhez s máshoz is mégy, nem lesz gyanóság,
Azért az dologban légyen ily okosság.
- 1313 **122.** Asszonyod szavával az uborkát vidd fel,
Az két asszony között azt elsőben oszd el,
S okos fegyellemmel az módokat nézd el,
Mikor módját látod, dolgom osztán kezd el.
- 1317 **123.** Kérj audientiát tőle magánosan,
Köszönj bé hozzája nagy alázatosan.
Mondd meg, hogy általad üzentek titkosan,
Nem mersz arról szólni de bátorságosan.
- 1321⁵²⁰ **124.** Ha bátorít, hogy szólj: mutasd félelmedet,
Szomorú orcával függeszd le fejedet,
S mikor indítani láttatnál nyelvedet,
Ohajtás szakassza félben beszédedet.
- 1325 **125.** Oly biztatásodat mikor végre látod,
Hogy követségedet bizvást megmondhatod,
Alázva fejedet s térgyedet meghajtod,
Nyelvedet ily szókra csendesen bocsátod:
- 1329 **126.** Ösméretlen helyről hoztam követséget,
Hol egy igaz szolgád visel özvegységet,
Szíve szerént vetne veled szövetséget,
Jó válasszal tőled vár jó reménséget.

⁵¹⁹ 1309 ugorka Murányban hamarság **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1310 Vitessek, mert ott van két-féle **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1311 Ha egyhez nem, máshoz nem lesz gyanúság **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1312 Ha egyhez lesz, máshoz nem lesz gyanúság **D** | 1313 az ugorkát vidd-el **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1314 között ezt **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1315 okos fegyellemmel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1316 dolgom akkor **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1317 audenciát **T T25 T30** | 1319 Mondgyad: hogy általad izenek titkosan **D** | 1320 'S nem mersz arról szólni olly bátorságosan **T T25 T30 T35** S nem mersz <arról> szólni olly bátorságosan **T39** S nem mersz szólni *aztat* olly bátorságosan **T67 T75** S nem mered azt szólni olly bátorságosan **D** | ⁵²⁰ 1322 függesz **T39** függeszsz **T51 T67 T75** orcáddal **D** | 1323 láttatol **D** | 1325 Ha biztatásodat végre úgy láthatod **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1326 követségedet bátran **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1327 Fejed meg-alázva térded meg-hajthatod **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1328 Nyelved-is illy szókra itt már bocsáthatod **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Nyelved'-is illy szóra akkor bocsáthatod **D** | 1330 Mert egy **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1331 szerént veled vetne **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1332 várván reménséget **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1333⁵²¹ **127.** Ezek közt levelem add édes kezében,
Mint fogja olvasni, vigyázz az szemében:
Harag-é vagy jókedv látszik személyében,
Megtetszik az szándék gyakran az nézésben.
- 1337 **128.** Vagy élet, vagy halál, de válaszom légyen,
Azki ottvoldról bizonytságot tégyen.
Menj el, oltalmában az Cupido végyen,
S visszáérted hozzám szerencsésen légyen.
- 1341 **129.** Megindul az követ, s siet Murány felé,
Melynek erős útját mikor általkelé,
Magát iszákostul az várban emelé,
S az szerént mívele, mint Ferenc rendelé.
- 1345⁵²² **130.** Az uborka körül szorgalmatoskodik,
Asszonya nevével véle gazdálkodik,
Bátran jár, s felőle egy sem gyanakodik,
Noha János uram másról gondolkodik.
- 1349 **131.** Lesz azonban szemben titkon csak magával
Murány szépségével, Szécsi Máriával,
Végzi követségét illendő módjával,
S megadja levelét térgye hajlásával.
- 1353 **132.** Újságnak tetszik ez Mária szívének,
Különb-különb hírek mintha érkeznének,
Hidege s melege indula testének,
Hol egy s hol más színek személyén levének.

⁵²¹ 1333 Ezzel add levelem Édesem kezében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1336 szándék menten nézésében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 D** szándék mentem nézésében **T75** | 1337 de való szóm lészen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1338 ott völdnál bizonytságot teszen **T T25** ott *völdnál* bizonytságot teszen **T30 T35** ott *valöldnál* bizonytságot teszen **T39 T51 T67 T75** Melly az ott valónál bizonytságot teszen **D** | 1339 oltalmában Venus Asszony vészen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1340 Vissza jó válaszszaal hozzon kérem készen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Vissza jó válaszszaal hozzon Isten készen **D** | 1342 Menvén erősbb uttyát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1343 Megét iszákostól **T51 T67 T75** | 1344 'S mindent ugy mívele **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵²² 1345 ugorka felöll **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1349 azonban titkon szemben **T T25 T30 T35 T39 T51** Kész azonban titkon szemben **T67 T75** azomba **D** | 1352 levelét friss térd-hajtásával **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1354 Elméjén változást új hírek tévének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1355 Testében nints szunte hidege 's hevének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1357⁵²³ **133.** Néha minden vérét vészi orcájában,
Elpirul, s láttatik lenni merő lángban;
Néha ereszkedik gyengébb pirulásban,
Mint kertekben rózsá, mikor nyílik nyárban.
- 1361 **134.** Néha személyében mintha nem volna vér,
Hol fejt s hol sárga halovánságot ér,
Néha pirost, fejt s halovánt egybenvér,
Mint változó üdö, egyrül más színre tér.
- 1365 **135.** Az szemérmes orca gyenge bőrrel fedett,
Hova az természet sokféle színt szedett,
Kire idegen szem alig ereszkedett,
Hogy szokott színében máris sebesedett.
- 1369⁵²⁴ **136.** Hát azmikor érnek nagyobb tekintetek
S annyival is inkább titkos üzenetek,
Miképpen maradhat egyenlő színetek,
Szemérem rózsáját azkik viselitek?
- 1373 **137.** Nem tudja, miképpen értse ez újságot,
Úgy-é, miként valót, avagy mint csúfságot?
Esküszik az követ, hogy nagy valóságot
Hozott, s nem valami tréfát s ravaszságot.
- 1377 **138.** De kétes elméjét nem csendesítheti,
Az levelet teszi, vészi s tekéneti,
Olvassa s elhagyja, hajtja s egyengeti,
Egyik gondolatját másikkal ütteti.

⁵²³ 1357 minden hevét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1358 Pirulván láttatik lobbani lángjában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Pirulván láttatik lobbani lángjában **D** | 1359 Néha fejtér gyenge meg-pirulásában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Néha *fejtér* gyenge meg-pirulásában **D** | 1360 rósa nyári nyílásában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1361 Mintha ortzajában néha nem **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1362 sárga, s halavánságot **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1364 idő egy színről másra tér **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1365 < Az szemérmes orca gyenge bőrrel fedett, Hova az természet sokféle színt szedett, Kire idegen szem alig ereszkedett, Hogy szokott színében máris sebesedett.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵²⁴ 1369 Hát ha még ennél-is nagyobb **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1371 Sebhettek, mint léssen egyenlő színetek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1373

<Nem tudja, miképpen értse ez újságot, Úgy-é, miként valót, avagy mint csúfságot?

Esküszik az követ, hogy nagy valóságot Hozott, s nem valami tréfát s ravaszságot.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1377 Itt kétes elméje 's nem **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Itt kétes elméjét **D** | 1378 levelet veszi, teszi 's tekergeti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Veszi a levelet, teszi, tekergeti **D**

- 1381⁵²⁵ **139.** Mint az útonjáró, mely útját téveszti,
 Jár s kel, magát erre s amarra ereszti,
 Hol, ím, csapásra jut, azt megént elveszti,
 Ide s tova bolyog, míg útját lelheti:
- 1385 **140.** Akképpen újságán ez nem várt dolognak
 Mária szándéki sokképpen forognak,
 Hol egy gondolathoz, hol másikhoz fognak,
 Mint habozó hajók, nyugodni nem tudnak.
- 1389 **141.** Végre az követnek sok esküvésével,
 Mint tengeri habok szelek szűnésével,
 Csenedesdni kezde gondos elméjével,
 S kezd lenni dolgának jó reménségével.
- 1393⁵²⁶ **142.** Akkor követétül kevéssé elvála,
 Gondolkodási közt az ágyára hajla,
 Álomhozó szellő azonban fuvalla,
 Kitül szemekre mély szunnyadás szálla.
- 1397 **143.** Mint szép Semiramis, nyugszik az ágyában,
 Játszadoz az szellő kinnfüggő hajában,
 Napkeleti klárist látnál ajakában,
 S rózsák mosolygonak gyenge orcájában.
- 1401 **144.** Jelen van Cupido, s nyilait rezzenté,
 Mária mellyében egyikét ereszté,
 Az idegenséget onnét kirekeszté,
 Gyenge szerelemre csenedesen gerjeszté.

⁵²⁵ 1381 <Mint az útonjáró, mely útját téveszti, Jár s kel, magát erre s amarra ereszti,
 Hol, ím, csapásra jut, azt megént elveszti, Ide s tova bolyog, míg útját lelheti:
 Akképpen újságán ez nem várt dolognak Mária szándéki sokképpen forognak,
 Hol egy gondolathoz, hol másikhoz fognak, Mint habozó hajók, nyugodni nem tudnak. > **T T25 T30 T35
 T39 T51 T67 T75 D** | 1391 kezde sebhethódésével **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
⁵²⁶ 1394 ágyában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1395 azonban fú vala **T39 T51 T67 T75 D** | 1396
 Mellytől **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1398 Gyenge szellő jáddzik kün függő **T T25 T30 T35
 T39 T51 T67 T75 D** | 1399 látnál a nyakában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1400 mosolyódnak
Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 mosolyognak **D** | 1401 nyilait készíti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67
 T75 D** | 1402 ereszti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1403 kirekeszti **T T25 T30 T35 T39 T51
 T67 T75 D** | 1404 gerjeszti **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1405⁵²⁷ **145.** Melytől egész teste új tűzzel hévüle,
Apró veritéke orcáján gördüle,
Ily szép prédájának Cupido örüle,
Csattogtatván szárnyát, egekben repüle.
- 1409 **146.** Melyre felébredvén izzadott testével,
Megtörli orcáját lágy keszkenőjével,
Ide s tova teként azután szemével,
S érzi szívét lenni szokatlan tűzével.
- 1413 **147.** Az Wesseléni név úgy hatott szívében,
Hogy elsőben is az fordul elmejében,
Bátortalan ugyan még első tűzében,
De máris óhajtja titkos szerelmében.
- 1417⁵²⁸ **148.** Pennát fog, s ereszti magát jobb kezére,
S gondolkodik: mit kell írni levelére.
Egy gondolat s más is fordul elmejére,
S ilyenformán kezdi írását végtére:
- 1421 **149.** Ösméretlenséged nem remélt írását
Igaz szívvel vettem, s írtam annak mását.
Kévánom az Úrnak rajtad bő áldását
S minden dolgaidnak szerencsés folyását.
- 1425 **150.** Igaz szándéodat értem leveledben,
S jóakaratot nem veszem kétségben,
Magam is örömet volnék veled szemben,
De nem tudom, módot mint találjak ebben.

⁵²⁷ 1405 <Melytől egész teste új tűzzel hévüle, Apró veritéke orcáján gördüle,
Ily szép prédájának Cupido örüle, Csattogtatván szárnyát, egekben repüle.> **T T25 T30 T35 T39 T51
T67 T75 D** | 1409 Melytől felébredet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mihelyt felébredett **D** |
⁵²⁸ 1421 remélt **T T25** reménlit **T30 T35** reménli **T39** reméni **T51 T67 T75** | 1422 irván **T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1423 bőv **T T25** <bőv> **T30 T35 T39** az úrtól bőv **T51 T67 T75 D** | 1427
örömet lennék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1428 módot hogy **D**

- 1429⁵²⁹ **151.** Mások szeme nélkül ez nehezen lehet,
Ha megtudják (gondold), dolgom mire mehet;
Mindazáltal azmit elmém véghezvihet,
Jóakaratedért, meglátom, mit tehet.
- 1433 **152.** Magam szolgám által bővebben üzenek,
Dolgaink kezdeti miképpen legyenek,
Az tekéletesek azonban éljenek,
Az özvegy szívek is örömet érjenek.
- 1437 **153.** Ezzel véget vetvén rövid levelében,
Becsínálja, s adja az követ kezében.
Megindul s sietve mégyen örömében,
Amaz hetven tallér forog elmejében.
- 1441⁵³⁰ **154.** Nagy szíveszakadva várja Wesseléni,
Ohajtva kívánja azt az órát érni,
Melyen követivel lehessen beszélni,
Küldi mindenfelé szolgálait szemlélni.
- 1445 **155.** Ő maga is fülét igen résen tartja,
Ha mi kopogást hall, inasát futtatja,
Ha nem követe-é, szaporán tudatja,
Külső utakat is gyakran vigyáztatja.
- 1449 **156.** Most lépett dolgának első grádicsára,
S bocsátotta magát kétséges kockára.
Most válik el, az sors veszi mely vállára,
Jobbra emeli-e, vagy veti baljára.

⁵²⁹ 1429 nélkül a' **D** | 1430 dolgom gondod **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1431 Mindazáltal elmém amit **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1435 azomban **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1436 örömet vegyenek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1437 véget vervén **T75** | 1438 Bé-tsinálva adgya Követe **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵³⁰ 1441 <Nagy szíveszakadva várja Wesseléni, Ohajtva kívánja azt az órát érni, Melyen követivel lehessen beszélni, Küldi mindenfelé szolgálait szemlélni.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1442 Veselény-is várván fülét résen **T T25 T30 T35 Veselény-is várván fülét készen T39 T51 T67 T75 D** | 1446 kopogás van **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1449 Botsátotta magát kétséges dolgára **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1450 Most lépven dolgának első gráditsára **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1451 Itt válik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | Emeli-é jobbra vagy veti a' balra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Emeli-é jobbra vagy **D** |

- 1453⁵³¹ **157.** Mindenben nehezek az első kezdetek,
 Azmint havasok is az új kikeleték,
 Úgy pedig állandók az szép épületek,
 Jó fundamentomra azmikor tétettek.
- 1457 **158.** Azmely dolognak jó az első kezdeti,
 Következőknek is leszen szép keleti,
 Azholott az víznek van bő eredeti,
 Sebes folyásának nincs ottan szüneti.
- 1461 **159.** Leggyengébb mivolta az első kezdetnek,
 Lásd: mely hamar hervad csírája füveknek,
 Akarmi kis hideg megárt az zsengeknek,
 Az új virágok is hamar elsüttetnek.
- 1465⁵³² **160.** Szerencse s az üdő az új kezdeteket
 Próbálja leginkább, s ostromlja ezeket,
 Tudja, hogy könnyebben bírja az zsengekét,
 Mint erőben álló vastagult tölkéket.
- 1469 **161.** Ferencnek is dolga félelem s reménség,
 Elvetett kockája, szerencséje kétség,
 Ha első próbája nem leszen veszteség,
 Bizadalmasabb lesz osztán az nyereség.
- 1473 **162.** Érkezik azonban az követ jókedvvel,
 Az Ferenc szíve is, ki borult volt köddel,
 Elúzi homályát s felvirrad örömmel,
 Látván az követet, hogy gyön vidám szemmel.

⁵³¹ 1453 <Mindenben nehezek az első kezdetek, Azmint havasok is az új kikeleték,

Úgy pedig állandók az szép épületek,

Jó fundamentomra azmikor tétettek. Azmely dolognak jó az első kezdeti,

Következőknek is leszen szép keleti, Azholott az víznek van bő eredeti,

Sebes folyásának nincs ottan szüneti.> T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1461 miólta T51 T67 T75

| 1462 hamar lankad T T25 T30 T35 T39 T51 T67 D hamar lankadt T75 | 1463 Akár mi-is T39 T51

T67 T75 | 1464 hamar ál-süttetnek T30 hamar all süttetnek T35 T39 T51 T67 T75

⁵³² 1465 idő <az> új T39 T51 idő vész új T67 T75 D | 1466 leg-inkább ostrommal T T25 T30 T35 T39

T51 T67 T75 D | 1467 bírja a' gyengéket T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1468 vastagult ökröket

T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 vastagúltt Tölgyeket D | 1470 szerencse és kétség T T25 T30 T35

T39 T51 T67 T75 D | 1471 Az első próbában ha nem lesz veszteség T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75

Az első próbában ha nem lesz veszteség D | 1473 Érkezik a' posta azonnal jó kedvel T T25 T30 T35

T39 T51 T67 T75 D | 1474 melly borúlt D | 1475 fel-virrad T67 T75 D | 1476 jó vidám szível T T25

T30 követtett hogy jó vidám szíve T35 ő követet hogy jó vidám szívvvel T39 T51 T67 T75 a' Követtyét

hogy jó vidám szívvvel D |

- 1477⁵³³ **163.** Levelét megadja kis sárga viaszban,
Kit látván, megbúsul szívében újobban;
Az sárga bolond szín, s van oly gondolatban,
Talám üzenetét vették csak csúfságban.
- 1481 **164.** Ugyanis vizsgálni szokták az színeket,
S ezzel magyarázzák titkosan szíveket,
Szereti maga is az Vénus ezeket,
Azmint örömet is lakja az kerteket.
- 1485 **165.** Az sárga szín ugyan olyannak az jele,
Azmelyet érdegel az bolondság szele;
Kinek dolga pedig reménségre kele,
Az maga titkához kedves zöld színt lele.
- 1489⁵³⁴ **166.** Az fekete szín gyászt, az aranyszín lángot,
Májszín szelídséget, s az lángszín haragot,
Kék titkos gyászt, s testszín megváltozóságot
Jegyez, s sok különb szín különbféle dolgot.
- 1493 **167.** De az sárga viaszt felfeszítvén jobban,
Reménséges zöld színt talál Ferenc abban,
Mellyel búsult szíve megvidul újobban,
S kezdett szerelmére annál inkább lobban.
- 1497 **168.** Örül válaszának, s magát vigasztalja,
Az Istent dicsíri, áldja s magasztalja.
Édese küldötte levelét csókolja,
János is az hetven tallért felmarkolja.

⁵³³ 1477 sárga írásban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1478 látván újonnan lön nagy busulásban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ezt látván, újonnan lön nagy búsulásban **D** | 1479 Gondollya: bolond szín van illy sárgaságban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Gondollya: bolond szín vagyon sárgaságban **D** | 1480 izeneti ment tsak tsufolásban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** izenete áll csak csúfolásban **D** | 1481 <Ugyanis vizsgálni szokták az színeket, S ezzel magyarázzák titkosan szíveket, Szereti maga is az Vénus ezeket, Azmint örömet is lakja az kerteket. Az sárga szín ugyan olyannak az jele, Azmelyet érdegel az bolondság szele; Kinek dolga pedig reménségre kele, Az maga titkához kedves zöld színt lele.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵³⁴ 1489 <Az fekete szín gyászt, az aranyszín lángot, Májszín szelídséget, s az lángszín haragot, Kék titkos gyászt, s testszín megváltozóságot Jegyez, s sok különb szín különbféle dolgot.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1493 fel-feszítvén abban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1494 tsinosobban **T** Reménsége zöld színt talál csinosobban **T51 T67 T75 D** | 1495 szíve meg-indult **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1496 annál jobban lobban **T T25 T30 T35 T39 D** annál jobban jobban **T51 T67 T75** |

- 1501⁵³⁵ **169.** Forgatnak az habok mint azmely hajókat,
Öszveszedvén szelek azonban szárnyokat,
Mikor általkelik az zúgó habokat,
Part felé örömmel tartják kormányokat.
- 1505 **170.** Így kétes gondjait elméje áltkelte,
Teljes reménséggel szívét felemelte,
Az régi kétséget távul rekesztette,
Kévánt dolgainak hogy ily útját lelte.
- 1509 **171.** Azonban hogy az nap setét tengerekre
Ötször merült, s ötször gyött onnét keletre,
Mint hajnali harmat az bágyadt füvekre,
Más kedves híre is repüle Fülekre.
- 1513⁵³⁶ **172.** Követe érkezett, mondják, kegyesének,
Fél mértföld az közü végezett helyének,
Azért lovaira mindjárt nyerget tének,
Felülvén, csakhamar az követnél lének.
- 1517 **173.** Készen várja Kádas kopasz homlokával,
S köszönti, mint illet, asszonya szavával,
Reménség-nevelő hírt hozott magával,
S mondja követségét annak az módjával.
- 1521 **174.** Az köszöntés közben ketten félre mennek,
Titkos szándékokról magán beszélének:
Dolgok folyásában mi móddal éljenek,
Máriával szemben hol s miként légyenek.

⁵³⁵ 1501 Forgattyák **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1502 Szelek öszve szednek tsapkodgyák szárnyokat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | Szelek öszve-szedvén, csapkodgyák szárnyokat **D** | 1503 De ha által kelik zuhogó **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** De ha által kelik zuhogó habjokat **D** | 1505 Elméje illy kétes dolgát által kelé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1506 fel-emelé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1507 Kétség helyet remény minden kedvét telé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1508 hogy új útyát lelé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1510 onnan **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵³⁶ 1514 Fél mert föld **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1515 Lovakra itt mindgyárt nyergeket tévének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1516 csak hamar követnél lévének **T D** Fel-ütvén csak hamar követnél lévének **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1518 illik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1519 Mondgya reménséget hozott ő magával **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1520 Kezdí követségét **D** | 1521 Ketten szavok után út-félre mentenek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1522 A' titkos szándékról edgyütt beszélének **T T25 T30 T35 T39 T51 A'** titkos szándékról edgyütt beszéltenek **T67 T75 D** | 1523 folyásával miképpen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1525⁵³⁷ **175.** Felfogadja Kádas, hogy juttatja szemben,
S kezére esküszik, igaz lesz mindenben,
Kíért száz aranyat ada az kezében:
Fogjad, s többet is várj ennél jövődőben.
- 1529 **176.** Ezzel elvál tőle, visszamegy Fülekre,
Pennát fog, s választ ír az vett üzenetre,
Egy ezüstórácskát köt ahhoz, s ezekre
Pecsétet vet, s bízza Pál Gergely követre.
- 1533 **177.** Melytől kezdett dolga csak el nem rontaték,
Az jó Isten vala, melytől őrizteték,
Az óra s az levél, mely reá bízatek,
Hogy ellenség-kézben tőle nem viteték.
- 1537⁵³⁸ **178.** Valami vett bosszú ül vala az szívéen,
Kit ő is tromfolni akart, módja lévén,
De ily rossz szándékát megént félretévén,
Kádasnak kezéhez adja, utolérvén.
- 1541 **179.** Rútul veszti vala dolga szép zsengejét,
Ha nem őrzí vala Isten szerencsését,
Az titkos latroknak nem tudván elméjét,
Sok szű csalatik ott, hol veti reményét.
- 1545 **180.** Kádas Márton vígan megyen aranyostul,
Viszi az levelet pecsételt órástul,
Szomorodék Ferenc, elválván egymástul,
S zokog gondos szíve titkos ohajtástul.

⁵³⁷ 1526 Esküszik kezére, lesz-is már hiszemben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1527 Száz aranyat nyere mint vöttem eszemben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1528 Mond: többet-is adok tsak juttasd kezemben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1529 tőle, 's vissza tér **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1530 ír izent beszédekre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1532 Pecsétet nyom **D** | 1533 <Melytől kezdett dolga csak el nem rontaték, Az jó Isten vala, melytől őrizteték, Az óra s az levél, mely reá bízatek, Hogy ellenség-kézben tőle nem viteték.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
⁵³⁸ 1537 <Valami vett bosszú ül vala az szívéen, Kit ő is tromfolni akart, módja lévén, De ily rossz szándékát megént félretévén, Kádasnak kezéhez adja, utolérvén. Rútul veszti vala dolga szép zsengejét, Ha nem őrzí vala Isten szerencsését, Az titkos latroknak nem tudván elméjét, Sok szű csalatik ott, hol veti reményét.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1546 Vészi a' levelet petsétes **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1547 Szomorodik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1548 titkos szíve könyves **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1549⁵³⁹ **181.** Murány felé mentét irigylő Kádasnak,
Ha módját találná az elváltozásnak,
Ez az követséget nem engedné másnak,
Maga udvarlana Murányi Pallásnak.
- 1553 **182.** S mond: mely boldog dolga volt az tündéreknek,
Ha másképpen nem volt módja szerelmeknek,
Változtatni tudták mivoltát testeknek,
Megcsalták szemeit minden irigyeknek.
- 1557 **183.** Minthogy az szerelem veszedelmes pálya,
S olyan, kinek útját sok halál is állja,
Mégis azki magát sokképpen formálja,
Dolgának titkon is jó módját találja.
- 1561⁵⁴⁰ **184.** Mint Protheus régen forgott sok veszélyben,
Hol egynek, hol másnak levén szerelmében,
De minthogy változó vala személyében,
Senki nem árthatott tűnhető testében.
- 1565 **185.** Emberi személlyel hova nem mehetett,
Madárrá változott s odarepülhetett;
Másként kedvesével ha nem beszélhetett,
Egy kis lángocskában hozzája tűnhetett.
- 1569 **186.** Ha véle mulatni akart, s az tiltatott,
Mint szép kiterült fa, mindjárt úgy láttatott,
Melynek árnyékában kedvese mulatott,
Azmiként akarta, hozzá úgy nyúlhatott.

⁵³⁹ 1551 Eő az **T T25 T30 Fő** az **T35 T39 T51 T67 T75** Eő e' követséget **D** | 1553 mely boldogságok vólt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1554 Ha más módgya nem vólt az ő szerelmeknek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1556 Meg-tsalták szíveket **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** szemeket **D** | 1557 Mint hogy a' szeretett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1558 Uttyát kinek sokszor majd halál-is állya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1559 magát fő-képpen **D** | 1560 Dolga titkainak jó **T T67 T75 D** |

⁵⁴⁰ 1561 <Mint Protheus régen forgott sok veszélyben, Hol egynek, hol másnak levén szerelmében, De minthogy változó vala személyében, Senki nem árthatott tűnhető testében. Emberi személlyel hova nem mehetett, Madárrá változott s odarepülhetett; Másként kedvesével ha nem beszélhetett, Egy kis lángocskában hozzája tűnhetett. Ha véle mulatni akart, s az tiltatott, Mint szép kiterült fa, mindjárt úgy láttatott, Melynek árnyékában kedvese mulatott, Azmiként akarta, hozzá úgy nyúlhatott.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1573⁵⁴¹ **187.** Csorgó folyóvízzé lett, mikor akarta,
Melyben szerelmesi fürödtek gyakorta,
Mint kedvének tetszett, magát változtatta,
Kedve töltésének ezer módját tudta.
- 1577 **188.** Nem kívánnám ennyi erejét testemnek,
Csak az engedtetnék bár természetemnek,
Hogy apró személyét egy gyászló fecskének
Vehetném, s lenne ez módja szerencsémnek.
- 1581 **189.** Az magas Muránban minthogy egyéb madár,
Fülemüle, kis csíz s tengelic ritkán jár,
Hanem fecskékkel zeng az kikelet s az nyár,
Azkiknek serege téli üdőt nem vár:
- 1585⁵⁴² **190.** Az többivel együtt én is ott repesnék,
Asszonykám házánál végre helt keresnék,
Piros hajnal előtt felkelni sietnék,
Valami módockát örömömre lesnék.
- 1589 **191.** Nem óhajtanám ott Hybla édes mézét,
Sem ambróziának kívánatos ézét,
Hanem várnám, hova öntik mosdóvizét,
Melyben füröszttötte szép orcáját s kezét.
- 1593 **192.** Erre sietséggel magam ereszteném,
Fáradt szárnyacsakámot benne füröszteném,
Apró lábaimra sárját függeszteném,
Ajtajánál fészke abból építeném.

⁵⁴¹ 1573 <Csorgó folyóvízzé lett, mikor akarta, Melyben szerelmesi fürödtek gyakorta,
Mint kedvének tetszett, magát változtatta, Kedve töltésének ezer módját tudta.> **T T25 T30 T35 T39 T51
T67 T75 D** | 1577 kívánnám én-is erejét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1578 Csak engedtetnék-
meg az én életemnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1579 egy gyenge **T T25 T30 T35 T39 T51
T67 T75 D** | 1580 lenne az uttya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Fel-vehetném, lenne uttya **D** | 1581
<Az magas Muránban minthogy egyéb madár, Fülemüle, kis csíz s tengelic ritkán jár,
Hanem fecskékkel zeng az kikelet s az nyár, Azkiknek serege téli üdőt nem vár:> **T T25 T30 T35 T39
T51 T67 T75 D** |

⁵⁴² 1585 Murányi fetskével én is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1586 Asszonyom **T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1588 örömeire lesnek **T T25 T30 T35 D öröm<ére>** lesnék **T39** örömeire én
lesnék **T51 T67 T75** | 1594 szárnyaimat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1595 Apró habaimra **T30
T35 T39 T51 T67 T75** | 1596 Ajtajánál abból fészke **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1597⁵⁴³ **193.** Hálólháza körül tovább is lest hánnék,
Alkalmatosságot az üdőtől várnék;
Fecske volnék, akkor házában is járnék,
Míg egynéhány szálat hajából találnék.
- 1601 **194.** Azzal pohítanám özvegy kis fészketem,
S nyugosztalnám rajta kedvesen testemet,
Virradtát sem várnám, felvetném szememet,
Hajnallal kezdeném hangos énekemet.
- 1605 **195.** Fárasztanám ezzel mindaddig torkomot,
Valamíg érezném elbágyadásomat,
Mikor nem vihetném már tovább nótámat,
Háza elejében ejteném magamot.
- 1609⁵⁴⁴ **196.** Azonközben talám házából kimenne,
Mínthogy kárt nem tészek, kegyetlen nem lenne,
Inkább bágyadtságom megszánna, s felvenne,
Híves cellájában éledésre tenne.
- 1613 **197.** Azonban követem ha hazaérkeznek,
Asszonykám felőlem mikor értekeznek,
Ha igazán szeret, tudom, fohászkoznék,
S hogy velem lehetne, arról gondolkodnék.
- 1617 **198.** Bágyadt fecske, akkor megújulást vennék,
Cserélt ábrázatot magamról letennék,
Minemű most vagyok, hamar olyan lennék,
Mint porából Phænix, új életre kelnék.

⁵⁴³ 1597 továbbá lest **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** tovább lest állanék **D** | 1599 Fecske lévén addig házában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1600 szálat hajában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Még néhány hajszálát hajában **D** | 1602 Nyugtatnám-is rajta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1604 kezdeném ékes **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1605 Fárasztanám addig mind ezzel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Fárasztanám eddig mind-ezzel **D** | 1606 érezném el-bágyadtságomat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** érezném el-fáradásomat **D** | 1607 Továb nem vihetvén éneki hangomat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1608 Ejteném eliben meg-bágyadt tagomat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ejteném elibe el-bágyadtt tagomat **D** |

⁵⁴⁴ 1610 nem tennék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** nem tennék, kegyetlen se lenne **D** | 1612 czellájában ebrednie vinne **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1613 ha oda érkeznék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Azomban Követem ha oda érkeznék **D** | 1615 tudom, sohajtoznék **D** | 1616 gondolkodnék **T67** | 1620 életre mennék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1621⁵⁴⁵ **199.** Nem lehetséges ez: várnod kell üdöktül,
Máris viseltetik hajód jó szellöktül,
Juttat szép térségre az éles röögktül,
S elválnak napjaid az régi ködöktül.
- 1625 **200.** Amaz magos tornyok üdővel épülnek,
Az kis madarak is üdön elrepülnek,
Idővel az fene vadak szelédülnek,
Jármokra vad tulkok üdővel kerülnek.
- 1629 **201.** Idővel az vizek árjai áradnak,
Az magos kősziklák üdővel szakadnak,
Idővel az setét homályok haladnak,
Az kedves napok is üdővel virradnak.
- 1633⁵⁴⁶ **202.** Virágok üdővel nyílnak az kertekben,
Idővel olvadnak jegek az vizekben,
Nimfáddal üdővel lehetsz te is szemben,
S véle együtt élhetsz üdővel örömben.
- 1637 **203.** Ihol siet Kádas máris követséggel,
Asszonkád levelét hozza sietséggel,
Bétölti szívedet újabb reménséggel,
Örülj, ne sértsd többé szívedet kétséggel.
- 1641 **204.** Hatszor mutatta fel az hajnal rózsáit,
Annyiszor vette fel éj is gyászruháit,
Hogy megnyergeltetvén azért paripáit,
Elgyön megént Kádas, nem szánván munkáit.

⁵⁴⁵ 1621 várnom kell idötül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1622 hajóm jó szellötül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1623 Jutott szép térségre a' halom tetötül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1624 El-válnak nyaraim, a' sok köd 's esötül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1625 <Amaz magos tornyok üdővel épülnek, Az kis madarak is üdön elrepülnek, Idővel az fene vadak szelédülnek, Jármokra vad tulkok üdővel kerülnek. Idővel az vizek árjai áradnak, Az magos kősziklák üdővel szakadnak, Idővel az setét homályok haladnak, Az kedves napok is üdővel virradnak.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁴⁶ 1633 <Virágok üdővel nyílnak az kertekben, Idővel olvadnak jegek az vizekben, Nimfáddal üdővel lehetsz te is szemben, S véle együtt élhetsz üdővel örömben.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1637 Im hól Ta | 1638 Aszszonykám **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1639 szívemet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1640 Eörülök nem sértvén szívemet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1641 Hétszer **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1642 fel ég-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1644 Am el-is jött Kádas **T T25 T30 T35 A'** melly-is jött Kádas **T39 T51 T67 T75** Ime' el-jött Kádas **D** |

- 1645⁵⁴⁷ **205.** Asszonyátúl hozott levelét megadja,
Az üzenetet is rend szerént elmondja,
Wesseléni Ferenc kedvesen fogadja,
Hozott levelének ez lehetett módja:
- 1649 **206.** Az igaz szíveknek igaz indulatját,
Mint kedves Ábelnek kedves áldozatját,
Áldja Isten, s adja kívánt futamatját,
S kedvevagyott jókkal töltse gondolatját.
- 1653 **207.** Szolgám által küldted leveledet vettem,
Szóval mit üzentél, azt is megértettem,
Az megfelelésre rest én sem lehettem,
Azon szolgám által, ím, választ küldöttem.
- 1657⁵⁴⁸ **208.** Mint habok közt hajó, fáradván elmémben:
Micsoda szín alatt legyek veled szemben,
Hol egy mód, hol pedig más fordul eszemben,
De félek, hogy az ág ne törjön kezemben.
- 1661 **209.** Mindazáltal menjen szerencsém kockára,
Talám az jó Isten fordítja hatjára,
Nem szaporít több bút gyászoló árvájára,
S virraszt kedves napot kezdendő dolgára.
- 1665 **210.** Mikor azért ezen fáradnék magamban,
Ily módot gondolék végre az dologban
(De ne fogyatkozzam jóakarotodban,
Te meg nem csalatol én igaz voltomban):

⁵⁴⁷ 1646 is rész szerint meg-mond-gya T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1650 igaz Abelnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1651 adgya kedves T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1652 Rósámnak sok jókkal T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1653 küldött T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

⁵⁴⁸ 1657 fáradok T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1660 törjék T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1661 Szerelmesed még-is botsáttya kockára T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1662 fordította javára T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1663 gyászos T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1665 ezért T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 1666 végre fel dologban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 1667 Hogy ne T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1668 Te se tsalassál-meg én T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 1669⁵⁴⁹ **211.** Szombaton oly fogás színével lemegyek,
Hogy valami halas vizet félre vegyek,
Multság kedvéért halászatot tegyek,
Ha mit fogok, abból öcsémnek is vigyek.
- 1673 **212.** Így cselédemet is könnyen elhagyhatom,
Magamot azhova szükség lesz, hozhatom,
Megegyezvén veled, szódot meghallhatom,
Jobb módját dolgunknak ennél nem láthatom.
- 1677 **213.** Te is ott nem messze várj engem azonban,
De kérlek, dolgaink legyenek titokban,
Rossz emberek szeme ne kapjon azokban,
Kik szűz Diánát is kevernek mocsokban.
- 1681⁵⁵⁰ **214.** Megegyezésünkre azmely helt rendeltem,
Szolgám által arról bő szóval üzentem,
Azonban, azmelyet meg nem érdemltem,
Az küldett órácskát nagy kedvesen vettem.
- 1685 **215.** Feltekert láncának minthogy nyugta nincsen,
Apró kerekein valahányat percen,
Emlékezetedre elmém annyit serken,
Elcézott dolgunkhoz az Isten segítsen.
- 1689 **216.** Kedvesen olvassa ily rendű levelét,
Örül, hogy hajója vette kívánt szelét;
Teszi az jó kezdet az dolognak felét,
Megegyezéseknek tudakozza helyét.

⁵⁴⁹ 1669 ki-mégyek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1670 halász vizet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1671 Múltaság kedvéért **T75** | 1674 szükség lappangtatom **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1675 Ott az edgyezésről szódat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1676 dolgomnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1677 azomban **D** | 1678 kérlek szerelmem e' légyen titokban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1680 kevernék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁵⁰ 1683 Azomban **D** | 1685 lánczon áll mint hogy lyuka nintsen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1686 kerekei valamennyit **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1687 szívem annyit **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1688 Czélozott dolgunkra segillyen az Isten **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1691 Teszi a jól kezdett dolognak itt felét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1692 S' -meg-egygyezésének tudakollya **D**

- 1693⁵⁵¹ **217.** Azmely magosságon az vár építettett,
Annak az aljában egy falu tétetett,
Mely Murányaljának vártúl neveztetett,
Hol az alájáró vészen pihenetet.
- 1697 **218.** Az falu végénél fordulván jobb kézre,
Jó futamáson túl érni egy kis hegyre,
Melyen általmenvén s leszállván az völgyre,
Találni bő rákos és pisztrángos vízre.
- 1701 **219.** Az völgynek mentében, azmint ez aláfut,
Tiszóc falu felé tekeredik az út,
Kihez mindenfelől sok liget s erdő jut,
S az lesekedésre jó helyet s módot nyút.
- 1705⁵⁵² **220.** Mintegy fél mérföldre Tiszóctúl vár felé,
Megegyezéseket Kádas itt rendelé.
Wesseléni szívét nagy reménség telé,
Murány felé magát az Kádas emelé.
- 1709 **221.** Vasárnap bocsátá vissza az követet,
Kin maga jelen lesz, szombat napot vetett,
Melyre szava szerint elkészült s sietett,
Ily óhajtott jóhoz rest nem is lehetett.
- 1713 **222.** Megindulván azért, mégyen Tiszóc felé,
Azonban az szép nap útját általkelé,
Setét éjjeli gyász az egeket telé,
S magát rút háború hirtelen emelé.

⁵⁵¹ 1696 a' várban járó **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1698 futamadással érni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1699 le-szállnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1700 pisztrángos helyre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1701 mentében a' melly út alá fút **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1702 Tiszoltz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1703 Kire **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Kire minden-felé **D** | 1704 A' beszélgetésre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁵² 1705 fel-mert földre Tisóltztul **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1708 Murányban ő magát Kádas már emelé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Murányba ő magát Kádas el-emelé **D** | 1711 szerint készülni sietett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1713 Tisóltz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1714 Azomban **D**

- 1717⁵⁵³ **223.** Déli s északi szél székekből rohannak,
Sebes zúgásokkal té-tova nyargalnak,
Egybenkeveredvén, egymással harcolnak,
Sok felfordított fát erdőkön hurcolnak.
- 1721 **224.** Mennyköveket forgat Jupiter az égben,
Az hegyek is rengnek az nagy mennydörgésben,
Sok villámás között majd esnél kétségben,
Az vízi halak is vannak ijedségben.
- 1725 **225.** Megijednek, és ezt gonosz jelnek vélik,
Hogy visszatérjenek, némelyek ítílik,
Az szikrázó eget rettegve szemlélik,
Lebuknak, s az szörnyű égropogást félik.
- 1729⁵⁵⁴ **226.** Dől az egész menny s föld, vélnéd, egy halomban,
Kin maga is vagyon Wesseléni gondban,
Fegyvercsördülés lén mellette azonban,
Az hadakozó Márs járt ott alattomban.
- 1733 **227.** Két hirtelen villám akkor futamodék,
Egyik az másikkal ölben ereszkedék,
Azmíg szemlélhetnéd, addig viaskodék,
Míg el nem oszlának, az éj fényeskedék.
- 1737 **228.** Kétfelé tekénte, Márs akad szemében,
Mely újságon mintegy pozsdula testében,
Nem látja más senki, csak ő az setétben,
Ilyen sugallás lén azért az fülében:

⁵⁵³ 1717 északi szél helyekről **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** éjszaki szél helyekről **D** | 1719 Sok fel-fordított fát erdőkön hordoznak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Sok fel-fordított fát erdőkön hordanak **D** | 1720 Egyben keveredvén egymással hartzolnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1723 között esnek majd **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** villámlás között esnek majd **D** | 1725 <Megijednek, és ezt gonosz jelnek vélik, Hogy visszatérjenek, némelyek ítílik, Az szikrázó eget rettegve szemlélik, Lebuknak, s az szörnyű égropogást félik.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁵⁴ 1731 Fegyver-csendülés lön mellette azomban **D** | 1732 A' hadakozó nép **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1734 másikkal szemközben tsapodék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1735 szemlélhetém **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | A'mint szemlélhetnék **D** | 1736 Mind el-oszlásokig éj világosodék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | Még-eloszlásokkor éj világosodék **D** | 1737 tekintvén Márs akada szemben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1738 mintegy meg-posdúl **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1740 azért fülében **T51 T67 T75** Illyen sугárlás lön végre ő fülében **D**

- 1741⁵⁵⁵ **229.** Fáradva kell jutni az kedves dolgokhoz,
Miképpen az bányász aranydarabokhoz,
Ki az tengerekről drágaköveket hoz,
Annak hozzá szokni kell az nagy habokhoz.
- 1745 **230.** Az nemes indulat nem gondol ezekkel,
Ordítson bár Eurus sikoltó szelekkel,
Elkezdett dolgához lát vidám szemekkel,
Tudja: az szép arany hogy tisztul tüzekkel.
- 1749 **231.** Ez a dörgés s villám nem gonosz jelenség,
Háborúval tisztul az égi fényesség,
Kiontja most mérgét az dörgő setétség,
Kedvesebb üdőrül lesz tovább remétség.
- 1753⁵⁵⁶ **232.** Azért bátran indulj, s láss nagy szándékodhoz,
Noha az szerencse több próbákat is hoz,
De mivel Vénussal én látok dolgodhoz,
Jutsz fáradságodból szép nyugodalmodhoz.
- 1757 **233.** Az mennydörgés között eltűnik ezekkel,
Tovább az ég sem reng oly nagy dörgésekkel,
Megyen Wesseléni számos vitézekkel,
Kiknek szívet nevel sok szép beszédekkel.
- 1761 **234.** Hogy az hagyott heltől nem messze jutának,
Csendesül az sereg, megállapodának;
Kik tudják az dolgot, félrevonódának,
Mit kezdjenek tovább, tanácsot tartának:

⁵⁵⁵ 1741 dologhoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** a' keves dolgokhoz **D** | 1742 az arany darabhoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1743 drága gyémántot **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1744 hozzá szállni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1749 <Ez a dörgés s villám nem gonosz jelenség, Háborúval tisztul az égi fényesség, Kiontja most mérgét az dörgő setétség, Kedvesebb üdőrül lesz tovább remétség.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁵⁶ 1755 Vénussal látok én dolgomhoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Vénussal látok e' dolgodhoz **D** | 1756 fáradságoddal szép nyugodalomhoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** fáradságoddal várta nyugodalmodhoz **D** | 1757 között Mars tűnik ezekkel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1758 Továbbá nem leszen olyan dörgésekkel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1760 Kikben szívet adott sok **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Kikbe szívet öntött sok szép beszédekkel **D** | 1763 tudták **D**

- 1765⁵⁵⁷ **235.** Minthogy Kádas követ asszonya szavával
Kévánta, hogy oda csak hetedmagával
Menjen Ferenc, hol lesz szemben Máriával,
Tartván, ne sértessék sokak látásával.
- 1769 **236.** Ezen nem kevéssé űzék tanácsokat,
Eltekélik végre feltett szándékokot:
Viseli az Isten, Vénus s Márs dolgokat,
Heten kiválasztják ugyan ott magokat.
- 1773 **237.** Bizonyos szín alatt az többit otthagyják,
Vigyázva legyenek, míg megtérnek, mondják,
Magokat kegyetlen gonosz útra adják,
Az bévágott erdőt nagy munkával hágják.
- 1777⁵⁵⁸ **238.** Ezek voltak pedig, kik véle mentenek:
Vitéz Vadászi Pál neve az elsőnek,
Farkas Fábján, Farkas Ferenc ketteinek,
Ki-ki kardjával is megfelel nevének.
- 1781 **239.** Egy inas s Nagy János, amaz első követ,
Ki hetven tallérért többször is elgyöhet,
Reméli pedig ő, hogy többet is vehet,
Ha az kezdett dolog kévánt végben mehet.
- 1785 **240.** Az németek közül volt egy fegyveres is.
Mennek az erdőkön, botlonak s esnek is,
Sokaknak fejből hullnak süvegek is,
Van az ágak miatt gondja szemeknek is.

⁵⁵⁷ 1767 Ferenc ha lesz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1771 Viselik vitéz Mars és Venus
dolgokat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁵⁸ 1779 Farkas Fábian és Ferencz kettejének **T51 T67 T75 D** | 1782 tallértért **D** | 1784 dolog híven
véghez mehet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1789⁵⁵⁹ **241.** Ezek közül végre kiverelkedének,
Az végezett helynél megtelepedének,
Félelem s reménség között teprengének,
De az félelemnek helt nem engedének.
- 1793 **242.** Férfiak mindnyájan, öszve is esküdtek,
Fegyverviselésre s próbára születtek,
Szerencse szárnyain azelőtt is ültek,
Mint Ulysses, hol jót s hol gonoszt viseltek.
- 1797 **243.** Ha van bizonyos vad valamely ligetben,
S az esik vadászó scythának fülében,
Felkészül, s nyilakot veszen az kezében,
Kimégyen, serényen fárad az lesésben.
- 1801⁵⁶⁰ **244.** Mindenfelé vigyáz, keziját forgatja,
Ha mi csördülést hall, lábát futamtatja,
Gyorsan arra fordul, azhonnét várhatja,
Ide s oda szemét vigyázva jártatja.
- 1805 **245.** Így lesi Wesselén az ő édes vadát,
Arra fordította minden eszét s gondját:
Honnét mutatná fel kévánt fénnel magát,
S csudálja nem remélt késedelme dolgát.
- 1809 **246.** Az hagyott üdönél tovább ment az óra,
Melyet várt az szíve nyugadalmas jóra,
S sietett, mint szomjú vad az forrástóra,
Hogy kelhetne titkos szándékárúl szóra.

⁵⁵⁹ 1790 le-telepedének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1791 tepprengének **T T25 T30 T35 T39**
teprendének **T51 T67 T75** közt teprenkedének **D** | 1793 Ezek már mindnyájan itt öszve esküttek **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1795 ez-előtt **D** | 1797 <Ha van bizonyos vad valamely ligetben,
S az esik vadászó scythának fülében, Felkészül, s nyilakot veszen az kezében,
Kimégyen, serényen fárad az lesésben.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁶⁰ 1801 <Mindenfelé vigyáz, keziját forgatja, Ha mi csördülést hall, lábát futamtatja,
Gyorsan arra fordul, azhonnét várhatja, Ide s oda szemét vigyázva jártatja.> **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 D | 1805 Itt lesi már Ferencz az ő kedves vadgyát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1806
mind eszét mind gondgyát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1807 fényes napját **T T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T75 D | 1808 késedelmes dolgát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1810 Melly miatt
a' szíve **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1811 a' hüvös tóra **D**

- 1813⁵⁶¹ **247.** Nem látszik mégis más sohul, csak sok juhász,
Azki nyája körül hegyek oldalán mász,
Ohajt Wesseléni, mint az fáradt vadász,
Mindazáltal várja, hogy jóra kél az gyász.
- 1817 **248.** De mivel az jóknak van sok akadály, S azoknak az útját sok rémítés állja,
Az szerencse megént, lásd, miként próbálja,
Azki tündérségét sokképpen formálja.
- 1821 **249.** Nagy szívek-szakadva hogy váraoznának,
Sok öszvegyült medvét felettek látának,
Hallatlan bömbölést melyek indítanak,
Mintha az Árgilus ördögi vínának.
- 1825⁵⁶² **250.** Az nagy kősziklákot hányják s emelgetik,
Azkikkel bírhatnak, völgyre eresztgetik,
Oldalon az fákot rontják s vesztegetik,
Vélnéd, óriások más harca kezdetik.
- 1829 **251.** Lesó társaival mint Wesseléni áll,
Sok leeresztett kő sebesen arra vál,
Gyars zuhogásával nem is sokat hibál,
Hogy társai közül némelyt meg nem talál.
- 1833 **252.** De mint az vidám sas az égzengésekben,
Villámló háború s mennykőütésekben
Meg nem ijed, s bátran repül az egekben:
Így ők sem csükkentek ezekkel szívekben.

⁵⁶¹ 1813 <Nem látszik mégis más sohul, csak sok juhász, Azki nyája körül hegyek oldalán mász, Ohajt Wesseléni, mint az fáradt vadász,

Mindazáltal várja, hogy jóra kél az gyász. De mivel az jóknak van sok akadály, S azoknak az útját sok rémítés állja, Az szerencse megént, lásd, miként próbálja,

Azki tündérségét sokképpen formálja.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1821 váraoznának **D**

| 1822 Medvét melletek **D** | 1823 bömbölést azok tsinálának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1824 Argirus ördögi vólnának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁶² 1826 birtanak földre eresztgetik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** bírhatnak, földre eresztgetik **D**

| 1828 Oriásoknak vélnéd más hartzok kezdetik **T T25 T30 D** *Orásoknak* vélnéd, más harcok kezdetik

T35 T39 T51 T67 T75 | 1829 <Lesó társaival mint Wesseléni áll, Sok leeresztett kő sebesen arra vál, Gyars zuhogásával nem is sokat hibál, Hogy társai közül némelyt meg nem talál.> **T T25 T30 T35 T39**

T51 T67 T75 D | 1833 az ég zengésében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1834 mennykő esésében

T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1836 sem tsüggedtek semmit-is szívekben **T T25 T30 T35 T39**

T51 T67 T75 D |

- 1837⁵⁶³ **253.** Volt régen is dolga medvékkel Ferencnek,
Az Hydra sárkánnyal mint az Herculesnek,
Nagy Polyphemussal avagy Ulyssesnek,
De akkor is őtet hallottuk nyertesnek.
- 1841 **254.** Ifjabb üdejében üzvén vadászatot,
Szagló kopóival ha erdőt hajtatott,
Akarmi ravasz vad úgy nem lappanghatott,
Csaholó szájoktól hogy megmaradhatott.
- 1845 **255.** Az többi közt egykor találván medvére,
Azmint ki-ki állott elrendelt helyére,
Az medve egyenest gyött Ferenc lesére:
Fene ellenség ez maga személyére.
- 1849⁵⁶⁴ **256.** De azmint gyött, félre előtte nem állott,
Hanem vitéz módra véle szembeszállott,
Kirántott fegyvere kezében villámlott,
S haragos életül az vad bőre hámlott.
- 1853 **257.** Mint tigris ellopott kölkein búsulván,
Nyargal az erdőkön, mérgében dül-fűlván,
Medve dühössége sebektől újulván,
Nem különben fortyant ellene indulván:
- 1857 **258.** Körmös lábaival hozzá sűrön kapdos,
Hol erre s hol arra fordul, s onnét mardos,
De Wesselényi is, mint vitéz s jó kardos,
Hol farán, hol hátán mély sebeket csapdos.

⁵⁶³ 1837 <Volt régen is dolga medvékkel Ferencnek, Az Hydra sárkánnyal mint az Herculesnek, Nagy Polyphemussal avagy Ulyssesnek, De akkor is őtet hallottuk nyertesnek. Ifjabb üdejében üzvén vadászatot, Szagló kopóival ha erdőt hajtatott, Akarmi ravasz vad úgy nem lappanghatott, Csaholó szájoktól hogy megmaradhatott. Az többi közt egykor találván medvére, Azmint ki-ki állott elrendelt helyére, Az medve egyenest gyött Ferenc lesére: Fene ellenség ez maga személyére.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D I**

⁵⁶⁴ 1849 <De azmint gyött, félre előtte nem állott, Hanem vitéz módra véle szembeszállott, Kirántott fegyvere kezében villámlott, S haragos életül az vad bőre hámlott. Mint tigris ellopott kölkein búsulván, Nyargal az erdőkön, mérgében dül-fűlván, Medve dühössége sebektől újulván, Nem különben fortyant ellene indulván: Körmös lábaival hozzá sűrön kapdos, Hol erre s hol arra fordul, s onnét mardos, De Wesselényi is, mint vitéz s jó kardos, Hol farán, hol hátán mély sebeket csapdos> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D I**

- 1861⁵⁶⁵ **259.** Szédülni kezd a vad, s tántorog végtére,
S elesik, több-több seb fűzetvén testére,
S éltető párája kél szelek mentére.
Ily vitéz bajnoknak talált volt kezére.
- 1865 **260.** Most sem hagyott volna hátra semmit ebben,
Menni az medvékkel ha kell vala szemben,
De ő seregek is hamar azonközben,
Ki ide s ki oda, eloszla az hegyben.
- 1869 **261.** Hanem megént újabb rivadások lének,
Trombita- s dobszókkal erdők zendülének,
Melyre fölrezzenvén, széjjeltekéntének,
Sok hadviselőket s zászlókot nézének,
- 1873⁵⁶⁶ **262.** Azkik Illyésházi vitézi valának,
Némelyek Putnoknál akkor próbálának,
Nyerett prédájokkal visszafordulának,
Trombita- s dobszó közt lovak ugrálának.
- 1877 **263.** Némelyek kvártélyból győnek rikoltással,
Nyargalnak az mezőn, futtatván egymással,
Vagyon Rákóczihoz urok indulással,
Azért Murány alá gyűlnek szágódással.
- 1881 **264.** Ki-ki az hét közül akkor mit vélhetett,
Akármely bölcs elme tégyen ítéletet,
Titkos csalárdságtúl nemdenem félhetett?
Egy asszony szavára bízván életeket.

⁵⁶⁵ 1861 <Szédülni kezd a vad, s tántorog végtére, S elesik, több-több seb fűzetvén testére,
S éltető párája kél szelek mentére. Ily vitéz bajnoknak talált volt kezére.

Most sem hagyott volna hátra semmit ebben, Menni az medvékkel ha kell vala szemben,
De ő seregek is hamar azonközben, Ki ide s ki oda, eloszla az hegyben> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67
T75 D** | 1869 Ihol mindgyárt újabb riadások lőnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Imhol mindgyárt
újabb rivadosok lőnek **D** | 1870 rendülének **D** |

⁵⁶⁶ 1873 Ezek Illyésházi **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ezek Illyéshái **D** | 1875 el-nyert **T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75** | 1876 dob szókkal lovak **T** | 1878 mezőn, s futtatnak **T T25 T30 T35 T39 T51
T67 T75 D** | 1879 Rákóltzihoz **T** | 1880 Murány felé mennek szaguldással **T T25 T30 T35 T39 T51 T67
T75 D** | 1881 közül itt mit mivelhetett? **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | **1882 Akár mi D** | 1883
Vallyon tsalárdságtól **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1884 bízván az életet **D**

- 1885⁵⁶⁷ **265.** Itt csak hét kard vagyon, van amott négyszáz is,
Hogyha nagy Atilla volna az atyád is,
S tőle maradt volna villogó szablyád is,
Mint mozdulna itten, nem tudom, az szád is.
- 1889 **266.** Oh, nagy bátorságát az Wesseléninek,
Véle együtt lévő kevés vitézinek,
Ki hallotta mását cselekedetinek,
Nőjön híre s neve emlékezetinek.
- 1893 **267.** Nemes szíve nemhogy megcsükkent ezekkel,
Sőt oly bátran állott az hét vitézekkel,
Mint azmely köszikla csapatik vizekkel,
De meg nem hajtatik azok erejekkel.
- 1897⁵⁶⁸ **268.** Elmennek amazok. Más lovast látának,
Kádasnak ösmérik, melyen vidulának,
Elérkezik, s véle szóban indulának,
S beszédéből ilyen biztatást hallának:
- 1901 **269.** Hogy eddig asszonyom jelen nem lehetett,
Az hagyott órára el nem érkezhett,
Ne tégyen felőle senki ítéletet,
Örömet gyött volna, de el nem gyöhetett.
- 1905 **270.** Illyésházi Gábor ennyire késlette,
Mert fölöstökömre magát rákötötte,
Kelletlen vendégét ki nem rekeszthette,
Úgy kellett lenni, mint üdő szerzette.

⁵⁶⁷ 1885 amott hét száz-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1887 volna kardoddal dárdád is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1888 tudom tsak szád **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1889 Vallyon bátorságát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1891 halotta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1893 Nem hogy Nemes szíve rémulne ezekkel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1894 Sőt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 1895 Mind a'melly **T67 T75** | 1896 hajtatik habzó erejekkel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁶⁸ 1897 A' sok had el-menvén más **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ezen had el-menvén más **D** | 1899 El-érkezvén véle **T T25 T30 T35 T39 T51** Beszédéből ilyen biztatást hallának **T67 T75 D** | 1900 El-érkezvén véle szóban indulának **T67 T75 D** | 1905 Gábor mondgya hogy késlette **T T67 T75 D** | 1906 Mivel flöstökömre magát rá vetette **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1908 idő engedte **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1909⁵⁶⁹ 271. Vígan tartja ugyan kételenségéből,
S örömet mutatja kedve színléséből,
De megveti módját majd mesterségéből,
Hogy kifejtőzhessék kelletlenségéből.
- 1913 272. Nincs semmi praktika s fortély az dologban,
Hamisság nem szokott lenni az igazban.
Jelen lesz nemsoká, talám van is útban,
Mulasd ezzel magad (üzente) azonban.
- 1917 273. Egyszersmind egy aranyórát nyút kezében,
Kit zöld zománc borít kis kerékségében,
Jó reménség jele, s nincsen is kétségben,
Csakhogy nehéz várni, míg lehessen szemben.
- 1921⁵⁷⁰ 274. Kerekdéd az óra, zománcos zöldsége,
Nem ösmérni végét, oly egyenlősége:
Így szakadhatatlan szíve nehézsége,
Azmíg bé nem telik küldött reménsége.
- 1925 275. Mária elméje sem nyugszik azonban,
Wesseléni felől van sok gondolatban:
Míg nem szólhat véle, nincs nyugodalomban,
Végre ilyen módot talál az dologban.
- 1929 276. Az órát számlálja s mondja: kilencre jár,
Halászóhelyemnek vizét levették már,
Szokott multságom azholott készen vár,
Ha valami pórok elvesztegetik, kár.

⁵⁶⁹ 1909 kéntelenségéből **T51 T67 T75 D** | 1912 Hogy ki feselhessék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1915 nemsoká van-is talám útban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1916 izeni azomban **D** | 1917 nyújt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1918 borit-bé kerékségében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1919 Kétség nélkül jele, van reménségében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1920 míg nézhet szemében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁷⁰ 1921 keredéd **T30 T35 T39 T51** zománczol **T35 T39 T51 T67 T75** zománcz a' **D** | 1922 Nem mutattya végét illy egyenlősége **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Nem mutattya végét szép egyenlősége **D** | 1924 szíve reménsége **D** | 1925 elméje sints nyugodalomban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1926 felöll gondolkozásában **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** felöll *gondolkozásában* **T30** | 1927 vele tsak búsong magában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1928 találl-fel dolgában **T T25 T30 T35 D** találl-fel magában **T39 T51 T67 T75** | 1930 vizét ki-vötték **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 1933⁵⁷¹ **277.** El kell azért mennem. Azminthogy mindjárt is
Elkészüle, s hozzák két paripáját is.
Nem akar múlatni csak fertályórárt is,
Megindul, sajnálja eddig múltattát is.
- 1937 **278.** Nézd az isteneknek bölcs sugallásokat
S jövődő dolgokrúl titkos tanácsokat,
Meg sem gondolták volt mostani dolgokat,
Hogy már készítették azoknak útjokat.
- 1941 **279.** Mária azelőtt immár sok napokkal
Mulatni szokott volt az halászatokkal,
S majd mindennap legyött, s tölt kedve azokkal,
Visszatért gyakorta szép fogott halakkal.
- 1945⁵⁷² **280.** De most azmely tanyát hálója felvészen,
Nem volt még oly vonás, mineműt ott téssen;
Csak hamar érkeznek, hala várja készen,
Ily halász prédája szíve szerént léssen.
- 1949 **281.** Legyön azért most is halászat színével,
Hogy az patakhöz ér, megáll cselédével,
Otthagya az többit színes beszédével,
Maga továbbmégyen két meghitt hívével.
- 1953 **282.** Minemű Diána erdőn vadászatban,
Hasonlónak lássad ezt az halászatban,
S mi választást tennél ez két ábrázatban,
Ha egyszer mindkettőt találnád utodban?

⁵⁷¹ 1933 <El kell azért mennem. Azminthogy mindjárt is

Elkészüle, s hozzák két paripáját is. Nem akar múlatni csak fertályórárt is,
Megindul, sajnálja eddig múltattát is. Nézd az isteneknek bölcs sugallásokat
S jövődő dolgokrúl titkos tanácsokat, Meg sem gondolták volt mostani dolgokat,
Hogy már készítették azoknak útjokat. Mária azelőtt immár sok napokkal
Mulatni szokott volt az halászatokkal, S majd mindennap legyött, s tölt kedve azokkal,
Visszatért gyakorta szép fogott halakkal.> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁷² 1945 <De most azmely tanyát hálója felvészen, Nem volt még oly vonás, mineműt ott téssen;
Csak hamar érkeznek, hala várja készen, Ily halász prédája szíve szerént léssen.> **T T25 T30 T35 T39
T51 T67 T75 D** | 1949 azért hamar halászat **T T25 T30** azért hamar halászat **T35 T39 T51 T67 T75 D** |
1950 meg-száll **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1951 szíves **D** | 1953 Diána fris vadászásában **T
T25 T30 T35 T39 D** Diána *fris* vadászásában **T51 T67 T75** | 1954 látnád ezt halászásában **T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75** látnád azt halászásában **D** | 1955 Nem tudnál mit tenni el-választásában **T T25
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 1956 Ha látnád mind kettőt edgyütt állasában **T T25 T30 T35 T39 T51
T67 T75 D** |

- 1957⁵⁷³ **283.** Csak azt: hogy Diána nyilat visel kézben,
Ez pedig hálóval halásztat az vízben,
Semmi más különbség nincs ez két szépségben,
Sőt győzi Mária majd az deliségben.
- 1961 **284.** Mely, mint mikor Titán felgyön napkeletrül,
S az homált elüzi minden szögletekrül,
Úgy ereszkedik le az köves hegyekrül,
Vélnéd, hogy az szép nap gyött le az egekrül.
- 1965 **285.** Ez adja Muránnak minden ékességét,
Mint az tündöklő nap egek fényességét,
Kigyövén belőle, hadta setétségét,
Magával viseli ragyagó szépségét.
- 1969⁵⁷⁴ **286.** Örvendetes Délos az szűz Diánával,
Cyprus az mosolygó Vénus orcájával,
Parnassus Apollo szép ábrázatjával,
Az erős Murány is olyan Máriával.
- 1973 **287.** Szomorú az Délos szűz Diána nélkül,
Cyprus is Vénusnak szép orcája nélkül,
Parnassus Apollo ábrázata nélkül,
Szomorú Murány is az Mária nélkül.
- 1977 **288.** Hova fordul az nap, ott van fényessége,
Azhonnét elmegyén, lesz éj setétsége,
Legyött az murányi napnak delisége,
Fényesül az erdő árnyékos zöldsége.

⁵⁷³ 1957 Tsak hogy nyilat visel Dianna kezében T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1958 halásztat vizében T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1959 különbség nintsen személyében T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1960 majd deliségében T T25 T30 T35 T39 majd diliségében T51 T67 T75 | 1961 Ki, mint D | 1962 szegeletről T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 szegeletekről D | 1964 nap le-jött T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1968 Magával hordozza T T25 T30 T35 T39 T51 Magával hordozza T67 T75 Magával hordozta D |

⁵⁷⁴ 1972 is ékes Máriával D | 1973 <Szomorú az Délos szűz Diána nélkül, Cyprus is Vénusnak szép orcája nélkül, Parnassus Apollo ábrázata nélkül, Szomorú Murány is az Mária nélkül.> T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1977 van egyessége T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75

- 1981⁵⁷⁵ **289.** Meglátja Wesselén ennek szép világát,
Elfelejt minden útját s fáradságát,
Mint az parthoz jutó tenger habosságát.
Ki magyarázza meg szíve vigasságát!
- 1985 **290.** Érkezik azonban az végezett helyhez:
Futam Wesselény s kapa az kengyelhez,
De hasonló lévén az könnyű evethez,
Szorgalmatosabb lén asszonykája ehhez.
- 1989 **291.** Nem várt gyorsasággal lovárúl leszálla,
Kezet fognak, ki-ki jó napot ajánla,
Süvege levéve Wesselén szolgálá,
Szívéhez azonban nagy forróság álla.
- 1993⁵⁷⁶ **292.** Tetszik ábrázatján tüze kinek-kinek,
Egymásra néztekben változik az színek,
Bár ne jelentsék is titkokot senkinek,
Régi árulója az orca az szűnek.
- 1997 **293.** S minthogy Wesseléni viselt sok dolgokat,
Felső hadakban is forgatott kardokat,
S tartott sok helyeken nyertesén harcokat,
S vett az ellenségén szép diadalmokat:
- 2001 **294.** Maga kezeivel nyert volt egy palástot,
Melyet eső ellen véle hordoztatott,
S bocsátott volt az köd akkor kis harmatot,
Mely megnedvesíté az gyenge pázsitot;

⁵⁷⁵ 1981 Meglátja Ferencz-is T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1984 Ki beszélhetné-ki szíve T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1985 azonban végezett helyéhez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1986 kap a' kengyeléhez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1987 De minthogy hasonló szelvész örvényéhez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1988 Hamarabb le-ugrék: mint érne kezéhez T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1991 Süvegét le-véve Ferencz-is szolgálá T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1992 Szíve mellé ottan nagy T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | ⁵⁷⁶ 1994 változnak a' színek D | 1996 De ég gyúladt tüze mind kettő szívének T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1997 Mint hogy Veselényi hadakozásában T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1998 Sok szép jókat szedett préda hányásában T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 1999 Egy Palástot nyert volt meg-osztozásában T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2000 Mellyet eső ellen gyakran vett nyakában T T67 T75 D | 2001 Most-is a sűrű köd hullatván harmatott T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2002 Meg-nedvesítette a szép pásit hantott T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2002 Meg-nedveztetette a szép pásit hantott T39 T51 Meg-nedveztetette őt a szép pásit hantott T67 T75 | 2003 Melly miatt palástal bé-is takartatott T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2004 Ülő hely Mariának ezen adattatott T T25 T30 T35 T39 Máriaának üllő hely ezen adattatott T51 T67 Máriaának üllő hely ezen adatott T75 D |

- 2005⁵⁷⁷ **295.** Azért e palástot az földre teríté,
Édes asszonykáját arra leülteté,
Magát fél térgyére melléje ereszté,
Ilyen beszédekre az nyelvét függeszté:
- 2009 **296.** Mint az nyilas, járván vadászóhelyeket,
Azmely szarvason ejt halálos sebeket,
Lehel, s elbágyadván óhajt kútfejeket,
S orvoslásra keres Dycdamnus füveket:
- 2013 **297.** Úgy én, azmint írák első levelemben,
Cupidótúl érted sebhétvén szívemben,
Nyughatatlankodtam s fáradtam sebemben,
Míg Asszonyságoddal nem lehettem szemben.
- 2017⁵⁷⁸ **298.** Boldog az az óra, melyben láthattalak,
Sok óhajtásimra ide várhattalak,
Ösméretlen szolgád, kézen foghattalak,
Özvegy palástomon megszállíthattalak.
- 2021 **299.** Mint fű kisüttetik déli verőfénytúl,
Meghervad s elesik szokott zöldségétül,
Viszont nedvesülvén harmatok gyöngyétül
Megéled, s helyreáll lefüggedtségétül:
- 2025 **300.** Úgy bágyadt szívem is hervadni indula,
S titkos ohajtással gyakorta jajdula,
De mihént látalak, csuda, mint újula,
Minden ekkori búm örömré fordula.

⁵⁷⁷ 2005 Kedves Asszonykáját a'mint rá ülteté **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2006 Magát fél térdére mellére ereszté **T** Magát fél térdére melléje ereszté **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2007 Ilyen beszédeit nyelvél kezdeté **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Addig Máriának nézése sebhété **D** | 2008 De addig Máriának nézése sebhété **Ta T25** De addig Máriának nézése *sebhété* **T30 T35 T39** <De> Addig Máriának nézése sebhété **T51** <De> Addig Máriának nézése *sebhété* **T67 T75** Még ilyen beszédgyét nyelvél kezdeté **D** | 2011 meg-bágyadván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2014 sebhétvén **D** | 2016 Míg veled violám **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁷⁸ 2017 mellyen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2021-2025 <Mint fű kisüttetik déli verőfénytúl, Meghervad s elesik szokott zöldségétül, Viszont nedvesülvén harmatok gyöngyétül Megéled, s helyreáll lefüggedtségétül> **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2025 Ez előtt bús szívem hervadni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 D** | 2028 akkori **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2029⁵⁷⁹ **301.** Asszonkám, ne utáld azért hűvségemet,
S arra érdemesnek ha véltél engemet,
Hogy idefáradván, újítnád szívemet,
Halld fogatosan ilyen beszédemet.
- 2033 **302.** Az erős Muránban azokik férkeztetek,
S királyunk hűsége mellől eltértetek,
Tudjad, hogy ellene annak serkentetek,
Azki érdemlene háladást tőletek.
- 2037 **303.** Ha jól meggondolod az régi dolgokat,
S öreg őseidnek tekénted sorsokat,
Nemdenem közrendbül találod voltokat,
Úri méltóságra ki vitte azokat?
- 2041⁵⁸⁰ **304.** Ausztriai házból való fejedelmi
Nemes országunknak s királyi védelmi,
Kiknek sok országra mentek győzedelmi,
Voltak nemzetednek erre segedelmi.
- 2045 **305.** Nemességre hozák paraszti voltokból,
Zászlósuraságra nemes állapotból,
Grófságra végtére zászlósuraságból,
Gazdag kővárakra az kis faházakból.
- 2049 **306.** De nem azért, hogy ezt gonosszal fizetnénk,
Jótett urunk ellen fegyverrel sietnénk,
Idegen kedvéért hűségét levetnénk,
S hálaadás helyett pártolást követnénk.

⁵⁷⁹ 2031 újítnád kedvemem T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2033 Ez erős D | 2034 Királynak T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2035 Hídigyed hogy ellene akkor T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2036 Mikor érdemlene D | 2038 Régi őseidnek tekintsed T T25 T30 D Régi őseidnek tekintsed T35 T39 T51 T67 T75 | 2039 találod azokat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 köz rendben találod azokat D | 2040 ki-vitte voltokat T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 ki vitte sorsokat D |

⁵⁸⁰2041 háznak igaz T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2044 nemzetednek ezek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2046 Nemesi sorsokból T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2047 végtére illy Uraságokból T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2048 Gazdag Palotákra kis fa házatokból T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2049 hogy majd T T25 hogy majd gonosszal *fizetnénk* T30 T35 T39 T51 T67 T75 nom azért, hogy majd gonosszal fizetnénk D | 2050 Jóll tött T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D fegyverrel T39 T51 sietnénk T35 T39 T51 T67 T75 | 2051 le-vetnénk T30 T35 T39 T51 T67 T75 el-vetnénk D | 2052 követnénk T25 T30 követnénk T35 T39 T51 T67 T75

- 2053⁵⁸¹ **307.** Azért, nemzetedben legkegyesb asszonyság,
Ki szelídségéhez nem tér semmi vadság,
Ha szennyesíti is többít az pártoltság,
Ne rútítson téged az hálodatlanság!
- 2057 **308.** Királyunk részére Murány várát add fel,
Kivel híred s neved napkeletről gyön fel,
Addig vitettetik, hol az nap nyugszik el,
Míg ég s föld fenn leszen, nem temettetik el.
- 2061 **309.** Fogadom hitemre szép asszonyságodnak,
Hogy valamije volt jóhírű atyádnak,
Te fogsz parancsolni egyedül mindannak.
Jó válaszát várom jó oktatásomnak.
- 2065⁵⁸² **310.** Ezzel véget vete Wesselén szavában,
Égvén azonközben szíve nagy lángában.
Mond Mária: Nincsen az ő hatalmában,
Hogy feladja, s vigyen valakit Muránban.
- 2069 **311.** Köteles ott minden Rákóczi pártjára,
Nagy vigyázás vagyon erős kapujára,
Öccse visel, nem ő, gondot az kulcsára,
S annak az kezében viszik éjtszakára.
- 2073 **312.** S mivelhogy az Vénus tréfát örömet üz,
Mellyel táborában mulat sok gyenge szűz,
Wesseléniben is nem nyughatik az tűz,
Az valóságoshoz ily tréfaszókot fűz:

⁵⁸¹ 2053 leg frissebb **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2054 nem fér **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2055 a' pártosság **D** | 2056 hálá-adatlanság **T35 T39 T51 T67 T75** | 2060 nem töröltetik-el **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Még Föld-Ég **D** | 2063 pzrancsolni **T30** | 2064 várom tanás adásomnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁸² 2065 Ezzel Veselényi véget vét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2069 Rákólczi **T T25 Sákólczi T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2071 visel gondott nem ő a kultsára **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2074 Melynek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2077⁵⁸³ **313.** De vagy kedves rabom, azért gyere velem,
Szép asszonyságodot majd el is emelem,
Grófi személyeddel szerencsém nevelem:
Füleken, asszonkám, gondodot viselem.
- 2081 **314.** Ezen Máriának szíve indulhatott,
Az édes szók alatt mérget gondolhatott,
Mely kisebbségére nékie forrhatott,
De nem mutat ezzel semmi változatot.
- 2085 **315.** Hanem mint amazon, ki szokott fegyverhez,
Bátran felel s mondja: Ha becsületedhez
Illik, s hadviselő jó híred s nevedhez,
Hogy álnokság térjen sok esküvésedhez:
- 2089⁵⁸⁴ **316.** Azzal, hogy rabbá tész, mi hasznod várhatod?
Bizony, Murány várát így meg nem hághatod,
Hanem állhatatlan voltod mutathatod,
Kinek mint kell hinni, például adhatod.
- 2093 **317.** Wesseléni szavát hirtelen fordítá,
Bánja, hogy ezekkel szívét szomorítá,
Tréfáló szavait valóra fordítá,
Ohajta, s ezekkel ajakát mozdítá:
- 2097 **318.** Elbágyadtságomat újító harmatom,
Megbocsáss, hogy szómot tréfákkal forgatom,
Hogy megtréfáljalak, nincsen akaratom,
Éretted tüzemet de ki nem mondhatom.

⁵⁸³ 2077 Rabom vagy kedvesem **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2080 Asszonyom **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2082 A' mézes szók **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** mérgezt **D** | 2083 néki fordulhatott **Ta D** kisebbségére **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** néki fordélhatott **T35 T39 T51 T67 T75** | 2086 ha a' betsöllethez **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2087 híred nedvedhez **T75** | 2088 férjen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁸⁴ 2089 Azért ha rabbá **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2090 várát úgy **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2092 például hagyhatod **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2093 Szavát Veselényi hirtelen **D** | 2095 valóval tódítá **T T25 T30 T35 való<val> tódítá T39** valóval tóldítá **T51 T67 T75 D** | 2096 Ohajtvá illyekre ajakit **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2098 tréfával **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** számat **D** |

- 2101⁵⁸⁵ **319.** Ha nem másért, az én igaz hűségemért,
Szívemben lángozó nagy szeretetemért
S benned helyezettett erős reményemért:
Bocsáss bé Muránban, s szép könyörgésemért.
- 2105 **320.** Esküszöm szablyámra: tégedet elveszlek,
Özvegy nyoszolyámhoz igaz tűzül teszlek,
Holtig tekéletes hűséggel követlek,
Azmíg meg nem áldasz, hát el nem eresztlek.
- 2109 **321.** Hevül most Mária, s megakad szavában,
Az szemérmesség pozsog orcájában;
Erre mit feleljen, forralja magában,
Csak ő maga tudós titkos szándékában.
- 2113⁵⁸⁶ **322.** Wesseléni magát ajánlván, biztatja:
Titkos indulatját bizvást megmondhatja,
Ha neki is lészen ehhez akaratja,
Jövendő dolgokból ezeket várhatja.
- 2117 **323.** Királynak s országnak nagy jót cselekesznek,
Magoknak örök hírt s szép nevet terjesztnek,
Nagy kedves életben koporsóig lésznek,
Minden mostani bút szívekrül letésznek.
- 2121 **324.** Ők pedig ezeket azmikor forgatják,
Tündér személyeket noha nem mutatják,
De Cupido, Vénus s Márs nem távoztatják,
Hanem jelen vannak, s dolgok nem múlatják.

⁵⁸⁵ 2101 Kérlek másért T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Kérlek azért másért: az én hűségemért D |
2102 lángoló T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2013 helyezettett D | 2104 Murányba T T25 T30
T35 T39 T51 T67 T75 D | 2106 nyoszolyámban igaz társul T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2108
áldasz, el-is nem T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 áldaszsz, el-nem-is-eresztlek D | 2110
szemérmesség lángol T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 2111 mgában D |

⁵⁸⁶ 2114 Titkos gondolatját T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2116 dolgából T T25 T30 T35 T39
T51 T67 T75 D | 2117 Királynak, Országért nagyot T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2118 hírt, és
nevet D | 2119 kedves örömben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2120 szívekből le-tesznek T T25
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2121 ezeket mikoron T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2123 nem
tartoztatják T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2124 vannak, 's tiszték sem T T25 T30 T35 T39
T51 T67 T75 D |

- 2125⁵⁸⁷ **325.** Márs az vitézeknek szíveket biztatja,
Mint annyi Herculest, ezeket úgy tartja,
Ha mi zendületnek lenne indulatja,
Hogy Márs tanítványa, ki-ki megmutatja.
- 2129 **326.** Cupido anyjostul nyughatatlankodik,
Az szerelmes szívek körül gyarsolkodik,
Mint ki két tűz mellett szorgalmatoskodik,
Ha egyet fellobbant, máshoz rugaszkodik.
- 2133 **327.** Végre Máriához mindketten gyűlének,
Minapi sebéhez több tüzet tévének,
Azmelytúl erei jobban hevülének,
Nagyobb indulati Ferenchez levének.
- 2137⁵⁸⁸ **328.** Azmint üle azért, lassan emeledék,
S mint az nyíló rózsa, gyengén pirosodék,
Ajaka mozdula s szólni ereszkedék,
S ilyen feleletre nyelve bátorodék:
- 2141 **329.** Hadakozó Mársnak vitéz onokája,
Az házasság dolga istenek munkája,
Ők rendelik, kinek ki legyen mátkája,
Azok nélkül vakot fordít az kockája.
- 2145 **330.** Ha úgy tetszik azért ez az jó Istennek,
Ebben is szolgállok vitézi fejednek,
Nem is kell kívüled más senki szívemnek,
Csak te vagy reménye árva életemnek.

⁵⁸⁷ 2127 zendülésnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2130 szívek mellett D | 2131 tűz között T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 tűz körül D | 2134 Minapi tűzéhez új lángot tévének T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2135 A' mellyből erei T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |
⁵⁸⁸ 2137 emelkedék T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2138 mosolyodék T T25 T30 T35 D gyengyén mosolyodék T39 T51 T67 T75 | 2139 mozdulván szólni T T67 T75 szólni igyekezők D | 2142 Istennek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2143 Ő rendelik T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 A' rendelik D | 2144 Nállya nélkül, vakra vetett sok kockája T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2147 Nem kell kívüled már senki én szívemnek T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 2149⁵⁸⁹ **331.** Azon lészek: miként velem együtt Muránt
Te kezeden adjam, s tarts sajátod gyalánt,
Igaz szeretetünk csak legyen egyaránt,
Megadja az Isten, azmit szívünk kívánt.
- 2153 **332.** Örül Wesseléni ez kedves válasznak,
Jobban, mint az özvegy madár az tavasznak,
Melyet nőstényétől telek elszakasztanak,
S az puszta erdőkön bánattal aggosztanak.
- 2157 **333.** Végtére egymás közt ilyent végezének:
Hogy mind az két részről ébredve lennének,
Mihelt Máriától levelet vennének,
Azmint ő rendel, mindjárt gyöhetnének.
- 2161⁵⁹⁰ **334.** Ez Wesseléninek mely örvendetes hír!
Hasznosabb sebének, mint az balzsamum ír,
Olyan kedves képet az Apelles sem ír,
Melynek jövődében szép személyével bír.
- 2165 **335.** Mert miként Phosphorus, az hajnalemelő,
Az több csillagoknál fényesebben kelő:
Úgy ez egyebeknél több szépség viselő,
Minden állapotja szeretetnevelő.
- 2169 **336.** Gazdagsággal Junót, Cypriát szépséggel,
Szívével Bellonát, Pallást eszességgel,
Beszédével Svádát, Phæbét deliséggel,
Igaz Penelopét követi hűséggel.

⁵⁸⁹ 2150 Néked kézhez adgyam, s tarts sajátod gyanánt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Néked kézhez adgyam, s tartsd sajátod gyanánt **D** | 2152 Megadgya még Isten **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2154 Inkább mint **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2155 nőstényétől tölök **T39 T51 T67 T75** nőstényétől ölyvek el-szakasztanak **D** | 2157 egymással ilyet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2158 részről tsak készen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2160 rendelné **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁹⁰ 2163 Ilyen kedves képet Apelles-is nem ír **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2166 tsillagok közt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** fényesebben fénlő **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2167 Így ez **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Így az **D** | 2168 Angyali termete, szerelem nevelő **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2171 Amphion szavával, Phoebet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2173⁵⁹¹ **337.** Múzsák tudománya nyelvének szólása,
Hajnali hasadás ajaka nyílása,
Orcája pünkösdirózsáknak szállása,
S Wesselén szívének tüze s lángozása.
- 2177 **338.** Le sem veszi szemét szép ábrázatjárúl,
Mint az saskeselő, mikor naphoz járul.
Örömet rózsákat szedne orcájárúl,
S klárist szakasztana kedves ajakárúl.
- 2181 **339.** Kap is azonközben kesken derekához,
Egy csókra hajtani akarja magához,
De hasonló lévén az gyars karikához,
Elfordul, s nem enged módot ily dolgához.
- 2185⁵⁹² **340.** Erre gerjedt tüze hejában fárada,
Elkészített csókja ajakán marada,
Azhová szánta volt, oda nem ragada,
Ugyan kár, az szép csók hogy csak így szárada.
- 2189 **341.** Noha az csók előtt kezébül kimúla,
De mint könnyű szellő, megént megfordula,
Nem idegenkedik, minthogy megholdula,
S gyenge hajábúl vert peregéhez nyúla.
- 2193 **342.** Fogd ezt! Az gyars üdő minthogy senkit sem vár,
Hanem szokott rendi folyásában eljár,
Együttlételünköt megkajonlotta már,
S egymás személyétül bennünköt majd elzár.

⁵⁹¹ 2175 pünkössti rósák mosolygása **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2180 Nem lehet. Enekét így kezdi szájárul **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | [BETOLDÁS] Szívem rejtékinek tündöklő csillaga! Helena-szépségű kedvemnek világa! Felderült napomnak nálad van világa! S új fényvel tündöklő est világossága! Hattyúi termeted mert szívem igen szép Vagy is vidám, deli, egész testedben ép. Nyelved friss, eszed nagy, orcád is kedves kép, Magad kelleése szemeket fogó lép. Ha rózsám szépségét kezdeném számlálni, Ami benne tetsző, azt mind feltalálni, Aki azt meghallja, tudom, meg fog állni, Vagy, hogy többet halljon, nálam is fog hálni. **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2181 Azonközben kapa keskeny **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Azon közben kapa karcsú **D** | 2182 csókra akarja hajtani **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2184 enged illy módot **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁹² 2188 tsók tsak ingyen szalada **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2189 tsók előll **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Noha előbb a' csók kezéből ki-múla **D** | 2190 szellő ismét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2191 mint hogy meg-bódúla **T51 T67 T75** idegenedik, noha meg-indúla **D** | 2193 mivel senkit nem **Ta D** ezt, gyors idő mivel senkit nem **T25 T30 T35 T39 T51** eztet, gyors idő mivel senkit nem **T67 T75** | 2195 meg-sajnálotta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** 2196 majd el-szár **T35 T39 T51 T67 T75** |

- 2197⁵⁹³ **343.** Az távullételnek pedig maradéka
Az feledékenség, melynek ha árnyéka
Elnyomván, szunnyadna szívednek szándéka,
Költsön fel ez adtam perez ajándéka.
- 2201 **344.** Árva személyemet juttassa eszedben,
Tudjad, mit végeztél velem e berekben,
Nincsen annyi hajszál az adtam perezben,
Mennyit lészesz nálam te emlékezetben.
- 2205 **345.** Kedves ajándékát vészi nagy kedvesen,
De esik szívének igen sérelmesen,
Hogy szép személyétől válni el kellessen,
Azmint búcsúzik is tőle keservesen.
- 2209⁵⁹⁴ **346.** Elválván egymástól, kétfelé térének,
Egy rész Máriával vár felé menének,
Az több vitézekhez más rész sietének,
Kik Ferenc szívének nehezen esének.
- 2213 **347.** Hánszor teként vissza, míg ötlet láthatja,
Vigyázó szemeit, óh, mint nem jártatja!
S mikor továbbmenvén ezt nem vigyázhatja,
Megkedvelt személyét, gondold, mint óhajtja.
- 2217 **348.** S vissza akar térni, nem bírhat tüzével,
Azmint meg is indul fellobbant szívével,
Kéri Vadászi Pál, s inti beszédével:
Hogy ezt ne mívelje, s majd tartja kezével.

⁵⁹³ 2199 szunyada **T39 T51 T67 T75** El-nyomna, szunnyadna **D** | 2200 ezt adtam **T51 T67 T75** Ezt adom: költsön-fel perez' **D** | 2202 mint végeztél **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2203 azt adtam **T51 T67 T75** ez adttam **D** | 2205 BETOLDOTT Ne neheztelly kérlek hogy most nem engedtem, 'S tsókod elől magam hirtelen le-töttem Ne gondold rosz végre hogy ezt tselekedtem, Ládd-é szemérmemet most gyászommal fedtem. Tudod hogy nem vagyunk buja szeretetben, Hanem hitünk szerént majd öszve keletben, De nintsen még dolgunk egész végezetben Kerüllyük ne legyünk ezért itiletben. **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2205 Ajándékát 's szavát vészi **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2206 igen keservesen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁹⁴ 2208 búcsúzik **T75** | 2209 két felé menének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2210 felé térének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2211 vitézek más részre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 A** többi vitézek más részre menének **D** | 2212 Igen keserves lón e' Ferencz szívének **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2215 Midőn tovább menvén **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2217 akar menni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2218 meg-is indult égő szerelmével **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2220 Hogy azt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2221⁵⁹⁵ **349.** Tészen vala nagy kárt visszáménésével,
Máriának jutván szemben cselédével,
Elárulta volna magát személyével,
Mely lett volna dolga hamar veszélyével.
- 2225 **350.** Azért szokták vakon írni az szerelmet,
Hogy nem tud ösmérni semmi veszedelmet;
Vadászi Pál ha ád vala engedelmet,
Ferenc is vesztére talál vala vermet.
- 2229 **351.** Van Mária után szíve nehézséggel,
De másfelől megént teljes reménséggel,
Márs, Vénus s az Isten lévén segítséggel,
Felvirrad várt napja megént fényességgel.
- 2233⁵⁹⁶ **352.** Elhagyott sereghez azonban jutának,
Azkik ez dologban semmit sem tudának,
Hogy továbbmentek volt, annak színt adának,
Melyet az vitézek valónak tudának.
- 2237 **353.** Onnét megindulván, hazaverekednek,
Az fáradtság után nyugodni erednek.
Kis pihenést, Múzsám, adj te is kedvednek,
Meddig az több dolgok fel nem kerekednek.
- 2241 **1.** Az váró szíveknek nincsen nyugodalma,
Azkit elboríthat szerelem hatalma,
Fárad, s elméjének van sok agadalma,
Reméllett dolgának míg nem lesz jutalma.

⁵⁹⁵ 2231 Boldog szerentséje lévén T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

⁵⁹⁶ 2233 seregben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 azonban T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2234 A'kik a dologban semmit nem T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 A'kik a dologban semmit se D | 2236 Mellyen a' Vitézek meg-állapodának D | 2237 Onnan T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2238 fáradtság T51 T67 T75 | 2239 Musám te-is adgy T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2243 Reménlett dolgának míg nem lesz jutalma T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2244 Fáradt elméjének van sok aggodalma T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 2245⁵⁹⁷ 2. Elválása után az két árva főnek,
Egyre, másokra is nehéz gondok győnek,
Nyughatatlanságot kik szívekben lönek,
Míg módját ejthetik az rendelt üdőnek.
- 2249 3. Ha ők nem nyugodnak, kelj fel, Múzsám, te is,
Az második után menj harmad részre is,
Muránban Wesselén miképpen ment be is,
Beszöld el, s dolgának mint szakadt vége is.
- 2253 4. Két hasonló dolog: szerelem s vitézség,
Kiket egyaránt ér mind jó s mind veszteség,
Vénus és Márs között van régi szövetség,
Azmiként tanított erről az régiség.
- 2257⁵⁹⁸ 5. Az vitézek dolga s az szerelmeseké
Egyenlő, oly ezé, azmint az másiké;
Azmely üdő térszi az vitézt erőssé,
Az szerelmezt azon teheti kedvessé.
- 2261 6. Az vitézek dolga sok földeket jární,
Kétes reménséggel szerencsáját várni,
Az puha életet kedvétül elzárni,
Esőt, havat s záport egyaránt próbálni.
- 2265 7. Kétes szerencsége az szerelmesnek is,
Sokat fárad, s visel messze utakat is,
El szokta múlatni az lágy ágyakat is,
Ösmér sok hideget s forró napokat is.

⁵⁹⁷ 2245 Egyre másokra-is nagy sok gondok jönnek **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Egyre másokra is fontos gondok jönnek **D** 2246 is nagy sok **T** Nagy nyughatatlanság szíven mind kettőnek **T25 T35 T39 T51 T67 T75** Nagy *nyughatatlanság* szíven mind kettőnek **T30** Nagy a nyughatatlanság szíven mind kettőnek **D** | 2247 Nagy nyughatatlanság szíven mind kettőnek **T** Míg módgyát ejthetik a' rendelt időnek **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2248 Addig fáradoznak, még a czélt el lönek **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Addig fáradoznak, még a czélra lönek **D** | 2249 nyugosznak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** nyugszanak **D** | 2252 Írd le, és dolgának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2254 mind jó mind nehézség **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁵⁹⁸ 2261 sok földet bé-jární **D** | 2264 Sokat fárad s visel hosszú utakat is **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2265 hosszú **T** 2265 El szokta múlatni a' lágy ágyakat-is **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2266 Ismér sok hideget s forró napokat-is **T25 T30 T35 T39 T51 T67** Ismér sok hidegen s forró napokat-is **T75** Ismét sok hideget s forró napokat-is **D**

- 2269⁵⁹⁹ 8. Vigyáz leseire az vitéz, s strázsát áll,
 Álom szemeire éjjel is ritkán száll,
 Kévánt próbájára ha mi módot talál,
 Siet, s nem tartja meg semmi veszély s halál.
- 2273 9. Az szerelmesnek is ébredve kell lenni,
 S szükség az éjből is gyakran napot tenni,
 Alkalmatosságot vigyázva kell venni,
 S tekéltt helyéhez serényen kell menni.
- 2277 10. Az vitézkedőnek nem kis mestersége,
 Hogy azmely strázsákat állat ellensége,
 Azokat elfogja, s győzze serénsége,
 Lesz nyereségérül úgy jobb reménsége.
- 2281⁶⁰⁰ 11. Az szerelmesnek is nem utolsó gondja,
 Annak csalásában mint lehessen módja,
 Ki vigyázásával gátoltatik dolga,
 Ha ezt győzi, magát szerencsésnek mondja.
- 2285 12. Éjjel üt az vitéz gyakran ellenségre,
 S véletlen csapása fordul nyereségre;
 Tart az szerelmes is sokszor setétségre,
 Hogy nyilván ne keljen dolga veszteségre.
- 2289 13. Az vitézi dolog forgandó s kétséges,
 Néha hasznos, néha káros s veszteséges;
 Szerelem dolga is nem mind nyereséges,
 Ha most gyönyörködtet, volt elébb ínséges.

⁵⁹⁹ 2269 Leseire vigyáz a' vitéz, strázsát áll **D** | 2270 ritkán áll **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
 2272 Siet, meg sem tartya sem veszélly, sem halál **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2276 helyéhez
 sietve **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2285 gyaran **D** | 2286 véletlen csatája **D** |
⁶⁰⁰ 2288 veszetségre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2290 veszetséges **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 hasznos, néha pedig veszteséges **D** | 2292 gyönyörködtet, eléb volt **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 D |

- 2293⁶⁰¹ 14. Az vitézkedőköt sok veszély rémíti,
Kezdett útjokról is gyakran megtéríti,
S néha nem reméllett veszélyben keríti,
Meggzabadulásra csak Isten segíti.
- 2297 15. Ki visel több veszélt, mint az szerelmesek,
Kiknek minden dolgok s útjok félelmesek,
Lévén az irigyek ellenek szemesek,
Jóra várt napok is gyakran keservesek.
- 2301 16. Ennek mindkettőnek csoportos az útja,
S nem oly mulatságos, mint Pegasus kútja,
Sok munka, fáradság, várás, tőrés futja,
Ha mi jót fordít is, azt sem hamar nyújtja.
- 2305⁶⁰² 17. Nehéz ugyan várni az szerelmeseknek,
Azszerént az próbaleső vitézeknek,
De az üdő szabván módját mindeneknek,
Annak rendi ellen ezek sem mehetnek.
- 2309 18. Állani az üdő ellen ha lehetne,
Akarmi is végben könnyebben mehetne,
Tüzérül szerelmes hamarébb tehetne,
Vitézi próba is elébb készülhetne.
- 2313 19. Szerelem s vitézség ily hasonló társok,
Kiknek Ferencben is együtt van lakások,
S hogyha az üdőtől nem volna várások,
Murány felé régen volna indulások.

⁶⁰¹ 2300 Jóra vált **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2302 mulatsághoz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2310 végben hamarébb **D** |

⁶⁰² 2313 olly hasonló **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2315 volna tartások **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2316 felé volna régen **D**

- 2317⁶⁰³ **20.** De azmint végezett szép asszonykájával,
Időtül kell várni annak az módjával,
Óhajtván szívének titkos fájalmával,
Hogy kívánt ideje győne gyars szárnyával.
- 2321 **21.** Az várás mivelhogy gyűlöl késedelmet,
Nem adhat magának semmi engedelmet,
Míg feltett szándékán nem vész győzedelmet,
Azmelyre Istentül óhajt segedelmet.
- 2325 **22.** Azonban az üdő eljár folyásában,
Mária sem nyugszik kedvére Muránban,
Hanem vagyon gondos szorgalmaskodásban,
Mint érne jó véget fogadott dolgában.
- 2329⁶⁰⁴ **23.** De erős fát ingat nehéz mozdítása.
Miolta alá volt Ferenchez járása,
Annyira hatotta szívét fogadása,
Hogy majd betegágyra történik szállása.
- 2333 **24.** Fárasztja elméjét s nyughatatlankodik,
Hol leül, hol ballag, búsul s gondolkodik,
Dől sokszor könyökre, hallgat s szomorkodik,
Mint esővel árvíz, gondja szaporodik.
- 2337 **25.** Nem hoz csendes álmat az éj is szemére,
Az híves hajnal is nincs könnyebbségére,
Ebéd s vocsora is nem lehet kedvére,
Mind kelet s mind nyugat bút ereszt szívére.

⁶⁰³ 2317 a'-mit végezett **D** | 2323 szándékán vészen győzedelmet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** fel-
vett szándékán vészen győzedelmet **D** | 2325 Azomban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2328 Mint
erre jó véget fogadott magában **T T25 T30 T35 T39 T51** Mint erre jó vége fogadott magában **T67 T75**
Mind erre jó véget forgatott magában **D** |

⁶⁰⁴ 2334 gondolkodik **T75** | 2340 Mind kelet, mint nyugott **D** |

- 2341⁶⁰⁵ 26. Orcái rózsái melyektől hervadnak,
Az gyenge klárisok ajakán száradnak,
Vidám tekintetű szemek szomorodnak,
Az serény lépésű inak is lankadnak.
- 2345 27. Az bú s az gond, csuda, azmint fogyasztanak,
Mint gyenge füveket az dér, hervasztonak,
Mint az nyári heves utak, bágyasztonak,
Mint hajak-őszítő üdők, aggasztonak.
- 2349 28. Az bú az elméket teszi csendetlenné,
Az szokott jó kedvet morddá s kedvetlenné,
Az test serénységét restté s erőtlenné,
Az jó falatot is megunt s ízetlenné.
- 2353⁶⁰⁶ 29. Látván változásit azért Máriának,
Kiket bús fejére az gondok hozának,
Lészen ez hírével öccsének, Évának,
S tudakozza okát ily nyavalyájának.
- 2357 30. Az okosság talál mindjárt fogásokot,
S tudja oly palásttal földni az dolgokat,
Mely alól nem látni azok mivoltokat,
Együgyű halak is így nyelnek horgokat.
- 2361 31. Az vérhas nyavalya akkor uralkodott,
Magos Murányban is bément s gonoszkodott,
Mondja azért ő is, hogy abban akadott,
Melyből minden teste s ereje lankadott.

⁶⁰⁵ 2341 Orzáján rósái **T T25 T30 T35 T39 T51 D** | Orzáján rósái melegtől **T67 T75** | 2345 a' mint fonnyasztanak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2346 füveket derek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2348 haját őszítő **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2349 Bú a' nagy elmét-is teszi **D** | 2354 Mellyeket fejére a' gondok **D** | 2355 ez hitével **T39 T51 T67 T75** | 2359 Megy alól **T30 T35 T39 T51 T67 T75**

⁶⁰⁶ 2362 is igen hatalmazott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2363 Mellytül egész testye, 's ereje **D**

- 2365⁶⁰⁷ **32.** Valónak hiszik ezt bágyadottságárúl,
Ki is vélhetett mást akkor Máriárúl?
Nem gondolkodhatván titkos szándékárúl,
Szorgalmatoskodnak megorvoslásárúl.
- 2369 **33.** Készül az orvosság, s sietnek érette,
Elhozzák, ezt maga Éva készítette,
Úgy vélvén az dolgot, azmiként színlette,
Vérhas veszélyétül az nénjét féltette.
- 2373 **34.** Mondják: éljen véle, amaz letéteti,
Hogy tovább béveszi, vélek elhiteti,
Azonban azokat másfelé viteti,
Elkezdett gondjára bús elméjét veti.
- 2377⁶⁰⁸ **35.** Nagy dolgokat mozzgat, irtózik terhétül,
Azokat kezdeni sok egy menyecskétül,
Hectornak is elég volna az szívetül,
Avagy Ulyssesnek praktikás fejtül.
- 2381 **36.** Ugyanis gondold meg figyelmes elmével,
Lehetett gondjának minémű terhével,
Oly dolgot kezdeni kétes szerencsével,
Mely nagy veszélyeknek rakva félelmével.
- 2385 **37.** Hogy eleget tégyen fogadása aránt,
Arrúl való gondja ád szívének csalánt,
Azon törvén magát, mint adja fel Muránt,
Melynek erősségét tartják csuda gyalánt.

⁶⁰⁷ 2365 ezt bágyadottságárúl **T51** ezt a bágyadottságárúl **T67 T75** ezt ö bágyadottságárúl **D** | 2367 Nem-
is gondolkodván **T51 T67 T75 D** | 2370 Fel-hozzák **D** | 2371 a'mint ő színlette **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 D | 2372 jó Nénnjét **D** | 2375 Azomban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2376 Kezdett
munkájára bús **D** |

⁶⁰⁸ 2381 meg melly nagy figyelmevel **T T25 T30 T35** meg melly nagy félelmével **T39 T51 T67 T75** |
2383 kezdeni kérett **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2381-2384 < Ugyanis gondold meg figyelmes elmével,
Lehetett gondjának minémű terhével, Oly dolgot kezdeni kétes szerencsével,
Mely nagy veszélyeknek rakva félelmével.> **D** | 2385 tégyen hű fogadásának **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 D | 2386 Arról buzog gondgya szíve forrásának **T T25 T30 T35 T39** Arról buzgó gondgya
szíve forrásának **T51 T67 T75** Azonn buzgó gondgya szíve' forrásának **D** | 2387 Mint adhassa kézben
várát Murányának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2388 Kinek erősségét tartják nagy tsudának **T**
T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 Mellynek erősségét láttyák nagy csudának **D** |

- 2389⁶⁰⁹ **38.** Nincs egyéb, csak Kádas, ehhez segítsége,
Ki, tudván az dolgot, van igaz hűsége,
De sok az kettőhöz ennek nehézsége,
Nagyot nem bír az kis erő tehetsége.
- 2393 **39.** Végbenmenetele másképpen nem lehet,
Az csendes éjtszaka ebben ha mit tehet,
Mikor az setét éj hallgatásra mehet,
Akarmi titok is gyarsabb utat vehet.
- 2397 **40.** Veszedelmes ez is: mert noha más nyugszik,
De az szokott strázsa az várban nem alszik,
Ha szemre kél, azmi szívek alatt fekszik,
Keserő párlúggal az fejek melegszik.
- 2401⁶¹⁰ **41.** Ugyanis palástolt titkok ha kinyílnék,
Ily praktikájokat mely dolgok nem érnék!
Szomorú rabságra az Máriát vinnék,
Kádassal az Hóhérbástya hosszát mérnék.
- 2405 **42.** Mindezeknek retteg ugyan nagy voltátúl,
S irtóznak vállalai ily terhek súlyátúl,
De el nem szakadhat feltett szándékátúl,
Az igaz, cáfolni nem szokott szavátúl.
- 2409 **43.** Hogy azért eleget tégyen szavainak,
Noha nehéz terh az gyenge vállainak,
De nem kedvez ezért semmi munkáinak,
Csak módját találja célzott dolgainak.

⁶⁰⁹ 2390 tudgya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ö tudgya **D** | 2391 Még-is sok kettőhöz ennek **D** |
2393 éjtszaka ha mit ebben tehet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** éjtszaka ha ebben mit tehet **D** | 2398
strása vár fokon nem **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** **D** |

⁶¹⁰ 2402 Illy dolgok jutalmát vajon kik nem félnék **T D** Illy *golgok* jutalmát vajon kik nem félnék **T25** Illy
dolgok jutalmát *vagyon* kik nem félnék **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2403 rabságra jaj Máriát **D** | 2404
hóhér bástya **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2406 vállalai nagy terhek **D** 2408 igaz czúfolni **T51 T67** igaz
tsúfolni **T35 T39 T75** igaz nem könnyen állhat-el szavától **D** | 2411 kedvez azért semmit **D**

- 2413⁶¹¹ 44. Eltekéli, ezen hogy csak általesik,
Nem nézvén, minémű rémítések lesik,
Azért szoros útját addig irtják s nyesik,
Alkalmatosságát végtére keresik.
- 2417 45. Dædalus szorulván Kréta szigetében,
S tartatván Minostúl rabságos ínségben,
Szerelmes hazája jut gyakran eszében,
Mint szabadulhatna, hányja elméjében.
- 2421 46. Felkél, s figyelmesen nézi az helyeket,
S eljár alattomban minden szögletet,
Szabadulására hol lelne réseket,
Látja környös-körül az nagy tengereket.
- 2425⁶¹² 47. Törődik magában s hányja praktikáját,
Megunván az fogság kedvetlen igáját,
Miképpen győzhesse tenger morotváját,
S láthassa valaha óhajtott hazáját.
- 2429 48. Melynek, minthogy egyéb módját nem láthatja,
Új mesterségekre elméjét fordítja,
S mond: szabadulását ha az tenger tiltja,
Az tág levegőég szabad útját nyitja.
- 2433 49. Szerez azért titkon fiával tollakot,
S azok fűzéséhez készít viaszokot
(Új találmány), csinál azokból szárnyokot,
Magára s fiára ragasztja azokat.

⁶¹¹ 2416 Alkalmatosságát még végre **D** | 2418 Tartatván rabságos Minos ínségében **T T25** Tartván rabságos Minos ínségében **T30 T35 T39** Tartván a rabságot Minos ínségében **T51 T67 T75** Töltvén a rabságot Minos' tömlöczczében **D** | 2419 jut vala eszében **D** | 2420 Mint szabadúlna-meg hányja elméjében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2424 körös körül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶¹² 2425 hányván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2427 tengereknek árját **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2429 mind hogy **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2430 mesterségeken elméjét forgattya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** mesterségeken elméjét futattya **D** | 2432 jó útyát nyittatja **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Annak levegő ég jó útyát nyithattya **D** | 2434 Ezek fűzésében készít **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2435 Új szerzéssel csinál **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2436 ragasztván **D**

- 2437⁶¹³ **50.** Azkik erejével magokat emelik,
Felkelvén Krétábúl, tengert általkelik,
Vágyott honnjok felé útjokat rendelik,
Várt szabadulással akaratjuk telik.
- 2441 **51.** Így Mária szíve lévén bús fogságban,
Mint kivágyó madár megunt kalitkában,
Szorgalmatoskodik az szabadulásban,
Éjjet is gonddal tölt sok gondolkodásban.
- 2445 **52.** Az vár kerületit szemesen vizsgálja,
Alkalmatosságát nézi, hol találja,
Látván, hogy mindenütt nagy meredek állja,
Azt miként győzhesse, szívét nagy gond szállja.
- 2449⁶¹⁴ **53.** Hogy adott szavának eleget tehetne,
Merre Wesseléni titkon felmehetne
(Mert dolga jó vége másként nem lehetne),
Az magos falok közt olyan helyt keresne.
- 2453 **54.** Meredek kősziklák az felhágást tiltják,
Mint tenger Dædalus útját, elszorítják,
De szükség s akarat őt is megtanítják,
S kellő találmányra elméjét fordítják.
- 2457 **55.** Azért mint Dædalus viaszos szárnyokat,
Készít Mária is titkon lajtorjákat,
Melyekkel győzhesse az nagy kősziklákat,
S ilyen mesterséggel készíti azokat:

⁶¹³ 2437 Mellynek erejével **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2438 Cretából fel-kelvén tengert **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2439 Kívánt Honnyok **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2440 szabadulásbn így már kedvek telik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2443 Szorgalmatoskodik szabadulásában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2444 Ejjet 's napot tölt-el gondolkozásában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2445 vár készületit **D** | 2448 Mint győzhesse ezért szívét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶¹⁴ 2451 Hogy dolga jó vége a' szerint lehetne **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2452 Keres kőfalak közt helyet hól lelhetne **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Keres kő-falak között helyet, hol jöhetne **D** | 2454 Mert tenger **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2455 akarat ott-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2458 lajtorjákat **T67 T75** titkos lajtorjákat **D** | 2460 készít áll Bástyákat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** készít ál-bástyákat **D** |

- 2461⁶¹⁵ **56.** Az várfokon járván, cérnaszálat vészen,
Annak az végére köveskét köt s tészén,
Leereszti, s az falt méri néhány részen,
Létra állásához csekélyebb hol lészen.
- 2465 **57.** Azmint építtetve van most az új bástya,
Azmely szomszédságát az Csigáknak tartja,
Akkor csak köz hely volt, azért azt választja,
Alkalmatosb helyét nem is találhatja.
- 2469 **58.** Megmérvén mélységét köves cérnájával,
Tizenkét öltre nyúl az cérna hosszával,
Míg fölítül egyez az falok aljával,
Mely van elméjének nem kevés gondjával.
- 2473⁶¹⁶ **59.** Mert nehéz szert tenni olyan lajtorjára,
Mely tizenkét ölig nyújtózzon hosszára,
S úgy bocsátkozhasson az falok aljára,
Hogy az alatt lévő't hozza az bástyára.
- 2477 **60.** De ad Isten orvost ez nyavalyájának,
S mutat futamatot megakadt dolgának,
Mert gyön megént öccse (kit hínak Évának)
Látogatására gondos Máriának.
- 2481 **61.** Talál az gyars elme itten is színeket,
Vesz hamar nyelvére kemény beszédeket,
Formálván cseléde ellen nagy zsémbeket,
Mutat haraggal tölt kedvetlenségeket.

⁶¹⁵ 2462 Annak egy végére kis kövecset tészén **D** | 2463 Leeresztvén a' falt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2464 Lajtra állásához **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2465 építve van mostan az **D** | 2466 Melly-is a' csigáknak szomszédságát tartja **D** | 2469-2472 KIMARAD **D** | 2470 czéma szálával **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2471 felétől **T** fejtől **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** |

⁶¹⁶ 2474 nyújtatván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2475 Ugy bocsátkozhassék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2482 Vészen a nyelvére **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2483 Forralván **T** Forralván *cselédi* ellen nagy *sémbeket* **T25 T30 T35 T39** Forralván *cselédi* ellen nagy *gémbeket* **T67 T75 D** | 2484 haraggal tölt kemény feddéseket **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2485⁶¹⁷ **62.** Kérdi Éva okát zsémbeskedésének,
Amaz ily választ ad értekezésének:
Vigyázatlanságát unta cselédének,
Ez oka haragos kedvetlenségének.
- 2489 **63.** Most is nem kevés kárt (mond) szaporítottak:
Sok derekalt s párnát öszverothasztottak,
Mondom, szellőztessék, de szót nem fogadtak,
S azt felelik, hogy ők létrát nem kaphattak.
- 2493 **64.** Azminthogy nincsen is nekem oly lajtorjám,
Azmilyen azokat az padra hordatnám,
Nem örömet pedig más helt fitogatnám,
Azokért magamot hogy meg ne szólatnám.
- 2497⁶¹⁸ **65.** Mert sok erdélyi nép gyön s megy most az várban,
Az idegen pedig gyars az megszólásban,
S szemes akarmi kis dolog vizsgálásban,
Mint magában, vétket elébb talál másban.
- 2501 **66.** Csendesítő szóval mond öccse nénjének:
Ily kedvetlenségi azért ne lennének,
Másütt lajtorjákat ha nem lelhetnének,
Van Listiusnének, azokért mennének.
- 2505 **67.** Listiusné akkor nem vala Muránban,
Vidula Mária öccse tanácsában,
Angyal szól belőle, gondolja magában,
Úgy tetszik, hogy immár elébb van dolgában.

⁶¹⁷ 2485 sémbelődésének T T25 T30 T35 T39 gémbelődésének T51 T67 T75 Okát kérdi Éva gémbelődésének D | 2486 Tön amaz illy választ értekezésének T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2487 Vigyázatlanságát T35 T39 T51 T67 T75 | 2491 Mondtam T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2492 lajtrát T T25 T30 lajtorját T35 T39 lajtorját nem kaptak T51 T67 T75 D | 2494 hardatnám D | 2495 penig másutt fitogatnám T T25 T30 T35 T39 T51T67 T75 Pedig nem örömet másutt fitogatnám D | 2496 szólatnám T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 |

⁶¹⁸ 2497 nép jár mostan a' várban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2505 vala házában T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 2508 tetszik immáron elébb T T25 T30 T35 T39 T51T67 T75 D |

- 2509⁶¹⁹ **68.** Az mondott lajtariját azért elhóztatja,
S elhóztatván, titkon az padra tolatja,
Serénkedik, kezdett dolgát nem múlatja,
Készítetteti, s talám maga is forgatja.
- 2513 **69.** Sok mesterember van mivelhogy Muránban,
Mint valami céhes mezei városban,
S lát ki-ki dolgához különb hivatalban,
Kötélcsináló is lakik vala abban.
- 2517 **70.** Ezzel köteleket gyarsan visszáltatott,
Melyeket titkosan párnákban dugatott,
Hogy eszre ne vegyék, padra úgy hordatott,
Létrakészítéshez ezekkel fogatott.
- 2521⁶²⁰ **71.** Rövid volna csak egy, mond: mást is fogjonak;
Fogják, s körülötte serényen forgonak,
Azmint az mérték ér, oly hosszat toldonak,
Megkötik, s fogai erősen tartonak.
- 2525 **72.** Elkészítik, mennél jobb módjával lehet;
Bízik, hogy már dolga szaporábban mehet,
S Isten áldásából kívánt véget vehet,
S létra segédével Wesselén fölgyöhet.
- 2529 **73.** Akkor Illyésházi nem vala Muránban,
Rákóczihoz ment volt Kassa városában,
Ez is segítette Máriát dolgában,
Mert mint máskor, nem volt annyi nép az várban.

⁶¹⁹ 2510 padra vonattya **T T25 T30 T35 T39 T51 D** patra vonattya **T67** El-hóztatván titkon a padra vonattya **T75** | 2513 Mivel mester-ember sok vagyon Murányban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mivel mester-ember sok vala Murányban **D** | 2519 vegyék a padra hordatott **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2520 Lajtra készítéshez **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶²⁰ 2521 mást-is hozzanak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2524 erőssen állanak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2526 Bízik már hogy dolga **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2527 Isten áldásával boldog véget **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2528 Lajtra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2532 másszor **T T25 T30 T35 T39 T51** másszor **T67 T75 D** |

- 2533⁶²¹ 74. Elébb pedig, hogysem az létra kész lenne,
Mihelt látá dolgát, hogy már jobban menne,
S végbenvitelérül reménséget venne,
Vitéz Wesselénnek ilyeket üzene:
- 2537 75. Siess, Kádas, ahhoz, azki óhajtva vár,
Társot adó tavaszt mint az özvegy madár,
Vigasztald s jelentsd meg, hogy készen várom már,
Megjátszom szerencsém, valamiképpen jár.
- 2541 76. Csötörtök éjtszaka hagyott üdönk légyen,
Ha én nem rettegek, ő is szívet végyen,
Azmikor az üdő éjfélkorra mégyen,
Az felgyövetelben próbát akkor tégyen.
- 2545⁶²² 77. Csak állhatatosság, nem kell egyéb ehhez,
Módot keresek én az várban mindenhez,
Kész útját találja az felgyövetelhez,
Isten hozza, s bízzon igaz hűségemhez.
- 2549 78. Megindula Kádas szokott sietséggel,
S Fülekre érkezik kedves követséggel,
Telik Wesseléni újabb reménséggel,
S kezdendő útjához lát nagy serénséggel.
- 2553 79. Kik tudják az dolgot, szólítja magához,
Azok tanácsábúl készül próbájához,
Híván segítségül az Istent magához,
Jó reménségben van, s bízik is dolgához.

⁶²¹ 2533 pedig hogy nem a lajtra **T T25** pedig hogy nem lajtra kész lenne **T30 T35 T39** pedig hogy nem lajtra készen lenne **T51 T67 T75** hogy-sem Lajtra készen lenne **D** | 2538 tavasz **T51 T67 T75 D** | 2540 akár-mi-képpen jár **D** | 2541 rendelt időnk **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2544 akkor próbát tégyen **D** |

⁶²² 2546 én várban mindenekhez **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2548 bízzék igen hűségemhez **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** bízzék az én hívségemhez **D** | 2552 Kezdendő dolgához lát-is eszességgel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2555 dolgához **D**

- 2557⁶²³ **80.** Tanácsot tartának, ehhez mint kezdjenek,
Az nagy hegyek által mely úton menjenek,
Tanult kalahuzok vélek kik legyenek,
Hogy az nem járt úton ne téveledjenek.
- 2561 **81.** Egy régi szolgája vala Máriának,
Mely előljárója volt tíz gyalogának,
Ficzeknek nevezik nevéül atyjának,
S ahhoz Jakab nevet az papok adának.
- 2565 **82.** Ez Rimaszombatban egy vásárkor lévén,
Feltekert puskáját maga mellé vevén,
Az tolongó nép közt ő is menvén s gyövéen,
Akaratja ellen kisült, nem remélvén.
- 2569⁶²⁴ **83.** Melynek golyóbisa gyars repülésében
Egy szegény asszonnak akad az mellyében.
Nem szenvedí tovább lelkét az testében,
Harmadnapra véget szakaszt életében.
- 2573 **84.** Rohan az sokaság azmelyért Ficzekre,
Köteleket hánnak az puskás kezekre,
Érdemes fogságra vitetik Fülekre,
S hányják kímíletlen kemény temlecekre.
- 2577 **85.** Azhol szegény Jakab soványon tartatik,
Az száraz kenyér is jóízűn falatik;
De hogy Ferenc kezdett dolga forgattatik,
Onnét szabad útja neki is nyittatik.

⁶²³ 2558 Által a' hegyeken melly **D** | 2559 legyenek **D** | 2560 ne tévelyegjenek **T T25 T30 T35 T39**
tévelyedgyenek **T51** el-ne-tévedgyenek **D** | 2561 Ki elől-járója vala gyalogjának **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 D | 2563 neveztek **T** Ficzeknek neveztek **T30 T35 T39 T51 T51 T67 T75 D** | 2567 tojongó
T T25 T30 T35 T39 T51 tolgjongó **D** |

⁶²⁴ 2570 akada mellyében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2572 Harmad napon **T T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T75 D | 2573 Ficzekre **T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2574 Hányják **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 | 2576 kémíletlen **D**

- 2581⁶²⁵ **86.** Minthogy régi szolga volt Murány várában,
Tudós az ott való utoknak dolgában,
Azért őt állatják az kalahuzságban,
Temlec fogságából hozván szabadságban.
- 2585 **87.** Elrendelnek mindent tanácsos elmével,
Készül Wesseléni udvara népével,
Több hadnagyoknak is adatik hírével:
Ki-ki készen légyen maga seregével.
- 2589 **88.** Szépszámú gyalogját azért megindítja,
Másnap lovasit is utána mozdítja,
Mint öt- vagy hatszázig népét szaporítja,
Az sok jó katona egymást bátorítja.
- 2593⁶²⁶ **89.** Serény inú lovak alattok ugrálnak,
Sok jeles példákot mentekben számlálnak,
Viselt dolgaiból kik Ferencnek állnak,
Véle együtt most is örömet próbálnak.
- 2597 **90.** Sok vitéz emberrel mérész az serege,
Kiknek azerre csap fegyverek melege,
Világi életben lesz soknak elege,
S merevíti testét az halál hidege.
- 2601 **91.** Amaz magyar Hector véle, Vadászi Pál,
Kinek vitéz híre az nagy egekig száll,
S vérrel izzadt tőre valamelyfelé vál,
Vagy hal az ellenség, vagy elfut s félreáll.

⁶²⁵ 2587 adatott **D** | 2588 Készen légyen maga seregével **T30 T35 T39** Készen légyen minden maga **T51 T67 T75 D** | 2589 el-indította **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2590 utánnok **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶²⁶ 2599 életben lesz sokak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** életben **D** | 2600 Merevítvén **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2603 Vérrel izzad tőre valamely felé áll **T T25 T30 T35 T39 D** Vérrel izzadt tőre valamely felé áll **T51 T67 T75** | 2604 Ellensége el-fűtt, vagy találja halál **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Vagy fut ellensége, vagy találja halál **D** |

- 2605⁶²⁷ **92.** Az vadásznak nevét igazán viseli,
Sok pogány vaddal van Gyöngyös gyakran teli,
Mint vigyázó vadász, azokat felleli,
Kit meg nem öl benne, Fülekre emeli.
- 2609 **93.** Felső hadakban is vadászott gyakorta,
Az svédek vadait ott is gyakran fogta,
Hectori fegyverét merre fordította,
Az ellenállókat mint mennykő rontotta.
- 2613 **94.** El nem maradt tőle Fekete László is,
Ősétül vett neve melynek ha holló is,
De fejérb erkölcsű nem vala Cato is,
S ennél nem vigyázóbb az tanult ráró is.
- 2617⁶²⁸ **95.** Az kedves erkölcsöt az nagy emberséggel,
Szép magaviselést szelíd csendességgel,
Okos vitézkedést megért eszességgel,
Ha ki le akarná írni mesterséggel:
- 2621 **96.** Ez légyen példája, s más formát se végyen,
Igaz jedzéseket csak ez szerént tégyen,
Bár maga Apelles ítílóje légyen,
Hogyha képírása nem rendesen mégyen.
- 2625 **97.** Gombkötő János is, füleki főhadnagy,
Ki emlékezete Prága körül is nagy,
Te is, Farkas Fábján, bátyáddal jelen vagy,
Szép vitézségedbül hátra most is ne hagyj.

⁶²⁷ 2610 Svécek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Svécek **D** | 2613 marad **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2614 neve kinek ha **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Öcsétől **T35 T39 T51 T67 T75** | ⁶²⁸ 2617 erkölcsöt nagy emberiséggel **D** | 2618 Szép mnga' viselttét **D** | 2620 Ha ki akarná írni **T30 T35 T39** Ha ki azt akarná **T51 T67 T75** | 2621 E' lézen példája **D** | 2622 A' szerént **D** | 2623 Ítéletet tégyen **D** | 2626 Kinek Prága körül emlékezeti nagy **T T25 T30 T35 T39 D** 2626 Kinek *Prágo* körül emlékezeti nagy **T51 T67 T75** | 2628 vitézségedből most-is hátra ne **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2629⁶²⁹ **98.** Kazai János is az Péter deákkal
 Követi ezeket, s gyön az gyalogokkal,
 Kik mivelhogy elébb valának útokkal,
 Polomnál egyeznek meg az lovagokkal.
- 2633 **99.** Több sok vitéz ember, sok híres katona,
 Kiknek (ha történnék harci zenebona)
 Mindenike fegyvert örömet rántana,
 S mint az búsult vadkan, sebeket osztana.
- 2637 **100.** Vígan megyen azért ily szép seregével,
 S bátorítja magát azok erejével,
 Őket is biztatja sok szép beszédével,
 Hogy megáldja Isten várt nyereségével.
- 2641⁶³⁰ **101.** Jutnak rút havasok kegyetlenségére,
 S kősziklás utoknak meredekségére,
 Virradván más hajnal éj setétségére,
 Alig állhatott bé végezett lesére:
- 2645 **102.** Hogy két álgylövés lén Murány várában,
 Kin az egész sereg vala zajdulásban,
 De gyars Wesseléni az bátorításban,
 S okosan ily fogást találja dolgában:
- 2649 **103.** Vitézek, ezt álgylövésnek vélnétek,
 S hogy bévítették hírünk, netalám félnétek,
 Várt nyereségünkrül kétesek lennétek,
 De vadászok lőttek, nem egyéb, higgyétek.

⁶²⁹ 2630 's jó a gyalogokkal **T51 T67 T75** | 2631 előbb **D** | 2632 egygyez-meg többi Lovasokkal **D** |
 2635 mindenik itt fegyvert **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2638 Bátoritta **T75** | 2640 várti **T75** |
⁶³⁰ 2641 sok havasok **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2642 utaknak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67**
T75 D | 2645 ágyú-lövés **D** | 2646 lön nagy zajdulásban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2649 azt
T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D ágyú-lövésnek **D** | 2650 talán **D** | 2651 krétesék **T30** keretések
 lennétek **T35 T39** kertések lennétek **T51 T67 T75** |

- 2653⁶³¹ **104.** Minthogy völgyek öblén az szók megakadnak,
Egy zendülésnek is kettős hangot adnak,
S nyári mennydörgésként fel s alá csapongnak,
Az apró puskák is mint álgyük ropognak.
- 2657 **105.** Ezt pedig az Echo cselekeszi velem:
Mert őt is viselte néha az szerelem,
S minthogy az ő dolga vala veszedelem,
Várná, hogy engem is rémítne félelem.
- 2661 **106.** Volt ez seregébül régen az nimfáknak,
Kik szűz Diánával erdőkön vadásznak,
Akkor is mestere volt az csácsogásnak,
S esett szerelmében végre Narcissusnak.
- 2665⁶³² **107.** Mely igen magahitt lévén szépségében,
Megutálja Echót, s nem veszi kedvében,
Kin megháborodik, s bút nevel szívében,
Megemészti magát végre keservében.
- 2669 **108.** Teste nedvessége búval elszárada,
Csontaiból pedig kőszikla forrada,
Nyughatatlan szava, azmint volt, marada,
S nyelveskedésének vége nem szakada.
- 2673 **109.** Völgyek között történt volt elváltozása,
Ottan vagyon most is szaporább lakása.
Kinek végeződik békével szólása,
Hogy ettől ne volna visszacsaptatása?

⁶³¹ 2653 öblén **D** | 2655 Nyára mennydörgésként **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2656 ropognak **T51 T67 T75** álgyük **D** | 2657 tselekedte **T** cselekedé **T30 T35 T39 T51 T67 T75** **D** pedig **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2661 Nyimpháknak **T75** | 2663 csattogásnak **T35 T39 T51 T67 T75** |

⁶³² 2665 maga hit **T75** Ki, igen **D** | 2669 Testi **D** | 2674 most-is leginkább **D** | 2676 ne lenne vissza tsapatása **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ettől hogy ne lenne vissza tántorgása **D** |

- 2677⁶³³ **110.** Minthogy szerencsétlen volt ő szerelmében,
Irigy másoknak is jó szerencsében,
De ám üvölsön ő az hegyek völgyében,
Csak én asszonykámnak maradjak kedvében.
- 2681 **111.** Ez lövések azért meg ne rémítsenek,
Echo zengéséből kik nagyok tetzenek,
Előbb életemtől Párkák elmetsszenek,
Feltett szándékomtól hogysen elejtsenek.
- 2685 **112.** Megcsapja Phaeton azonban lovait,
S tengerben meríti aranyos hajait,
Hesperus hozza fel híves árnyékait,
S emeli az üdő éjjeli gyászait.
- 2689⁶³⁴ **113.** Nem késnek, dolgokkal ők is serénkednek,
Rút havasok közül aláereszkednek,
Az murányaljai síkra verekednek,
Nyolcvan az javából ezekre esküdnék:
- 2693 **114.** Hogy éltek fottaig egymást el nem hagyják,
Az dolgot egy szívvel s markos kézzel fogják,
Magokot kapzsinak s prédának nem adják,
Wesseléntül várnak s ő szavát fogadják.
- 2697 **115.** Előttök az óra, melyben próbálnok kell,
Zsibognak egymás közt támadt beszédekkel,
Látnál sok katonát változó színekkel,
Mint ki tengerre ül habhozó szelekkel.

⁶³³ 2678 Másoknak már irigy jó szerencsékben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Másoknak-is irigy **D**
| 2679 De bár **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2682 nagyok tetzenek **D** | 2683 el-messenek **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D Előbb **D** | 2684 mint sem el-vessenek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**
D Fel-vött **D** | 2685 azonban Phaeton **T T25 T30 T35 T39 D** azonban Phaeton **T51 T67 T75** |

⁶³⁴ 2689 késnek **T75** | 2692 kezekre esküsznek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** javából **T67** | 2693
fottaig **T75** | 2696 szavár **T67** | 2697 próbálni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2698 Zsibognak **D** |
2700 Mert ki tengere **T30 T35 T39 T51 T67 T75** Kik tengerre ülnek **D** habhozó szelekkel **T T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T75 D |

- 2701⁶³⁵ **116.** Irtóznak Muránnak nagy erősségétől
S annak megvétele lehetlenségétől,
Ki Nagy Sándornak is próbált seregétől
Nem félne, s sem Xerxes sok ezer népétől.
- 2705 **117.** Egy az többi között végre nem tűrheté,
Régi vitéz vala, s az dolgokat érté,
Solmosinak hitták, szemeit felveté,
S Wesselénit ilyen kérdésvel illeté:
- 2709 **118.** Voltál-é Muránban? Felel: hogy volt volna.
Azt mászod-é hát meg? Mondja: végzett volna
Már asszonkájával, s dolga készen volna,
Csak az odamenés, más héja sem volna.
- 2713⁶³⁶ **119.** Solmosi fejének tetszik ez csudának,
Hogy ennyire hiszen egy asszony szavának,
Készakartva keres (mond) veszélyt magának,
Mint az hajas Sámson, hivén Dalilának.
- 2717 **120.** Nem tanácsos dolog asszonyoknak hinni,
Hízelkedésekhez mérget szoktak kenni,
Mikor leghívebbnek látszik hozzád lenni,
Mint Siréna, akkor szokott csalra venni.
- 2721 **121.** Circe mennél kedvesb éneket indított,
Legtöbb tündérségét akkor szaporított,
Sok kedves orcákat rút bőrrel borított,
S emberi szép személt baromra fordított.

⁶³⁵ 2702 lehetlenségétől **T39** lehetlenségétől **T51 T67 T75** | 2703 Melly Nagy **D** | 2710 mond: hogy végzett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2711 Már Asszonykáján **T30 T35 T39** Már az Asszonykáján **T51 T67 T75** Már az Asszonkával **D** |

⁶³⁶ 2714 annyira **T25 T30 T35** annyira **T39 T51 T67 T75 D** | 2717 dolgok **T67 T75 D** | 2719 venni **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2720 Mint a Syren **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** venni **T67 T75** vinni **D** |

- 2725⁶³⁷ **122.** Italjának oly ízt Pandora is csinált,
Száj kényességének mellyel kedvet talált,
De mikor gyomrot ért, fojtó méreggé vált,
S mézzel színlett íze nevelt soknak halált.
- 2729 **123.** Félő, itt is az méz mérget ne neveljen,
Az kedven adott szó mordul ne feleljen,
Jóra reméllett nap homált ne emeljen,
S ennyi szép vitézség veszélyre ne keljen.
- 2733 **124.** Solymosi szavain Ferenc bosszonkodik,
Dorgálja, hogy ilyenképpen gondolkodik,
S mások szívében is akadályoskodik,
Szégyen, azmely félénk szókkal pironkodik.
- 2737⁶³⁸ **125.** Felel amaz: Téged féltlek, nem magamot,
Azhol kell, kivonom ott én is kardomat,
Kevesnek is tartom az én halálomat,
De tégedet szánlak elveszni, uramot.
- 2741 **126.** Az a szép vitézség, kit veled szerzettünk,
Hercules módjára fáradva kerestünk,
Viselvén sok sebet s abból folt vért testünk,
Ily mód nélkül vesz-e? s így lesz-e elestünk?
- 2745 **127.** Amaz szerzett szép hír, ki ér az egekig,
Keletről felgyövén terjed napnyugatig,
Nem mehet-é tovább, hanem csak holnapig?
Ily hamar vesztet-e? s viszed végezetig?

⁶³⁷ 2726 mellyet **T75** 2727 gyomrot **D** | 2730 kedvén **T67 T75** | 2732 Ennyi sok vitéz nép **T** Ennyi sok vitéz nép vitéz nép ne helyen **T25 T30 T35 T39** Ennyi sok vitéz nép ötet ne terhellyen **T51 T67 T75** Ennyi sok vitéz nép végre ne terhellyen **D** | 2733 Solymosi szain **T25 T30 T39 T39** Solymosi szándékin **T51 T67 T75 D** |

⁶³⁸ 2738 ki-rántom én-is a' kardomat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** ki-rántom és-is a' kardomat **D** | 2740 De téged el-veszni szánlak jó uramat **D** | 2742 fegyverrel kerestünk **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2743 Hadban-is sok sebben testünkkel evezünk **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2744 Immár véletlenül majd vérben ferteztünk **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Néha véletlenül majd vérbe feredtünk **D** | 2747 Nem élhet-é tovább **D** | 2748 vesztet-é? viszed végezetig **T30** vesztet-é? viseld végezetig **T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 2749⁶³⁹ **128.** Higgyed, végét éri Murány mindezeknek,
Asszony szavaiból, megládd, mik követnek,
Tégedet Rákóczi György kezében ejtnek,
Az Hóhérbástyáról bennünket levetnek.
- 2753 **129.** Ezen Wesseléni annál inkább indul,
Neheztel, s testében vére is felpozsdul,
Mord tekintetekkel Solymosihoz fordul,
S ilyen dorgálásra az ajaka mozdul:
- 2757 **130.** Mint okos kormányost az támadt habokban,
Olynak tartottalak téged az hadakban,
Lett volna is ha mi rémülés másokban,
Tőled reméllettem biztatást azokban.
- 2761⁶⁴⁰ **131.** De ím, rontasz inkább, hogyszem építenél,
Mást is elvesztegetsz, nemhogy segítenél.
Azért vagy-é itten, hogy így rémítenél?
S kész nyereségünkről visszatérítenél?
- 2765 **132.** Régi, vitéz híred nem egyez ezekkel,
Szégyen pironkodnod ilyen beszédekkel.
Kitűl félsz ily sereg vitéz emberekkel?
Kik, mint Sándor hada, olyak fegyverekkel.
- 2769 **133.** Ha fortélyát látnám elkezdett utomnak,
Készakartva veszélyt nem hoznék magamnak,
De ösmérem szívét igaz asszonyomnak,
S elhittem általa jó végét dolgomnak.

⁶³⁹ 2749 végét veti **D**

⁶⁴⁰ 2764 nyereségünktől **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2765 híred egygyez-é ezekkel **D** | 2769 el-kezdett dolgomnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** Fortélyát ha látnám **D** | 2770 Szántszándékból veszélyt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67** Szánt szándéktól **T75** | 2772 El-hittem jó végét általa utomnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2773⁶⁴¹ **134.** Midőn tetejére az Ida hegyének
Juno, Pallás, Vénus leereszkedének,
Hogy ott ítéletet a' végre vennének,
Az szép aranyalma jutna melykének,
- 2777 **135.** Ez vala feltéve: az szebbiké légyen,
Köztök ítéletet melyrül Páris tégyen.
Megállanak azért az pázsiton négyen,
Várván Páris voxát, ki fejére mégyen.
- 2781 **136.** Juno gazdagsággal Párist édesgeti,
Bölcs tudományt ígér Pallás, s hitegeti,
Szép Léda leányát Vénus emlegeti,
Ha ő lesz az nyertes (mond), ezt ölelgeti.
- 2785⁶⁴² **137.** Megveti az többit, ez tetszik kedvének,
Az almát ítéli Vénus személyének,
Azonban erei hevülni kezdének,
S gerjed benne lángja szerelem tüzének.
- 2789 **138.** Nyughatatlankodik, s kél az tengerekre,
Nem hajt gyars habokot forgató szelekre,
Bátran veti fejét minden veszélyekre,
Csak megkedvelt vadát vehesse lesekre.
- 2793 **139.** Megígírte Vénus: van jó reménségben.
S minthogy az szerelem bölcs az mesterségben,
Módot talál végre az ösmeretségben,
S hozza véle dolgát titkos szövetségben.

⁶⁴¹ 2775 e' végre tennének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** a' végre **D** | 2779 pásinton **Ta** azért pásinton *mégyen* **T35 T39** azért pásinton el-mégyen **T51 T67 T75** Kiki meg-áll azért Pázsinton, 's-nem mégyen **D** | 2780 voxá ki' fejére légyen **D** | 2784 azt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mond: ha ő lesz nyertes, majd azt ölelgeti **D** |

⁶⁴² 2787 azonban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2791 veri **D** | 2792 Tsak hogy Helenával éllyenek kedvekre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Csak Helenájával éllyenek kedvekre **D** | 2796 Végzé véle **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2797⁶⁴³ **140.** Király Menelaus az görög országban,
Léda leánya van ennél házasságban,
Ezt óhajtja Páris, s ezért vagon lángban,
Gondolnád, hogy magát fárasztja hejában.
- 2801 **141.** De minthogy végezett titkon Helenával,
Azmint mondám, az szép Léda leányával,
S az görög kerteknek legszebb virágával,
Mégis kedve telék feltett szándékával.
- 2805 **142.** Mert az gyars gályákra titkon felülteté,
Rengő vitorlái szélnek ereszteté,
Magát véle együtt Trójában viteté,
S mint Vénus ígírte, kedven ölelgeté.
- 2809⁶⁴⁴ **143.** Te lehetetlennek mondtad volna ezt is,
Rémítvén, mint engem, szerelmes Párist is,
Azminthogy miatta ösmért sok veszélyt is,
De szerette, s mézül vette az mérgét is.
- 2813 **144.** Megijedvén kezdett dolga nagy voltátúl,
Ha könnyen elállott volna szándékátúl,
Üresen lett volna ágya Helenátúl,
S nem melegült volna óhajtott lángjátúl.
- 2817 **145.** Igaz, hogy Pandora s Circe tündérkedett,
S sokakon nem remélt fortélt cselekedett,
De igaz szerelmek kikhez nevelkedett,
Annak hogysen ártott, inkább kedveskedett.

⁶⁴³ 2797 nagy Görög Országban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Menelaus király volt Görög Országban **D** | 2798 Helena pedig van ennél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Volt pedig Helena ennél **D** | 2799 Páris van-is érte lángban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2804 Ám kedve-is telék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2805 Gallyára hamar **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2806 vitorlyáit szeleknek ereszté **D** |

⁶⁴⁴ 2812 szeretvén mézül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2813 dolga' mi-vólttától **D**

- 2821⁶⁴⁵ **146.** Szavaiban kétes nem lehetek annak,
Ki igazságárúl sok jeleim vannak,
Az igaz szeretők, mint Sirén, nem csálnak,
Mérget méz szín alatt az bal szívek adnak.
- 2825 **147.** Végezett dolgunkhoz tőle valami kell,
Tekéletességén, tudom, nem múlik el,
Adott szavaimtól én is nem állok el,
Az szerencse dolga, miképpen viszen fel.
- 2829 **148.** Nem volt semmi helynek még oly erőssége,
Kin (az bennlévővel lévén szövetsége)
Az külsőnek nem volt volna nyertessége,
Kiváltképpen, ha volt Vénus segítsége.
- 2833⁶⁴⁶ **149.** Vénus indítója az én dolgomnak is,
Minapi szavai biztatnak Márznak is,
Vagyon ehhez kedve szép asszonkámnak is,
Azkikkel erejét győzöm Muránnak is.
- 2837 **150.** Efféle félénkség azért távul légyen,
Szokott bátorságot az katona végyen,
Végezett órákra már az üdő mégyen,
Reméllett hűséget ki-ki velem tégyen.
- 2841 **151.** Elhagyván seregét derekasb számával,
Megindul azonban egynéhány-magával,
Ha az hely zendülne valami lármával,
Lecsendesítené hogy azt szép szavával.

⁶⁴⁵ 2822 Kinek hűségéről **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** jelei **T67 T75** sok szavai **D** | 2826 Tekéletességem **T75** Tökéletessége **D** | 2830 Kin a benn lévővel **T T25 T30 T35 T39 T51** *Kint* a benn lévővel **T67 T75** *Kinn* a benn lévővel **D** | 2831 nem lőtt volna nyeresége **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁴⁶ 2835 szép aszszonyomnak-is **D** | 2840 Reménlett **T25** Reménlett hűségért **T30 T35 T39 T51 T67 T75** hűséggel **D** | **2842** azonban néhányad magával **D** | 2844 ezt **D**

2845 ⁶⁴⁷	152.	Azminthogy egy partra midőn ballagnának, Az pórok barmára ottan találának, Az őrzők hirtelen egybenzajdulának, S megijedvén tőlök, tolvajt kiáltának.
2849	153.	Ajánlják szép szóval nékiek magokat, Hogy nem cselekesznek ők semmi károkat, Inkább másoktól is védnék marhájokat, S így csendesíték le az zajos tótokot.
2853	154.	Az murányaljai faluban érének, Ott is az sok tótság rájok zendülének, S egy tartván puskáját Wesselén mellyének, Kérdi, kik volnának? s itt mit keresnének?
2857 ⁶⁴⁸	155.	Hogy ők Illyésházi szolgálai volnának, Füleki tolvajok után nyomodnának, Kik az szegénségen sokat prédálnának, Az parasztok előtt ilyeneket mondának,
2861	156.	Kikkel az pórok is megcsendesülének. De az falun által alig mehetének, Hogy megént sok barmot s tótokot érének, Azok is ellenek mind felrezenének.
2865	157.	Itt is mentegetik, mint amott, magokat, De most olyan könnyen nem hiszik szavokat, Jobban megvizsgálják, mint elébb, útjokat, S forgatnak azonban fejszét s dorongokat.

⁶⁴⁷ 2848 kiálranak **T75** | 2851 ónák marhájokat **Ta T25** annák marhájokat **T30 T35 T39 T51** adnak marhájokat **T67 T75** másoknak-is adnak marhájokat **D** | 2852 Így tsendesíték-le a' sült parasztoakat **Ta T25 D** Így csendesíték-el a' sült parasztoakat **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2854 Tótság **T75** |

⁶⁴⁸ 2859 prédálnának **D** | 2861 le-csendesülének **D** | 2862 jöhetének **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2863 barmok **D** | 2865 ammot **T35 T39 T51 T67 T75** | 2868 azomban **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 2869⁶⁴⁹ **158.** Végre csoportonként egybenzajdulának,
Megegyezett szívvel rájuk rohanának,
Melyek előtt ők is félrevonódnak,
S egy fennálló kender köziben állanak.
- 2873 **159.** Az tótok utánok oda is menének,
Wesseléni körül forgódni kezdének.
Puskát ragad ő is, s tartja egyikének,
Hogy utat csináljon testén az lelkének.
- 2877 **160.** De félvén, hogy lármát az várban ne tégyen,
Mely kezdett dolgában akadályul légyen,
Mínthogy az pattanás éjjel messze mégyen,
Leteszi az puskát, hogy más fegyvert végyen.
- 2881⁶⁵⁰ **161.** Pallost ragad azért, s villámlik kezében,
S midőn villámlását látják az setétben,
Mint mikor sebet vesz medve az üzésben,
Lén az egész tótság nagyobb zendülésben.
- 2885 **162.** Ha láttál valaha parasztzendületet,
Egybenrohanások kit elölvehetett,
Űzik, s rikoltások az éjig mehetett,
Vélnél köztök lenni végső ítéletet.
- 2889 **163.** Azki mit ragadhat, úgy támad ellene,
Nincs parasztok között, azki kíméllene,
Nem vizsgálják ők azt, ki mit érdemlene,
Többet is fizetnek, hogysemmint kellene.

⁶⁴⁹ 2869 öszve zajdulának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2871 félre vonadának **T35 T39 T51 T67 T75** félre-vonyódnak **D** | 2874 forogni **D** | 2880 Le-tészi puskáját **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁵⁰ 2882 villámlását **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** láttyk **T30** | 2883 seb esett Medvén üzésében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2884 zendültében **D** | 2888 lenne **T75** 2890 közzül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2893⁶⁵¹ **164.** Hidd el, ellenek is nem másként rohantak,
Gyenge oláh táncot láboknak nem vontak,
Bi zabi, ily kedves tót nótát mondottak,
Mint az kölykevesztett tigris, ordítottak.
- 2897 **165.** Az sokaság ellen hárman mit tehettek?
Kiváltképpen minthogy harcolni nem mertek,
Azért egészséget magoknak kerestek,
S az több seregekhez azonban siettek.
- 2901 **166.** Mint az sebes mennykő villámló üdőben,
Azmerre csap, sok fát ront le az erdőben,
Avagy keveredvén rút záporosóban,
Azmint prédál Eurus néha az mezőben:
- 2905⁶⁵² **167.** Úgy tehettek volna nagy csapást ezek is,
Azminthogy valának próbált vitézek is,
Hullottanak volna sok parasztféjek is,
S Charon költöztetné eddig lelkeket is.
- 2909 **168.** De jövődő dolog őket tartóztatta,
S jóllehet pallosát Ferenc kirántotta,
De az lobbant tüzet hogysémmint gyútotta,
Elállván előttök, azt inkább oltotta.
- 2913 **169.** Minthogy borította nagy setét az eget,
Gyászban van az hold is, s visel rút fellyeget,
Nem találhatják fel mindjárt az sereget,
Fel s alá bujdosván búsulnak eleget.

⁶⁵¹ 2896 kölyke veszett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** kölyke veszett Medvék **D** | 2899 Szabadulást inkább magoknak így vettek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2900 Hogy a több sereghez csak hamar siettek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2902 A' melly le-jötében ront fát az erdőben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2903 Mikor prédál a szél gabonás mezőben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁵² 2906 vóltának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2911 De lobbant tüzőket nem hogy gyujtogatta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2912 előllök **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2914 visel nagy **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2917⁶⁵³ **170.** Holmi kertek s vizek köziben akadnak,
Egy patakbul másban véletlen szakadnak.
Kik kerengésébül azmíg kifakadnak,
Fél óránál többet bujdosásnak adnak.
- 2921 **171.** Végre csörtölözést egy parton hallának,
Bátorítván egymást, arra indulának.
Azmikor egymástul nem messze valának,
Mind az két rész hamar egybenszóalának.
- 2925 **172.** Megösmérik egymást, az jelt tudakozván,
Kazai János gyön, szép gyalogot hozván,
Kin kétséges szívek újula vigadván,
Megindulnak együtt, faluban ballagván.
- 2929⁶⁵⁴ **173.** Azholott benn vala immár az lovasság,
Kik miatt minthogy nincs semmi csintalanság,
Lerakta az fegyvert s csendesült az pórság,
De az vitézeket tartja szomorúság.
- 2933 **174.** Nem tudják az urat, mely felé szakadott,
Féltik, hogy valami veszélyben akadott,
Azonban az sereg hogy így sopánkodott,
Az mondott gyalog is odanyomakodott.
- 2937 **175.** Mikor azért ők is béverekedének,
Alig hogy egymással kardra nem kelének,
Megösmérvén egymást, lecsendesedének,
Hogy eltévedt urok megtért, örölnének.

⁶⁵³ 2919 kerengéséből **D** | 2920 bujdosáshoz **T39 T51 T67 T75 D** | 2921 csörgés-börgést **D** | 2923 valának **T** | 2924 hamar ott meg-szóalának **T T25 T30** hamar ott meg szólamlának **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2927 ujúl vigadozván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2928 Mennek arra felé edgyütt tanátskozván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁵⁴ 2929 az gyalogság **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** benne **T51 T67** Az hol benne **T75** A'mint közel vala immár **D** | 2931 Le-rakván fegyverét tsendesült **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** <az> pórság **T39 T51** <az> pórokság **T67 T75** | 2933 Nem rudgyák **T T25** Nem tudgyák, az Urok **T67 T75 D** | 2935 Azomban **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2937 Midön **D** | 2940 Hogy el-vett Urok **T30 T35 T39 T51 T51** az el vett Urok **T67 T75** el-veszett Urok **D**

- 2941⁶⁵⁵ **176.** Tovább cselekedni mit kell, tanácskodnak,
Különb-különbféle vélekedést mondanak,
Egynek ez, s másoknak amaz tetszik jobbnak,
Az közkatonák is sokképpen zsibognak.
- 2945 **177.** Azt javallják többen, hogy ott ne késsenek,
Hanem azmely úton efelé gyöttenek,
Ugyanazon megent visszasíessenek,
Mi haszna, hejában hogy itt teprengenek.
- 2949 **178.** Azmint Ferencnek is, az tetszik némelynek,
Az szomszéd réteknél tovább ne menjenek,
Ott hálván, jó rendű strázsát rendeljenek,
S fáradságok után pihenést vegyenek.
- 2953⁶⁵⁶ **179.** S hogy titkos dolgokról semmit se véljenek,
Másnapra virradván, idején keljenek,
Az murányi völgyön rabolást tegyenek,
Füleki házokhoz azután menjenek.
- 2957 **180.** De Isten s az Vénus ezt jobban rendelte,
Az kegyes is szavát el nem felejtette,
Egy követét titkon aláeresztette,
Wesselénit mindjárt de fel nem lelhetette.
- 2961 **181.** Hanem egymás között hogy így zsibognának,
Valami fittyentést hallottak, mondának;
Vagy hárman Ferenczel odafutamának,
Az mondott követre reátalálának.

⁶⁵⁵ 2942 külömb külömb-féle **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2944 zsibognak **D** | 2945 javallják sokan **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2948 teprenkednek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2949 A' mi Ferencznek-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 <az> T30 T35 T39 T51 <az> tetszik** némelyeknek **T67 T75** Ferencznek is tetzik, a' mi némelyeknek **D** | 2951 halván **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2952 nyugalmat vegyenek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁵⁶ 2953 ne véllyenek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2957 De Isten nálloknál ezt jobban rendelte **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2961 hogy egy **T75** hogy ők zsibognának **D** | 2962 fittyentést nem meszsze hallának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2964 A' küldött követre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2965⁶⁵⁷ **182.** De nem hisznek néki, kímnek mondják lenni,
Nagy dolgokban nem is jó mindennek hinni,
Titkos álnoksággal sok rá szokott vinni,
Az igaz s álnok közt gond választást tenni.
- 2969 **183.** Ők is az követet azért megvizsgálák.
Hogy igaz embernek s nem kémnek találák,
Szavain elesett szíveket táplálák,
Örülnek, s magokat Istennek ajánlák.
- 2973 **184.** Semmit nem mulatván, lovakra ülének,
Az magos vár felé hágtatni kezdének,
Mint az Hóhérbástya van, arra térének,
Az lovak hátárúl megént lekelének.
- 2977⁶⁵⁸ **185.** Gyalog indulának az magos hegyeknek,
Hágják az oldalát az nagy meredeknek,
Mint az fáradt vadak, melyeket kergetnek,
Az magos oldalon lehelve sietnek.
- 2981 **186.** Elfáradt maga is, alig viszi testét,
Az szokatlan útnak megunta keresztét,
Az nagy meredeken rettegi elestét,
Nehéz pihenéssel veszi lélegzetét.
- 2985 **187.** Megáll s mondja: tovább hogy immár nem mehet,
Elállott lábain több lépést nem vehet;
De üzvéen szerelem, egyebet nem tehet,
Pihenvén megindul, s megyen, azmint lehet.

⁶⁵⁷ 2967 Az igaz 's álnok közt gond választást tenni **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2968 Titkos álnoksággal sok rá szokott venni **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2970 Hogy így az embernek **T35** Hogy az embernek **T39 T51** Hogy azt hív embernek **T67 T75 D** | 2973 nem mulatnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 2974 a magas hegy felé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2975 Az lovak hátárúl megént lekelének **D** 2976 Mint a' Hóhér-bástya van, arra kelének **D** |

⁶⁵⁸ 2978 Hágják-is oldalát **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2980 pihegve sietnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2982 keresztét **T67 T75 D** | 2987 szerelme **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 2989⁶⁵⁹ **188.** Azonban vár alá jutnak az kertekhez,
Adnak ott kis üdőt megpihenésekhez,
Vizet óhajtonak elszáradt inekhez,
Félelem s reménség állott az szívekhez.
- 2993 **189.** Remélhetik ugyan munkájok jó végét,
Hivén az kegyesnek tekeletességét,
Viszont meggondolván ennek nehézségét,
Félhetik elkezdett dolgok veszteségét,
- 2997 **190.** Azmint az játékos, ki vár szerencsétül,
Reménséget vészen az fennlévő pénztül,
De retteg az szíve az kockavetéstül,
Hogy el ne fordítsa várt nyereségétül.
- 3001⁶⁶⁰ **191.** Azki szerencsére szokta magát vetni,
Nem bizonyos, dolgát mi fogja követni,
Néha nyereséggel szokott az fizetni,
Többször veszteséget kell nála keresni.
- 3005 **192.** Szerencse lábai golyóbison állnak,
Hirtelen fordulván, jobbról balra szállnak,
Hol széppé, hol rúttá, mint tündérek, válnak,
Állandó nyugovást nehezen találnak.
- 3009 **193.** Ha mi jót fizet is, azt is gonddal nyútja,
Ugyanis az jóknak csoportos az útja,
Mint Wesselénit is sok rémítés sújtja,
Míg várt örömevel bús szívét újítja.

⁶⁵⁹ 2989 Azomban **D** | 2991 ohajtanak el-epedségekhez **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 2992 szívedhez **D** | 2996 Félhetik **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** veszteségét **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** veszteségét **D** | 3000 fordította **T30** fordíta **T35 T39 T51 T67 T75** |

⁶⁶⁰ 3003 szokta azt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3004 veszteséget **T** veszteségét **T25 T30 T35 T39 T51 T67** veszteséget **T75** veszteséget **D** | 3009 nújtya **D** | 3010 jónak **D** | 3012 Meg-várt **T30 T35 T39 T51 T67 T75** Rég' várt **D**

- 3013⁶⁶¹ **194.** Szerencse, szerelem, két egyenlő dolog,
Kiknek állapotja változással forog,
Hol jóra, hol balra szerencse csavarog,
Szerelem is hol víg, hol búval nyomorog.
- 3017 **195.** Mivelhogy az Vénus tengerből született,
Anyjának elfajzott lyánya nem lehetett,
Hanem hasonlatos erkölcsöt követett,
S minémű szülője, tart oly természetet.
- 3021 **196.** Az tengerek pedig veszedelmes pályák,
Habozó hajóját valakik megszállják,
Sokféle félelem s rémítés próbálják,
Gyakran nem reméllett veszélyek találják.
- 3025⁶⁶² **197.** Sok háború üdők támadnak ellenek,
Vitorlás árbocfák hajóstul rengenek,
Mint rád omló hegyek, habok rémítenek,
Az elcélzott parttól messzére ejtenek.
- 3029 **198.** Megcsendesül néha, s az habok megszűnnek,
Az kedves üdőknek hajósok örülnek,
Azonban az megszűnt szelek kirepülnek,
Újabb félelemmel az hajók rendülnek.
- 3033 **199.** Valamíg az hajós kívánt parthoz nem jut,
Mindaddig félelmes tengereken az út,
Ellene hol sok hab, hol más ijesztés fut:
Úgy nyertes, az várt part ha nyugodalmat nyút.

⁶⁶¹ 3013 Szerelem Szerencse **D** | 3014 Kinek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Mellyek állapotja **D** |
3015 jóbra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3017 Mivel Venus Aszszony tengerből **T T25 T30**
T35 T39 T51 T67 T75 D | 3021 penig **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3022 Habon járt hajóit **T**
T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3023 rémítés, 's félelmek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
⁶⁶² 3025 háborús **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3027 halmok rémítenek **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 D | 3031 Azonban **D** | 3032 félelmekkel **D** | 3033 partra **T T25 T30 T35 T39 T51 T67**
T75 D | 3035 hol sok ijesztés **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3036 a' várt jó ha **T T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T75 D |

- 3037⁶⁶³ **200.** Így az szerelemnek ki ül hajójára,
Sok ellenkező szél gyön vitorlájára,
S nem kevés rémítés veszi próbájára,
Míg verekedhetik óhajtott partjára.
- 3041 **201.** Azmint Wesseléni bő példája ennek,
Hány akadály a nincs, azmiolta mennek,
S mennyi rémítések ellene nem kelnek!
Megtetszik, hogy Vénus lyánya az tengernek.
- 3045 **202.** Mondám, az kertekig hogy verekedtenek,
S kevés megpihenést magoknak vettenek,
De rezzenés nélkül ott sem lehettenek,
Csörtölözést hallnak, s talpra serkentenek.
- 3049⁶⁶⁴ **203.** Egy csoport gyalogot fejek felett látnak,
Megegyezett szívvel gyarsan kardot rántnak,
Mint próbált fiai hadokozó Mársnak,
Alig egymás között hogy sebbel nem ártnak.
- 3053 **204.** Soknak az puskája volt pattanófélben,
Nem tudván, ki légyen, egymást az setétben,
De az jó Isten volt oly gondviselésben,
Hogy nem löttek mégis az felzendülésben.
- 3057 **205.** Az ő seregekből ezek is valának,
Mintegy tizenöten utánok jutának,
Az előttök járót hitták Gábor Pálnak,
Megösmérvén egymást, lecsillapodának.

⁶⁶³ 3038 jó vitorlájára **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3039 rémítést vészen **T T25 T35** rémítést viszen **T39 T51 T67 T75 D** | 3040 verekedketik **T75** | 3042 akadály van **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3044 leánya tengernek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3047 rettenés nélkül még-sem **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3048 Tsörtölözést halván talpra **Ta T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Csörgésbörgést hallván, talpra **D** |

⁶⁶⁴ 3051 Mind **T30 T35 T39 T51 T67 T75** hadokozó **T T67 T75 D** | 3053 roppano félben **T T25 T30 T35** roppanno félben **T39 T51** roppantó félben **T67 T75 D** | 3055 De Ferencz vólt még-is oly **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3056 nem lótt senki-is az **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 3061⁶⁶⁵ **206.** S olyan végezése lévén Máriával,
Hogy elgyövé, készen várja lajtorjával,
Ki az földig érjen az várbúl hosszával,
S azon menjenek fel az hagyott órával.
- 3065 **207.** Azért az lajtorjakereséshez kezdnek,
Csenedesebb voltaért mezítláb vetkeznek,
Az gyenge láboknak tetszik ez nehéznek,
De az reménségért mindent cselekesznek.
- 3069 **208.** Reménség s szerelem oly ösztön s ingerlés,
Melyekért nincs semmi munkában kímélés,
Mikor kedves jórúl vagy az remélés,
Nehéznek sem tetszik az munkaviselés.
- 3073⁶⁶⁶ **209.** Az jó reménségért ezek is urokkal
Örömet fáradnak minden munkájokkal,
Vannak ide s oda gyars vigyázásokkal,
Honnét telnék szemek várt lajtorjájokkal.
- 3077 **210.** Nem találják sohu; kapuhoz jutának,
Meggzólal az vártás: Wer da, kiáltának;
Biztatás s reménség kétségre szállának,
Mondván: megcsalattak, azmiben bízának.
- 3081 **211.** Bosszonkodik Ferenc, s polyhákját kirántja,
S készül, ha az vártás többször megszólítja,
Lelővi, s az lelkét Charonhoz bocsátja,
De hallgat, s az száját több szóra nem tátja.

⁶⁶⁵ 3063 Melly a' földig **D** | 3064 óráva **T51** órára **T67 T75** | 3065 lajtorjája kereséshez **T67** | 3067 e'
tettzik **T T25 T30 T35 T39 T51** a' tetszik **T67 T75 D** | 3068 nagyot tselekesznek **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 D |

⁶⁶⁶ 3073 reménségre **D** | 3075 ide, 's tova **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3078 Berdót kiáltának **D**
| 3080 meg-tsalta az a' kiben bízának **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3081 puskáját ki-rántya **T**
T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3082 többször-is kiáltya **T T25** többször kiáltya **T30 T35** többször
mig kiáltya **T39 T51 T67 T75** többször meg-kiáltya **D** | 3083 és lelkét Khárónnak **D**

- 3085⁶⁶⁷ **212.** S azmint gyars szemeit vigyázva jártatja,
 Illyésházinak is egy szolgáját látja,
 Közel az kapuhoz, mely testét nyugtatja,
 Mit miveljen véle, tanácsra bocsátja.
- 3089 **213.** Elüssék-é fejét? mondják: ne; jobb lenne,
 Két vitéz katona ha melléje menne,
 Ily kemény sugallást az fülében tenne:
 Vegyük mindjárt fejét, ha feltekéntene.
- 3093 **214.** Úgy is cselekedtek, nem bánták életét.
 Hallván katonáknak ily igyekezetét,
 Inkább kösziklákban röjtné egész testét,
 Hogysem mozdítaná csak egy tekintetét.
- 3097⁶⁶⁸ **215.** Rossz végezés vagy az barátom felől,
 Elhittem, szepeg is mind kívül s mind belől,
 Lovastul van, vidd el bizvást szeme elől,
 Ne félj, hogy felnézzen az kösziklák mellől.
- 3101 **216.** Kedvesebb jószágunk nincsen az életnél,
 Halálnak sarcolópénzt ha fizethetnél,
 Van-é oly kedves jód, melyet kímélhetnél,
 Azmíg kedved tartja, csak addig élhetnél?
- 3105 **217.** Sok nyavalya forog ugyan az életben,
 Nehezb az halállal mégis lenni szemben,
 Ki egyben nyomorog, ki más gyötrelemben,
 Az szerelmes sincsen mindenkor örömben.

⁶⁶⁷ 3085 járatya **D** | 3086 Illyésházinak egy szolgáját meg-láttya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** |
 3087 kapuhoz ki **D** | 3088 mivellyen néki **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** művellyen vele **D** | 3095
 kösziklában **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁶⁸ 3098 szepelk-is mind **T67 T75** szepegett mind **D** | 3099 van bizvást vidd-el **T T25** van, házvást vidd-
 el **T30 T35 T39 T51 T67 T75** van, bizvást vedd-el **D** | 3100 a' köszikla **T T25 T30 T35 T39 T51 T67**
T75 D fel-nézzem **T75** || 3102 sattuoló **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3104 tartya ha addig **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3105 ugyan ez **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3106 Nehéz a'
 halállal még-is menni szemben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3107 nyomorg **D**

- 3109⁶⁶⁹ **218.** Inkább nagyobb gondja s kénja kinek lehet,
Tőrében szerelem mint azkiket vehet?
Gondold meg, mennyi bút az gond rajta tehet,
Kedve töltéséhez míg fáradva mehet.
- 3113 **219.** Mennyit fárad s búsul, ládd, Wesseléni is,
Alig bírják immár lankadt lábai is,
S noha érkezett az hagyott óra is,
Mégis bajos dolga, s nincs az lajtorja is.
- 3117 **220.** Azmelyen (mint mondám) kétséget vévének,
S indított dolgoktól szívek elesének,
S ilyen véletlenül hogy itt ne vesznének,
Solmosi ajaki ily szókra kelének:
- 3121⁶⁷⁰ **221.** Uram! cáfoltattad elébb szavaimot,
S dorgáló beszéddel illetél magamot,
Idehozám mégis fáradott tagamot,
Azmint nem is szánom veled halálomot.
- 3125 **222.** De hol az lajtorja, melyet reméllettél?
Most látszik: mely igaz, azoknek így hittél,
Egy asszony szavain sokat építettél,
De mint mégy már vissza innét, hova gyöttél?
- 3129 **223.** Ím, mindjárt megvirrad, rajtunk lesz sok tótság,
Kiüt az várbúl is az német s magyarság,
Harmincöten vagyunk, lesz dolgunk romlottság,
Bennünk kit levágnak, kit nyomorít fogság.

⁶⁶⁹ 3109 Inkább nágy gondgya **T51** Inkább-is nagy gondgya **T67** Inkább a nagy gondgya **T75** | 3117 A'-
mellyért **D**

⁶⁷⁰ 3121 meg-tzáfoltad **T T25 T30 D** meg-csúfoltad **T35 T39 T51 T67 T75** | 3122 illetve **D** | 3126 a'
kiknek **T51 T67 T75** | 3128 vissza honnét ide jöttél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3129 lesz a
Tótság **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3130 is Német és Magyarság **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 | 3131 romlosság **T30** romlóság **T35 T39 T51 T67 T75 D**

- 3133⁶⁷¹ **224.** Azmíg az setétség le nem hull az égről,
 Gyere, lovainkhoz vezetlek az hegyről,
 Menjünk el ez éltünk-szomjúhozó helyről,
 Másszor kinek mint higgy, tanulhatsz most erről.
- 3137 **225.** De az Wesseléni nem akar elmenni,
 Készebb itt vitézül életét letenni,
 Mint hegyek közt pórok prédájává lenni
 S gyalázatos halált, mint az tolvaj, venni.
- 3141 **226.** Mond: Inkább esküdjünk kezére egymásnak,
 S holnap, nyílásakor hajnali rózsáknak,
 Kezdjünk vitéz módra az kapuvágásnak,
 Ha vesznünk kell, vesszünk mint fiai Mársnak.
- 3145⁶⁷² **227.** Így ha koncolják is halandó testünköt,
 De nem fogyathatják vitézi hírünköt,
 Sírbúl is életre emelnek bennünköt,
 Krónikákban írván örökös nevünköt.
- 3149 **228.** Lassan, Wesseléni! távul még az halál,
 Jó reménségben légy, azmint eddig valál,
 Az várt jó szerencse ezennel rád talál,
 S minden fáradságod kedves öröme vál.
- 3153 **229.** Azmit Isten ígér, azt megadni szokta.
 Cupido szívedet mikor lobbantotta,
 Tudd-é, hogy Máriát tenéked vallotta?
 Nem is lesz másképpen, hanem mint mondotta.

⁶⁷¹ 3136 most tanulhatsz **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3138 itt életét vitézül **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3139 prédájára **D** | 3142 nyílásakor hajánál **T30 T35 T39 T51 T67 T75** ki-nyílttokkor hajnali rózsáknak **D** | 3144 fiait **D**

⁶⁷² 3146 fogyasztathatták **D** | 3148 Kronikában **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** vitézi nevünket **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3155 Tudod: hogy **D**

- 3157⁶⁷³ **230.** Midőn az istenek régen eloszlottak,
Különb-különbféle helyekre szállottak,
Kik égben, kik földön, kik tengeren laktak,
Azmint az régiek erről tanítottak.
- 3161 **231.** Különb-különb címert s jelt adtak mindennek,
Azmint természeti hozta mely istennek:
Zöldellő borostyánt Bacchusnak szentelnek,
Téged pedig, Phæbus, laurussal tisztelnek.
- 3165 **232.** Rózsát visel Vénus, lakik is közöttte:
Mert virágos Cyprust lakóul szerzette,
S virágokkal kedvét ott gyönyörködtette,
De az rózsát jelül ok nélkül nem vette.
- 3169⁶⁷⁴ **233.** Maga saját vére, méltán kedvelhette,
Mert egyszer sétálván, lábát megsértette,
S abból cseppent vérét veszni nem engedte,
Rózsát nevelt róla, s címerül azt vette.
- 3173 **234.** Az rózsa másként is kedves mindeneknél,
Mikor gyengén nyílnak pünkösdi üdőknel,
Mint rózsák, nincsen szebb virág az kerteknél,
Az szű is örvendez mosolygó színeknél.
- 3177 **235.** De nehéz azt szedni, mert terem tövisen,
Melynek az teteje fakadott hegyesen;
Ki akarja azért, hogy rózsát szedhessen,
Tövis-sértéseket, szükség, viselhessen.

⁶⁷³ 3159 tengerben **D** |

⁶⁷⁴ 3169 Maga fáját véle **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3170 lábát meg-ütötte **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3171 cseppen **T39 T51 T67 T75** | 3172 Rózsát nevelt. Rózsát czimerül-is vette **D** | 3174 Midőn **D** | 3176 mololygó **T25** | 3178 fokadott **T T25 T30** | 3179 akarja tehát **D**

- 3181⁶⁷⁵ **236.** Vénus is vér által jutott az rózsához,
Mást sem ereszt könnyen kedves virágjához,
Adván oly értelmet ezeknek titkához,
Hogy nem könnyen jutni szerelem dolgához.
- 3185 **237.** De azmihez mennél nehezen juthatni,
Azt annál kedvesebb ízzel kóstolhatni,
Étel kedvességét jobban úgy tudhatni,
Ha azt várapozott gyomorral kaphatni.
- 3189 **238.** Hideg ösmérteti meleg kedvességét,
Mord tél óhajtja az nyár kegyességét,
Rekkenés kelletli szellők frissességét,
Setét éj várhatja az nap fényességét.
- 3193⁶⁷⁶ **239.** Így az szép rózsza is annyival kedvesebb,
Az leszakasztása mennél sérelmesebb,
Szerelem is annál gyönyörűségesebb,
Mennyivel az útja volt veszedelmesebb.
- 3197 **240.** De elég már, azkit, Wesselén, szenvedtél,
Az sok tövis után rózsát érdemlettél,
Készen van az létra, melyről kételkedtél,
Megadja az Isten, azmit reméltél.
- 3201 **241.** Mikor azért ilyenképpen fáradnának,
Az létrára hamar nem találhatnának,
S azon nem csak kisdéd búval aggódnának,
S az kedves remények bús gondra jutnának.

⁶⁷⁵ 3187 jobban meg-tudhatni T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

⁶⁷⁶ 3194 Ő le-szakasztása D | 3197 a' mit T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3200 Majd meg adgya Isten T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3202 találhatának T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3203 nem tsak kevés gonddal aggódnának T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3204 Sőt kevés remények bús gondra szállának T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 3205⁶⁷⁷ **242.** Vadászi azonban járván az vár körül,
Ímé, Kádas Márton eleiben kerül,
Mely kedves újságon az szíve megörül,
Minden előbbeni kétséget eltörül.
- 3209 **243.** Fittyentvén jelt adnak az több vitézeknek,
Melyre nem múlatva, Ferencsel sietnek,
Készen van az létra (mondják), felmehetnek,
Mely újulása lén az kétes szíveknek.
- 3213 **244.** Mint az lesben álló, ki vár ellenséget,
Eleped, viselvén nyári nagy hévséget,
De ha nyereségrül lát jó reménséget,
Felugrik, s elfelejt minden nehézséget.
- 3217⁶⁷⁸ **245.** Így ők is, jóllehet vannak lankadásban,
S fáradtak inaik az nagy hegyhágásban,
De megújulának ez újsághallásban,
Mint nyári lankadt fű lágy harmathullásban.
- 3221 **246.** De minekelőtte ezek történtenek,
S az hosszú lajtorján felverekedtenek,
Halld, ehhez az várban miként készültének,
S Mária dolgai ott is mint lettenek.
- 3225 **247.** Olyakot forgatván titkos elméjében,
Melyek ha tűnnének másoknak szemében,
Nem mehetne elől igyekezetében,
Izzad az homloka végbenvitelében.

⁶⁷⁷ 3205 azonban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3208 Elébbi búvából majd öröme derül T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3213 várt T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3215 nyereségtől vévén réménséget T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 nyereségtől vévén réménséget D |

⁶⁷⁸ 3218 inai T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D Fáradtnak T30 Fáradnak T35 T39 T51 T67 T75 D | 3219 ez jó hír hallásban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 a' jó hír hallásban D | 3222 A' míg a' lajtarján T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3224 ottan mint D | 3226 másoknak szívében T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 | 3227 mehetne elé T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3228 Izzad-is homloka T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 3229⁶⁷⁹ **248.** De bízik Istenben, s készül próbájához,
S minthogy csendes álmodt minden magához,
Nem emeli szemét most vigyázásához,
Jó reménységgel van, s bizvást kezd dolgához.
- 3233 **249.** Kevés szám szolgálait együvé gyűlteti,
Erős hittel őket mind megesküdteti,
Látván, hűségek hogy már meghiheti,
Megajándékozván, ily szókkal illeti:
- 3237 **250.** Nagy dolgot forgatok, szolgálaim, elmémbe,
Csak bennetek bízom pedig s az Istenben,
Ha mellettem léstek fogadott hűségben,
Remélek jó véget igyekezetemben.
- 3241⁶⁸⁰ **251.** Tudjátok méltatlan sok szenvedésemet
S atyámfiaitól vett rövidségemet,
Melyek éles tőrként sebhettek szívemet,
S epesztik mint méreg keserves fejemet.
- 3245 **252.** Borult volt miattok életem homályban,
Ők voltak az napok, s fénytettek Muránban,
Én, mint homályos hold, üldögéltem gyászban,
Töltvén óráimot sok titkos sírásban.
- 3249 **253.** De megszánta Isten árva életemet,
Ígérte köd után kívánt napfényemet,
S elhozza ezennel várt segedelmemet,
Azki megszabadít ezektől engemet.

⁶⁷⁹ 3229 bízván **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3233 gyűlteti **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**
| 3235 meg-híteti **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3237 Szolgálaim! nagy dolgot forgatok elmémbe **T**
T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3238 bízom, s az erős Istenben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75**
D |

⁶⁸⁰ 3242 vett kissebségemet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3244 méges **T51** mérges **T67 T75** |
3246 fénytettek **D** | 3247 öltöztettem gyászban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3251 el-hozá **D** |
3252 Ki-is meg-szabadít **D**

- 3253⁶⁸¹ **254.** Velem együtt azért jó szívvel legyetek,
Jót ad az jó Isten, semmit ne féljeteK,
Azmint parancsolom, úgy cselekedjeteK,
Szép jutalmat tőlem hogy érdemeljeteK.
- 3257 **255.** Ezekre az szolgák ajánlják magokot,
Ha kell is mellette rántani kardokot,
Úgy sem szánják érte vérek ontásokot,
Egy szívvel s lélekkel fogják az dolgokot.
- 3261 **256.** Első dolga is az várták elfogása,
Nem is lehet addig dolga jó folyása,
Míg azoknak cirkál szabados látása,
Mert röjtött titkának lenne kinyílása.
- 3265⁶⁸² **257.** Ezekhez lát azért, s megkerüli titkon,
S azmint üvöltőnek rendre az várfokon,
Ráfogja, hogy rosszul vigyáznak, s ily okon
Csakhamar egyenként ragadtatja nyakon.
- 3269 **258.** Kezeket erősen hátrakötötteti,
Leányok házában fogságra viteti,
Esküdt csatlósival őket őrizteti,
Dolga jó végeig el sem ereszteti.
- 3273 **259.** Az szerént az német főstrázsamestert is,
Ugyan az németek tisztviselőjét is
Mefogatja, s kötik hátra kezeket is,
S hányják az többihez gyarsan ezeket is.

⁶⁸¹ 3259 szányák tőlle **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3261 dolgak-is **T75** dolgok tehát Várták el-fogása **D** | 3264 ritkának **T75** |

⁶⁸² 3266 A' mint üvöltöttek **T T25 T30 A'** mint ők föl-tötetek rendre **T35 T39 T51 A'** mint ők föl-tették rendre **T67 T75 D** | 2268 ragattya nyakon **T30 T35 T39 T51** ragattya nyakokon **T67 T75 D** |

- 3277⁶⁸³ **260.** Egy inasa sétál Illyésházinének,
Karolyt hordoz, s álmod nem ad madarának,
Rázkodván az madár, reátalálának,
Úgy, mint amazokkal, ezzel is bánának.
- 3281 **261.** Tizenegyre telik száma az raboknak,
Kik fölött az őrzők kardokat forgatnak,
Ha mi rezzene történnék azoknak,
Lenne szakadása fejektől nyakoknak.
- 3285 **262.** Nem mernek mozdulni, félnek halálokat,
Látván az nyakokra esendő kardokat,
Mégfogatásokban nem tudván okokat,
Reszketéssel várják, mi éri dolgokat.
- 3289⁶⁸⁴ **263.** Az egész várban nincs több estrázsa egynél,
Azki üvöldögél az kapu felinél,
Ez is tovább lévén az választott helynél,
Miatta szabadon fel s alá is mennél.
- 3293 **264.** Mikor már ily utat nyitott próbájához,
Vészen egy feltekert pár pistolt magához,
Hasonlít az szíve vitéz Bellonához,
Mégyen szolgálival az Hóhérbástyához.
- 3297 **265.** Ott, mint Ariadne, ki Theseust várta,
Mikor éjjel s nappal tenger partját járta,
Honnét gyön szerelme, ohajtva vigyázta,
S kevés óráit is ezernek számlálta:

⁶⁸³ 3278 Karolyt hordoz **T T25 T30** Kardot hordoz **T35 T39 T51 T67 T75** Karolyt hordoz **D** | 3282
örök **D** | 3283 rezzeneések **D** | 3287 tudnak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁸⁴ 3289 Várban-is nincs strása több egynél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3291 lévén választott
helyénél **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3293 próbájához **D** | 3295 Hasonló **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 D | 3296 <az> hóhér bástyájához **T75 D** | 3297 Ariadne Theseust **T25 T30 T35 T39 T51**
Ariadne a' Theseust **T67 T75** Ariadne Tezeussát **D** |

- 3301⁶⁸⁵ **266.** Hasonlatosképpen ő is serénkedik,
Gyakor fegyelemre füle ereszkedik,
Mint mikor vad után vadász lesékedik,
Várja szerencsáját, honnét emelkedik.
- 3305 **267.** Mely nehéz az várás, főképpen azoknak,
Szerelmes szívei kiknek együtt laknak,
Távul esik pedig válások magoknak,
De napot rendeltek szembenjutásoknak.
- 3309 **268.** Nincs ott nyugadalma elmének s az szemnek,
Az sok értekezők sűrön győnek s mennek,
Egy kopogásra is serényen felkelnek,
Ugasson az kuvasz, arra is serkennek.
- 3313⁶⁸⁶ **269.** Valami zendülés-szózatok essenek,
Ételt is elhagyják, csak kimehessenek,
Álmok sincs, csendesen kit végezessenek,
Ott jár eszek, együtt miként lehessenek.
- 3317 **270.** Sokszor nyíl az ablak, nézik az utakat,
Azmely felől várják jóakarójokat,
Ha mások győnek is, remélik azokat,
Nyughatatlansággal múlatják napokat.
- 3321 **271.** Ha hamar nem telik kívánt reménségek,
Elkedvetlenülnek, s nő gondos kétségek,
Hogy megtudják okát, indul követségek,
Miért történt nem várt késedelmességek.

⁶⁸⁵ 3302 figyelemre **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3303 leseskedik **T T25 T30** leselkedik **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3304 szerentséje honnan **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3306 szíveik **D** | 3307 Távul hogy ha esik válások magoknak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3308 rendelnek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3309 Nintsen nyugodalma zajdúlt elméjének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3310 Járóktól nincs vége értekezésének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3311 Ha kopogást hall-is véli kedvesének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3312 Kívánt örömeire jutott jövésének **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁸⁶ 3315 kit vesztegessenek **D** | 3320 múlattyák magokat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Nyughatatlansággal múlattyák **D** | 3322 El-kedvetlenedvén nő **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** El-kedvetlenednek, nő **D** |

- 3325⁶⁸⁷ **272.** Mely nehezen várja, gondold, Mária is,
Fülel mindenfelől maga, szolgája is,
Ha csak egy reméllett zörgést hallana is,
Futamadna mindjárt, ha nem az volna is.
- 3329 **273.** De sok várásra is semmit nem hallhatnak,
Csudálják, ily soká mi okért múlatnak,
Késedelmek miatt majd kétségre jutnak,
Nem tudván, hogy már az kapunál futosnak.
- 3333 **274.** Nem várhatja tovább, magát bátorítja,
Az készített létrát alábocsáttatja,
Kádast az várfokrúl melyen leszállatja,
Ha elérkeztek-é, általa láttatja.
- 3337⁶⁸⁸ **275.** Visszafordul Kádas, mondja: nem találja.
Kin asszonya szívét nem kevés bú szállja,
De leküldi megént, hogy jobban vizsgálja,
Ha rátalál, magát ezekkel ajánlja:
- 3341 **276.** Készen vár asszonyom feltett játéka-hoz,
Vagy hat fordul, vagy vak, fogott az kockához,
Játszik már, csak győj el, óhajt is magához,
Bízik, jót ad Isten kezdett munkájához.
- 3345 **277.** Azonban visszatér Mária házában,
Nem alacson búval törődvén magában,
Fárasztja elméjét nagy gondja habjában,
Ha el nem gyön, tovább mit kezdjen dolgában.

⁶⁸⁷ 3325 nehessen **T25 T30** | 3326 minden felé **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3327 reménlett **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3328 ha az nem volna-is **D** | 3330 okért várhatnak **D** | 3332 futkosnak **T T25 T30 D** futkosznak **T35 T39 T51 T67 T75** | 3334 El-készített **D** | 3335 Mellyen a várfokról Kádast le-szállította **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁸⁸ 3337 Meg-tér Kádas (mondgya) sohól nem talállya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Megtértt Kádas mondgya: sehol nem talállya **D** | 3342 fordult **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** fogott koczkájához **D** | 3345 Azomban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 3349⁶⁸⁹ **278.** Hozzákezdett immár titkos munkájához,
Eresztette lábát pálya-futásához,
Ha most nem vitetik reméllett tárgyához,
Nem leszen más módja annak fogásához.
- 3353 **279.** Mert lehull fedele ez után titkának,
S kitetsznek körmei röjtött szándékának,
Ha kell szabadulni az fogott strázsának,
Megkérdik az okát megfogatásának.
- 3357 **280.** Adjon bár szint ennek, szavának nem hisznek,
Titkos fortélyára hitekkel esküsznek,
Kiért az várt napok rút ködökben esnek,
S remélt szabadságból nagy fogságok lesznek.
- 3361⁶⁹⁰ **281.** De mivelhogy feltett, meg akar játszani,
Akarod-é végzett szándékát hallani?
Örök krónikákban méltó ajánlani,
Nem sok asszony tanult ilyeket állani.
- 3365 **282.** Ha az Wesseléni, azmelyet vár készen,
Végezett dolgában fogyatkozást téssen,
Fogadása szerént az létrán nem leszen,
Esküszik magának, hogy ily utat vészen:
- 3369 **283.** Hogy lévén mindnyájan most mély aluvásban,
Az várőrzőket is hanyatván fogságban,
Sógora részérül kik vannak az várban,
Hívassa egyenként azokat házában.

⁶⁸⁹ 3350 Eeresztette **T75** | 3351 nem eshetik reménlt Pálmájához **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
3352 Más evezőt nem tud venni sajkájához **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3353 ritkának **T75**
azután **D** | 3359 rút üdökben **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁶⁹⁰ 3361 már akar **D** | 3362 fel-tött **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** fel-vött **D** | 3364 illyet ki-állani **D** |
3365 mellyet-is várt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Hogy ha Veselényi, a'-kit-is várt készen **D** | 3369
Most lévén mindnyájan a' mély aluvásban **D** | 3370 A' várőrzőket <is> hanyatván **T30 A'** Várnak
őrzőket <is> **T35 T39 T51 T67 T75 A'** várnak örri-is lévén a fogságban **D** |

- 3373⁶⁹¹ **284.** Azmely elérkezik, mindjárt fejét vegyék,
Ha más s harmadik gyön, azzal is azt tegyék,
Negyednek s ötödnek azont cselekedjék,
Hasonló mustrára az többit is vigyék.
- 3377 **285.** Az ellenkező részt mikor így fogyatja,
Az többit, azmelyre akarja, hajthatja,
Császár hűségére az várat tartatja,
Elkezdett pályáját így is végigfutja.
- 3381 **286.** Nagy igyekezet ez egy asszony szívéből,
Ki hallott ily próbát bár öreg esztől?
Nem is cáfolt volna igyekezetétől,
Meddig végben nem ment volna ez kezétől.
- 3385⁶⁹² **287.** Mintha magát látnád Pallást, az Máriát,
Hasonlóságának nem is tudom héját,
Megvonná ez is úgy, mint amaz, keziját,
S magához övezné harcoló kardszóját.
- 3389 **288.** Ha mindkettő együtt találna állani,
És viadalomra akarna szállani,
Ez is kész, mint amaz, úgy harcot állani;
Mely bátrabb közöttök, nehéz választani.
- 3393 **289.** Megeléglé Vénus azonban terheket,
Viselt eddig szívek elég töviseket,
Régen volt, miolta fárasztja ezeket,
Ideje, hogy együtt nyugtassa fejeiket.

⁶⁹¹ 3373 A' ki **D** | 3376 vegyék **D** | 3377 midőn **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** fogattya **T51 T67 T75 D** | 3382 Ösétől **D** | 3383 csúfolt volna **T35 T39 T51 T67 T75** El-se-csúszott volna **D** | 3384 a' kezétől **T75 D** |

⁶⁹² 3392 Ki bátrabb **D** | 3393 azonban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3395 régen már miolta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Rég' már, amiolta farasztja szíveket **D** |

- 3397⁶⁹³ **290.** Mikor azért másszor Kádas alászalla,
Vadászira, azmint írák, úgy találá.
Siet asszonyához, ki bús gondban álla,
Jó hírt hoz, mord kedve újulásra vála.
- 3401 **291.** Mondja: Vadászi Pál az létránál van már,
Maga is Wesselén oda csak közel jár.
Kit hallván asszonya, serényben, mint madár,
Futamék, s az hagyott helyén vigyázva vár.
- 3405 **292.** Azonban Vadászi létrán emelkedik,
Kazai Jánossal fel is verekedik.
Ott állván az kegyes, tőlök kérdezkedik,
Utánok az úr is mégyen s nyomakodik.
- 3409⁶⁹⁴ **293.** Másszák az kösziklát, sokan elesnek is,
Alkalmatlansága nagy az setétnek is,
Alig hogy nem juta ebben Ferencnek is,
Majd vége lett volna szép életének is.
- 3413 **294.** Mert úgy csuszamodék az völgyek mélyére,
Hogy történik vala élte veszélyére,
De megkapák mégis jó szerencséjére,
Csak az Isten viselt gondot életére.
- 3417 **295.** Érvén az lajtorját, kezdnek az hágáshoz,
Az szerencsétlenség itt is akadált hoz.
Ugyan sok tövisen jutsz, Ferenc, rózsádhoz,
Így jut az arany is az szép ragyagáshoz.

⁶⁹³ 3397 Kádas másszor **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Kádas másszor **D** | 3398 a' mint mondám **D**
| 3402 közel jár **Ta** | 3403 Ezt hallván **D** | 3405 Azomban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3408
Fáradtan utánnok Úr-is nehezkeedik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Fáradtan utánnok Ferencz
nehézkedik **D** |
⁶⁹⁴ 3413 mellyére **D** |

- 3421⁶⁹⁵ **296.** Azmint németek is valának mellette,
Egy az lajtorjára felment volt előtte,
Mikor az felső részt odafel elérte,
Ijedtében az falt, mint lovat, áltülte.
- 3425 **297.** Sem alá nem akar, sem fel onnét menni.
Mondja Vadászi Pál: mit kell véle tenni?
Vessük le! Hogyha ez így történne lenni,
Nem fogná kedvesen Wesseléni venni.
- 3429 **298.** Mert utána vagyon, esnék az nyakában,
Leütné őtet is, van is ezen gondban;
De addig rángatják, felvonják azonban,
S mehetnek az létrán immár szabadabban.
- 3433⁶⁹⁶ **299.** Menvén egy inasa kardjával előtte,
Másikát utána puskával rendelte,
Ezeknek feljuta ő is közepette,
Ennyi veszély között Isten segítette.
- 3437 **300.** Mikor ilyen gonddal felverekedének,
Megállván az bástyán, kétfelé nézének,
Nem vélnéd, mely hamar harmincra telének,
Mind válogatottak, azkik ott levének.
- 3441 **301.** Örül Wesseléni szépszámú népének,
Ha mi zendülések ellenek lennének,
Ennyi vitéz ember nagy csapást tennének,
Bátorítja őket, semmit ne félnének.

⁶⁹⁵ 3423 Midön a végső részt oda-fenn el-érte **D** | 3424 Ijjedvén mint lovat a' falt által ülte **T T25 D**
Ijjedvén mint jovat a' falt által ülte **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3425 onnan **T25 T30 T35 T39 T51 T67**
T75 D | 3427 Vessük el: hogy ha az **T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3428 Nem fogná Veselény azt
kedvesen venni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3430 van ez-is gondgyában **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 D | 3431 Mind addig **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** rángattyák azomban **T30 T35**
rángatczák azomban **T39 T51** rángattyák, esik-le azomban **T67 T75 D** |

⁶⁹⁶ 3433 előtte kardgyával **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3434 rendelte puskával **T T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T75 D | 3435 Fel-júta ezek közt immár hágásával **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** El-
juta ezek közt immár hágásával **D** | 3436 Isten sok veszélly közt így vivé karjával **T T25 T30 T35 T39**
T51 T67 T75 D | 3437 Midön **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3440 Bátorittya őket: semmit se
félnének **D** | 3441-3444 < Örül Wesseléni szépszámú népének, Ha mi zendülések ellenek lennének,
Ennyi vitéz ember nagy csapást tennének, Bátorítja őket, semmit ne félnének.> **D**

- 3445⁶⁹⁷ **302.** S mond: Az szegény asszony de mely felé lehet?
Melyrűl szánakodó kérdést alig tehet,
S nem is végezheti jól az kezdett nevet,
Eleiben fordul, mint az könnyű evet.
- 3449 **303.** S felel: Én itt vagyok (ott is váraozott),
Vége van már búmnak, mely eddig ágazott,
Az sok rettezés is szívemrűl távozott,
Nem félek pedig, hogy Isten idehozott.
- 3453 **304.** Ezen fáradt szíve újula Ferencnek,
Mint izzadott testhez ha szellőt eresztnek,
Kezéhez békéllik az kedves kegyesnek,
S kérdezi, még hátra mi dolgok lehetnek?
- 3457⁶⁹⁸ **305.** Kell-é valakivel menni harcolásra?
Mond Mária: Minden hajlott most alvásra,
Csak kuvasz sem serkent ellenek morgásra,
Nincs legkisebb ok is az kardoskodásra.
- 3461 **306.** Melyen annyival is inkább örülének,
Kinn lévő gyalogért s lovasért küldének,
Üzenik azok is, hogy mindjárt gyónének,
S erős estrázsákat azonban tevének.
- 3465 **307.** Ezek közt Mária Ferenc kezét fogja,
S minthogy az idegen, az utat nem tudja,
Hogy ötet kövessék, többinek is hagyja,
Házához vezetí s kedvesen fogadja.

⁶⁹⁷ 3445 Mond: szegény Asszonykám de mely felé lehet? T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3450 eddig habozott T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3451 szívemtől T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3452 félek már hogy az Isten T T25 T35 T39 T51 T67 T75 félek már, mivel Isten D | 3454 szelőt T67 T75 eresztnek D |

⁶⁹⁸ 3459 A kúvasz sem mozdul ellened T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3462 lovasért 's gyalogért T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3464 Erős strázsákat-is azomban T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3465 Ferencznek Mária itt kezét ragadgya T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3466 Mint hogy ő idegen T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3468 kedven-is fogadgya T T25 T35 T39 T51 T67 T75 kedvvel-is D |

- 3469⁶⁹⁹ **308.** Mikor az kegyesnek szállására érnek,
Az elepedt gégek nedvesítést kérnek,
Ahitt szájjal kapják, ha mi vízhez férnek,
Bort is hoznak, de vet Ferenc tiltást ennek.
- 3473 **309.** Mondván: Az katona itt józanon légyen!
S hogy üdömúlatást hejában ne tégyen,
Hanem kezdett dolga kívánt véget végyen,
Maga Máriával az más házban mégyen.
- 3477 **310.** Az kapitányért küld asszonya szavával.
Nem késik, öltözvén egyéb ruhájával,
Hanem veszi magát könnyű papocsával,
S jelen van mentéje csaptatott ujjával.
- 3481⁷⁰⁰ **311.** Azmint ajtó megett Wesseléni álla,
Megüttetik hátul az kapitány válla,
Hátranéz, szívére nagy félelem szálla,
Ijedtében haja szála is felálla.
- 3485 **312.** Kérdi: ösméri-e? Retteg az szólásban,
Nagy akadály az félsz az nyelvfordulásban.
Felel végre, lévén szíve dobogásban:
Ösméri; de mint gyött, nem tudja, az várban.
- 3489 **313.** Arrúl tudakoznod (mond) néked nem szükség,
Én kezemben vagyom már e nagy erősség,
S hogy fejed ne érje ugyan itt veszteség,
Ne legyen egyébhez benned is az hűség:

⁶⁹⁹ 3469 Szétsi Máriának hogy házához mennek **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3470 nedvesítést **T35 T39 T51** | 3471 Azt-is bajjal kapják **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3473 most józanon **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3475 Maga Máriával a' más házba mégyen **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** Maga Máriával más szobába mégyen **D** | 3476 Hogy el-kezdett dolga kívánt véget végyen **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3479 viszi **D** |

⁷⁰⁰ 3486 nyelvnek mozdulásban **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** a' nyelv-mozdulásban **D** | 3487 szíve lévén **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3489 tudakoznod tenéked **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3490 Kezemben van immár eme' nagy Erősség **D** | 3491 veszetség **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** felet **T51 T67 T75** ne érje itten a' veszetség **D** | 3492 benned-is egyébhez **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** benned-is egyébblen **D** |

- 3493⁷⁰¹ **314.** Hanem az harmadik császár Ferdinándhoz,
Hozzám s ez mellettem lévő asszonyodhoz,
Esküdjél ugyan most hittel is azokhoz,
Másként mindjárt rántom kardom haláloddhoz.
- 3497 **315.** Kész ezt cselekedni, mint meg is esküvék,
Hitit elvégezvén, vitézekhez küldék.
Porkolábot híják, az is elérkezék,
S mint az kapitánnak, dolga úgy történék.
- 3501 **316.** Volt Illyésházinak Nagy Ferenc hadnagya,
Kire régen gerjedt Wesselén haragja,
Az több tisztek között híják ezt is, hagyja,
Kardot fog s ezeket haragosan mondja:
- 3505⁷⁰² **317.** Vagy halálnak fia, tedd le életedet,
Nem szenvedem tovább rossz emberségedet,
Ezentúl elejtem nyakadtúl fejedet,
S Plutóhoz bocsátom ebédre lelkedet.
- 3509 **318.** Ilyen gőzös szaván feje szédeledék,
S szokatlan voltátúl gyomra ímeledék,
Purgatio sem kell, hasa folyamodék,
Hozzonak füstölőt, rút bűz ereszkedék.
- 3513 **319.** Nehéz dolog az félsz, sokat cselekedtet,
Nyalkaságot, cifrát gyakran elfelejtet,
Tollas bokrétákat s forgókat lefejtet,
Mint hadnagy urammal, rossz rezet is ejtet.

⁷⁰¹ 3493 a' harmadik FERDINAND Tsászárhoz T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3495 Esküdjé-meg ugyan D | 3496 menten rántom T T25 T35 T39 T51 T67 D mentem rántom T75 | 3497 mind T67 T75 | 3503 A' többi Tisztekkal ezt-is hínni hagygya D |

⁷⁰² 3505 Halálnak fia vagy D | 3506 szenvedem többé D | 3509 gőzös T25 győzös szaván feje el-szédedék T35 T39 T51 T67 T75 gögös szaván feje el-szédedék D | 3510 emeledék D | 3512 Hoznak-is T67 D Hosznak-is T75 | 3513 cselekedett T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3514 Nyalánkságot T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D el-felejtett T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3515 le-fejtett T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3516 uramnál T T67 T75 D ejtett T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 3517⁷⁰³ **320.** De nem bántá, szólván Mária mellette,
Hanem mint az többit, ezt is megeskette,
S minthogy ejtett büzt tovább nem tűrhetre,
Kapitány s porkoláb után eresztette.
- 3521 **321.** Gyalogokot végre s az tizedeseket,
Kik Illyésházihoz tarták hűséget,
Hivatá, s letévék ezek is hiteket,
Az katonák közé küldvén mindezeket.
- 3525 **322.** Az porkolábért küld újonnan, s hivatja:
Add elől az kulcsot; mond ő: nem adhatja;
Vélvén Wesseléni, talám csak játszatja,
Felforr haragjában, s kezét kardra csapja.
- 3529⁷⁰⁴ **323.** Végét éri vala talám életének,
De Mária bizonsága mentségének,
Mondván: szokták vinni kulcsokat öccsének,
Úgy tudja, hogy most is önála lennének.
- 3533 **324.** Menj érte, porkoláb, s az kulcsokat kérd el,
De asszonykám öccsét, kérlek, ne ijeszd el!
Kéri, de nem adják; nem gyött ideje el,
Bézárlott kapuját várnak hogy nyitnák fel.
- 3537 **325.** Nem tehet egyebet, meg kell jelenteni,
Örög asszonyátúl azért megüzeni,
Hogy az vár kulcsait kéri Wesseléni,
Adják ide, mert nincs egyebet mit tenni.

⁷⁰³ 3518 meg-esküdté **T35 T39 T51 T67 T75** | 3519 Minthogy büzt is ejtett tovább **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3520 Kapitányt Porkoláb **T67 Kapitányt Porkoláb T75** | 3521 Gyalogokból végre a' Tizedeseket **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3522 tartják **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3523 Hivatá, ezek-is le-tévék hiteket **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3424 küldé **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3525 Porkolábert **T51** | 3526 elé **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁷⁰⁴ 3531 Ötsémmek **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** | 3534 Asszonyom **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3536 Hogy bé-zárt kapuját a' Várnak nyissák-fel **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3540 ede **T25** nincs más egyebet tenni **D** |

- 3541⁷⁰⁵ **326.** Mint mikor véletlen égések támadnak,
S az hírkialtónak szavai rivadnak,
Azonban az szomszéd fedelek gyúladnak,
Az bennlévők azmint ijednek s szaladnak:
- 3545 **327.** Nemkülönben Éva, öreg asszonyával,
Megijed ez dolog nem várt újságával,
Felugrik, s van szíve nagy dobogásával,
Borul orcája is félsz haloványával.
- 3549 **328.** Elnyomják az mellyét nehéz lélegzeti,
Miképpen gyöttek fel, csak alig kértheti,
Porkoláb sem tudván, módját nem értheti,
Kapja az kulcsokot, s eleiben veti:
- 3553⁷⁰⁶ **329.** Patvor vigye kulcsát (mond), ha oda az vár.
Azért az porkoláb Ferenchez visszajár,
Megviszi az kulcsot, s oda is adta már,
Jól vagyon, majd megnyíl az kapun is az zár.
- 3557 **330.** Mondám, hogy azmiként tűz támadásában
Az megijedt népek vannak futóságban:
Úgy ezek is az vár-megvétel hallásban
Valának elrémült s bódult zajdulásban.
- 3561 **331.** Úgy vagyon; sőt azmint mikor gyars tűz gerjed,
S fellobbant házadban az fejedre terjed,
Öltözötedet is nincs mód, hogy elérjed,
Azmint vagy, csak úgy kell tűz előtt kitérned:

⁷⁰⁵ 3541 égések véletlen **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3543 Azonban **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3544 A' mint a benn lévőek ijednek **T A'** mint abban lévőek ijednek **T35 T39 T67 T75 D** | 3546 a' dolog **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁷⁰⁶ 3557 támadásban **T35 T39** hogy miként tűz támadásban **T51** Mondám én: hogy miként a' tűz támadásban **T67 T75 D** | 3558 népnek **T25** népnek, futóságban **T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3561 mikor a tűz **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3564 előll **T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 3565⁷⁰⁷ **332.** Úgy hallj itt szép dolgot, s mosolyodjál rajta,
Oly szép komédiát nem is látsz gyakorta,
Nem kétlem, hogy maga Vénus is kacagta,
Más is, valaki ezt szemlélte s láthatta.
- 3569 **333.** Bolhák asszonyoknak szokott ellenségek,
Kis fogacskájoknak van oly hegyességek,
Mely miatt testeknek fakad viszketségek,
Éjtszaka sem lehet kívánt csendességek.
- 3573 **334.** Azminthogy leginkább éjjel is sértenek,
Édes álombúl is gyakran felköltének,
Egy oldalról másra sokszor térítenek,
Nyárban, mint hidegben, inkább kegyetlenek.
- 3577⁷⁰⁸ **335.** Szabad vizsgálói testen minden résznek,
Titkos helyeken is szabad ugrást téznek,
Ha itt megrivasztják, hamar másütt léznek,
Valahol akarják, szabadon vért vésznek.
- 3581 **336.** Kinek Muránban is vala szaporája,
Örög asszonnak is megtölt volt ruhája,
S hogy nyugodalmasabb lenne éjtszakája,
Meztelen nyomtatott gyakran nyoszolyája.
- 3585 **337.** Asszonyom talált volt akkor is úgy lenni,
Porkolábnak kulcsért hogy történt volt menni,
S az vár megvétélét hírré kelle tenni,
Nem tudá ruháját féltében felvenni.

⁷⁰⁷ 3567 hétlem **T25** maga Vénus izgattya **T35 T39 T51** Vénus azt izgatta **T67 T75** hogy Vénus azt maga izgatta **D** | 3568 Ezt más valaki-is szemlélte **D** | 3575 gyakran térítenek **D** | 3576 mind **D** |

⁷⁰⁸ 3579 meg-riasztják **T25 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3580 vért szabadon vésznek **D** | 3583 étszakája **T39 T51 T67 T75** | 3584 Meztlen **T T25 T35** Meztelen nyomtatott **T39 T51** Meztelen nyomott **T67 T75** nyomtatott **D** | 3585 ekkor-is **D** | 3586 hogy talált volt **T T67 T75 D** Pokorláb a kulcsért **D** | 3587 meg-vételét kelle tenni **T35** meg-vételét kellene tenni **T39 T51** meg-vételét kellene el-tenni **T67 T75** meg-vételét kelle jelenteni **D** | 3588 féltében ruháját **D** |

- 3589⁷⁰⁹ **338.** Mint az eszeveszett futos az setétben,
Az, mint vagyon, talám nem is jut eszében,
Gyertyát ragad végre s hordozza kezében,
Árolja mindenét nagy ijedtségében.
- 3593 **339.** Mások megszólítván, veszi magát eszre,
Míg egyebet kaphat az ruhátlan testre,
Terenyét forgatja az középső lesre,
Úgy futos az házban egyből más szegletre.
- 3597 **340.** Az kezében akad végtére palástja,
Visszájával hamar nyaka közé rántja,
Béfedí az felét, az többit kilátja,
Nem tudja, mit mível, ily ijedség bántja.
- 3601⁷¹⁰ **341.** Hol jobbra fordítja, s hol az bal vállára,
Sokáig úgy bolyog s megy is az utcára,
Mehetett az üdő majd fertályórára,
Hogy ez így kerengett, sokaknak láttára.
- 3605 **342.** Ilyen rémuléssel azmikor valának,
Egyebet mívelni minthogy nem tudának,
Mint eszeveszettek, végre indulának,
Nagy lélekszakadva Ferenchez jutának.
- 3609 **343.** Azki kezet fogván ijedett Évával,
Bátorítja ahhoz tanult szép szavával:
Nem kell lenni ilyen elijedt voltával,
Tegye le félelmét örög asszonyával.

⁷⁰⁹ 3589 futkos **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** 3589-3600 <> **D** | 3595 Tenyerét fordította **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** | 3596 futkos **T T25 T35 T39 T51 T67 T75** | 3596 szegletre. / Itt látták nagy sokan Esopus tükröt, / Fejérült testének meg-fonyadott bőrét, / A' minden kéjén-is őszszel tarkás szőrét, / Félelemmel vitte ki-vont csonka törét. / A kezében **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3599 felét, hátul minden láttya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** |

⁷¹⁰ 3602 bolyong menvén az útszára **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3603 fertály tájjára **D** |

- 3613⁷¹¹ **344.** Nem másért gyött, hanem kedveért nénjének,
Akart udvarolni régen személyének.
Most volt az ideje eljövételének,
Isten dolga, ezek hogy így történének.
- 3617 **345.** S hogy az hátralévő vitézi sokaság,
Kiktül óhatatlan az alkalmatlanság,
Mikor béeérkezik német és magyarság,
Ne essék Évának házán csintalanság,
- 3621 **346.** Rendel azért oda mind magyart s németet,
Két tizedből álló rendes őrizetet.
Megnyitják az kaput, végezvén ezeket,
Bébocsátják az kinn lévő vitézeket.
- 3625⁷¹² **347.** Éjjeli homályok hajnalra kelének,
Trombiták rivadnak, s dobok üttetének,
Környülálló hegyek s völgyek zendülének,
Egyenlő lélekkel Istent dicsírének.
- 3629 **348.** Az várbélieket végtére hívatja,
Császárhoz hú lenni ki akar, tudatja,
Melyhez kiknek kedvek vagyon, benn marasztja,
Az többit fegyverek nélkül bocsáttatja.
- 3633 **349.** S mivelhogy Balog is, mint szintén az Murán,
Melyben Szöndi Máté vala az kapitán,
Koronás királya hűségét elhagyván,
Rákóczinak hajlott vala pártja után,

⁷¹¹ 3613 kedvéjét **T30** kedvére **T35 T39 T51 T67 T75** | 3614 udvarlani **T T25 T30 T35 T39 T51T67 T75 D** | 3615 ez ideje **T75** jó üdeje **D** | 3621 Rendelt azért oda Magyart, és németet **D** | 3624 künn-álló **D** |

⁷¹² 3626 Rivadnak Trombiták, a' Dobok zörgének **D** | 3629 végre hívatattya **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3634 Szándi **T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 3637⁷¹³ **350.** Balog is pediglen az Szécsi nemzeté,
Wesseléni azért ezt sem felejtheté,
Hanem Murán után gondját arra veté,
S Rákóczi pártjátúl azt is elrekeszté.
- 3641 **351.** Mert nevével mindjárt szép asszonkájának
Levelet írata az kapitányának,
Hogy véle közlendő dolgai volnának,
Siessen, s ne légyen késése útjának.
- 3645 **352.** Nem tudván, az dolog miben van Muránban,
Vévén az levelet, gyars az indulásban,
S csak közel vala már Murányhoz útjában,
Azmikor hírt halla ez nem vélt újságban.
- 3649⁷¹⁴ **353.** Cáfolna örömet, de nem tér módjához,
Mert leseket hántak mindenütt útjához,
Retteg, hogy ne adjon okot halálához.
Nincs egyebet tenni, felmegy asszonyához.
- 3653 **354.** Maga, s az Mária, s királya részére
Esküdteti ezt is nagy erős hitére,
Ezer tallért ígér nekie végtére,
Ha az több vitézt is hajtja hűségére.
- 3657 **355.** Azokat (úgy értsed), kik laknak Balogban,
Azminthogy fárad is Szöndi az dologban,
Régi tanult ember, s forgott is hadakban,
Nem könnyen, de ezt is végezi azonban.

⁷¹³ 3638 azt se **D** | 3645 mivel **D** | 3646 Tévén **T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** gyors el-indulásban **D** |
3647 közzel **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3648 halla a' nem **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D**
|

⁷¹⁴ 3649 Máslaná örömet **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | Másolná örömet, de nem tud
módgához **D** | 3652 fel-ment **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3653 Ferencz és Mária Királya
részére **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Ferencz és Mária a' Király' részére **D** | 3657 Azokat
(tudniillik) kik **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3658 Szánczi **T30 T35 T39 T51 T67 T75 D e'**
dologban **D** | 3660 ezt-is el-végzi azomban **D** |

- 3661⁷¹⁵ **356.** Az megígért summa melyért megadatik,
Hópénz az vitézek közé is osztatik,
Járt fizetésekhez azmely nem tudatik,
Ajándékon adják, kedvesen fogatik.
- 3665 **357.** Pénteken történék Murány megvétele,
Melyet az régiség Vénusnak szentele,
Nem is illett máshoz úgy ennek létele,
Mint ahhoz, ki erre módokot rendelete.
- 3669 **358.** Vénus volt fő eszköz s kalahuz ezekben,
Ő talált fiával módot szerelmekben,
Ő bátorította gyakor félelmekben,
Új reménségeket nevelvén szívekben.
- 3673⁷¹⁶ **359.** Márs volt más segéde, szolgált is elégben,
Jelen volt mindenkor az sok zendülésben,
De ugyan az Vénus vitte jobban végben,
Dolgok egyébképpen lett volna vesztében.
- 3677 **360.** Oly volt itt az Vénus, mint jó előljáró,
Ki szerencsájától egész dandár váró,
Míg ő utat csinált, volt az Márs strázsáló,
Lévén mind az kettő igazán szolgáló.
- 3681 **361.** Gyönyörködik Vénus, hogy ezt végbenvitték,
E nagy erősséget általa megvették,
Az két árva szívet örömmre emelték,
S emlékezetessé péntek napját tették.

⁷¹⁵ 3661 summa ezért **T T25 T30 T35 T39** summa azért **T51 T67 T75 D** | 3662 hó pénzt **T39 T51 T67 T75** | 3671 Ő bátorította **T35 T39 T51** Ő-is bátorította **T67 T75** Ő-is bátorította **D** |
⁷¹⁶ 3675 azt **D** | 3676 vesztésben **D** | 3677 Olyan volt itt Venus **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
3678 Szerentse probáján egész **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** Szerencse' probáján dandár-hagyigáló **D** | 3679 tsinált a' Mars volt **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3682 A' nagy **D** | 3683 örömmre nevelték **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 3685⁷¹⁷ **362.** Két kővel jedzették régen az napokat,
Azkik szerencsések, fejjírel azokat,
Fekete kövecske írta az másokat,
Így ösmértették az jókot s gonoszokat.
- 3689 **363.** Méltó, hogy ez fejjír kővel jegyeztessék,
Élő krónikában örökké tétessék,
S az felkelő napnál nyelvekre vétessék,
Hol nyugodni szokott, addig hirdettessék.
- 3693 **364.** Lett ez az istenek bölcs rendelésekből
S az magos egeknek kedveskedésekből,
Mint is ösmértetik bizonyos jelekből
S arról való nem várt jövendölésekből.
- 3697⁷¹⁸ **365.** Első felesége Ferencnek még élvén,
Akkor is vitézi dolgokat viselvén,
Hadi útjaiból egyszer hazatérvén,
S hol-mi beszédekre egymás között kelvén,
- 3701 **366.** Mond az asszony: Uram! Muránban is jártam,
Miolta tetőled az minap elváltam,
Mind az három asszont ott együtt találtam,
Vár erősségét is elkerültem s láttam.
- 3705 **367.** Az asszonyok felől ura értekezik,
Deliséggel köztök feljebb mely érkezik?
Az asszony Mária felől emlékezik,
Ehhez az szépségben hogy legtöbb férkezik.

⁷¹⁷ 3687 követke **T25 T30** követke írta másokat **T35 T39 T51** le-írta másokat **T67 T75 D** | 3688 Igy mutattyák jóval, s' gonoszsza magokat **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3691 vitessék **T67 T75** | 3693 Lött ez Isteneknek **D** | 3695 Minthogy ismérhetni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
⁷¹⁸ 3703 mint **T30 T35 T39 T51T67 T75** |

- 3709⁷¹⁹ **368.** Mondván: Tudom, nékem ha holtom történne,
 Énutánam özvegy szívedben ez tűnne,
 Fáradságod érte addig meg sem szűnne,
 Míg hideg nyaszolyád attúl nem hevülne.
- 3713 **369.** Mely égi lelkeknek volt sugallásából,
 Emberi elmének nem köz tudásából,
 Hasonlót tanuljunk egy pásztor szavából,
 Jövendőllött az is szokatlanságából.
- 3717 **370.** Mária Ferencnek mikor napot teve,
 S Muránból legyövén végezése leve,
 Azon pásztor kétszer eleiben gyöve,
 S legyövő Márián ilyen kérdést veve:
- 3721⁷²⁰ **371.** Hová mégy, asszonyom? mondja: halásztatni.
 Mosolyog az pásztor, s kezd fejet mozgatni:
 Nem oda mégy; kiért kezdi rivogatni:
 Nem az te gondod az; hogy nem tudsz hallgatni?
- 3725 **372.** Visszátértében is pásztor megszólítja:
 No! meghalásztál-é? amaz megrivasztja,
 De nem gondol véle, magát bátorítja,
 S jövendőllő nyelvét ily szókra fordítja:
- 3729 **373.** Addig jársz azért te halászni az völgyre,
 Hogy Wesseléninek jutsz kezében végre.
 Azonban Mária felballag az hegyre,
 Csudálja, mi vitte pásztor e beszédre.

⁷¹⁹ 3709 Mondgya **D** | 3711 meg-nem szűnne **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3712 tölle nem **D** |
 3713 sugallásokból **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3715 tanulunk **D** | 3716 Jövendőllt-volt az **T T25**
T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3720 kérdést téve **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
⁷²⁰ 3723 riogatni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3726 meg-riasztja **T T25 T30 T35 T39 T51 T67**
T75 D | 3729 Addig-addig jársz te **D** | 3730 judsz **T25 T30** | 3731 Azonban **T T25 T30 T35 T39 T51**
T67 T75 D |

- 3733⁷²¹ **374.** Az érzéken elme mivelhogy gyakorta
Az jövendő dolgot érzeni meg szokta,
Rákóczi szívét is titkon mind izgatja,
Hogy még Muránt fortély követné miatta.
- 3737 **375.** Azmint írat reá sok leveleket is,
Hívatja s vészen sok üzeneteket is,
Ad ahhoz némelykor fenyítékeket is,
Hogy menjen, s ne tegyen ebben egyebet is.
- 3741 **376.** Egy parancsolatját szintén akkor vette,
Hogy Wesseléninek szándékát értette,
Hogy menjen, sógora sokat ingerlette,
Elmaradásának de módját ejtette.
- 3745⁷²² **377.** Mikor napot vetett legyüveteléséhez,
Mely bajjal jut ott is igyekezetéhez,
Hány akadált nem hoz Illyésházi ehhez,
Majd erővel veszi az fejedelemhez.
- 3749 **378.** Alig is tudhata tőle menekedni,
Sok festékkal kelle az dolgot színleni;
Mint Isten rendelte de úgy kelle lenni,
Akaratja ellen nem vala mit tenni.
- 3753 **379.** Hogy azért végtére öszve így jutának,
Másféle dolgokban két napok múltának,
Az víg vasárnapra mikor virradának,
Hogy megesküdjenek, papot hívatának.

⁷²¹ 3735 izgatta **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3736 fortélyt **T51 T67 T75** Murány fortélyt **D** |
3737 írat hozzá **D** | 3738 Hívatya és térszen <sok> **D** | 3743 menyen **T30 T35**

⁷²² 3745 el-jöveteléséhez **T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3748 viszi **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |
3749 Alig tuda tőlle menekedést venni **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3754 dolgokban **T25 T30 T35 T39 T51** múltának **T67 T75** |

- 3757⁷²³ **380.** Az két nap folyása tetszett sok heteknek,
Nehéz kén az várás az szerelmeseknek,
Ha mellette vannak gerjesztő tüzeknek,
Nagy vágyódása van az hevült szíveknek.
- 3761 **381.** Nem lány forró szállott Wesselénire is,
Ingerli Cupido szabadnál többre is,
Nehéz várakozni kevés időre is,
De vigyáz Mária az böcsületre is.
- 3765 **382.** Az orca cégére az belső dolgoknak,
S az árolja tüzét titkos szándékoknak,
Ösmérvén szikráját innét az lángoknak,
Gyars okosságával vet ellent azoknak.
- 3769⁷²⁴ **383.** Alkalmatosságát hamar távoztatja,
Hogy maga ne legyen, inasát hivatja,
Hol egy gyön, hol másik, azmint szólíttatja,
Ha dolgok nincsen is, dolgokot mutatja.
- 3773 **384.** Mint újult tavasszal foglalkozó madár,
Míg rendihez szabott ideje el nem jár,
Nem áll meg hímének, az hízelkedjen bár,
Tér s forog előtte, csókot is alig vár.
- 3777 **385.** Hasonlót cselekszik okos Mária is,
Ámbár kénszerítse Cupido íja is,
De igaz ideje ha tovább volna is,
Nem lesz épségének kevesebb héja is.

⁷²³ 3758 kín 's bús várás **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3759 melerte **T30** melette **T25 T35 T39 T51** | 3760 van lángozó szíveknek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** lángaló **D** | 3767 innen **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

⁷²⁴ 3772 Ha dolok **T30** Ha dolog **T35 T39 T51 T67 T75 D** a' dolgot mutattya **D** | 3775 himeknek **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** a' hímnek, ez **D** hízelkedgyék **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3778 Cupido nyila-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3780 épségének csak egy tsep héja-is **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** |

- 3781⁷²⁵ **386.** Vasárnapi napra azonban kelének,
Elérkezvén az pap, meg is esküvének,
Kedves lakadalmot gazdagon tevének,
Trombita- s dobszó közt víg kedvvel levének.
- 3785 **387.** Mint férhezmentekor régen Medeának,
Kinek sok siralma volt házasságának,
Tisiphon fúriák ide nem jutának,
Üvöltő baglyok is bút nem kiáltának,
- 3789 **388.** Hanem Hymen, Juno, Vénus jelen lének,
Az új házasoknak jókkal kedvezének,
Igaz szeretetet holtig ígírének,
S nagy reménségeket szívekben szerzének.
- 3793⁷²⁶ **389.** Szárnyára kél az hír azonban s felrepül,
Csácsogó szájával sok földet békerül,
Murány megvétele híresedik s terül,
Kin az fejedelem búsul, s császár örül.
- 3797 **390.** Dicsíri Ferencnek dolgait s hűségét,
Mint ötvös az próbált aranyak szépségét,
S hálálva ösméri nagy érdemességét,
Mert sajátul adja Murány örökségét.
- 3801 **391.** Ha akarsz érteni többet hűségéről
S annak éjig menő szép dicsíretéről,
Halált nem ösmérő emlékezetéről
S fullasztó sírban is élendőségéről:

⁷²⁵ 3781 azonban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3790 jóval D | 3791 Igaz reméuységeket szívekben szerzének T51 Igaz szerelmeket szívekben szerzének T67 T75 D | 3792 reménységeket észekben hintének T67 T75 reménségeket ezekbe hintének D |

⁷²⁶ 3793 azonban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3800 Murány erősségét T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D |

- 3805⁷²⁷ **392.** Adománylevelét tekénts meg Murányrúl,
Ott látsz szép ajánlást annak mivoltárúl,
Máro sem írt többet Achates dolgárúl,
Æneas mellett tött sok fáradságárúl.
- 3809 **393.** Hűség tükörének nevezi császára,
Drága szó ez, s nincsen elegendő ára,
Romolhat üdővel erős Murány vára,
De ennek nem leszen vesztő molya s kára.
- 3813 **394.** Az féntnéző hegyek elébb leomolnak,
S alacson térségre, mint mezők, hajolnak,
Elébb az lecsurgó vizek visszafolynak,
S azokbéli halak erdőkre oszolnak,
- 3817⁷²⁸ **395.** Mint emlékezete ennek elenyészik,
Akkor is, ha testét setét sírban tészik,
Szép hírét az férgek ott sem rágják s észik,
Halála után is élő nyelvre vészik.
- 3821 **396.** Tükör hűségének de hasonlósága,
Az tükörnek pedig az tulajdonsága,
Hogy kitül nézetik fénlő tisztasága,
Megmutatja, hol van fogyatkozottsága.
- 3825 **397.** Elöttünk az tükör Wesselén példája.
Az hajlandóságnak kit bánt nyavalyája,
Ezt nézze, s ne legyen tántorgó munkája,
Mint ennek, honnjáért villogjon szablyája.

⁷²⁷ 3808 lött **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** fáradságáról **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75** | 3815
Elébb **D** | 3816 'S abban lakó halak **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3822 pedig **T25 T30 T35**
T39 T51 T67 T675

⁷²⁸ 3826 hajandóságnak **T39 T51** halandóságnék **T67** halandóságnak **T75 D** | 3827 tántorgó példája **T**
T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 's nem leszen tántorgó prédája **D** | 3828 enne **T75** |

- 3829⁷²⁹ **398.** De azmint Wesselént, úgy az Máriát is,
S annak állhatatos szíve nagy voltát is,
Mely majd meghaladja Judit próbáját is,
Viseli sok száj s nyelv, s hirdeti dolgát is.
- 3833 **399.** Méltó dicsíretit nem tartja szoros sír,
Foly Bécsben s másutt is felőle kedves hír,
Maga az császárné néki levelet ír,
Melyen minden ige nagy ajánlással bír.
- 3837 **400.** Örökös bötűkkel nevét jegyezteti,
Melynek fényét rozsdá nem szennyesítheti,
Érdemes személyét sűrőn köszönteti,
S többi közt egy küldött lóval tisztelteti.
- 3841⁷³⁰ **401.** Vitézhez illendő volt cselekedete,
Azért az vitézi ajándék tisztelte,
Rajta nyerge s minden egyéb öltözete,
Mint Penthesilea, ha látnád, felette.
- 3845 **402.** Diánának azmely híres vadászsága
Vagy Atalantának futó gyarsasága,
Olyan tekéntetes ennek lovassága
S minden természetnek deli módossága.
- 3849 **403.** Az természet más sok jókkal is kedvelte,
Azmint kívül testét szép renddel nevelte,
Jeles erkölcsökkel belől úgy tisztelte,
Mint gyűrőt az gyémánt, kedvesben fénylette.

⁷²⁹ 3832 Hirdeti sok száj, 's nyelv; 's beszéli dolgát-is T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3836
Mellyben T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3837 nevét nevezteteti D |

⁷³⁰

- 3853⁷³¹ **404.** Pegasusnak mennyit írnak rúgásárúl
S abból fakadt kútnak buzgó forrásárúl,
Az kilenc szüzeknek szokott szállásárúl
S azokkal Phæbusnak szép mulatásárúl,
- 3857 **405.** Én is öfelőle annyit beszélhetnék,
S azminémű elmét azokban lelhetnék,
Benne is hasonlót bizvást találhatnék,
Ő társaságokban méltán bévehetnék.
- 3861 **406.** Mely kedves beszédű, hogyha ezt vizsgálnám,
Ambróziaízzel szavait találnám,
Sváda kebelében neveltnék ajánlnám,
S az istenasszonyok köziben számlálnám.
- 3865⁷³² **407.** Ha szólanék tanult szép okosságárúl,
Minden dolgaiban jól rendelt módjárúl,
Alig írtak annyit elmés Minervárúl,
Mennyit érdemelne mondatni magárúl.
- 3869 **408.** Szép magaviselést rajta ha szemlélnék,
S annak ítélője Párisként én lennék,
Junót, Pallást, Vénust s mást is félretennék,
Ő dicsíretire érdemesben mennék.
- 3873 **409.** Istenes éltérül szólnom ha kellene,
Az Vesta-szüzekrűl más bár beszélzene,
Ehhez az dicsíret méltábban illene,
S ahétatossága többet érdemlene.

⁷³¹ 3853 írnek zúgásáról T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3856 Azoknak Phoebussal szép T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3860 És társaságokban T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3861 azt D | 3862 azokat találnám D | 3863 Sveda T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 ajánlnám D |

⁷³² 3866 dolgaiban rendelt jó módgyáról T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 rendes jó módgyáról D | 3868 mondani T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 érdemlene mondani D | 3869 ha rajta D | 3875 méltában T75 | 3876 S ahítatossága T25 T30 S ajtatossága T35 T39 T51 'S az ájtatossága T67 T75 S-ö ájtatossága D |

- 3877⁷³³ **410.** Tekéletességét s hűségét férjéhez
Ha Múzsám ajaka venné beszédéhez,
Az mennyi dicsíret fér Penelopéhez,
Annyi jót szólhatna ennek hűségéhez.
- 3881 **411.** Udvara népéhez s más egyebekhez is,
Kegyelmét, irgalmát az szegényekhez is
Ha számlálni kezdném s venném versemhez is,
Más nem sok hasonlót lenék ezekhez is.
- 3885 **412.** De én mindezeket nem vizsgálom mélyen,
Hanem dolgaihoz szólok csak csekélyen,
Sok szép virtusirúl más is hadd beszéljen,
Méltó dicsíreti nevelkedjen s éljen.
- 3889⁷³⁴ **413.** Él is mind az kettő, s vagyon becsületben,
Nő jó szerencséjek szaporán mindenben,
Naponként Wesselén hág nagyobb tisztekben,
Lévén császárnak érdemelt kedvekben.
- 3893 **414.** Viszik az Felföldre hamar generálnak,
Szép emlékezeti hol most is fennállnak.
Azonban az tisztek egyrúl másra válnak,
Nagyobb méltóságok vállaira szállnak.
- 3897 **415.** Magyarországunknak lesz nádorispánja,
Hűségét az spanyol király is kívánja,
Nagy érdemű aranygyapjúval kénálja,
Az mint meg is adta, s nyakán függ báránya.

⁷³³ 3882 Kegyelmes irgalmas **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3883 kezdném versemhez is **T25 T30 T35 T39 T51** kezdném rövid versemhez-is **T67 T75 D** |

⁷³⁴ 3892 Lévén Császárnak **T25 T30 T35 T39 T51** Lévén a' Császárnak **T67 T75 D** érdemlett kedvében **D** | 3894 mos-is **D** | 3895 Azonban **T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 D** | 3896 szálnak **T T25 T30 T35 T39 T51**

- 3901⁷³⁵ 416. Nincsen már több grádics magyar méltóságra,
Érdemelt virtusa vitte felső ágra,
Honnét fegyelmesen vigyáz az országra,
Isten nyúltsa éltét kívánt hosszúságra.
- 3905 417. Így jutott Wesselén nagy Murány várához,
Emeltetvén onnét több méltóságához,
Érkezett Múzsám is már feltett célához,
Fáradsága után lát nyugadalmához.

⁷³⁵ 3902 Érdemlett T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3903 Honnan figyelmesen T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D vigyázz T T25 T35 T39 T51 | 3904 hosszúságra T T25 T35 T39 T51 T67 T75 D | 3906 onnan T T25 T30 T35 T39 T51 T67 T75 onnat D | 3907 érkezet T35 T39 T51 | 3908 Fáradsága T T25 Fáradsága T35 T39 Fáradságra T51 FáradságaT67 T75 |